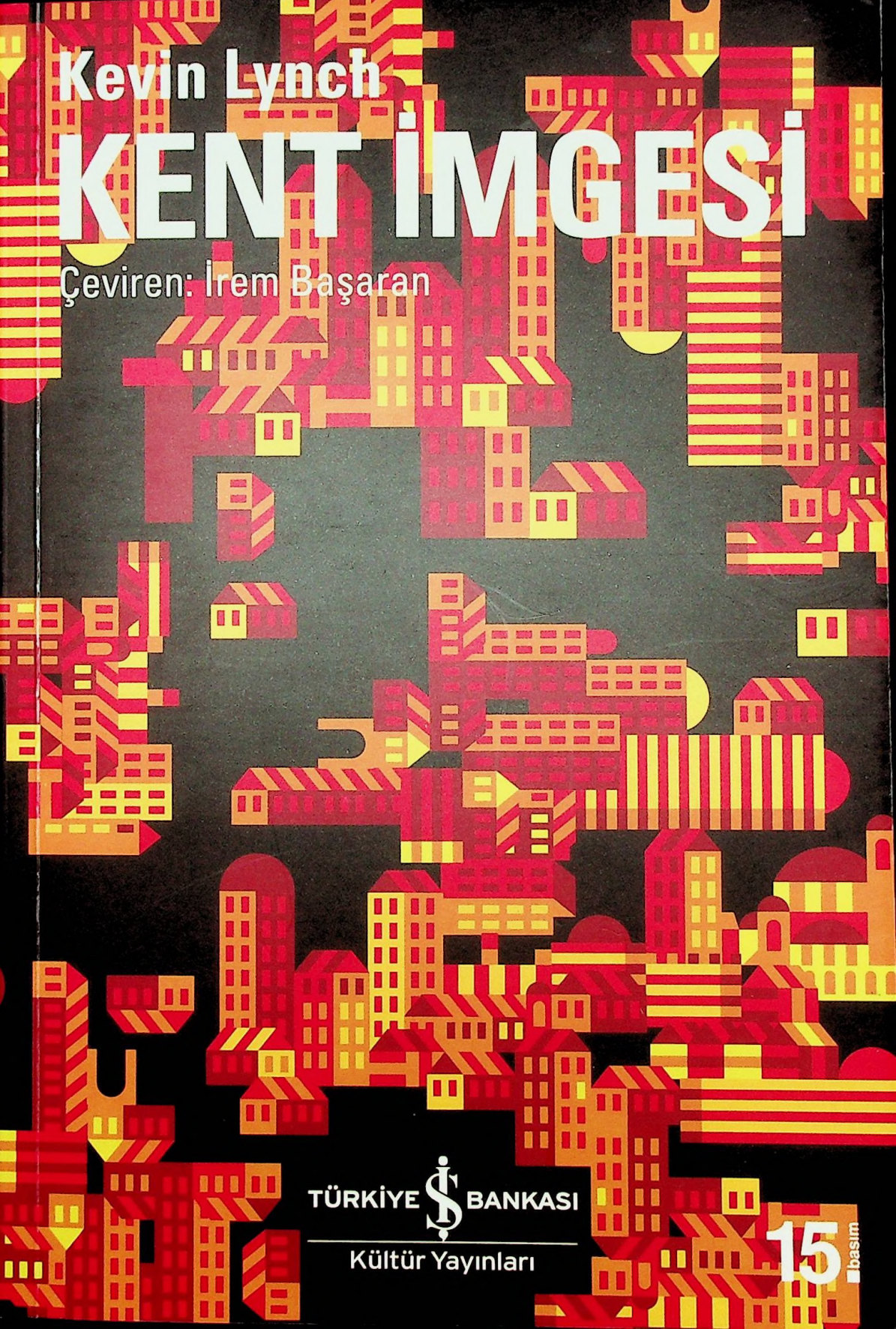
Kevin Lynch

KENT İMGESİ

Çeviren: İrem Başaran

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları
15. basım

Genel Yayın: 1973

İNCELEME / ARAŞTIRMA

KEVIN LYNCH
KENT İMGESİ

ÖZGÜN ADI
THE IMAGE OF THE CITY

COPYRIGHT © 1960, MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY &
HARVARD COLLEGE

İNGİLİZCE ÖZGÜN METİNDEN ÇEVİREN
İREM BAŞARAN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ALİ BERKTAY
KAAN ÖZKAN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DİZİN
ERKAN IRMAK

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: TEMMUZ 2010, İSTANBUL
XV. BASIM: ARALIK 2021, İSTANBUL

ISBN 978-9944-88-948-3

BASKI
SENA OFSET
MALTEPE MAH. LİTROS YOLU SOK. NO: 2/4 İÇ KAPI NO:4NB9
ZEYTİNBURNU İSTANBUL
(0212) 613 38 46
SERTİFİKA NO: 45030

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Kütüphanesi
89952

Kevin Lynch

Kent İmgesi

Çeviren: İrem Başaran

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz VII

I

Çevrenin İmgesi 1

Okunaklılık 3

İmgeyi Oluşturmak 7

Yapı ve Kimlik 8

İmgelenebilirlik 10

II

Üç Şehir 15

Boston 17

Jersey City 27

Los Angeles 34

Ortak Noktalar 46

III

Kent İmgesi ve Bileşenleri 51

Yollar 54

Kenarlar/Sınırlar 69

Bölgeler 74

Düğüm/Odak Noktaları 80

İşaret Öğeleri 87

Öğeler Arası İlişkiler 92

Değişken İmge 95

İmgenin Kalitesi 97

IV
Kent Formu 101
Yolların Tasarımı 106
Diğer Öğelerin Tasarımı 110
Formun Nitelikleri 116
Bütünü Algılamak 120
Metropoliten Form 124
Tasarım Süreci 127

V
Yeni Bir Ölçek 131

Ekler
Ek A: Yön Bulmaya Dair Bazı Referanslar 137
Ek B: Kullanılan Yöntemlerin Esasları 159
Ek C: İki Örnek Analiz 181

Kaynakça 207
Dizin 211

Önsöz

Bu kitap, kentlerin görünümü hakkındadır. Kentlerin görünümünün önemi ve değiştirilebilir olup olmadığını konu eder. Kentsel görünümler, diğer pek çok rolünün yanı sıra; algılanması, hatırlanması ve zevk alınması gereken görünümlerdir. Kente görünür bir form kazandırmak özel bir tasarım sorunudur ve bu bağlamda yenidir de.

Bu sorunu inceleme aşamasında, bu kitap, üç Amerikan kentine bakar: Boston, Jersey City ve Los Angeles. Kent ölçeğinde görsel bir formun varlığını ve kent tasarımında ilksel prensipleri oluşturacak bir yöntem önerir.

Bu çalışmanın ardındaki emek 'Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nün Kentsel ve Bölgesel Çalışmalar Merkezi'nde Profesör Gyorgy Kepes'in yol göstericiliğinde tarafımdan sunulmuştur. Yıllar boyunca Rockefeller Vakfı'nın cömert katkılarıyla desteklenmiştir. 'Massachusetts Teknoloji Enstitüsü' ve Harvard Üniversitesi'nin Ortak Merkezi'nin bir dizi çalışmasının ürünüdür bu kitap. Bu iki kurumun kentsel araştırma faaliyetlerinden doğmuştur.

İçeriği, her düşünsel çalışmada olduğu gibi, izi sürülmesi güç, pek çok kaynaktan yararlanılarak oluşturulmuştur. Birçok araştırma görevlisi, bu çalışmanın gelişmesine katkıda bulunmuştur: David Crane, Bernard Frieden, William Alonso, Frank Hotchkiss,

Richard Dober, Mary Ellen Peters (artık Bayan Alonso). Hepsine müteşekkirim.

Benim ismimin yanında bir ismin daha yer alması gerekir. Ancak bu kişinin kitabın eksikliklerinden sorumlu tutulmaması da gerekir. Bu isim Gyorgy Kepes'tir. Kitabın ayrıntılı gelişimi ve somut çalışmaları bana aittir, ancak temel kavramlar Profesör Kepes'le fikir alışverişlerinden doğmuştur. Fikirlerimi onunkilerden ayırmak mümkün değildir. Benim için tüm bu yıllar çok iyi bir işbirliğini temsil eder.

KEVIN LYNCH

M.I.T.
Aralık, 1959

I

Çevrenin İmgesi

Görünüşü ne kadar sıradan olursa olsun, kentlere bakmak insana özel bir zevk verebilir. Mimari bir eser gibi, kent de uzamdaki bir yapıdır. Tek farkı, ölçeğinin daha büyük olması ve uzun zaman içinde algılanabilir olmasıdır. Bu yüzden kent tasarımı geçici bir sanattır; ancak, müzik gibi, geçici diğer sanatların kullandığı kontrollü ve sınırlı dizileri pek fazla kullanamaz. Farklı durumlarda ve farklı insanlar için bu diziler tersine dönmüş, sekteye uğramış, vazgeçilmiş ve kesilmiş olabilir. Kent, her ışık ve her havada görünür.

Kentte, her durumda gözün görebileceği, kulağın işitebileceğinden fazlası, keşfedilmeyi bekleyen bir dekor ya da manzara vardır. Hiçbir şey kendiliğinden deneyimlenemez. Çevresiyle her zaman bağları olmalıdır, kendisini meydana getiren olaylar dizisiyle, geçmiş deneyimlerin hatırasıyla algılanabilir. Bir çiftçinin arazisine oturtulan Washington Caddesi, Boston'un kalbindeki alışveriş caddesi olabilir yine, ama tamamen farklı bir görünüm sunacaktır. Her bir kentlinin kentin bazı kısımlarıyla uzun bir münasebeti olmuştur ve ona ilişkin kendi imgesi hatıra ve anlamlarla yüklüdür.

Bir kentin hareketli öğeleri ve özellikle de kentte yaşayan insanlar ve faaliyetleri, sabit fiziksel kısımlar kadar önemlidir. Bizler de bu manzaranın yalnızca birer seyircisi olarak kalmaz, diğer katılımcılarla birlikte sahnede, gösterinin birer parçası haline geliriz. Bizlerin kent algısı genellikle bütüncül değildir. Daha çok, başka endişeleri de içinde barındıran parçalı bir algıdır. Neredeyse her bir duyu işin içine girer ve imge de bütün bunların birleşimidir.

Kent, çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanabilen ve hatta zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde, yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür. Genel hatlarıyla bir süreliğine sabit kalsa da ayrıntıları sürekli değişir. Büyümesi ve formu üzerinde ancak kısmi bir kontrol sağlanabilir. Kesin bir sonuç elde edilemez, ancak sürgit evrelerden bahsedilebilir. O halde, duyumsal hazlar için kentleri tasarlama sanatının mimariden, müzikten veya edebiyattan oldukça farklı olmasına şaşmamak gerekir. Bu sanatlardan öğreneceği çok şey vardır, ancak onları taklit edemez.

Kent ortamının çok güzel ve hoş olması beklenemez, hatta bunun imkânsız olduğu bile düşünülür. Her ne kadar birkaç kasabanın hoş bazı bölümleri olsa da bir köyden daha büyük hiçbir Amerikan kenti ahenkli niteliklere sahip değildir. Dolayısıyla, Amerikalıların böyle bir çevrede yaşamanın ne demek olduğuna dair en ufak bir fikre sahip olmadığını söylemek de şaşırtıcı olmayacaktır. Ne kadar çirkin bir dünyada yaşadıklarının farkındadırlar. Pisliğini, tozunu, dumanını, hararetini, tıkanıklığını, karmaşasını ve monotonluğunu açık açık dile getirirler. Ama uyumlu bir çevrede yaşamanın değerini bilmezler; ancak turist veya gezgin olarak gittikleri ülkelerde kısa bir süreliğine tanık oldukları bir dünyadır bu. Bir kent düzeninin günlük zevklerle dolu olmasının ya da hayatları için sürekli bir güven kaynağı oluşturmasının ya da dünyanın zenginliğinin ve anlamla dolu olmasının ne anlama geleceği konusunda çok bir fikre sahip değillerdir.

Okunaklılık

Bu kitap, Amerikan kentinin görsel niteliğini, kentlilerinin zihinsel imgesine dayandırarak inceleyecektir. Özellikle de bir görsel nitelik üzerinde duracaktır: kent manzarasının görünürlüğü veya "okunaklılığı." Bundan kasıt, kentin, kendisi aracılığıyla kısımlarının tanınacağı ve tutarlı bir doku içinde düzenleneceği tabiiliğidir. Tıpkı bu basılmış sayfa gibi, okunaklı olabiliyorsa, tanımlanabilir sembollerle bir doku oluşturup görsel olarak kavranabilir. Böylece okunaklı bir kent, bölgeleri, sınırları, yolları kolayca ayırt edilebilen ve bütünlüklü bir doku içinde gruplandırılabilen bir alan olacaktır.

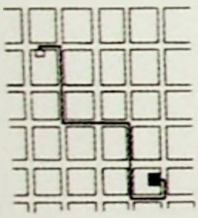
Bu kitap, kent düzeninde okunaklılığın hayati önem taşıdığını iddia edecek, bunu bazı ayrıntılar üzerinden inceleyecek ve bu kavramın günümüzde kentleri yeniden tasarlamak için nasıl kullanılabileceğini gösterecektir. Okuyucunun derhal fark edebileceği gibi, bu çalışma bir ön araştırma niteliğindedir, bir sonsöz değil, önsözdür. Düşünceleri ortaya koyup onların nasıl sınanacaklarını ve geliştirilebileceklerini ortaya koyma çabasıdır. Bunu yaparken kullandığı üslup ise spekülatif, hatta deneysel ve çıkarımcı olduğundan biraz da sorumsuzca gözükebilir. Bu birinci bölüm temel iddiaları ortaya koymaktadır, ilerleyen bölümlerde ise bu iddialar birkaç Amerikan kentine uygulanacak ve elde edilen sonuçlar da kentsel tasarım bağlamında tartışılacaktır.

Güzel bir kent için en önemli özelliğin açıklık ya da okunaklılık olduğunu iddia edemeyiz, ancak büyüklüğü, zamanı ve karmaşasıyla bir kent oluşturacak boyutlardaki çevreler için özel bir öneme sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bunu anlamak için de kenti sadece kendi içinde değil, kentlilerinin gözünden de değerlendirmemiz gerekir.

Çevreyi yapılandırmak ve tanımlamak, bütün hareketli canlılar için çok önemli bir yetenektir. Bunu yapabilmek için çok çeşitli ipuçları kullanılır: renk, biçim, hareket, ışığın polarması gibi görsel duyumlardan olduğu kadar koku, ses, dokunma, de-

vinduyum, yerçekimi ve hatta manyetik alanlar ve elektrik gibi diğer uyarıcılardan da yararlanılır. Bir deniz kırlangıcının göçünden, bir kayanın mikro-topografyasında bir deniz salyangozunun yol almaya çalışmasına kadar yön bulmaya dair bütün bu teknikler açıklanmış ve önemleri literatürde geniş yer bulmuştur.[10, 20, 31, 59] Laboratuvar ortamlarının sınırlı imkânları dahilinde, daha çok kabataslak olsa da psikologlar da insanın bu yeteneğini araştırmıştır.[1, 5, 8, 12, 37, 63, 65, 76, 81] Çözülemeyen bazı durumlara rağmen yön bulmanın artık gizemli bir "içgüdü" olmadığı kanıtlanmıştır. Daha doğrusu, dış çevreden edinilen duyusal ipuçlarına dayanarak çevrenin ahenkli bir şekilde kullanıldığı ve düzenlendiği bilinmektedir. Bu düzenleme, serbest hareket edilebilen hayatın verimliliği ve sürdürülebilirliği için esastır.

Modern kentlerde yaşayan kentliler için tamamen kaybolmak sık rastlanır bir durum değildir. Başkalarının varlığı ve haritalar, sokak numaraları, levhalar, otobüs numaraları gibi yol bulmaya dair özel araçlar bizlere yardımcı olur. Ancak, endişe ve korkunun eşlik ettiği yön kaybetme talihsizliği bir kez başa geldiğinde, bunun, denge ve esenlik hisleriyle ne denli yakın olduğunu anlarız. Dilimizde "kaybolmak" sözcüğü sadece basit bir coğrafi belirsizliğe karşılık gelmez, korkunç bir felaketi de çağrıştırır.

Yol bulma sürecinin stratejik halkası çevresel imgedir, bireyin dış dünyayı zihninde genellediği bir resimdir. Bu imge, hem anlık duyuların hem de geçmiş deneyimlerin bir ürünüdür; edinilen malumatı yorumlamak ve hareketi yönlendirmek için kullanılır. Çevreyi tanımak ve modellemek ihtiyacı, hem pratik hem de duygusal açıdan birey için hayati önem taşır ve kökleri çok eskilere dayanır.

Doğrusu, net bir imge, kişinin kolay ve hızlı bir şekilde hareket etmesini sağlar. Bir arkadaşın evini, bir polis merkezini veya bir dükkânı bulmamız buna bağlıdır. Ancak, düzenli bir çevre bundan fazlasını da sağlayabilir. Ayrıntılı bir koordinat belirlemeye; bir faaliyetin, bilginin ya da inancın idarecisi olmaya yarayabilir. Örneğin birisi Manhattan'ı yapısal olarak çözümler-

ken, içinde yaşadığımız dünyanın doğası hakkında pek çok olgu ve hayal ürünü şey sıralayabilir. Kapsamlı herhangi bir sistemde olduğu gibi, böyle bir yapı, bireye seçme şansı verir ve edinilecek malumatlar için bir başlangıç noktası sağlar. Bu yüzden, çevreye ilişkin açık bir imge, bireysel gelişim için yararlı bir dayanaktır.

Kusursuz bir imge sunabilen canlı ve bütünleşmiş bir fiziksel çevrenin sosyal rolü de yadsınamaz. Grup iletişimini olanaklı kılan kolektif hafıza ve semboller için ham malzemeler sağlar. Çarpıcı bir manzara, ilkel toplulukların sosyal açıdan önem taşıyan efsanelerinin de üzerine kurulduğu iskelettir. "Memleket" hissini yaratan ortak hatıralar, savaş esnasında askerler için iletişim kurmanın çoğunlukla ilk ve en kolay yoluydu.

İyi bir çevresel imge aynı zamanda duygusal olarak güven de sağlar. Kişi kendisi ile dış dünya arasında uyumlu bir ilişki kurabilir. Kaybolduğunda ortaya çıkan korkunun tam tersidir bu. "Yuva"nın tanıdıklıktan dolayı yarattığı sıcaklık hissi, ayırt edici olduğunda daha da güçlenir.

Gerçekten de belirgin ve okunaklı bir çevre, güven vermenin yanı sıra deneyimin derinliğini ve yoğunluğunu arttıran bir etkiye de sahiptir. Modern kent ortamında görsel karmaşadan kaçabilmek mümkün olmasa da günlük faaliyetler daha canlı bir ortamda gerçekleşirse yeni anlamlar kazanabilir. Kent zaten potansiyel olarak, karmaşık bir toplumun güçlü bir sembolüdür. Görsel olarak da öne çıkarsa, anlamı daha da güçlenebilir.

İnsan beyninin olağanüstü bir şekilde uyum sağladığından, en düzensiz ve özelliksiz çevrede bile yolunu bulabileceğinden bahsedilirse, fiziksel okunaklılığın önemine itiraz edilebilir. "Hiçbir iz" taşımayan, uçsuz bucaksız denizlerde, kumlarda, buzullarda veya vahşi bir ormanın labirenti andıran alanlarında kusursuz bir şekilde yön bulunabildiğine dair pek çok örnek vardır.

Ek A'ya bakınız

Ancak denizin bile güneşi ve yıldızları, rüzgârları, akıntıları, kuşları ve renkleri vardır; bunlar olmaksızın denizcilik yapmak mümkün değildir. Ancak kapsamlı bir eğitim görmüş kalifiye

denizcilerin Polinezya Adaları'nda yön bulabilmesi, bu özel çevrenin zorluklarını da ortaya koymaktadır. Tam donanımlı keşif seferlerinde bile yoğun çaba harcamak gerekli, endişe ise kaçınılmazdır.

Jersey City, Bölüm II'de tartışılmıştır

Kendi dünyamızda, eğer dikkatini verirse, neredeyse herkesin Jersey City'de yönünü bulabileceğini söyleyebiliriz. Ancak, bu yine de biraz çaba gerektirecek ve belirsizlik barındıracaktır. Ayrıca, okunaklı çevrelerin pozitif değerlerinden de yoksundur: duygusal tatmin, kavramsal düzenleme veya iletişim çerçevesi, günlük deneyimlere getireceği yoğunluk. Çevresini tanıyanların kaldıramayacağı bir yük kadar düzensiz olmasa da günümüzün kentsel çevresinde eksikliğini hissettiğimiz zevklerdir bunlar.

Çevredeki belirsizliklerin, labirentlerin ve sürprizlerin de bir değeri olduğu kabul edilmelidir. Dev Aynaları'nı çoğumuz severiz ve Boston'un çarpık sokakları da bir parça hoşluk barındırır. Ancak iki koşula bağlı olarak bu özellikler varlığını sürdürebilir. Birincisi, yön duygusu ve şehrin temel düzeni tamamen kaybedilmemeli, her zaman bir çıkış yolu olmalıdır. Belirsizlik, görünür bir bütünün küçük bir parçası olmalı, sürpriz bütüncül bir çevrede gerçekleşmelidir. Üstelik labirent veya gizemin kendisi de tanımlanabilecek ve zamanla anlaşılabilecek bir forma sahip olmalıdır. Bütünle bağlantı ipuçları vermeyen bir karmaşadan zevk alınamaz.

Bu noktalar Ek A'da daha detaylı çizilmiştir

Ancak, bu tereddütler önemli bir niteliğe de işaret eder. Dünyayı kavramak ve sahip olduğu imgenin gelişiminde bir rol üstlenmek üzere gözlemcinin kendisi de aktif bir rol oynamalıdır. Değişen ihtiyaçlara göre bu imgeyi değiştirme gücüne de sahip olmalıdır. Kesin ve nihai detaylarla düzenlenmiş bir çevre, yeni faaliyet biçimlerinin oluşumunu engelleyecektir. Üzerindeki her taş parçasının bir hikâye anlattığı bir çevrede yeni hikâyeler oluşturmak zordur. Mevcut kentsel karmaşamız içinde pek de önemli bir konuymuş gibi gözükmese de aradığımızın açık uçlu ve sürekli bir gelişime açık bir çevre olduğunu ortaya koyar.

İmgeyi Oluşturmak

Çevresel imgeler, gözlemci ve çevresi arasında işleyen iki yönlü bir süreçtir. Çevre, farklılıklar ve ilişkiler ortaya koyar. Gözlemci ise uyum kabiliyeti ve kendi amaçları doğrultusunda gördüklerini seçer, düzenler ve anlamlandırır. Bu şekilde oluşturulan imge, görüleni sınırlandırır ve vurgulanmak isteneni vurgularken imgenin kendisi de sürekli etkileşim içinde bulunulan çevrenin süzülen algısal girdilerine karşı test edilir. Böylece, verili bir gerçekliğin imgesi değişik gözlemciler arasında oldukça farklılaşabilir.

İmgenin tutarlığı değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Düzenli ya da dikkat çekici bir özelliği olmayan gerçek bir şey, uzun süreli aşinalıklar sonrasında hafızada kimlik ve yapı kazanmış olabilir. Birine çok dağınık gözüken bir masada, başka bir kişi aradığını derhal bulabilir. Ayrıca, ilk defa görülen bir nesne kendi başına tanıdık gelmese de gözlemcinin daha önceden yapılandırdığı bir kalıba oturtularak tanımlanabilir ve ilişkilendirilebilir. Bir Amerikalı köşe başındaki bir eczaneyi hemen tanısa da bir Afrikalı için o tanımlanamaz bir mekândır. Kendi bileşimini öne çıkaran fiziksel özelliklere sahip yeni bir nesne, güçlü bir yapı ve kimliği de bu yolla edinir. Bu yüzden, iç bölgelerin düzlüklerinden gelen genç veya bilgisiz bir insan, deniz ya da büyük bir dağ gibi olağanüstü bir oluşum karşısında hayretler içerisinde kalır ve dağarcığında bu oluşumlara karşılık bir sözcük de yoktur.

Fiziksel çevrenin düzenleyicileri olarak kent plancıları, çevresel imgeyi oluşturan dışsal uyaranların etkileşimiyle öncelikli olarak ilgilenirler. Değişik çevreler, imgenin yaratım sürecine katkıda bulunur veya bu süreci zorlaştırır. Bir parça kil veya bir vazo gibi herhangi bir form, çeşitli gözlemciler arasında güçlü bir imge yaratma olasılığını güçlü veya zayıf bir şekilde taşır. Muhtemelen bu olasılık, gözlemcilerin yaş, cinsiyet, kültür, meslek, huy veya aşinalıklarına göre giderek daha homojenleşen gruplara ayrılmasıyla sağlanırsa giderek daha kesin sonuçlar da ortaya koyabilir. Her bir birey kendi imgesini yaratır ve taşır, ancak aynı

grubun üyeleri arasında da tutarlı bir uzlaşma vardır. Çok sayıda kişi tarafından kullanılacak bir çevre biçimlendirmeyi arzulayan kent planlamacıları, grubun önemli üyeleri arasındaki uzlaşmayı ortaya koyan bu tür imgelerle ilgilenmektedirler.

Bu nedenle, bu çalışma belki bir psikologun ilgisini çekebilecek bireysel farklılıkları görmezden gelecektir. Çalışmanın ilk etabı "halk imgesi" denebilecek, büyük bir grup kentlinin ortak zihinsel kent imgelerini ortaya koyacaktır: tek bir fiziksel gerçeklik, ortak bir kültür ve temel bir psikolojik doğa arasındaki etkileşimde ortaya çıkması umulan alanlar.

Yön bulma sistemleri, dünya üzerinde ülkeden ülkeye, kültürden kültüre oldukça değişkendir. Ek A bunlara ilişkin pek çok örnek ortaya koyar: Soyut ve değişmez yönsel sistemler; hareket halindeki sistemler; kişiye, evine veya denize göre değişen sistemler. Dünya; bir dizi odak noktasına göre düzenlenebilir, isimlendirilmiş bölgelere ayrılabilir veya hatırlanan güzergâhlara göre birbiriyle ilişkilendirilebilir. Bir kişi algıladığı dünyayı ayrıştırabilmek için ne kadar çok ipucundan yararlanıyorsa ve bu yöntemler ne kadar çeşitleniyorsa, kendi dünyamızda yön bulma yöntemlerimize de o kadar ışık tutuyor demektir. Genellikle bu örnekler, ne kadar ilginçtir ki, kent imgesini oluşturan öğeleri yansıtır gibidirler; bu öğelerin yapısal tipleri şunlardır: yol, işaret öğesi, sınır, merkez nokta ve semt. Bu öğeleri 3. bölümde ele alıp tartışacağız.

Yapı ve Kimlik

Bir çevresel imge üç bileşene ayrılabilir: kimlik, yapı ve anlam. Analizler için bunları ayırarak özetlemek yararlı olacaktır, ancak gerçekte üçü bir arada bulunur. İşlenebilir bir imge öncelikle bir nesnenin tanımlanmasını, böylelikle diğer şeylerden ayrıştırılmasını ve bir varlık olarak kabul edilmesini gerektirir. Bu da kimliğini ortaya koyar. Başka bir şeyle eşdeğer olması anlamında değildir bu, tekliğini veya tekilliğini ifade eder. İkincisi, imge, nesnenin gözlemciyle ve diğer nesnelerle uzamsal veya do-

kusal ilişkisini de içermelidir. Son olarak da gözlemci için uygulama açısından ya da duygusal olarak bir anlam içermelidir. Anlam bir ilişkidir de; ancak, uzamsal veya dokusal ilişkiden oldukça farklıdır.

Böylece çıkış yapabilmek için gerekli bir imge, bir kapının ayrı varlığının, onun gözlemciyle uzamsal ilişkisinin tanınmasını ve çıkmayı sağlayacak bir delik olarak imgenin anlamını gerekli kılar. Bunlar kesin olarak birbirlerinden ayrılamaz. Bir kapının görsel algısı onun anlamıyla bütünleşiktir. Gerçi kapıyı formunun kimliği ve konumunun netliği bakımından çözümlemek ancak algılanan halinin, anlamından önce geldiğini düşünmekle olanaklıdır.

Bir kapının araştırılmasında böylesi bir analitik beceri anlamsızdır elbette ama aynı şeyi kentsel çevre üzerine yapılan bir çalışmada söyleyemeyiz. Çalışmaya kentin taşıdığı anlam sorunuyla başlamak zor bir iştir. Anlamlı grup imgeleri, şu aşamada, kimlik ve ilişkilerin algılanmasından daha zor gözükmektedir. Dahası, anlam diğer iki bileşen kadar fiziksel düzenlemelerden etkilenmez. Geniş bir arka planda, pek çok kentlinin zevkine hitap edecek ve gelecekte de kullanılabilecek kentsel çevreler yaratma amacındaysak, imgenin fiziksel netliğine yoğunlaşmalı ve doğrudan rehberliğe ihtiyaç duymadan gelişecek anlamlar üretilmesine izin vermeliyiz. Manhattan silüetinin imgesi; canlılık, güç, çöküş, gizem, kalabalık, ihtişam veya ne istenirse onu akla getirir; ancak, her durumda bu keskin görünüş anlamı netleştirir ve destekler. Biçimi kolayca ifade edilebilir olsa da bir kentin bireylere özgü anlamları yine de çok çeşitlidir, en azından analizlerin erken safhalarında form anlamdan ayırt edilebilirmiş gibi gözükebilir. Bu yüzden bu çalışma, kent imgelerinin kimlik ve yapısı üzerinde duracaktır.

Bir imge yaşanabilir çevrede yön bulmaya dair bir değere sahip olmaksa, onun birtakım nitelikleri de bulunmalıdır. Yeterli olmalı, pragmatik anlamda bir doğruluk içermeli, bireyin çevresiyle istediği noktaya kadar ilişki kurmasını sağlayabilmelidir. Doğru veya değil, bir harita, kişiyi evine kadar götürecek yeter-

likte olmalıdır. Harita yeteri kadar net olmalı ve okunabilirliğiyle zihinsel çabayı en ekonomik düzeyde kullanmayı sağlamalıdır. Güvenli olmalı, alternatif hareketleri yönlendirebilecek fazladan ipuçlarına yer vermeli ve başarısız olma riski düşük olmalıdır. Eğer kritik bir dönüş noktasındaki tek işaret bir trafik lambasıysa, bir elektrik kesintisi karmaşaya yol açacaktır. İmgenin açık uçlu olması tercih edilir, değişime uyarlanabilir olmalıdır, bireyin gerçekliği soruşturmasını ve düzenlemesini sürdürmeye olanak sağlamalıdır; kişiye kendisinin doldurabileceği boşluklar bırakmalıdır. Son olarak da diğer bireylerle ilişkiyi sağlayabilir olmalıdır. "İyi" bir imge için gerekli bu kriterlerin önemi, farklı koşullarda farklı bireyler için değişiklik gösterecektir. Biri ekonomik ve yeterli bir sistemi tercih ederken, bir diğeri açık uçlu ve iletişim kurulabilir olanı tercih edebilir.

İmgelenebilirlik

Bu çalışmada, bağımsız değişken olarak fiziksel çevreye vurgu yapıldığından, zihinsel imgede yapı ve kimliğin özniteliklerini ilgilendiren fiziksel nitelikler üzerinde durulacaktır. Bu da *imgelenebilirlik* tanımına götürür bizi: herhangi bir gözlemcide güçlü bir imge yaratma olasılığı taşıyan fiziksel objenin niteliği. Çevrenin imgesinin canlı bir şekilde tanımlanabilmesini, sağlam yapılandırılmasını ve son derece kullanışlı bir biçimde kurulabilmesini sağlayan şeyler biçim, renk veya düzenlemedir. Nesnelerin yalnızca görme duyusuna değil, diğer duyulara da keskin ve yoğun bir biçimde verili oldukları durumlarda buna *okunaklılık* ya da *görünürlük* de denebilir.

Yarım yüzyıl önce *Stern*, sanatsal bir nesnenin bu özniteliğini tartışmış ve onu *görünürlük* olarak adlandırmıştır.[74] Sanat sadece böyle bir amaca indirgenemese de sanatın iki temel işlevinden birinin "biçimsel belirginlik ve uyumluluk sayesinde güçlü bir biçimde algılanacak görünüş gereksinimini karşılayacak imgeler yaratmak" olduğunu ileri sürmüştür. İçsel anlamın ortaya çıkarılması için gerekli ilk adımın bu olduğunu savunmuştur.

Bu özel durumda, son derece imgelenebilir (anlaşılır, okunaklı veya görünür) bir kent iyi düzenlenmiş, özel ve dikkate değer görünecektir; gözü ve kulağı daha dikkatle kullanmaya ve katılımcılığa teşvik eder. Böyle çevrelerde, duyulara hitap eden bu kavrayış kolayca basitleştirilemez, ancak genişletilebilir ve derinleştirilebilir. Böylesi bir kent, birbiriyle bağlantısı açıkça görülebilen birçok farklı öğesi olan, sürekliliği kesilmeyen bir model olarak zaman içinde kavranabilecek bir şey olmalıdır. Algılayan ve aşina olan gözlemci kendi temel imgesini sarsmadan yeni duyusal etkileri de özümseyebilir ve her yeni etki de daha önceki öğelerle bağlantılı olabilir. Gözlemci, yönünü düzgün bir şekilde bulabilir ve kolayca hareket edebilir. Çevresini iyi derecede tanır. Venedik, böylesi imgelenebilirliği yüksek kentlere bir örnek olarak gösterilebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise gözlemci Manhattan'ın, San Francisco'nun, Boston'un ve hatta Chicago'nun komşuluğundaki nehrin bölümlerini ayırmaya meyillidir.

Bunlar bizim tanımlamalarımıza dayanan karakterizasyonlardır. İmgelenebilirlik kavramı düzenli, sınırlı, kesin, tektipleşme ya da niteliklerini bazen taşıyabilse de bu anlamları içeriyor olması gerekmez. Bir anda görülebilir, açık ve net, besbelli ve yalın olması da gerekmez. Bütün çevre karmaşık bir düzendir ve görünen imge de kısa süre içinde can sıkabilir, yaşanılan çevrenin sadece birkaç özelliğini ortaya koyabilir.

Kent formunun imgelenebilirliği, bu çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Güzel bir çevrenin birtakım başka özellikleri de vardır: anlam ve dokunaklılık, duyusal hazlar, ritm, uyaranlar, seçenekler. İmgelenebilirlik üzerinde odaklanıyor olmamız bu diğer özelliklerin göz ardı edildiğini göstermez. Amacımız sadece algısal dünyamızda kimlik ve yapıya olan gereksinimimizi ortaya koymak ve bu niteliğin karmaşık ve değişken kentsel çevreyle ilintili özelliğini resmetmektir.

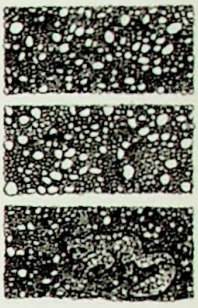
İmgeyi geliştirmek, gözlemci ile gözlenen arasında çift yönlü bir süreç olduğu için imgeyi sembolik araçlarla, algılayanın eğitilmesiyle ya da çevrenin yeniden düzenlenmesiyle güçlendirmek

mümkündür. Gözlemciye bir harita veya yazılı talimatlar sağlayıp çevre düzeninin sembolik bir diyagramını sunabilirsiniz. Bu diyagramı gerçeklikle örtüştürebildiği ölçüde nesnelerin ilişkisini de anlayabilecektir. Son zamanlarda New York'ta yapıldığı gibi yön talimatları veren bir aletten bile yararlanılabilir.[49] Bu tür aygıtlar, karşılıklı bağlantılarla ilgili yoğun bilgiler sağlamak için son derece yararlı olsa da güvenilmezlerdir. Kaybedildikleri anda bağlantı kopar ve aygıtın kendisine sürekli başvurmak ve gerçeğe uymasını sağlamak gerekir. Ek A'da, beynin hasar görmesi durumunda, bu tür araçlara bir toptan güvenin beraberinde endişeyi de getireceği ve fazladan çabalamayı gerektireceği açıklanmıştır. Ayrıca, karşılıklı bağlantıların bütünsel deneyimi ve canlı bir imgenin derinliğinin de eksikliği hissedilir.

Gözlemci eğitilebilir de. Brown, gözleri bağlanmış halde bir labirente sokulan deneklerin öncelikle bu durumu çözülmez bir problem gibi algıladıklarından bahseder. Deney tekrarlandıkça, yapının bölümleri, özellikle de başlangıç ve son noktaları, tanıdık bir hale gelmeye başlar ve o mekânın karakteri sanılır. Son olarak, bu labirenti hatasız algıladıkları seviyeye geldiklerinde, sistem tek bir mekân olarak algılanır.[8] DeSilva, "otomatik" yön bulma yetisine sahip bir çocuğun durumundan bahseder. Çocuğun, annesi sağını-solunu ayırt edemediği için, küçüklüğünden itibaren "verandanın doğu tarafı" veya "dolabın güney tarafında" şeklinde tepkilerle yönünü belirliyor olduğu ortaya çıkmıştır.[71]

Everest tırmanışları üzerine araştırma yapan Shipton, bu tür bir öğrenme sürecindeki etkileyici bir durumdan bahsetmektedir. Kuzey yönünden tırmanırken fark edebildiği tepeleri ve sırtları, farklı bir yönden tırmandığında derhal ayırt edebilmiştir. Ancak, ona eşlik eden Tibetli rehber için bütün yönlerden bu rotalar tanıdıktır ve gördüklerinin aynı noktalar olduğunu fark ettiğinde bu onu çok şaşırtmış ve keyiflendirmiştir.[70]

Kilpatrick, artık daha önceki imgeleri içerisinde bir yerlere oturtulamayan yeni uyaranların gözlemci üzerinde yeni algısal öğrenme sürecini tetiklediğine değinir.[41] Süreç yeni uyaranları kavramsal olarak açıklayan farazi formlarla başlar, bu esnada

daha önceki formların yanılsaması da silinmez. Kişisel deneyimlerimize dayanarak, bu yanılsamanın yetersizliğinin, fark edildikten uzun süre sonrasına kadar bozulmadığını söyleyebiliriz. Vahşi ormanın içine bakıp sadece yeşil yapraklar üzerindeki güneş ışığını görebiliriz, ama bir uyaran ses dolayısıyla orada bir hayvanın saklandığını fark ederiz. Böylelikle, gözlemci "ele veren" ipuçlarını ayırt ederek ve önceki deneyimlerinden elde ettiği işaretleri tartarak bir sahneyi yorumlamayı öğrenir. Çalılıklar arasında saklanmış hayvan böylece gözleri parladığında seçilebilir. Son olarak da, tekrarlanan deneyimlerle algının bütüncül deseni değişir, gözlemci artık ele veren ipuçlarına gereksinim duymaz veya daha önceden oluşturduğu bir algı çerçevesi içine yeni bilgiler yüklemek zorunda kalmaz. Bu yeni durumda başarılı olup işe yarayacak bir imgeye ulaşmıştır artık ve bu da doğal ve doğru bir imgedir. Birdenbire yapraklar arasına saklanmış hayvan dışarı çıkar ve bu da "gün gibi aşikârdır."

Aynı şekilde, geniş alanlara yayılan kentlerimizdeki saklı formları görmeyi de öğrenmemiz gereklidir. Böyle büyük bir ölçekte yapay bir çevreyi düzenlemek ve imgelemek zorunda kalmamalıyız, ancak, faaliyetlerimiz bizi bu noktaya götürür şekilde gelişmektedir. Curt Sachs, belirli bir seviyeden sonra ilişki kurmanın imkânsızlaştığına dair bir örnek verir.[64] Kuzey Amerika yerlilerinin sesleri ve davul vuruşları tamamen farklı tempolardadır ve her bir ses diğerinden bağımsız olarak algılanır. Kendimize ait bir müzik analojisini ararken, kilise ayinlerine değinir Sachs, tepedeki çanlar çalıyorken koroyla koordine olmayı düşünmediğimizi söyler.

Geniş metropoliten alanlarımızda koro ile çanları bağdaştırmamız gerekmez, Tibetli rehber gibi Everest Dağı'nı değil de sadece bir tarafını görürüz. Çevresel algımızı genişletmek ve derinleştirmek için uzun süreli biyolojik ve kültürel bir gelişim sürecinden geçmemiz gerekir. Bu da iletişim duyularından uzak mesafeli duyulara ve onlardan da sembolik iletişim yöntemlerine doğru gelişmeyi gerektirecektir. Bu çalışmanın tezi de içsel öğrenme süreçleri kadar dışsal fiziksel formun da sahip olduğu-

muz çevresel imgenin gelişmesinde etkisinin olduğudur. Gerçekten de çevremizdeki karmaşa bizi buna zorlamaktadır. Dördüncü bölüm, bunun nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini tartışacaktır.

İlkel insan, algısını yaşadığı peyzaja adapte ederek çevresel imgesini geliştirmek zorunda kalmıştır. Çevresindeki küçük değişiklikleri ancak taş yığınları, işaret ateşleri veya ağaçların gövdelerine kazıdığı işaretlerle belirleyebilirken, görsel anlaşılırlık veya görsel ilişkilendirmeler ancak dinsel alanlar ya da evler etrafında gelişebilmektedir. Yalnızca güçlü uygarlıklar, bütüncül çevrelerini belirli bir ölçekte değiştirmeye başlayabilirler. Büyük ölçekli fiziksel çevrelerin yeniden yapılandırılması ancak son zamanlarda mümkün olabilmektedir; bu yüzden de çevresel imgelenebilirlik yeni bir konudur. Teknik olarak, Hollanda'nın polderleri (denizden kazanılan alanlar) gibi, tamamen yeni alanları çok kısa bir sürede oluşturabiliriz. Tasarımcılar şimdiden kentlilerin bölümlerini kolayca tanıyabileceği ve bütünü yapılandırabileceği bir kent görünümü oluşturmanın yollarını aramaya başlamışlardır bile.

Metropoliten bölge, süratle oluşturulan yeni bir işlevsel birimdir ve bu birim de kendisini yansıtan bir imge taşımak zorundadır. Suzanne Langer, mimarlık üzerine söylediği kısacık sözle konuyu şu şekilde özetler:

> Mimarlık, bütün bir çevrenin görünür kılınmış biçimidir.

II
Üç Şehir

Çevresel imgelerin kendi kent yaşamımızdaki rolünü anlayabilmek için bazı kentsel alanlara dikkatlice bakmamız ve kent sakinleriyle konuşmamız; 'imgelenebilme' fikrini geliştirmemiz ve test etmemiz, ayrıca görsel gerçeklikle imgenin karşılaştırılması yoluyla güçlü imgeleri hangi formların oluşturduğunu öğrenmemiz ve böylece kentsel tasarım için bazı prensipler önermemiz gerekliydi. Bu çalışma, var olan formun ve onun kentli üzerindeki etkilerinin analizinin kent tasarımının temel taşlarından biri olduğu inancıyla ve buna ilaveten alan araştırmaları ve kentlilerle görüşmeler için farklı teknikler geliştirmeye yardımcı olacağı umuduyla yapılmıştır. Amaç; kesin ve kararlı bir biçimde olguları ispatlamak yerine, herhangi küçük bir örnek çalışmada olabileceği gibi fikir ve yöntemler geliştirmektir.

Bu yüzden, analizler üç Amerikan kentinin merkez bölgelerinde gerçekleşmiştir: Boston, Massachusetts; Jersey City, New Jersey ve Los Angeles, California. Hali hazırda Boston açık formu ve mekânsal zorluklarıyla Amerikan kentleri arasında eşsiz bir konumdadır. Jersey City ise kolayca okunabilen şekilsizliği dolayısıyla seçilmiştir, ki ilk bakışta bunun nedeni olarak son

derece zayıf imgelenebilirliği gösterilebilir. Diğer yandan Los Angeles, merkez bölgesindeki ızgara planıyla tamamen farklı bir ölçekte yeni bir kenttir. Her çalışma alanı için yaklaşık 2 ½ 'ye 1 ½ mil'lik* bir merkez bölgesi belirlenmiştir.

Her bir kent için iki temel analiz gerçekleştirilmiştir:

Ayrıntılar için Ek B'ye bakınız

1. Eğitilmiş bir gözlemci, yaya olarak sistematik alan araştırmalarını gerçekleştirmiştir. Bu gözlemci; çeşitli öğelerin varlıklarını, görünürlüklerini, imge olarak onların güçlü ve zayıf yanlarını, bağlantılarını, bağlantısızlıklarını ve diğer ilişkisel-liklerini işaretlemiş, potansiyel imge yapısındaki özellikli başarı ya da zorlukları not etmiştir. Bunlar, alandaki öğelerin bir anlık görünüşlerinden elde edilen öznel yargılardır.

2. Fiziki çevrelerindeki bireysel imge algılarını ortaya çıkarmak için küçük bir grup kent sakiniyle ayrıntılı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılardan yer tarif etmeleri, konum belirlemeleri, eskiz çizerek göstermeleri ve hayali olarak yol bulmaları istenmiştir. Görüşme yapılan kişiler, uzun süredir bu alanda yaşayan ya da çalışan ve konutları ya da işyerleri, söz konusu çalışmanın yapıldığı alanın etrafında yer alan kentlilerdir.

Boston'da otuz, Jersey City ve Los Angeles'da on beşer kişiyle görüşülmüştür. Boston'daki temel analizler, fotoğraftan tanıma, alanda gezinti ve yoldan geçenlere adres sorma yöntemleriyle desteklenmiştir. Boston'un özellikli öğeleri için de ayrıca detaylı alan araştırması yapılmıştır.

Bütün bu metotlar Ek B'de açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Örneklerin küçük ve profesyonel ve idari sınıflandırmalara meyilli olması, gerçek bir "halk imgesi" yaratıldığını söylememize engel oluşturur. Fakat ortaya çıkan sonuçlar öneriler açısından zengindir ve tatmin edici grup imgelerinin varlığını gösteren yeterli içsel tutarlılığa sahiptir. Bağımsız alan araştırmaları, grup imgesinin görüşmelerden sağlandığını kesin olarak öngörmüştür ve böylece fiziksel formların kendi başlarına rollerini de belirlemiştir.

---

* 4022,5 m'ye 2413,5 m.

Şüphesiz ki, kullanılan rotalara ya da işyerlerine yönelik ortak yoğunlaşma, farklı bireylerin bakış açısından kentin görünümüyle ilgili belirli bir grup imgesi üretilmesine neden olmuştur. Görsel olmayan kaynaklardan gelen durumsal ya da tarihsel özelliklerin ilişkisi, bu benzerlikleri daha da desteklemiştir.

Fakat çevrenin kendi sahip olduğu formun imgenin oluşturulmasında muazzam bir rol oynadığına şüphe yoktur. Tariflerin açıkça yapılmasında, hatta aynı noktalarda şaşırılmasındaki benzerlikler, edinilen bilgilerin mekâna aşina olmaya dayalı olduğunu gösterir. İmge ile fiziksel form arasındaki bu ilişki mekânsal algımızı oluşturur.

Kendileriyle görüşülen kişiler çevrelerine intibak konusunda sıradan ama işe yarar şeyler yapmış olsalar da bu üç kentin imgelenebilirliğinde belirgin farklar oluşmuştur. Açık alanlar, bitki örtüsü, yollar üzerindeki hareket duyumu, görsel farklılıklar gibi bazı özellikler kentsel alan için özel önem taşımaktadır.

Görsel gerçekliğe ilişkin bu grup imgelerinin karşılaştırılmasından elde edilen veriler ve bu imgeler üzerinden yapılan spekülasyonlar bu kitabın geri kalan bölümlerini oluşturmaktadır. İmgelenebilirliğin kavramları ve öğelerinin türleri (3. Bölüm'de tartışılacaktır) büyük ölçüde bu verilerin analizinden türetilmiş ya da süzgeçten geçirilip geliştirilmiştir. Yöntemlerin güçlü ve zayıf yönlerinin tartışılmasına Ek B'de yer verilirken, çalışmanın temel amacının anlaşılması önemlidir.

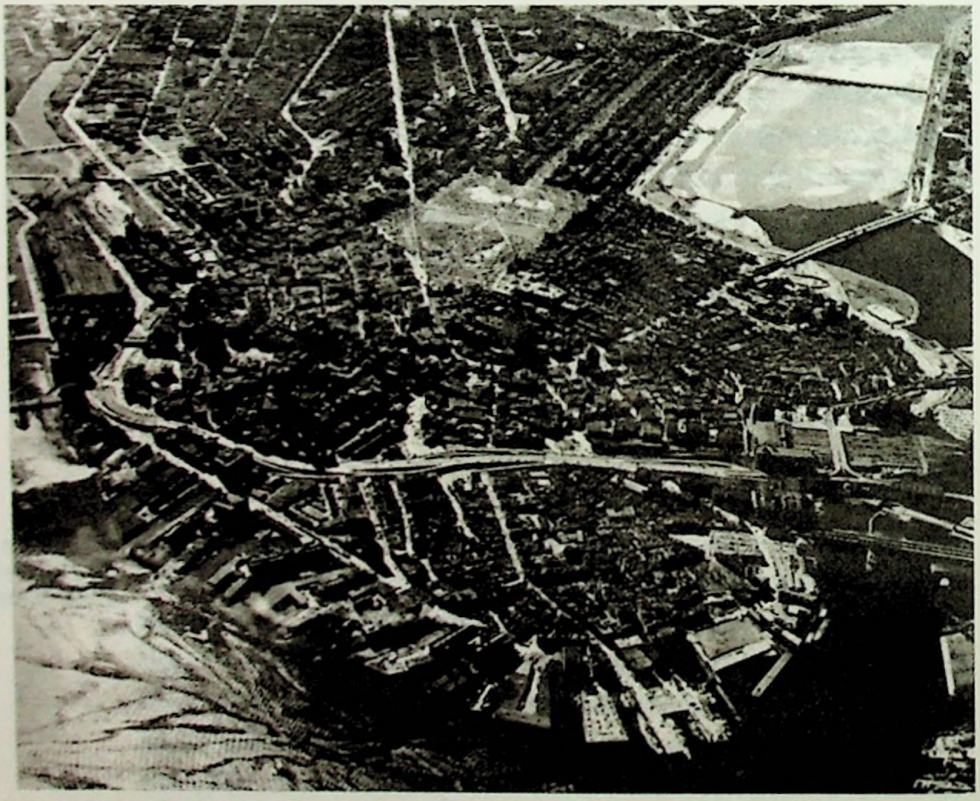
Boston

Boston için seçilen çalışma alanı Massachusetts Bulvarı'nın sınırlandırdığı merkezi yarımadanın bir parçasıdır. Bu alan, eski bir yerleşim birimi olması, tarihi ve taşıdığı Avrupalı havası dolayısıyla diğer Amerikan kentlerinden biraz farklıdır. Düşük gelir gruplarıyla yüksek gelir gruplarının konutlarını bir arada barındıran yüksek yoğunluklu bir alan olmasının yanı sıra, metropoliten alanın ticari merkezini de kapsar. Resim 1 bölgenin hava fotoğrafıyla genel görünüşünü verir, Resim 2 krokisini ve

Resim 1, sayfa 18
Resim 2, sayfa 19
Resim 3, sayfa 20

Resim 3 ise alan araştırmalarından elde edilen ana görsel öğelerin şematik gösterimidir.

Görüşülen neredeyse herkes için Boston, sık dönüşlerin ve kafa karıştırıcı yolların kentidir. Boston Common parkının açık alanı, Hükümet Binası'nın altın kubbesi ve Cambridge yönünden Charles Nehri'nin görünüşüyle sembolize edilen, kırmızı tuğlalarla kaplı binalarıyla pis bir kenttir. Köhnemiş binaların yanı sıra yeni yapıların da yer aldığı eski ve tarihi bir yerleşimdir. Dar sokaklar insan ve araçlarla dolup taşar, park yeri bulunamaz. Ancak, geniş anayollarla dar ara yollar arasındaki farklar göze çarpar. Kent merkezi sularla çevrili bir yarımadadır. Common Park, Charles Nehri ve Hükümet Binası'ndan başka birkaç şey de ayırt edilebilir. Özellikle Beacon Tepesi, Common-

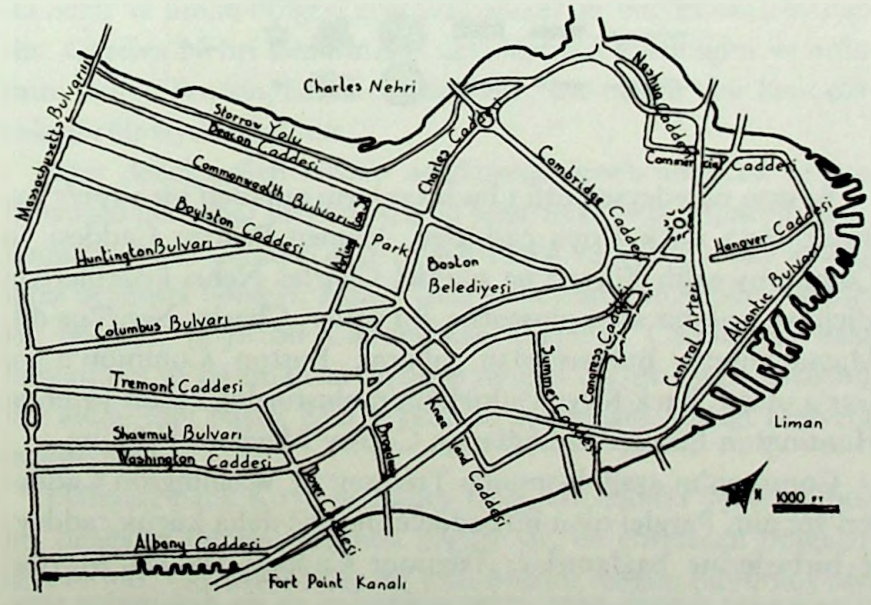

Resim 1. Boston Yarımadası'nın kuzeyden görünüşü

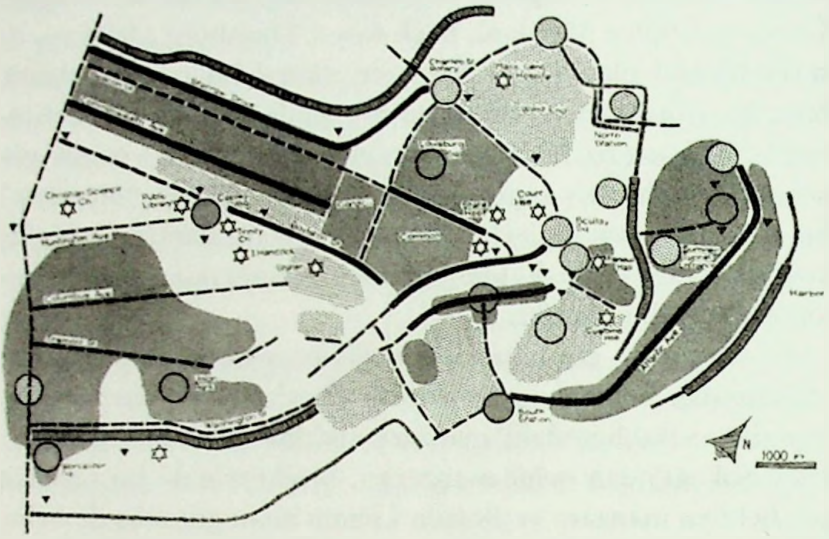
wealth Bulvarı ve alışveriş ve sinema bölgesi olan Washington Caddesi, Copley Meydanı, Back Koyu, Louisburg Meydanı, ticaret bölgesi olan Kuzey Sınırı ve rıhtımlarla çevrili Atlantic Bulvarı. Görüşmelere katılanların önemli bir bölümü de Boston'la ilgili ana özelliklere şunları eklemiştir: açık ve rekreasyonel alanlara ihtiyacı vardır; küçük ya da orta ölçekli "münferit" bir kenttir; karma işlevleri bulunan büyük alanlara sahiptir; koyları, demir parmaklıkları veya kahverengi taşlarıyla nitelendirilebilecek bir alandır.

En beğenilen görünümler genellikle suyun ve mekânın hissedilebildiği geniş panoramalardır. Charles Nehri'nin karşı kıyısından bakıldığındaki manzara sıklıkla belirtilmiştir. Pinckney Sokağı'ndan nehir manzarası, Brighton'daki bir tepeden görülebilen manzara ve Boston Limanı'ndan görünüş de belirtilmiştir. Beğenilen diğer bir manzara da uzaktan ya da yakından, gece ışıkları yandığı zaman, normalde kentin eksikliğini hissettiği heyecanı ortaya çıkardığı vakitlerdir.

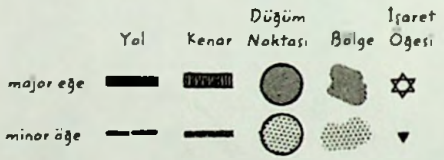
Resim 4, sayfa 21

Resim 2. Boston Yarımadası'nın ana hatları

Resim 3. Boston'un araziden görünümü

Resim 5, sayfa 23

Boston neredeyse bütün bu insanların anladığı bir yapıya sahiptir. Ana Back Koyu caddeleri, kısmen Beacon Caddesi ve Commonwealth Bulvarı'na paralel Charles Nehri köprüleriyle güçlü ve açık bir sınır oluşturur. Bu yollar, Charles Nehri'ne dik Massachusetts Bulvarı'ndan çıkarak Boston Common'a ve Gar'a ulaşır. Back Koyu caddelerinin oluşturduğu setin yanında Huntington Bulvarı'na bağlanan Copley Meydanı bulunur.

Common'ın aşağı kısmında Tremont ve Washington Caddeleri yer alır. Paralel olan bu caddeler birkaç daha küçük caddeyle birbirlerine bağlanırlar. Tremont Caddesi Scollay Meydanı'na kadar devam eder ve bu noktadan ya da düğümden sonra, iskeleti tekrardan nehre bağlayan Charles Caddesi dönüşün-

Resim 4. Boston'un Charles Nehri tarafından görünüşü

deki başka bir düğüme kadar Cambridge Caddesi devam eder. Böylelikle de Beacon Tepesi'ni sonlandırır. Nehirden daha uzakta geri kalanıyla belli belirsiz bir bütünlük oluşturan güçlü bir su sınırı daha yer alır: Atlantik Bulvarı ve liman bölgesi. Birçok denek Boston'u zihninde bir yarımada olarak algılıyor olsa da nehir ve liman bölgesi arasında görsel bir bağ kuramamışlardır. Charles Nehri kenarından uzaklaştıkça kesinliğini ve anlamını yitiren Boston, bazı bakımlardan "tek-taraflı" bir kent olarak görülmeye meyillidir.

Eğer deneklerden birinin açıklaması örnek alınacak olursa, Bostonlu herhangi birinin size bu kent hakkında yapacağı açıklamadan farkı olmayacaktır. Back Koyu ve güney sınırı arasındaki üçgensel bölgeyi, Kuzey İstasyonu'nun güneyindeki sahipsiz bölgeyi, Boylston Caddesi'nin Tremont Caddesi'ne nasıl bağlandığı ya da finansal bölgede ne gibi ulaşım bağlantılarının yer aldığı gibi başka bazı şeyleri de açıklayamayacağı kuvvetle muhtemeldir.

Halbuki Back Koyu ve güney sınırı arasındaki üçgensel bölge, denekler bunun farkında değilse de, en enteresan bölgelerden biridir. Görüşülen her bir kişi, burada doğup büyümüş olsa dahi, bu bölgeyi işaretlememiştir. Bu bölge; Huntington Bulvarı gibi bilinen ya da Hıristiyan Bilim Kilisesi gibi ancak ara sıra

Resim 35, sayfa 166

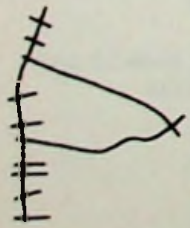
kullanılan işaret öğelerini içeren büyük bir alandır. Ancak, bu öğeleri içermesi gereken matris, boş ve isimsiz bırakılmıştır. Bu bölgenin gözden kaçırılmasında; alanı çevreleyen demiryolu raylarının etkisi olabilir. Ayrıca Back Koyu ve güney sınırı arasında yer alan ana caddelerin paralel olduğunun hissedilmesi nedeniyle kavramsal olarak araya sıkışmış bir alan olması da buna katkıda bulunmaktadır.

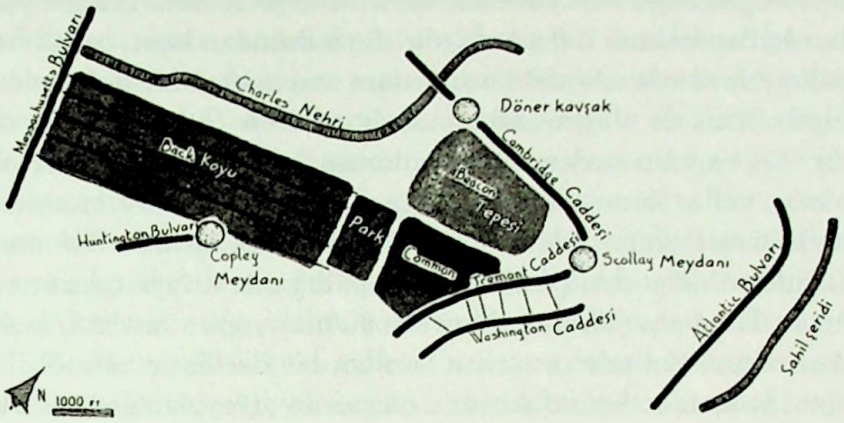
Resim 6, sayfa 24

Diğer yandan, Boston Common birçok denek için kent imgesinin temelini oluşturur. Bunun dışında sıklıkla diğerlerinden farklı ve canlı birer alan olarak tanımlanan yerler, Beacon Tepesi, Charles Nehri ve Commonwealth Bulvarı'dır. İnsanlar kenti başta başa gezerken, belirledikleri rotanın yönünü genellikle Boston Common'dan sonra değiştirirler. Bu büyük ve yeşillik alan Boston'un en yoğun bölgesinde yer alır. Herkes için en kolay ulaşılabilen, bağlantılarla dolu olduğu için Common kolaylıkla tanınır. Beacon Tepesi, Back Koyu ve kent merkezinin alışveriş bölgesi gibi üç önemli bölgenin bir kenarını işaret eden bir alana kurulmuştur. Bu nedenle de, insanların çevre hakkındaki bilgisini arttıran bir çekirdek konumundadır. Ayrıca, kendi içinde de kolaylıkla ayırt edilebilen alanlardan oluşur. Bu alanlar; küçük bir otel, bir fıskiye, Kurbağa Göleti, konser alanı, mezarlık, "kuğu göleti" ve buna benzer alanlardır.

Aynı zamanda, bu açık alanın kendine özgü tuhaf ve hatırlaması zor bir şekli vardır: beş köşeli, dikaçılı bir alandır. Çok büyük ve bitkilerle kaplı olması köşelerin aynı anda görülmesini zorlaştırır, bu yüzden insanlar bu alandan geçmeye çalışırken kafaları karışır. Bolyston ve Tremont gibi kentin iki önemli caddesinin birbirine bağlandığı bir alanda yer alması da işi daha da zorlaştırır. Bu caddelerin başlangıç noktası, Massachusetts Bulvarı'nın oluşturduğu ana hatta diktir ve birbirlerine paralel caddeler olarak algılanırlar. Ancak, bu alanda dikaçılarla kesişirler. Dahası, merkezi alışveriş faaliyetleri, yine bu Bolyston-Tremont kesişim noktasında ters bir dönüş yapar ve zayıflar; Bolyston Caddesi'nin daha uzaktaki bölgelerinde yeniden canlanır. Bütün bunlar, kent çekirdeğinde şek-

Resim 5. Herkesin bildiği Boston

lin algılanamamasına ve yön bulmada önemli hatalara neden olur.

Boston ayırt edilebilir bölgelerden oluşan bir kenttir ve merkez alanın birçok noktasında çevrenin genel karakterine bağlı olarak kolaylıkla tanımlanabilir. Kentin bir parçası ise bu ayırt edilebilir bölgelerin alışılmadık biçimde süreklilik gösterdiği bir deseni barındırır: Back Koyu – Common – Beacon Tepesi – merkezi alışveriş bölgesi. Bu alanda her şey gayet nettir. Yine de bu tematik canlılık, tipik bir şekilde şekilsizlik ya da düzensizlikle bir aradadır. Boston bölgelerine ayırt edici karakterleriyle birlikte yapısal bir anlaşılırlık kazandırılırsa, çok daha fazla güçlü olabilirler. Bu yapısına rağmen Boston, tesadüfen, biçimsel düzeni pek de kendine özgü karakteristikler barındırmayan diğer birçok Amerikan kentinden oldukça farklıdır.

Bölgeler canlı olsa bile, Boston ulaşım sistemi genellikle kafa karıştırıcıdır. Dolaşım işlevi son derece önem taşıdığı için yollar kentin bütüncül imgesinde yine de baskındır. Bu durum test edilen diğer kentler için de geçerlidir. Boston ulaşım sistemi içerisinde belirli bir düzenden bahsedilemez. Yalnızca yarımadanın merkezinden içerilere doğru uzanan, tarihsel alanların yoğunlaştığı ana ışınsal yollar kendi içinde bir düzeni barındırır. Kent merkezinin çoğu bölgesinde; Massachusetts Bulvarı'ndan ya da

ona doğru doğu-batı yönünde ilerlemek, dikaçılarla kesişen yolları kullanmaktan daha kolaydır. Bu bakımdan kent, çeşitli hayali gezintilerde zihinsel kıvrılmalara neden olan bir dokuya sahiptir. Yine de ulaşım sistemi alışılmadık bir biçimde zorlayıcıdır. Bu yapının neden olduğu olumsuzluklar, 3. Bölüm'de ele alınan yollar konusunda bir dizge yaratmak için yararlanılacak malzemeler ortaya çıkarmıştır. "Paralel" Bolyston ve Tremont Caddeleri'nden dikaçılarla geçiş yapıldığında ortaya çıkan zorluklardan bahsedilmişti. Back Koyu'nun ızgara sistemi, çoğu Amerikan kentinde rastlanan sıradan bir özelliktir. Ancak, bu alan, Boston'un kent dokusunu oluşturan diğer alanlardan farklılaşması nedeniyle özel bir nitelik kazanır.

Resim 6. Boston Common

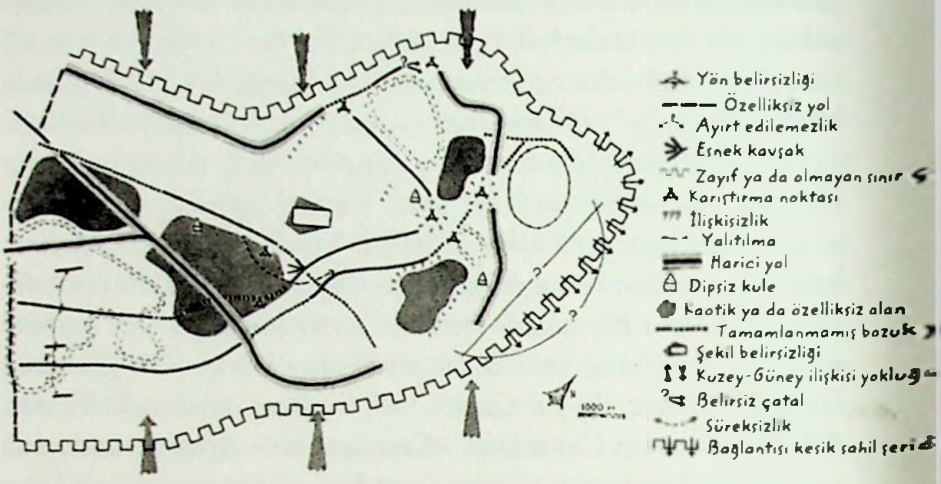
İki ekspres otoyol, Storrow Yolu ve Central Arteri, merkez bölgesinden geçer. Her ikisi de, belirsiz bir şekilde, daha eski sokaklardaki harekete nazaran engelleyici ya da üzerinde araba kullanıldığı düşünüldüğünde ancak birer yol olarak algılanabilen yollardır. Her iki durumda da tamamen farklı görünürler: Aşağıdan bakıldığında Central Arteri, bazı noktalardan yarım

yamalak görülebilen yeşile boyalı kocaman bir duvardır. Bir yol olarak da işaret levhalarıyla süslenmiş bir kurdeleye benzer; yükselir, alçalır, dönüşler yapar. Garip bir şekilde her iki yol da kentin "dışında" algılanır. Kent içinden geçiyor olsalar da kentle bağlarının kurulması zordur. Araçların giriş-çıkış yaptığı her noktada baş döndürücü bir geçiş yapmak gerekir. Gerçi Storrow Yolu kolayca Charles Nehri'yle ilişkilendirilebilir. Böylece kentin genel dokusuna eklemlenir. Diğer yandan, Central Arteri, anlaşılamaz bir şekilde kentten kıvrılarak geçer ve Hanover Caddesi'nin önünü keserek kentin Kuzey Sınırı'yla bağlantısını koparır. Dahası, iki yol sistemi birbirinden tamamen farklı olsa dahi kimi zaman Causeway – Commercial – Atlantic Caddeleri ardıllığıyla karıştırılır. Çünkü mantıksal olarak her ikisi de Storrow Yolu'nun birer uzantısı diye görülebilmektedir. *Resim 7*

Boston'un daha iç bölgelerinde, ulaşım sisteminin ayrıksı parçalarının niteliklerinin daha güçlü olması mümkündür. An-

Resim 7. Central Arteri

Resim 8. Boston imgesinin sorunları

cak, bu son derece düzensiz sistem, birbirlerine teker teker bağlanan ya da bazen hiç bağlanmayan farklı unsurlardan oluşur. Bir bütün olarak düşünülmesi ya da kâğıda dökülmesi zor bir sistemdir ve genellikle bağlantı noktaları dizisi üzerinde yoğunlaşarak çözümlenmesi gerekir. Bu bağlantı noktaları ya da düğümleri, bu yüzden Boston için oldukça önemlidir. Daha soluk bölgeler ise kimi zaman düzenleme esaslarına göre adlandırılır — "Park Meydanı Alanı" gibi.

Resim 8

Resim 8 Boston imgesinin bu yönde çözümlenişini özetler. Bu özet, bir tasarım planı hazırlanmasında ilk adım olarak görülebilir. Bu, kent imgesinde öne çıkan zorlukları grafik olarak derleyen bir gösterimdir. Bu zorluklar; kafa karışıklıkları, değişken noktalar, güçsüz sınırlar, yalıtılmış bölgeler, devamlılığı koparan noktalar, belirsizlikler, bölümlendirmeler ve niteliksel eksikler ya da ayırt ediciliklerdir. İmgenin güçlü yanlarıyla ve potansiyelleriyle birlikte ele alındığında, daha küçük ölçekte bir planın analiz aşamasının karşılığıdır. Her mevki analizinde olduğu gibi, planın esaslarını belirlemez, ancak, yaratıcı fikirlerin oluşması için altyapı hazırlar. Daha detaylı bir analiz aşamasını içerdiği için de doğal olarak daha önceki diyagramların içerdiğinden daha fazla açıklama içerir.

Jersey City

Jersey City, New Jersey; Newark ve New York kentleri arasında ve her iki kentin de saçağında yer alır. Merkezi faaliyeti oldukça zayıftır. Hatları yükseltilmiş otoyolları ve demiryollarıyla çizilmiş, yaşanılacak bir kent olmaktan çok bir geçiş noktası olma özelliği taşır. Etnik ve sınıfsal mahallelere bölünmüştür. Palisades'in sarp kayalıkları kenti bıçak gibi keser. Kentin kuzey bölgesinde yapay olarak konumlandırılan Journal Meydanı, alışveriş faaliyetinin doğal olarak gelişebileceği merkezi engeller. Böylece kent tek bir merkeze sahip olmak yerine dört ya da beş merkezlidir. Her Amerikan kentinin yapısında çürümüşlüğe işaret eden mekânın amorfluğu ve yapısal heterojenliğin etkisi, tamamen düzensiz bir sokak yapısına eklemlenir. İlk bakışta tekdüzelik, pislik ve kentin kötü kokusu insanı çarpar. Bu, tabii ki, kenti ilk defa ziyaret eden bir yabancının yüzeysel tepkisi olacaktır. Burada yıllardır yaşayan kent sakinlerinin burayı nasıl anlamlandırdığını incelemek ilginç bir çalışma olmuştur. *Resim 9, sayfa 28*

Alan araştırmalarından yola çıkılarak oluşturulan Jersey City'nin görsel yapısı, Boston diyagramında kullanılan sembollerle gösterilmiş ve aynı ölçekte hazırlanmıştır. Kent, bir yabancının tahmin edebileceğinden daha fazla bir şekle ve dokuya sahiptir. Yaşanabilir olması için de bu gereklidir zaten. Fakat Boston'un aynı bölgesine nazaran övünülecek tanınmış yerleri oldukça azdır. Alanın büyük bir kısmı güçlü sınırlarla bölünmüştür. Kent yapısının temelini iki ana alışveriş merkezinden birini barındıran Journal Meydanı oluşturur. Hudson Bulvarı da bu meydandan geçer. Ayrıca, Hudson Bulvarı'ndan, "Bergen Bölgesi"ne ve kent için önem taşıyan West Side Parka bağlanır. Doğu tarafında ise kayalık sınırlarını takip eden üç yol, daha alt bölgelerde neredeyse birleşir. Bunlar Newark, Montgomery ve Communipaw-Grand caddeleridir. Kayalıkların üzerinde Sağlık Merkezi yer alır. Hudson üzerindeki demiryolu-endüstriyel alan-rıhtım bölgesi, bütün kentsel faaliyetin sonlandığı noktadır. Kentin temel dokusu böylece açıklanabilir. Deneklerin çoğu da, yokuş aşağı inen üç sokağın belki bir ya da ikisine aşina olmamak dışında, kenti tanımlayabilmiştir. *Resim 10, sayfa 29*

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

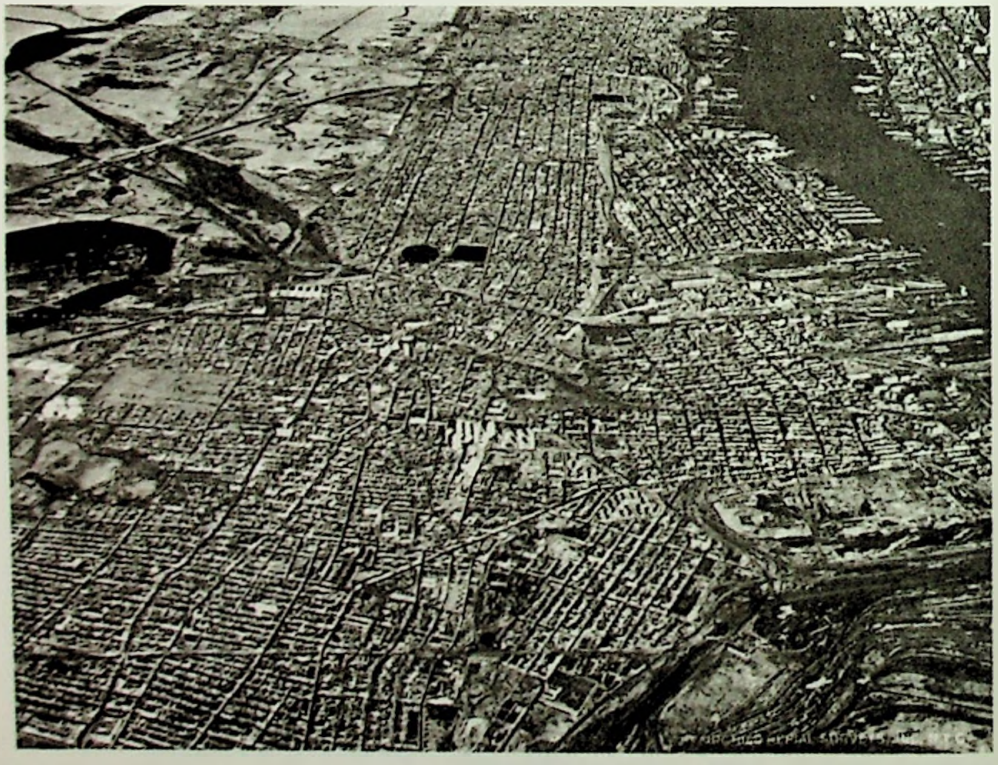
Jersey City sakinlerinin kenti özel kılan öğeler hakkındaki ortak fikirlerine bakıldığında, Boston için aynı şekilde hazırlanan diyagramdan farkı açıkça görülür. Kent karakterindeki eksiklikler ilk bakışta göze çarpar. Jersey City haritası neredeyse bomboştur. Journal Meydanı, yoğun alışveriş ve eğlence faaliyetleri nedeniyle öne çıkar. Ancak, trafiği ve mekânsal karmaşası kafa karıştırıcı ve sarsıcıdır. Hudson Bulvarı önem sıralamasında Journal Meydanı'yla rekabet eder. İkinci sırada West Side Park yer alır. Özel bir bölge olduğu defalarca belirtilmiştir. Kentin tek büyük parkıdır ve genel dokuda nefes aldıran bir noktadır. "Bergen Bölgesi" öncelikle sınıfsal bir alan olarak öne çıkar. New Jersey Sağlık Merkezi ise görsel olarak gözden kaçırılamayacak bir konumdadır. Kayalıkların kenarından yükselir ve plansız yerleştirilmiş bembeyaz kocaman bir yapıdır.

Resim 37 ve 41; sayfa 167 ve 169

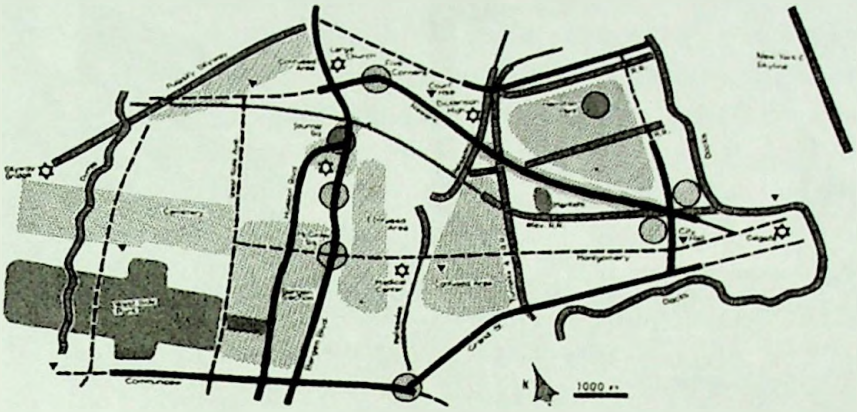
Resim 11, sayfa 30

Resim 12, sayfa 30

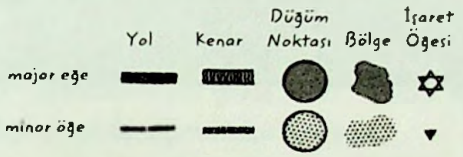
New York kentinin uzaklarda görülen heybetli silueti dışında, kenti özel kılan diğer çok az unsurdan bahsedilmiştir. Diğer

Resim 9. Jersey City'nin güneyden görünüşü

Resim 10. Jersey City'nin araziden görünümü

diyagramlar kent imgesini tamamlar. Bu diyagramlar, pratik gereksinimlere ve anacaddelere işaret eder. Bu caddelerden de öncelikle; diğer Jersey City caddelerinden farklı olan, sürekliliği trafik düzenlemeleriyle sağlanmış olanlar işaretlenmiştir. Tanımlanabilir bölgeler ve işaret öğeleri yetersizdir. Yaygın olarak bilinen merkezlerin ya da düğüm noktalarının da eksikliği hissedilir. Yine de birkaç güçlü kenar çizgisi ya da ayırıcı sınır işaretlenebilmiştir. Bunlar; daha yüksekte kalan demiryolu hatları ve ekspres yollar, Palisades Tepeleri ile iki liman bölgesidir.

Bireysel eskizler ve görüşmeler incelendiğinde, katılımcılardan hiçbirinin yıllardır yaşadığı kent hakkında kapsamlı bir fikre sahip olmadığı anlaşılmıştır. Haritalar sıklıkla boş bırakılan alanlarla bölünmüştür. Çoğunlukla katılımcılar, yaşadıkları konutların çevresinde yer alan küçük bir alana yoğunlaşmıştır. Nehrin kenarındaki uçurumlar güçlü bir ayırıcı faktör olarak görülmüştür. Genellikle, ya tepe noktası güçlü ya da alçak bölgeleri zayıf birer imge olarak işaretlenmiştir. Ya da tersine, iki nok-

Resim 11. Journal Meydanı

Resim 12. New Jersey Sağlık Merkezi

tanın bağlantısını sağlayan bir veya iki yol gösterilebilmiştir, ki bunlar da tamamen kavramsaldır. Daha aşağıda kalan bölgenin bir bütün olarak düşünülmesi ise özellikle zor görünmektedir.

Deneklerin kenti genel olarak karakterize etmeleri istendiğinde, en genel tepkilerden biri, kentin bir bütün teşkil etmediği, bir merkezi olmadığı, daha çok birçok küçük köyün bir araya gelmiş hali gibi olduğu yönündedir. "'Jersey City' denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor?" sorusunun cevabını vermekte zorlandıkları ortaya çıkmıştır ki, bu, Bostonlu biri için cevaplanması çok kolay bir sorudur. Denekler tekrar tekrar, akıllarına "pek fazla bir şey gelmediğini", kentin sembolize edilmesinin zor olduğunu ve öne çıkan hiçbir bölgesinin olmadığını söylemişlerdir. Bir kadın şöyle demiştir:

> Bu gerçekten de Jersey City'nin acınacak halde olduğunu gösteriyor. Buraya uzaklardan biri gelse, ona "Şurayı mutlaka görmelisin, çok güzeldir," diyebileceğim hiçbir yer yok.

Kenti sembolize etmeleri söylendiğinde genel olarak verilen cevap, kentte buna dair hiçbir şeyin olmadığıdır. Ancak, nehrin karşı tarafındaki New York siluetinin manzarasından bahsedilebilir. Jersey City hakkındaki tipik düşünce, başka bir yerin sınırındaki bir yer olduğudur. Deneklerden biri bunu, biri New York silueti, diğeri de New Ark'ın sembolü olan Pulaski Köprüsü olarak iki sembol üzerinden dile getirmiştir. Bir başkası ise kenti çevreleyen sınırlayıcıların hissedildiğini vurgulamıştır. Ona göre, Jersey City'den çıkabilmek için ya Hudson'un altından ya da serseme çeviren Tonnele Kavşağı'nın trafiğinden geçmek zorundasınızdır.

Tamamen yeni baştan yaratılacak olsa, Jersey City'nin imgesi; bundan daha çarpıcı, daha açıklayıcı, daha net konumlanmış ve topografyası belirlenmiş bir şekilde anlatılamazdı. Ancak, genel olarak çevre, ısrarla "eski", "kirli" ve "tekdüze" olarak nitelendirilmiştir. Caddeler defalarca "kesik kesik" olarak tanımlanmıştır. Görüşmeler, çevre hakkındaki bilginin yetersizliğini

Resim 13, sayfa 33

ve kent imgesinin algısal olmaktan çok, kavramsal bir niteliğe sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. En çarpıcı nokta ise deneklerin kent imgesini görsel imgelerle değil, sokak isimleri ve kullanım alanlarıyla açıklamaya çalışmalarıdır. Aşağıdaki paragraf, bilindik bir alanda yapılan gezintinin ayrıntılarını bir örnek olarak ortaya koymaktadır:

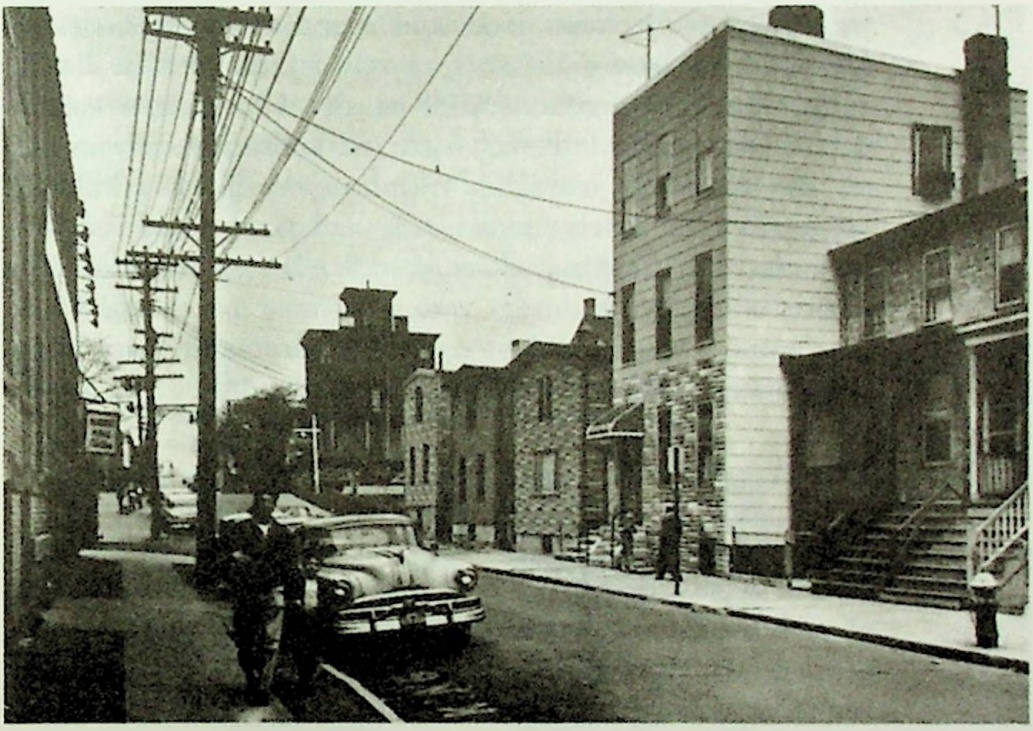
> Ekspres yolu geçtiğinizde, yükselen bir köprü görürsünüz. Köprünün altına inip de ilk vardığınız sokakta bir tabakhane vardır. Bulvar üzerindeki ikinci köşe başının her iki tarafında da birer banka göreceksiniz. Diğer köşe başına geldiğinizde, sağınızda bir radyocu ve hırdavat dükkânı yer alır. Karşıya geçmeden, solunuzda ise bir bakkal ve kuru temizleyici vardır. 7. Cadde'ye çıktığınızda sol karşı köşede bir bar, sağda ise bir manavla karşı karşıya kalırsınız - yolun sağında ise bir içki dükkânı, solunda da yine bir bakkal yer alır. Bir sonraki cadde 6. Cadde'dir, demiryolunun altına inmeniz dışında dikkate değer bir yanı yoktur. Demiryolunun altına indiğinizde 5. Cadde'ye çıkarsınız. Sağınızda bir bar, yolun karşısında ise yeni bir benzin istasyonu vardır. Onun solundaysa bir bar. 4. Cadde - 4. Cadde'nin sağ köşesinde boş bir arsa, boş arsanın yanında da bir bar; karşınızda kalan sağ tarafta bir et toptancısı ve et toptancısının sol çaprazında da camcı vardır. Ondan sonra 3. Cadde gelir - 3. Cadde'ye çıktığınızda, sağınızda bir eczane görürsünüz. Yine sağınızda, sokağın karşısında bir viski dükkânı vardır. Solda bir bakkal ve yine solunuzda bakkalın karşısındaki bar vardır. Sonra 2. Cadde'ye çıkarsınız. Solunuzda bir bakkal ve yine solunuzda, bakkalın karşısındaki bar vardır. Karşıya geçmeden önce sağınızda ev aletleri satan bir yer vardır. Ardından 1. Cadde gelir. Bir kasap, solda bir et dükkânı ve onun karşısında da otopark yerine kullanılan boş bir arsa, sağınızda ise bir giysi mağazası ve bir şekerci dükkânı...

Böylece devam eder. Bütün bu tanımlamalar arasında sadece bir ya da iki görsel imge dile getirilmiştir: "yükselen" bir köprü ve belki bir de demiryolu altgeçidi. Anlaşılan o ki, bu denek ancak Hamilton Parkı'na ulaştığında çevresini algılayabiliyor. Bir anda çitlerle çevrili, açık bir alan gözüne çarpıveriyor. Konser alanı ve onu çevreleyen bankları fark ediyor.

Fiziksel çevrenin ayırt edilemez olduğuna dair çokça görüş belirtilmiştir.

Her yer aynı gibi... bence oldukça sıradan. Yani sokaklarda dolaştığımda her yer aynı gözüküyor gözüme - Newark Bulvarı, Jackson Bulvarı, Bergen Bulvarı. Bazen hangisini kullanacağınıza karar veremiyorsunuz, hepsi neredeyse aynı çünkü. Birbirinden ayıramıyorsunuz.

Fairview Bulvarı'na çıksam, orada olduğumu nasıl anlayabilirim? Sokak levhasından. Bu şehirde sokakları tanıyabilmenin tek yolu bu. Özel olan hiçbir şey yok. Köşede bir apartman daha görürsün, o kadar.

Resim 13. Jersey City'de bir sokak

Yönümüzü genellikle yaklaşık olarak bulabildiğimizi düşünüyorum. Isteyince oluyor. Bir yeri bulmaya çalışırken vakit kaybediyorsunuz, bazen kafanız karışıyor ama en sonunda gitmek istediğiniz yere ulaşabiliyorsunuz.

Farklılaşmamış böyle bir çevrede, mekânsal kullanımlara olduğu kadar kullanımların çeşitlenmesine ya da yapıların onarımının göreceli durumuna bel bağlanır. Sokak levhaları, Journal Meydanı'ndaki büyük reklam panoları ve fabrikalar işaret öğelerini oluşturur. Hamilton ya da Van Vorst Parkları ya da özellikle büyük West Side Parkı gibi peyzaj düzenlemeleri yapılmış açık alanlara değer verilir. İki kişi, işaret öğesi olarak bazı caddelerin kesişim noktalarında yer alan minik üçgen çimenlikleri göstermiştir. Başka bir kadın, pazar günleri arabasında oturarak küçük bir parkı seyrettiğinden bahsetmiştir. Sağlık Merkezi'nin küçük bir ön bahçesinin olması da yapının hacmi ve siluet üzerindeki etkisi kadar karakteristiğini ortaya koyan faktörlerden biridir.

Bu alanın çok zayıf bir şekilde imgelenebilmesi, uzun zamandır burada yaşayan kullanıcılarının bile kent imgesine yansımıştır. Bunun sonucu olarak da memnuniyetsizlik, yön bulmada yetersizlik ve bölgeleri tanımlamada ya da ayırt edebilmede zorluklar işaret edilmiştir. Bu kadar kaotik görünen bir çevrenin bileşenlerinin bile bir düzeni vardır. İnsanlar bu düzeni küçük ipuçlarından yola çıkarak ya da fiziksel görünümden ayrı konulara yoğunlaşarak değerlendirir ve ayrıntılandırır.

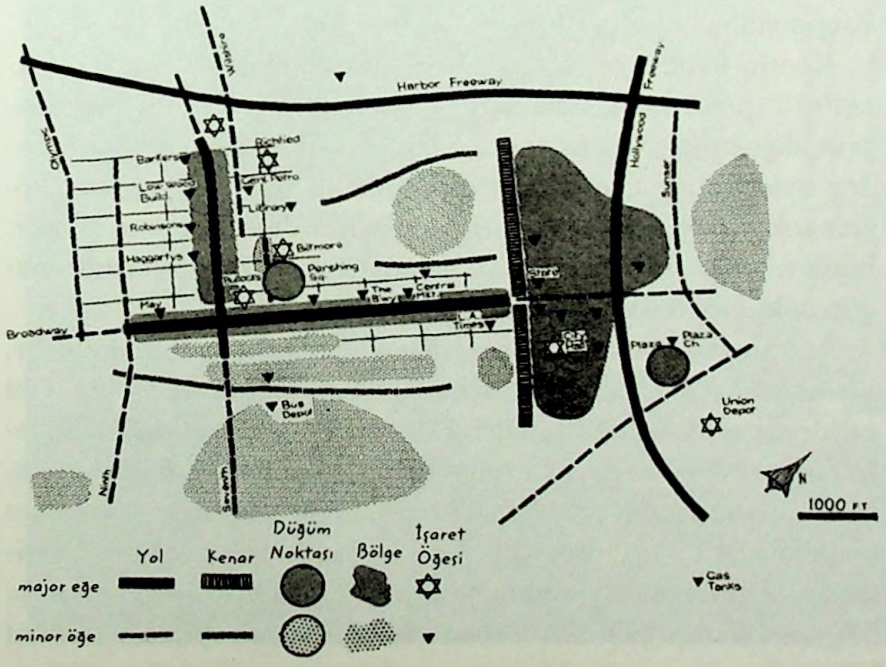
Los Angeles

Resim 14

Los Angeles, büyük bir metropoliten bölgenin merkezinde yer alır ve daha farklı özellikler ortaya koyan bir görünüm sergiler. Boston'dan da oldukça farklıdır. Boston ve Jersey City kentlerinden biraz daha fazla merkezi iş alanı ve saçaklanmalarını içerir, alan olarak da her iki kentle karşılaştırılabilecek denli büyüktür. Denekler bölgeyi sadece yaşadıkları konutların orada bulunması dolayısıyla tanımaz, çalışma alanlarının merkezi iş alanında yer alması sebebiyle tüm kenti de tanırlar. Resim 14, alan araştırmalarından elde edilen verileri, diğer kentler için kullanılan yöntemlerle ortaya koymaktadır.

Metropolün çekirdeğinde yer alması nedeniyle Los Angeles büyük ve özel anlamlar içeren binaları ile hem anlam hem de

kullanımları bakımından oldukça yüklüdür. Kent dokusu, ızgara sisteme oturtulmuş caddeler nedeniyle tanıdıktır. Ancak, burada işleyen başka birtakım faktörler, kent imgesinin Boston kenti imgesi kadar net oluşmamasına ve farklı bir şekilde gelişmesine yol açarlar. Bu faktörlerden ilki, metropoliten bölgenin desantralizasyonudur. Merkezi alan yine de "kent merkezi" olarak anılmaktadır ama insanların kullandığı başka birkaç merkez daha vardır. Merkezi alan yoğun bir alışveriş faaliyeti içerir, ancak, artık önemini yitirmiştir. Kentlilerin çoğu bu merkezi yılda bir defadan az kullanır. İkinci faktör, ızgara sistemin farklılaşmamış bir matris ortaya koymasıdır. Bu matrisin öğeleri her zaman tam olarak tanınamaz. Üçüncüsü, merkezi faaliyetler uzamsal olarak yayılmıştır ve değişkenlik gösterir. Bu da etkilerinin azalmasına neden olur. Sık sık yeni binaların inşa edilmesi, tarihsel sürecin oluşturduğu kimliği geri planda bırakır. Bu gösterişli yapılara rağmen (ya da bazen onlardan dolayı), öğeler görsel olarak çoğunlukla geri planda kalır. Ancak, bu sefer, Jer-

Resim 14. Los Angeles'ın araziden görünümü

Resim 15. Los Angeles'ın batıdan görünüşü

sey City gibi karmaşanın hâkim olduğu bir kent değil, büyük bir metropolün aktif ve ekolojik olarak düzenlenmiş merkezi vardır karşımızda.

Kentin uydu fotoğrafı, bu görünüm hakkında fikir vermektedir. Yapıların malzemelerine ya da kentin geçmişine yoğunlaşılmadığı sürece, bu merkezi diğer Amerikan kent merkezlerinden ayırt etmek güçtür. Üst üste yığılmış boş ofis yapıları, yoğun sokak dokusu ve otopark alanlarıyla diğer kentlere benzer. Buna rağmen, kent imgesi haritaları Jersey City'nin haritalarından çok daha yoğundur.

Resim 15

Bu imgenin temeli, Pershing Meydanı'nın düğüm noktasıdır. Bu noktada alışveriş faaliyetinin yoğun olarak görüldüğü iki caddenin oluşturduğu L biçiminin köşesinde yer alır. Bu caddeler, Broadway Caddesi ve 7.Cadde'dir. Bütün bunlar, ızgara sistemin oluşturduğu genel matriste yer alır. Broadway'in diğer ucunda kentin Hükümet Binaları konumlanmıştır. Onun ilerisinde de tarihsel bir anlam taşıyan Plaza-Olvera caddelerinin düğüm noktası yer alır. Broadway Caddesi boyunca finansal bölge olan Spring Caddesi ve paralelinde ise Skid Row (Main

Resim 43, sayfa 170

Caddesi) bulunur. Hollywood ve Harbor Otoyolları, L formunun iki açık ucunu sınırlandırıyor gibi algılanabilir. Genel imgenin, tekrar eden ızgara sistemin uzantısı hariç, Main ya da Los Angeles caddeleri doğusunda ve 7. Cadde'nin güneyinde boş bırakılması dikkate değerdir. Merkezi alan bomboş bırakılmıştır. Bu L şeklindeki merkez işaret öğeleriyle dolup taşmaktadır. Sıklıkla belirtilen öğeler arasında ilk sırayı Statler ve Biltmore otelleri alır. Richfield Binası, Halk Kütüphanesi, Robinsons ve Bullocks mağazaları, Federal Savings Binası, Filarmonik oditoryum, Belediye ve Tren İstasyonu ise diğerleri arasında öne çıkar. Siyah ve altın sarısı rengiyle sevimsiz Richfield Binası ve belediyenin piramit şeklindeki çatısı dışında hiçbiri hakkında somut detay kullanılmamıştır.

Resim 16. Hükümet Binası

Resim 17. Pershing Meydanı

Hükümet Binaları alanı dışında, tanımlanabilir bölgeler ya yol kenarlarıyla sınırlandırılmış küçük ve lineer alanlardır (7. Cadde alışveriş bölgesi, Broadway alışveriş bölgesi, 6. Cadde üzerindeki Transportation Row, Spring Caddesi'nin finansal bölgesi ve Main Caddesi üzerindeki Skid Row) ya da Bunker Tepesi, Little Tokyo gibi nispeten daha zayıf bölgelerdir. Hükümet Binaları; işlevi, hacmi, uzamsal genişliği, yeni binaları ve kesin sınırlarıyla en güçlü öğedirler. Çok az kişi bu yapıyı gözden kaçırmıştır. Tarihsel çağrışımlarına rağmen Bunker Tepesi güçlü bir imge olarak ortaya çıkmamıştır. Birçok insan kent merkezinde olduğundan emin bile değildir. Gerçekten de topografyayı etkileyen böylesine büyük bir yapının etrafında gelişen kent merkezinin, bu yapıyı görsel olarak saf dışı bırakması gerçekten şaşırtıcıdır.

Resim 16, sayfa 37

Pershing Meydanı tüm öğeler arasında en güçlüsüdür. Açık hava politik forumu, kamp ve yaşlı insanların dinlenme yeri ola-

rak da kullanımı desteklenen, egzotik düzenlemesiyle kent merkezinin kalbinde açık bir alandır. Yine bir başka açık alanı barındıran Plaza-Olvera Caddeleri düğüm noktasıyla beraber, Pershing Meydanı en kesin ifadelerle tanımlanan unsurlardan biridir. Kusursuz bahçesini ilk olarak muz ağaçları çevreler. Bunu, taş duvarların üzerinde sıralanan yaşlı insanların oluşturduğu halka takip eder. İşlek caddeler ve kent merkezinin sık aralıklarla dizilmiş binaları halkaların sonuncusudur. Tanımlanabilir olsa da bu alan bazılarınca hoş bulunmaz. Bazı denekler, bu alanı kullanan yaşlı ve garip insanlardan korktuklarını dile getirmişlerdir. Bazen verdikleri tepki abartılı olmuştur. Saçaklardaki duvarlara kendini hapsetmiş ve merkezdeki çimenlik alandan uzak duran bu insanlardan acıma duygusuyla bahsetmişlerdir. Meydanın, etrafa saçılmış banklar ve yürüyüş yollarını barındıran bir koruluğu andırdığı zamanlardaki haliyle kıyaslandığı görüşler de belirtilmiştir. Parkın ortasında yer alan çimenlik alan, yayaların parkı kullanarak geçiş yapmasına izin vermeyen yapısı ve kullanıcılarının dahi tercih etmediği bir alan olması dolayısıyla ıssız bir durumdadır. Yine de park, Biltmore Oteli gibi baskın bir işaret öğesini barındırması nedeniyle net bir şekilde tanımlanabilen bir imgedir. Kırmızı ve kahverengi tonlarıyla bu büyük kütle, etkili bir biçimde kişiyi bu alana yönlendirir. *Resim 17*

Kent imgesindeki önemine rağmen Pershing Meydanı yine de biraz muğlaktır. 7. Cadde ve Broadway Caddesi gibi iki kilit caddenin bir blok ötesinde yer almasına rağmen, insanlar nerede olduğunu genel olarak bilse de yerini tam olarak belirleyemez. Denekler gezintileri sırasında ikincil sokakları kullanırken her iki tarafa da dikkatle bakmak eğilimindedirler. Meydanın kent merkezi dışında yer alması ve ayrıca aşağıda belirtildiği gibi deneklerin çeşitli caddeleri birbirine karıştırma eğiliminde olması buna neden olmaktadır.

Broadway diğer bütün caddelerden daha net bir şekilde tarif edilebilen belki de tek caddedir. Kentin kuruluş zamanlarında anacadde olan Broadway hâlâ kent merkezindeki alışveriş faaliyetinin en yoğun olduğu yerdir. Yaya kullanımlarının ve alışve-

Resim 18

riş faaliyetinin yoğunluğu, sinema salonlarının afişleri ve cadde üzerindeki araçlar (diğer caddeler üzerinde sadece otobüsler kullanılmaktadır) özellikle işaret edilmiştir. Merkezi alan sayılmış olsa da Broadway orta sınıfın alışveriş merkezi olarak kullanılan bir cadde olagelmemiştir. Yaya yollarını, merkezin çeperlerinde ikâmet eden düşük gelirlilerle ve etnik azınlık grupları doldurmaktadır. Görüşülen denekler bu lineer merkeze yabancı olduklarını belirtmişlerdir. Bu alandan uzak durduklarını veya bu alanın kendilerinde merak veya korku uyandırdığını dile getirmişlerdir. Broadway ve 7. Cadde üzerindeki kalabalıkların statü farkını kolayca açıklayabilmişlerdir. Buna göre, Broadway elit tabakaya olmasa bile orta sınıfa hitap eden bir caddedir.

6., 7. ve 1. caddeler haricinde numaralandırılmış caddeleri birbirinden ayırmak genellikle zordur. Görüşmeler, yolların birbirine karıştırıldığını açıkça ortaya koymuştur. Kimi denekler boylamasına geçen, numaralandırılmış caddeleri de karıştırmaktadır. Bunker Tepesi'ne bağlanan Flower, Hope, Grand ve Olive gibi "Kuzey-Güney" yönündeki caddelerden birkaçı da, numaralandırılanlarda olduğu gibi, birbirine karıştırılmaya meyillidir.

Kent merkezindeki caddeler kafa karıştırıcı olsa da deneklerin çoğu yollar üzerinde yön bulmakta zorlanmamıştır. Caddelerin sonunda karşılaşılan manzaralar yön bulmak için yeterli gözükmektedir. 7. Cadde'deki Statler Oteli, Hope Caddesi'ndeki kütüphane, Grand Caddesi'ndeki Bunker Tepesi ve Broadway üzerindeki kullanım ya da yaya yoğunluğu bunlara örnek gösterilebilir. Merkez alandaki ızgara sistemin genel yapısının tersine, her cadde aslında görsel olarak sonlandırılmaktadır. Bu etkiye; topografya, otoyollar ya da ızgara sistemin kendi içindeki düzensizlikleri neden olabilmektedir.

Resim 19, sayfa 42

Hollywood Otoyolu'nun karşısında, en güçlü işaret öğelerinden biri olan Plaza-Olvera Caddeleri'nin düğüm noktası yer alır. Şekli, ağaçları, bankları, insanları, kiremitleri, "taş kaplı" dokusu (aslında briket döşelidir), dar alanları, cadde boyunca satılan eşyaları, daima mum ve şeker kokan havasına kadar ga-

Resim 18. Broadway

yet net bir şekilde tarif edilmiştir bu alan. Görsel olarak çok özel bir alan olmasının yanı sıra kentin tek tarihsel demir atma noktasını da barındırır. Bu nedenle de kentlilerle arasında güçlü bir bağ oluşur.

Bu alanda yer almasına rağmen, denekler Tren İstasyonu ve Hükümet Binaları arasında yönlerini bulmada zorluk çekmektedir. Izgara sistemi terk etmiş olduklarını hissetmektedirler ve tanıdık sokakların bu amorf bölgeye nereden bağlandığını kestirememektedirler. Alameda Caddesi, kuzey-güney caddelerine paralel devam etmek yerine aldatıcı bir şekilde sola dönüş vermektedir. Kentin üst ölçekten bakıldığında algılanabilen çevresi, ızgara sistemi yok etmiş ve yerine çok azını getirmiştir. Otoyol artık referans alınabilecek bir konumda değildir. Tren İstasyonu'ndan Startler'e kadar yürüme görevini yerine getirirken, denekler 1. Cadde'yle karşılaştıkları anda gerçekten rahatlamışlardır.

Resim 20, sayfa 43

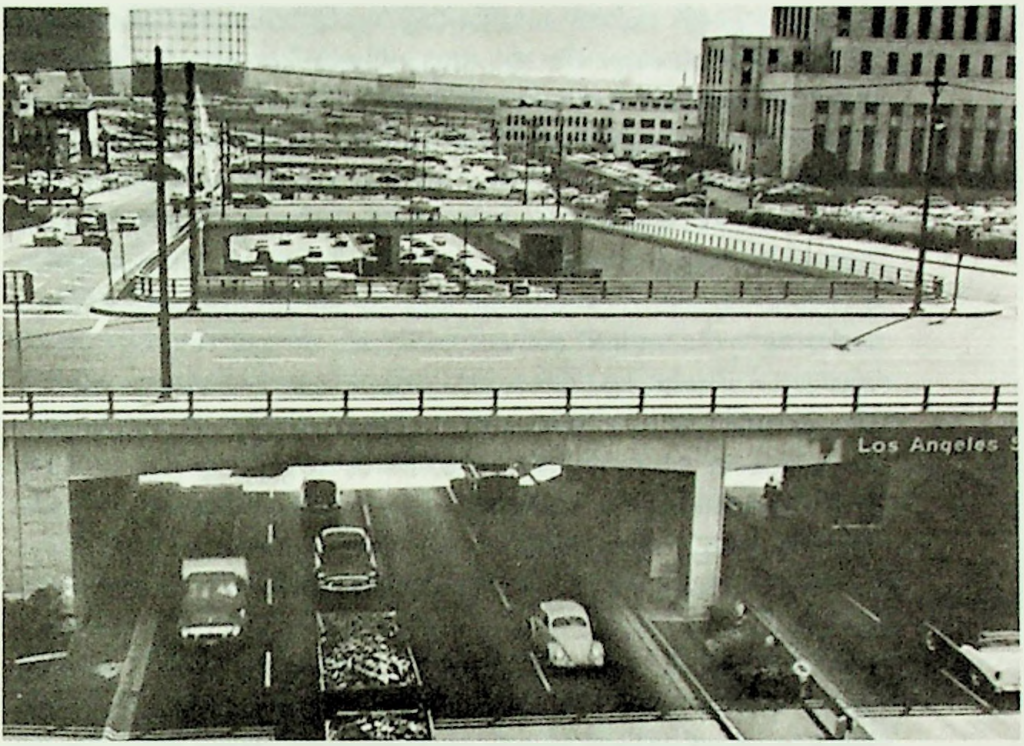

Resim 19. Plaza ve Olvera Caddesi'nin girişi

Kenti bir bütün olarak tanımlamaları ya da sembolize etmeleri istendiğinde denekler; "geniş", "ferah", "şekilsiz", "merkezleri olmayan" gibi bazı standart sözcükler kullanmışlardır. Görünen odur ki, Los Angeles, zihinde bir bütün olarak canlandırılabilmesi ya da kavramsallaştırılması zor bir kenttir. Konut alanları çevresinde hoşa giden çağrışımlar barındırmasına rağmen bıkkınlık veren ve yolunu kaybettiren, uçsuz bucaksız bir kent olduğu kentlilerin ortak imgesidir. Deneklerden biri şöyle demiştir:

> Bir yere ulaşmak için bütün vaktinizi harcadıktan sonra, o noktaya ulaştığınızda aslında boşa caba sarf ettiğinizi fark etmeniz gibidir bu kent.

Ne var ki, bölgesel ölçekte, yön bulabilmenin çok da zor olmadığına dair bazı kanıtlar da vardır. Bu ölçekte yön bulmak

Resim 20. Hollywood Otoyolu

için kullanılan araçlar; okyanus, daha yaşlı kentliler için dağlar ve tepeler, San Fernando gibi vadi yerleşimleri, Beverly Hills gibi büyük ölçekli gelişim bölgeleri, ana otoyollar ve bulvarlar sistemidir. Son olarak da metropol genelinde öne çıkan yapıların yaşlarının göreceli durumu göz önüne alınmaktadır. Her bir devre ait yapıların onarım durumuna, yapım tekniklerine ya da kullanım türlerine bakarak, büyümenin ardışık halkaları anlamlandırılabilir.

Ölçek küçüldükçe, her nasılsa yapının ve kimliğin tanımlanması güçleşmektedir. Orta büyüklükte bölgeler yoktur ve yollar karıştırılmaktadır. İnsanlar, tanıdık rotalardan çıktıklarında yönlerini kaybettiklerini belirtmişlerdir. Bu gibi durumlarda, yönlendirici tek etmen sokak levhaları olmaktadır. En küçük ölçekte, ara sıra kullanılan ancak yoğun kimlik ve anlam barındıran kullanımlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar; dağ kulübeleri, sa-

hil evleri ya da yüksek oranda çeşitlendirilmiş bitki vejetasyonları olabilmektedir. Ancak, bu kullanımlar genelleştirilemez. Kent yapısını bütün ölçeklerle ilişkilendirecek bir ara bağlantı halkasının eksikliği hissedilir. Bölgelerin orta ölçekte imgelenebilirliği zayıftır.

Deneklerin evden işe giderken kullandıkları rotayı açıkladıkları görüşmelerin neredeyse tamamında, kent merkezine yaklaşırken izlenimlerin canlılığının giderek azaldığı gözlemlenmiştir. Evlerinin yakınındaki alanlar hakkında detaylı bilgiler verebilmişlerdir. Bunlar eğimlerden dönüşlere kadar, bitkilendirmelerden insanlara kadar çeşitlenmiştir. Mekânda günlük ihtiyaçların ve zevklerin yansımaları vardır. Merkeze yaklaştıkça bu imge giderek soluklaşmış, soyutlaşmış ve kavramsallaşmıştır. Jersey City'de olduğu gibi kent merkezi imgesi, temel olarak kullanımlara ve dükkânlara göre şekillenmiştir. Daha büyük otoyolları kullanmanın yarattığı gerginlik de bunun nedenlerinden biridir şüphesiz, ancak, arabalarını terk ettikten sonra bile bu gerginliğin devam ettiği ortaya çıkmaktadır. Görsel malzemenin kendisinin de zayıf olduğu açıktır. Muhtemelen, artan hava kirliliği de insanları etkilemektedir.

Kirli hava ve sisin can sıkıcı olduğu kentliler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Çevredeki renkleri soluklaştırdığı için kente beyazımsı, sarımsı ya da grimsi bir tonun hâkim olmasına neden olduğu belirtilmiştir. Kent merkezindeki birkaç sürücü, her sabah kirli havanın ne durumda olduğunu, böylece Richfield Binası ya da Belediye Binası gibi uzak noktalardaki sinyalleri görüp göremeyeceklerini öğrenebilmektedirler.kontrol ettiklerini söylemiştir.

Otomobil trafiği ve otoyollar sistemi, görüşmelerde öne çıkan konulardır. Bunlar kimi zaman ilginç, genellikle yorucu ve tedirgin edici günlük deneyimler, günlük mücadelelerdir. Yaptıkları yolculukların detayında sıklıkla işaret ışıkları ve levhalardan, yol kesişimleri ve dönüşlerdeki problemlerden bahsedilmiştir. Sürgit şerit değiştirmek gerektiği için otoyollarda acele karar vermek gerekmektedir. Azgın bir nehirde dalgalarla boğuşma-

Resim 20, sayfa 43

nın verdiği heyecana ve gerilime benzetilmiştir bu durum, "kafayı sağlama almak" için devamlı uğraşmak gerekmektedir. Birçok denek, yeni bir rota kullanmayı denemekten korktuğunu dile getirmiştir. Üst geçitlere; geniş kavşaklardan geçmenin eğlenceli olduğuna; düşme, dönme, tırmanma gibi devinduyumsal hislere sıkça değinmişlerdir. Bazıları ise araba kullanmanın, büyüleyici bir hız tutkusu olduğunu söylemiştir.

Hız sınırının yüksek olduğu bu yollarda, topografyanın hâkimiyeti hissedilebilir. Deneklerden biri, her sabah yaptığı yolculukta yüksek bir tepeye ulaşmanın yolculuğunun yarısına geldiğine işaret ettiğini ve onun yönlendirdiğini söylemiştir. Bir başkası ise yeni yapılan yollarla genişleyen kent ölçeğinin, unsurlar arasında kurduğu bağı bütünüyle değiştirdiğinden bahsetmiştir. Otoyolun yükseltilmiş bölümlerinde, toprak setin yarattığı monotonluğun bir anda geniş manzaralarla kesilmesinden duyulan hazza da değinilmiştir. Diğer yandan, Boston'da olduğu gibi, bu sürücüler otoyolu kentin geri kalanıyla ilişkilendirmekte ve yerini belirlemekte güçlük çekmektedir. Genel kanıya göre, bir otoyol rampasına gelindiğinde yön bulma duygusu bir anlık bir kesintiye uğramaktadır.

Öne çıkan konulardan biri de yapıların yaşlarının göreceli durumudur. Muhtemelen çevredeki yapıların büyük bir kısmı yeni veya yenileniyor olduğundan, bu değişime ayak uydurabilmiş olanlara neredeyse patolojik bir bağlılık yaygındır. Bu yüzden, deneklerin çoğu küçücük Plaza-Olvera Caddeleri'nin düğüm noktasına ya da Bunker Tepesi'nin çürümüş otellerine bile dikkat etmektedir. Eskiye olan bu duygusal bağlılığın, birkaç denek için muhafazakâr Bostonlulardan bile daha ileri seviyede olduğu ortaya çıkmıştır.

Jersey City'de olduğu gibi Los Angeles kentinde de insanlar çiçeklerden ve bitkilendirmelerden büyük zevk almaktadır. Bu kentin, konutlarının bahçeleri gerçekten de görkemlidir. Evle iş arasındaki yolculukların ilk yarısı, çiçeklerin ve ağaçların canlı birer resmini çekmiş kadar ayrıntılı anlatılmıştır. Yüksek hızda araba kullananlar bile böyle bir kentsel detayı atlamamış ve bundan zevk aldıklarını belirtmişlerdir.

Ancak, bu görüşler, çalışma alanını doğrudan etkilememiştir. Los Angeles'ın merkezi bölgesi, Jersey City'nin kaotik ortamından oldukça uzaktır. Ayrıca, bu kent tek yapı ölçeğinde sayıca fazla işaret öğesi barındırmaktadır. Kavramsal olarak algılanan ve farklılaşmamış bir ızgara sistem haricinde, bir bütün olarak algılanması ya da anlamlandırılması zor bir kenttir. Genelleştirilebilecek güçlü sembolleri yoktur. En güçlü imgeler olan Broadway ve Pershing Meydanı bile yalnızca orta sınıfa dahil olan deneklere hitap etmekte, diğerlerine ise oldukça yabancı veya hatta tehditkâr gelmektedir. Hiçbiri bunları hoş ya da güzel kelimeleriyle betimlememiştir. Tüm deneklerin ilgisini çekebilen, yalnızca, 7. Cadde üzerindeki işaretlerle sembolize edilen alışveriş veya eğlence işlevleriyle küçük bakımsız oteldir. Deneklerden biri, kentte karakter barındıran öğelerin sadece bu eski otel ve yeni yapılan Wilshire Bulvarı olduğunu söylemiştir. Kentin iki ucunda yer alan bu öğeler, Los Angeles kenti imgesini de özetlemektedir ona göre. Görünüşe göre kent imgesi; tanımlanabilir bir kimlik, istikrar ve hoşa giden anlamlar bakımından Boston kent merkezi imgesinden oldukça geride kalmaktadır.

Ortak Noktalar

Bu kadar küçük bir örneklem dahilinde elde edilebilecek verileri, bu üç kenti karşılaştırmak için kullandığımızda; karşımıza çıkan sonuç, tahmin edilebileceği gibi, halihazırda var olan yapı ve kimlik öğelerini kullanmak yerine insanların kendilerini çevrelerine adapte ettikleridir. Kent imgesinde kullanılan öğeler ve onları zayıf veya güçlü yapan nitelikleri, üç kentin karşılaştırılmasını oldukça kolaylaştırmaktadır. Kentin büyüklüğüne göre kullanılan öğeler de çeşitlenmektedir. Fakat aynı zamanda, yön bulma ve fiziksel çevreden zevk alma ölçütleri arasında güçlü farklar vardır.

Bu testler, başka pek çok şeyin yanı sıra mekânın ve görünümlerin önemini de açığa çıkartmıştır. Boston imgesinde Charles Nehri'nin hâkimiyeti, kente bu noktadan giriş yapıldığında sunduğu geniş manzara nedeniyledir. Kent imgesini oluşturan öğelerin çoğu, kentle olan ilişkileriyle öne çıkar; kentin bütünüyle olan

ilişkileri çok açıktır. Los Angeles'taki Hükümet Binası genişliğiyle dikkat çeker. Jersey City denekleri ise Palisades Tepeleri'nden inerken görülebilen Manhattan siluetini vurgulamışlardır. *Resim 4, sayfa 21*

Geniş görünümlerin verdiği haz, sıklıkla değinilen bir konudur. Kentlerimizde böylesi bir panoramik deneyimi, kenti ziyaret eden binlerce kişiye sunmak mümkün müdür? Geniş görünümler bazen karmaşa yaratabilir ya da karaktersiz bir ıssızlaşmaya neden olur. Ancak, iyi düzenlenmiş bir panorama, kentten zevk almanın başlıca etkenlerinden biridir denilebilir.

Sevimsiz ya da şekilsiz alanlar bile kişiye zevk vermese de dikkat çeker. Hafriyat alanı durumundaki Dewey Meydanı'nın açık alanı bile Boston kentindeki pek çok insan için çarpıcıdır. Kentin sıkışık alanlarına tezat oluşturduğu için öne çıktığı şüphe götürmez. Ama yine de Charles Nehri veya Commenwealth Bulvarı üzerinde, Pershing veya Louisburg meydanlarında veya Copley Meydanı'nın bazı yerlerinde mekânın bir formu vardır. Bu noktalarda etki daha güçlüdür ve akılda kalır. Boston'un Scollay Meydanı veya Jersey City'nin Journal Meydanı, işlevleri kadar uzamsal karakterleriyle de ön plana çıkmış olsalardı, bu kentlerde önemli roller üstlenebilirlerdi.

Bitkilendirme ya da su alanları gibi peyzaj özellikleri ise önem verilen ve zevk alınan özelliklerdir. Jersey City denekleri çevrelerindeki birkaç yeşil alanın kesinlikle farkındadır. Los Angeles denekleri ise kentin egzotik bitki çeşitliliğini sıklıkla dile getirmiştir. Deneklerden bazıları, işe giderken kullandıkları rotayı bitki topluluklarını, parkları ya da su alanlarını görebilmek için uzattıklarını belirtmişlerdir. Los Angeles denekleri için hiç de şaşırtıcı olmayan bir açıklama aşağıdaki gibidir:

> Sunset Caddesi'ni geçip bir parka ulaşırsınız. Parkın ismini bilmiyorum. Ama çok güzeldir ve - ah - jakaranda'lar* çiçek açmaya başlamış. Bir blok ötedeki bir evde var onlardan. Canyon Caddesi üzerinde ilerlerken her türlü palmiye ağacını görebilirsiniz. Kısa olanları ve uzun olanları. Parkta da vardır bunlardan.

* Tropikal bir çiçek.

Motorlu araçların hâkimiyetindeki Los Angeles, yol sistemi hakkında en canlı açıklamaları içeren kenttir. Denekler; yol sisteminin yapısını, diğer kent öğeleriyle olan ilişkisini, mekânsal düzenlemesini, görünüşlerini ve devinimini açıklayabilmişlerdir. Ayrıca, yolların görünüşler üzerindeki hâkimiyeti ve insanların çevresel deneyimleri üzerindeki kilit etkisi, Boston ve Jersey City kent imgesini fazlasıyla desteklemektedir.

Sosyo-ekonomik ayrımlara ısrarla değinilmesi de öne çıkan konulardan biridir. Los Angeles'ta Broadway üzerindeki "alt sınıf", Jersey City'nin Bergen Bölgesi'ndeki "üst sınıf" veya Boston'un Beacon Tepesi'yle iki farklı alana bölünmesi gözden kaçmamaktadır.

Fiziksel görünümün kentin zaman içindeki gelişimine işaret ettiği de görüşmelerden çıkan ortak bir tepkidir. Boston görüşmelerinde sıklıkla dönemsel farklılıklara değinilmiştir. "Yeni" Arterin "eski" alışveriş bölgesini nasıl böldüğü; Arch Caddesi'ndeki binalar arasında yeni Katolik şapelin varlığı; eski (karanlık, süslü, alçak) Trinity Kilisesi'nin yeni (aydınlık, sade, yüksek) John Hancock Binası'nın gölgesinde kaldığı ve buna benzer açıklamalar dile getirilmiştir. Bunlar sıklıkla aslında kent sahnesindeki zıtlıklara birer tepki olarak ortaya çıkıyor gibi gözükmektedir – uzamsal, durumsal, kullanımsal zıtlıklara, yapıların göreceli durumuna, peyzaj düzenlemelerine veya kentin temizliğine verilen tepkiler olarak. Öğe ve semboller, kent bütünündeki durumlarına bağlı olarak dikkati çekmektedir.

Los Angeles'ın çehresinin değişkenliği ve fiziksel öğelerin eksikliği geçmişle ilişkilendirilmektedir. Bu da heyecan verici olduğu kadar rahatsız edicidir de. Bu alanda yaşayan her yaş grubundan deneğin yaptığı açıklamalarda, o noktada daha önceden yer alan unsurların varlığı hissedilmektedir. Otoyol sistemi gibi değişiklikler kişilerin zihinsel imgelerinde iz bırakmıştır. Bir denek şöyle bir açıklama yapmıştır:

> Burada yaşayanlar üzerinde nostalji ve hüzün hâkimdir. Bu da değişimleri reddetmeye ya da onlara yeterince hızlı ayak uyduramamaya kadar varabilir.

Görüşmeleri incelerken, bu tür tepkiler derhal öne çıkar. Yine de alan araştırmalarını ve görüşmeleri daha sistematik bir şekilde incelemek mümkündür. Böylece kent imgesinin kimliği ve yapısı hakkında daha çok bilgi edinilebilir. Bir sonraki bölümde bu konu ele alınacaktır.

III

Kent İmgesi ve Bileşenleri

Her kentin, kişilerin bireysel imgelerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir "halk imgesi" var gibidir veya çok sayıda kentlinin oluşturduğu bir dizi "halk imge"sinden bahsedilebilir. Bu tür grup imgeleri, birey çevresiyle sağlıklı ilişkiler içindeyse ve diğer kentlilerle işbirliğine hazırsa gereklidir. Her bir kişinin algısı biriciktir, ancak, bu algının grup imgeleriyle hiçbir bağlantısı olmayabilir. Yine de "halk imgesi"ne yaklaşır. Bu imge de değişik çevrelerde bazen zorlayıcı, bazen tümünü kapsayıcı bir şekilde gelişebilir.

Bu çalışma, algılanabilir somut nesnelerin etkileriyle sınırlandırılmıştır. Bir mekânın sosyal ilişkiler açısından anlamı, işlevi, tarihiyle ilişkisi ve ismi bile onun imgelenebilirliğini etkileyebilir. Bu etkiler baştan kabul edilip formun kendisinin rolü ortaya çıkarılacaktır. Gerçek tasarımın formunun, anlamı reddetmek yerine güçlendirmek için kullanılması gereklidir.

Bu noktaya kadar fiziksel unsurlardan yola çıkılarak oluşturulan kent imgesinin içeriği, kolayca beş farklı başlık altında toplanabilir. Bunlar; yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleridir. Aslında bu öğeler genel

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

kullanımlara yöneliktir, çevresel imgelerin pek çok türünde tekrar tekrar karşılaşılır. Ek A'da bunun üzerinde durulmuştur. Bu öğeler sırasıyla şöyle tanımlanabilirler:

1. Yollar: Yollar, gözlemcilerin alışkanlık ve olanaklara bağlı olarak, ara sıra kullandıkları alanlardır. Bunlar; sokaklar, yaya yolları, toplu taşıma alanları, kanallar ve demiryolları olabilir. Bu öğeler pek çok kişinin imgesinde baskındır. İnsanlar hareket halindeyken kenti gözlemler ve bu yollar üzerinde diğer çevresel öğeleri algılayabilir ve bütünle ilişkisini kurarlar.

2. Kenarlar: Kenarlar, gözlemciler tarafından ulaşım aksları gibi kullanılmayan doğrusal öğelerdir. İki bölge arasında sınır işlevi görür, sürekliliği doğrusal olarak bölerler. Kıyılar, demiryolları, gelişme bölgesi sınırları ve duvarlar kenar öğelerine örnektir. Bu öğeler, koordinat eksenlerinden çok, yanal referanslar gibidirler. Bu tür kenarlar, bazı noktalarında geçişler veren ve iki bölgeyi birbirinden ayıran duvarlar ve iki bölgeyi birleştiren bağlantı noktaları olabilir. Bu kenar öğeleri pek çok kişinin yön bulmak için kullandığı önemli öğelerdendir. Ana hatları su veya duvarlarla belirlenmiş kentlerdeki gibi genellenmiş alanları bir arada tutan bu kenar öğeleri; yollar kadar baskın olmasa da pek çok insan için önemli oluşumlardır.

3. Bölgeler: Bölgeler, iki boyutlu alanlar olarak algılanır ve kentin orta ve/veya büyük ölçekli bölümlerini oluştururlar. Gözlemci, psikolojik olarak bu alanların "içine girdiğini" hisseder. Bunlar bazı ortak belirleyici karakterleriyle tanınabilirler. Bölgelerin içindeyken tanımlanması oldukça kolaydır, eğer bölge dışarıdan da görünebiliyorsa, aynı zamanda dışsal referanslar için de kullanılır. Kişinin algısında yolların veya bölgelerin baskın olmasına bağlı olarak, kent yapısı bu şekilde oluşturulur. Bu sadece kişinin algısına göre değil, hangi kentin söz konusu olduğuna bağlı olarak da değişir.

4. Düğüm/Odak Noktaları: Düğüm noktaları; gözlemcinin kente girebilmesini sağlayan stratejik noktalardır ve bir noktadan diğerine yol alırken kullandığı yoğun odak noktalarıdır. Öncelikle ulaşım sisteminde kesintilere neden olan kavşaklar

olabilirler; kentin bir bölümünden diğerine geçiş noktalarını oluştururlar. Düğüm noktaları, köşe başı faaliyetlerini barındıran veya kapalı bir meydanı oluşturan alanlarsa; fiziksel özelliklerin veya kullanımların yoğunlaştığı alanlar olma özelliği taşır.* Bu toplanma noktalarının bazıları, bir bölgenin çekirdeğini ve faaliyet merkezini oluşturur. Bir semboldürler ve etkileri mekâna yayılır. Bunlara kentin 'nüve'si de denilebilir. Doğal olarak bu gibi birçok nokta, hem kavşakların hem de toplanma alanlarının özelliklerini bir arada taşır.** Kavşaklar birçok yolun birleştiği nokta olduğundan odak noktasının da özelliği, bağlı olduğu yol sisteminin özelliğine göre belirlenir. Tıpkı, kentin nüvelerinin, genellikle faaliyetlerin bir araya toplandığı noktalar olduğundan bölgelerin niteliklerine benzemeleri gibi. Böyle bazı noktalar neredeyse bütün imgelerde yer alır, hatta bazı durumlarda imgede oldukça baskındır.

5. İşaret Öğeleri: İşaret öğeleri, diğer bir noktasal referans kaynağını oluşturur. Ancak, harici öğeler olduklarından, gözlemci bu oluşumların içine giremez. Bunlar çoğunlukla kolay tanımlanabilen fiziksel oluşumlardır; bir bina, bir işaret levhası, bir dükkân veya bir dağ gibi. Kullanımları birçok olasılık arasından yapılan seçimlere bağlıdır. Bazı işaret öğeleri, imgelerde kullanılan daha küçük ölçekli öğelere göre daha yüksekte yer alır ve genellikle birçok açıdan ve uzak mesafelerden görülebilirler. Kentin içinde veya belli bir uzaklıkta olabilirler. Bu şekilde her türlü pratik kullanış için sabit bir yönü sembolize ederler. Kentin ayrıksı kuleleri, altın kubbeleri ya da yüksek tepeleri gibi. Hareketi gayet yavaş ve sıradan olan güneş gibi hareketli bir nokta bile söz konusu olabilir. Diğer işaret öğeleri esas olarak yereldir, sınırlı bölgelerden veya belirli rotalar üzerinde yol alırken görülebilirler. Bunlara örnek olarak sayısız

* Bu durumda düğüm noktası olmaktan çok kentsel yaşama katılma alanları olma özelliği taşıdıklarından, "odak noktası" olarak adlandırılması mümkündür ve bu tanım yön bulmak için kullanılan bir tanım olmaktan çıkarak, bir toplanma mekânına işaret eder hale gelir. (çev.n.)

** İstanbul kenti için Taksim, Kadıköy meydanları gibi. (çev.n.)

işaret levhası, dükkân önleri, ağaçlar, kapı kolları ve buna benzer diğer kentsel detaylar verilebilir, ki bu öğeler pek çok gözlemcinin imgesinde yer alır. Sık sık yapının ve kimliğin anlaşılmasında ipuçları olarak kullanılırlar ve gezintiler esnasında mekân ne kadar tanıdık hale gelmeye başlarsa, kullanılırlıkları da o kadar artar.

Fiziksel gerçekliğin imgesi, gözlenen alanın şartlarına göre bazen değişiklik gösterebilir. Bu yüzden, bir otoyol bir sürücü için yol öğesi olarak algılansa da bir yaya için sınır öğesi olabilir, bir merkez alan orta ölçekli bir kent parçası için bir bölge özelliği gösterebilirken bütün metropoliten alan göz önüne alındığında bir düğüm noktası özelliği taşıyabilir. Ancak, gözlemci için bir ölçek belirlendiğinde kategoriler arasında bir denge kurulduğu görülmektedir.

Yukarıda ayrı ayrı tanımlanan öğeler arasında aslında böyle bir izolasyondan bahsedilemez. Bölgeler düğüm noktalarını da barındırır, sınırlarla tanımlanır, yollarla bölünür ve işaret öğeleriyle dolup taşarlar. Bu öğeler devamlı olarak birbirinin üstünden ve içinden geçer. Eğer bu çözümleme verilerin ayrıştırılarak kategorize edilmesiyle başlıyorsa, yine verilerin bütüncül imgede nasıl bütünleştiğini ele alarak sona ermelidir. Çalışmalarımız, öğe türlerinin görsel karakterleri hakkında pek çok bilgi sunmuştur. Bunlar aşağıda ele alınacaktır. Ancak, ne yazık ki, bazı yerlerde öğeler arasındaki ilişkileri, imge düzeylerini, imge niteliklerini ya da imgenin gelişimini açıklamak için yeterli olmamıştır. Bu noktalar, bölüm sonunda ele alınacaktır.

Yollar

Kentin tanınabilirliğine bağlı olarak önem dereceleri farklılık gösteren yol öğeleri, görüşme yapılan pek çok kişinin imgesinde baskın öğeler olarak ortaya çıkmıştır. Boston kentini çok az tanımlayabilen denekler, kenti topografyaya, büyük bölgelere, genelleştirilmiş karakteristiklere ve çok çeşitli yönsel ilişkilere göre algılamaya meyillidir. Kenti daha iyi tanıyan denekler ise ço-

günlukla yol sisteminin yapısına diğerlerinden daha hâkimdir. Kenti, belirli yollar ve aralarındaki ilişkilere göre algılamaktadırlar. Kenti en iyi algılayan denekler arasında ise kenti bölgeler veya yollara dayanarak açıklamaktan çok, küçük işaret öğelerine başvurulması eğilimi öne çıkmaktadır.

Otoyol sisteminin tanımlanmasının yarattığı heyecan olasılığı hafife alınmamalıdır. Çevresinde tanımlanacak hiçbir özellik bulamayan bir Jersey City deneği, Hollanda Tüneli'ni tanımlaması istendiğinde bir anda neşelenmiştir. Bir diğeri bu zevki şöyle tanımlamıştır:

> Baldwin Bulvarı'nı geçtiğinizde New York kenti gözlerinizin önüne serilir, muhteşem kara parçasını görürsünüz (Palisades Tepeleri). Aşağı Jersey City manzarası karşınıza çıkar ve tepeden aşağıya inerken tüneli göreceğinizi bilirsiniz. Hudson Nehri ve diğer her şey... Ben her zaman... Özgürlük Heykeli'ni görebilmek için sağıma bakarım... Sonra da havanın nasıl olduğunu görebilmek için... Empire State Binası'na bakarım. Bir yere gidiyormuş gibi hissettiğim için mutlu olurum, çünkü ben bir yerlere gitmeyi çok severim.

Belirli bazı yollar birçok açıdan önem taşır. En güçlü etkiyi, tabii ki, bilindik rotalar oluşturur. Bu yüzden, Bolyston Caddesi, Storrow Yolu, Boston'daki Tremont Caddesi, Jersey City'deki Hudson Bulvarı veya Los Angeles'taki otoyollar gibi başlıca ulaşım aksları, imgeyi oluşturan önemli özellikler olarak ortaya çıkar. Trafik engeli, yapıyı içinden çıkılmaz hale getirir, ancak, daha az yolun bulunduğu alanlara yoğunlaşıldığı durumlarda yapı bunun üzerinden açıkça tanımlanabilir ve böylece kavramsal olarak baskın duruma gelir. Dev bir kavşak görevi gören Beacon Tepesi, Cambridge ve Charles Caddeleri'nin önemini arttırır; Halk Bahçesi de Beacon Caddesi'nin etkisini güçlendirir. Charles Nehri, her biri kendine özgü köprülerle trafiği sınırlandırır ve yol sisteminin yapısını kesinlikle netleştirir. Benzer şekilde, Jersey City'deki Palisades Tepeleri de üzerinden geçen üç caddeye dikkat edilmesini sağlar.

Resim 30, sayfa 85

Özel bir kullanımın veya faaliyetin bir cadde üzerinde yoğunlaşması, o caddenin gözlemciler için önem kazanmasına neden olabilir. Washington Caddesi, Boston kenti için böyle bir örnektir. Denekler bu caddeyi sıklıkla sinemalarıyla ve alışveriş faaliyetiyle özdeşleştirmiştir. Bazıları bu karakteristikleri, Washington Caddesi'nin daha farklı olan kısımlarıyla da tanımlayabilmiştir (örneğin State Caddesi civarı). Birçok insan Washington Caddesi'nin eğlence bölümünden farklı alanlarının olduğunun farkında bile değildir, Essex veya Stuart Caddesi yakınlarında sona erdiğini düşünmektedirler. Broadway, Spring Caddesi, Skid Row, 7. Cadde gibi kullanım yoğunlukları lineer bölgeler yaratacak kadar belirgin caddeleriyle Los Angeles kenti bu tür örnekler bakımından oldukça zengindir. İnsanlar, katıldıkları faaliyetlerin çeşitliliğine duyarlı gözükmekte ve bazen trafik akışına bağlı olarak yönlenmektedirler. Los Angeles kentinin Broadway Caddesi, kalabalığı ve araç yoğunluğuyla tanınır. Boston kentinin Washington Caddesi içinse yaya yoğunluğuna işaret edilmiştir. Güney İstasyonu'ndaki inşaat alanı veya pazar yerlerindeki telaşe gibi farklı türlerdeki faaliyetler de mekânları hatırlanabilir kılan öğelerdendir.

Resim 18, sayfa 41

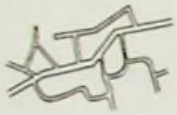
Uzamsal karakteristik özellikler, belirli bazı yolların imgesini güçlendirebilmektedir. En basitinden, son derece geniş veya dar yollar dikkati çekmektedir. Boston kentinde Cambridge Caddesi, Commonwealth Bulvarı ve Atlantik Bulvarı, genişlikleri dolayısıyla kolayca seçilebilmekte ve tanınmaktadır. Genişlik veya darlık gibi uzamsal niteliklerin önemi, anacaddelerin geniş olması ve tali yolların dar olmasından ileri gelmektedir. "Ana" (yani geniş) caddeleri tanıma ve güvenme kendiliğinden gerçekleşmektedir ve Boston kentinin gerçek dokusu da genellikle bu çıkarımı destekler. Dar bir cadde olan Washington Caddesi bir istisnadır. Bu caddenin diğer yönlerinde zıtlık oldukça güçlüdür. Ancak, caddenin darlığı, yüksek binalar ve kalabalıklarla pekiştirildiğinden bu zıtlık imgede belirleyici olur. Boston'un finansal bölgesinde yön bulmada karşılaşılan zorluklar veya Los Angeles ızgara sisteminin anonimliği, uzamsal olarak baskın olmamalarından kaynaklanabilir.

Özel cephe karakteristikleri de yolları tanımlamakta önem taşımaktadır. Beacon Caddesi ve Commonwealth Bulvarı, kısmen, üzerlerindeki binaların cephe özelliklerinden dolayı ayırt edilebilmektedir. Los Angeles kentindeki Olvera Caddesi gibi istisnalar hariç, bu gibi durumlarda yol kaplamalarına daha az önem verilmektedir. Buna bağlı olarak bitkilendirme detayları da önemini yitirmektedir. Ancak, Commonwealth Bulvarı'ndaki gibi özenli bitkilendirmeler bir yolun önemini etkili bir şekilde arttırabilmektedir. *Resim 21, sayfa 59*

Kentin özel oluşumlarına yakınlık da bir yolun önemini arttırabilir. Bu durumda, yol ikincil bir sınır olarak işlev görür. Atlantik Bulvarı, rıhtımlar ve limanla olan ilişkisi dolayısıyla önem kazanır. Storrow Yolu, Charles Nehri kıyısında yer aldığı için öneme sahiptir. Arlington ve Tremont caddeleri, bir cephesi parkla sınırlandırıldığından; Cambridge Caddesi de Beacon Tepesi'ne sınır teşkil ettiğinden açıkça tanımlanabilir. Bu gibi ayırt edici özellikler, yolların kendi görünümleri veya yol üzerinden kentin diğer alanlarının görülebilir olması dolayısıyla, tek başına yolları önemli kılar. Merkez Arteri bir ölçüde kenti yüksek bir rakımdan boydan boya geçtiği için görsel olarak dikkate değerdir. Charles Nehri üzerindeki köprüler de uzun mesafeler boyunca görülebilmektedir. Ancak, kent merkezinin sınırlarında yer alan Los Angeles otoyolları kesintiler ve setler dolayısıyla arka planda kaldığı için görsel olarak önemini kaybeder. Araç kullanmayan deneklerden bazıları otoyolların farkında bile olamamıştır. Diğer yandan, araç kullanan denekler, otoyollar üzerinde kesintilerden çıktıklarında ve görüş alanları genişlediğinde dikkatlerinin de arttığını belirtmişlerdir. *Resim 7, sayfa 25* *Resim 20, sayfa 43*

Bazen de yollar, yapısal nedenlerden dolayı önem kazanmaktadır. Massachusetts Bulvarı'nı tanımlayamayan deneklerin birçoğu için bu bulvar neredeyse salt bir yapısal oluşumdur. Birçok kafa karıştırıcı caddenin kesişiminde yer alması dolayısıyla Boston kentinin imgesinde yine de önem taşır. Jersey City kentinin yollarının çoğu da kendinde bu saf yapısal karakteri barındırır.

Anayolların kimlikten yoksun olduğu veya birbirine karıştırıldığı durumlarda, kentin bütüncül imgesini algılamak güçleşmektedir. Buna örnek olarak Boston kentindeki Tremont Caddesi ve Shawmut Bulvarı gösterilebilir. Los Angeles'ta Olive, Hope ve Hill caddeleri için de aynı durum söz konusudur. Yine de Boston'da Longfellow Köprüsü, Charles Nehri Barajı'yla pek karıştırılmaz. İkisi de toplu taşıma akslarını barındırıyor ve göbekli kavşaklarla sona eriyor oldukları için karıştırılmıyor olabilirler. Bu faktörler, yol ve metro sisteminin algılanmasında güçlüklere neden olur. Jersey City'nin pek çok yolu, hem gerçeklikte hem de sonradan düşünüldüğünde, ayırt edilebilmesi zor yollardır.

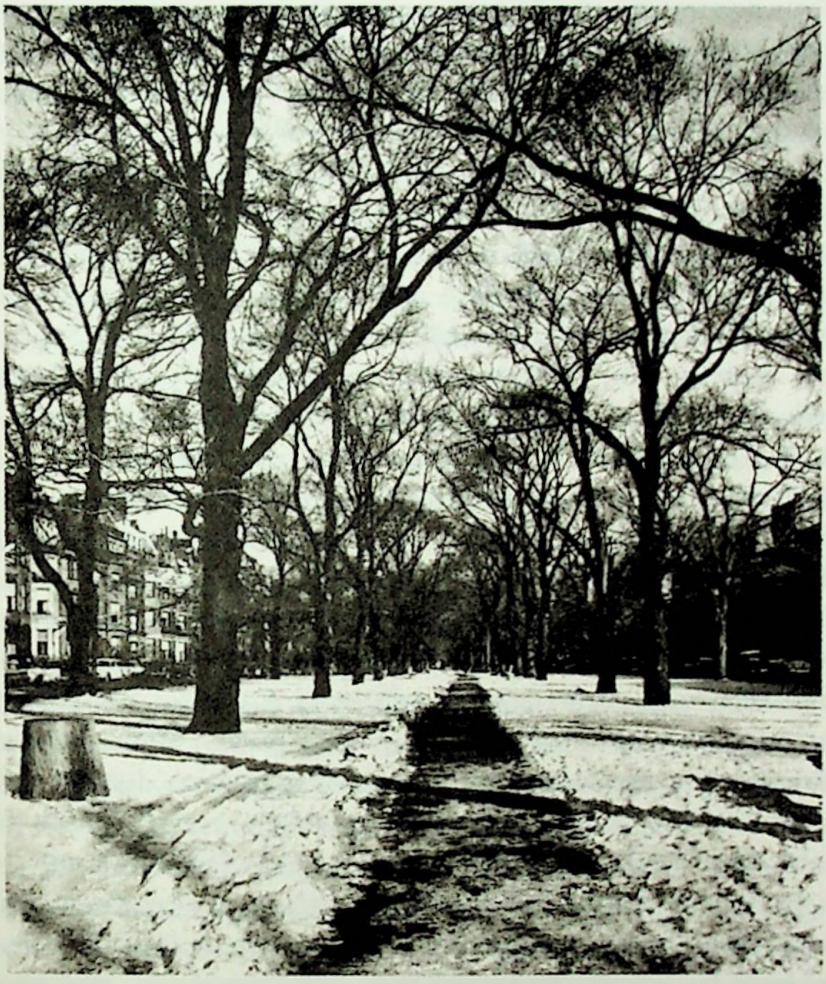

Sürekliliği olan ve tanımlanabilen yollar, işlevsel bir gerekliliktir. İnsanlar her zaman bu özelliğe güvenmektedir. Başlıca gereksinim, yolun kendisinin veya yol kaplamasının süreklilik göstermesidir, diğer karakteristikler için bu durum geçerli değildir. Jersey City gibi bir kentte güvenilir yol olarak seçilenler, az da olsa tatmin edici bir süreklilik gösteren yollardır. Bir yabancı tarafından, zorlukla da olsa takip edilebilir. İnsanlar süreklilik gösteren bir yolda aslında değişiklik gösteren karakteristiklerin de süreklilik gösterdiğini belirtmişlerdir.

Ancak, sürekliliği etkileyen bazı diğer faktörler de önem kazanmaktadır. Cambridge Caddesi'nin Bowdoin Meydanı'nda genişlemesi gibi yol genişliğinin değişmesi veya Washington Caddesi'nin Rıhtım Meydanı'nda kesilerek uzamsal sürekliliğinin bölünmesi gibi faktörler, insanların aynı yolun sürekliliğini algılamasında güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Washington Caddesi'nin Güney Sınırı'ndaki Kneeland Caddesi'ne kadar devam ettiğinin algılanamamasının nedenlerinden biri olarak, bu caddenin diğer ucunda aniden bina işlevlerinin değişmesi gösterilebilir.

Bir yolda sürekliliğe neden olan karakteristiklere örnek olarak; Commonwealth Bulvarı'ndaki bitkilendirmeler ve yapıların cepheleri veya Hudson Bulvarı'nda daha iç bölgelerde yer alan yapı tipleri gösterilebilir. Yolların isimleri de bu süreçte rol oy-

nar. Beacon Caddesi öncelikle Back Koyu'ndadır, ancak, ismini Beacon Tepesi'nden almıştır. Alana yabancı olsalar bile, Washington Caddesi üzerindeki süreklilik, insanların, Güney Sınırı'na doğru nasıl ilerleyeceklerine dair bir ipucu verir. Her ne kadar aradaki mesafe fazla olsa da ismi dolayısıyla kentin kal-

Resim 21. Commonwealth Bulvarı

bine gittiğini bildikleri yolların üzerinde yer almak bile kişiye özel bir zevk verebilmektedir. Los Angeles kentinin merkezindeki Wilshire ve Sunset Bulvarları tam tersi bir örnek olarak gösterilebilir. Bu bulvarlar, tanımlanamayan başlangıç noktaları

nedeniyle özel bir karakteristiğe sahiptirler. Diğer yandan, Boston Rıhtımı'nı sınırlandıran yol ise Causeway Caddesi, Commercial Caddesi ve Atlantik Bulvarı gibi üç farklı isimli caddeyi barındırdığından bazen parçalı olarak algılanır.

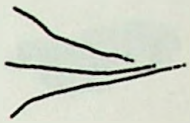
Yollar tanımlanabilir ve sürekli olabildikleri gibi yönsel özellikler de taşıyabilirler. Diğerleri arasında farklı bir yönde ilerleyen bir yol kolaylıkla ayırt edilir. Yol üzerinde süreklilik gösteren özellikler bazı yerlerde değişebilir. Bu, bir istikamette birikirek artan kimi özelliklerin değişimi aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu değişimlerin arasında en çok fark edilenler topografik değişimlerdir. Boston kentinde Cambridge Caddesi, Beacon Caddesi ve Beacon Tepesi bunlara örnektir. Washington Caddesi üzerindeki kullanım yoğunlukları arasındaki değişim de fark edilmektedir. Bölgesel ölçekte değerlendirilebilecek bir örnek ise Los Angeles kent merkezine bir otoyoldan giriş yapıldığında fark edilen, yapıların yaşlarındaki değişimdir. Jersey City'nin kısmen gri taraflarında ise yapıların görece onarım durumlarına bağlı olarak iki türlü değişim ölçütünden bahsedilebilir.

Hareketin yönünü sabit bir şekilde değiştiren uzun bir viraj da bir değişim ölçütüdür. Bu değişim çoğu zaman devinduyumsal olarak algılanmaz. Ancak, Boston metrosunda veya Los Angeles otoyollarının bazı noktalarında, kavisli bir hareket yapıldığına dair algılamalardan bahsedilmiştir. Caddelerin dönemeçlerine yapılan atıflarda öncelikle görsel ipuçları kullanılmıştır. Örneğin Charles Caddesi'nin Beacon Tepesi'nden dönüşü fark edilmektedir, çünkü bu dönemeçte caddenin etrafını yüksek binalar çevrelemektedir. Bu da görsel algıyı güçlendirmektedir.

İnsanlar yolların istikametini ve başlangıç noktalarını bir arada düşünme eğilimindedirler. Yolların nerede başlayıp nerede bittiğini bilmek istemektedirler. İstikametleri ve başlangıç noktaları net bir şekilde bilinen yollar daha güçlü bir kimliğe sahiptir ve kenti bir arada tutmaya yardım eder. O yolu kullandığında gözlemciye de tanıdık gelmektedir. Bazı denekler yollar için genel istikametler belirlemiştir, yolun kentin belirli bir bölgesine varması gibi. Diğerleri ise spesifik mekânları ele alarak is-

tikamet belirlemişlerdir. Kent ortamının anlaşılırlığı hakkında daha fazla istekte bulunan biri ise demiryollarını görünce afallamış ve o yolların istikametini belirleyememiştir.

Boston'daki Cambridge Caddesi'nin gayet net ve stratejik uç noktaları vardır: Charles Caddesi Kavşağı ve Scollay Meydanı. Diğer caddelerin sadece bir tek uç noktası olabilir. Halk Bahçesi'nde sonlanan Commonwealth Bulvarı ya da Postane Meydanı'nda sonlanan Federal Caddesi gibi. Diğer yandan, Washington Caddesi'nin son noktasının belirlenememesi (State Caddesi'nde, Liman Meydanı'nda, Haymarket Meydanı'nda ve hatta Güney İstasyonu'nda sonlandığı düşünülür, ki aslında Charlestown Köprüsü'ne kadar devam eder) aksi yönde birçok güçlü öğeye dönüşmesini engeller. Jersey City'de, Palisades'ten geçen ve bir araya gelemeyen üç anayol ve bunların tanımlanamayan inişleri, oldukça kafa karıştırıcıdır.

Son noktalarına göre değerlendirilen yolların iki ucu arasındaki bu farklılaşma, son veya son nokta farz edilen noktaya yakın, gözle görülebilir diğer öğelerle de sağlanabilir. Charles Caddesi'nin bir ucuna yakın Common Parkı veya Beacon Caddesi için Belediye Binası bu caddenin sonlandırılması için kullanılmaktadır. Los Angeles'ın 7. Caddesi'ni görsel olarak sonlandıran Statler Oteli ve Boston'un Washington Caddesi'ni sonlandıran Eski Kuzey Toplantı Salonu da aynı etkiyi yaratır. İkisi de görsel aksın üzerine önemli bir bina yerleştirerek, yol istikametinin hafifçe yön değiştirmesini sağlar. Yolun belli bir yakasında var olduğu bilinen öğeler de yön duygusunu belirler. Massachusetts Bulvarı'ndaki Senfoni Salonu ve Tremont Caddesi üzerindeki Boston Common Parkı buna örnek teşkil eder. Los Angeles'taki Broadway Caddesi'nin batı yakasında görece fazla yaya yoğunluğu bile hangi yöne bakıldığını belirlemek için kullanılır.

Resim 32, sayfa 89

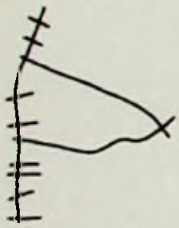
Resim 18, sayfa 41

Bir yolun yönsel nitelikleri belirlendiğinde, ölçeklendirilmesi de mümkündür. Toplam mesafesine bakarak nerede olduğunuzu kavrayabilir ve ne kadar yol aldığınızı veya alacağınızı kestirebilirsiniz. Tabii ki, ölçeklendirmeyi kolaylaştıran özellikler, yön bulma duygusuna da genellikle katkıda bulunur. Kaç blok

ilerlendiğini hesap etmek farklıdır, bu eylem yönden bağımsızdır ama mesafeleri hesaplamada kolaylık sağlar. Çoğu denek, ikinci olarak bahsedilen bu ipucundan farkında olmadan yararlanmıştır. Çoğunlukla Los Angeles kentinin dokusu için bu özellikten yararlanılmıştır.

Çoğu kez ölçeklendirme, muhtemelen, bilinen işaret öğelerinden veya yol üzerindeki düğüm noktalarından yararlanılarak yapılmıştır. Tanımlanabilir bölgeleri birer yol göstergesi olarak işaretlemek, aynı zamanda o yola güçlü bir anlam ve ölçek de yüklemektedir. Beacon Tepesi'ne Common Parkı'ndan giriş yapan Charles Caddesi ve ayakkabı ve deri bölgesine Kuzey İstasyonu'ndan giriş yapan Summer Caddesi bu etkiye örnek gösterilebilir.

Bir yolun yönünü belirledikten sonra, daha büyük bir sistem içindeki yönü ve başka hangi yollarla hizalandığı sorgulanabilir. Boston'da aynı hizada olmayan pek çok yol örneği vardır. Bunun en genel nedenlerinden biri güç algılanabilen, aldatıcı kavislerdir. Massachusetts Bulvarı'nın Falmouth Caddesi'ndeki kavisini çoğu insan gözden kaçırır ve Boston kentinin bütüncül algısında da böylece yanılgıya düşer. Massachusetts Bulvarı'nın düz devam ettiği sanılır. Pek çok caddenin dikaçılarla kesiştiğini ve bu caddelerin birbirine paralel olduğu varsayılır. Bolyston ve Tremont caddelerini algılamak da zordur; çünkü küçük farklılıklar gösterseler de birbirlerine paralel ilerlerler ama dikaçıyla kesişirler. Atlantik Bulvarı'nı algılamak da zordur. İki uzun kavisli yol ve onlara teğet geçen düz bir yoldan ibaret olan bu bulvar, en karakteristik bölgesinde düz ilerlemesine rağmen bir noktadan sonra yönünü tamamen değiştirir.

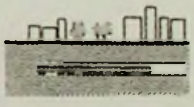

Beklenmedik yön değişimleri, aynı zamanda, uzamsal algı koridorunu sınırlandırarak ve özgün yapılar için de göze çarpan mekânlar yaratarak görsel algıyı daha da netleştirebilir. Böylelikle, Washington Caddesi'nin merkezi belirli olsa da Hanover Caddesi eski bir kiliseyle sonlanır. Kuzey Sınırı'nın çapraz caddeleri ise ana akslarla kesiştikleri noktalarda yön değiştirerek mahremiyetlerini korumaktadırlar. Bu durumun bir benzeri de

Los Angeles için geçerlidir. Merkez alan, ızgara sistemin değişiklik gösterdiği noktalarda yer alır ve buna bağlı olarak, bu alanın dışında kalan bölgelerin görülmesini engeller ve kentin boşluklarının hissedilmemesini sağlar.

Yol hizasının kentin diğer yollarıyla uyumsuzluğunun etkilerinden bir diğeri de yolu etrafındaki unsurlardan kolaylıkla ayırt edebilmektir. Örneğin Boston Common Parkı içindeki yollar kafa karıştırmaktadır. İnsanlar parkın dışında bir yere varabilmek için hangi yürüyüş yollarını kullanmaları gerektiğine karar verememektedirler. Parkın içindeyken bu varış noktalarını göremezler ve parkurlar da park dışındaki yollarla bağlantıyı sağlayamaz durumdadır. Çevresindekilerden bağımsız olması nedeniyle Merkez Arter daha iyi bir örnek teşkil eder. Daha yüksektedir ve bitişiğindeki caddelerin net bir şekilde görülebilmesine izin vermez. Fakat kentin eksikliğini hissettiği hızlı ve rahat bir harekete olanak sağlar. Normal bir kent sokağı olmanın ötesinde özel bir araç yoludur. Kuzey ve Güney istasyonlarını birleştirdiği bilindiği halde, çoğu denek Arter'i çevresindeki öğelerle ilişkilendirememiştir. Aynı şekilde Los Angeles'ta da otoyollar kentin geri kalanının "içinde" hissedilmemektedir. Bir çıkış rampasına gelindiğinde, kesinlikle yön duygusu yitirilmektedir. *Resim 7, sayfa 25*

Yeni otoyollara yön levhaları koymanın yarattığı problemlerin incelendiği güncel araştırmalar gösteriyor ki, çevreye yabancılaştıran bu levhalar her bir dönüş kararına hazırlıksız yakalanılmasına ve baskı altında hissedilmesine neden olmaktadır. Otoyol sistemine aşina olan sürücüler bile bu sistem ve bağlantıları hakkında fazlaca bir bilgiye sahip değildirler. Bu araç kullanıcılarının en büyük ihtiyacı, tüm alanda kolaylıkla yön bulabilmektir.[2]

Ulaşım sisteminin algılanmasında kesinti yaratan örnekler olarak demiryolları ve metro da gösterilebilir. Boston metrosunun yeraltında kalan kısmı, kentin geri kalanıyla ilişkilendirilemez. Ancak, nehri geçtiği alanda olduğu gibi yerüstünde de bir parçası varsa algılanabilir. İstasyonların yüzeydeki girişleri ken-

Resim 29, sayfa 84

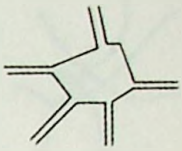
tin stratejik düğüm noktaları olabilir, ancak, kentin geri kalanıyla olan ilişkisi gözle görülemeyen kavramsal bağlarla sağlanabilir. Metro kentin ayrıksı bir parçası, bir yeraltı dünyasıdır. Bütünün yapısına eklemlenebilmesi için ne tür yöntemlerin kullanılabileceğini kurgulamak ise ilgi çekici olabilir.

Boston yarımadasını çevreleyen su unsuru, hangi parçaların hizalanabileceğine dair temel bir faktördür. Back Koyu ızgara sistemi Charles Nehri'yle ilişkilendirilir, Atlantik Bulvarı limanla bağlantılıdır, Cambridge Caddesi ise net bir şekilde nehirden Scollay Meydanı'na kadar gidişi sağlar. Jersey City'nin Hudson Bulvarı, pek çok yerde bükülmesine rağmen, Hackensack Bölgesi'yle Bulvar arasındaki geniş bölgeyi hizalar. Ayrıca tabii ki Los Angeles ızgara sistemi, kent merkezindeki sokakların kendiliğinden hizalanmasını sağlar. Sokaklar tek tek belirlenemese bile, temel dokuyu haritalandırmak kolay olmuştur. Deneklerin üçte ikisi, diğer her şeyi eklemeden önce bunu çizmiştir. Ancak ızgara sistemin, kıyı çizgisi ile ana yönler arasındaki dikaçılı mesafesi bazı deneklerin zorlanmasına neden olmuştur.

Birden fazla yol ele alındığında, kesişim noktaları daha da önem kazanmaktadır. Yine de bu, kişiden kişiye değişir. En kolay algılanabilen yollar, paralel olanlardır, özellikle de kesişim noktalarının şekli başka özelliklerle destekleniyorsa. Yapılan görüşmelere göre, Boston kentinin en bilinen kesişimi Commonwealth Bulvarı ve Arlington Caddesi arasındakidir. T şekli kolaylıkla görülebilir. Ayrıca, alandaki açıklık, bitkilendirme, trafik ve diğer öğelerin varlığı da bu görünümü destekler. Charles ve Beacon Caddelerinin kesişimi de iyi bilinir. Common Parkı ve Halk Bahçesi'nin sınırları bu kesişimi gözle görülebilir kılar ve algılanmasını kolaylaştırır. Massachusetts Bulvarı'na bağlanan pek çok caddenin kesişimleri de kolaylıkla algılanmaktadır. Muhtemelen, merkez alanın diğer bölgelerinden farklı olarak, kesişimlerin dikaçılarla sağlanması dikkat çekmektedir.

Gerçekten de birkaç denek, değişik açılarla bir araya gelen caddelerin kesişimini Boston'un tipik karakteristiklerinden biri olarak değerlendirmiştir. Dörtten fazla caddenin bir araya gel-

diği bir kesişimi kullanmak gerekiyorsa, neredeyse her seferinde zorlanılmaktadır. Kentin yol yapısını mükemmelen kavrayan deneyimli bir taksi şoförü bile Green Kilisesi'yle Summer Caddesi arasındaki beş uçlu kesişimin kentte kendisini zorlayan nadir şeylerden biri olduğunu itiraf etmiştir. Farklılaşmamış bir kavis etrafında sık aralıklarla yapılan dönüşler ve birçok yolun kesiştiği göbekli bir kavşak olması aynı şekilde sinir bozucudur.

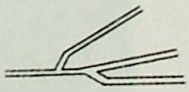

Bir kesişimi oluşturan yolların niceliğinden başka problemler de vardır. Boston'un Copley Meydanı, paralel olmamasına ve beş yolun bir araya gelmesiyle oluşmasına rağmen net bir şekilde tanımlanabilir. Huntington Bulvarı ve Bolyston Caddesi arasındaki açılı ilişkiyi ortaya çıkaran, kontrollü uzam ve düğüm noktasının daha yüksekte yer almasıdır. Diğer yandan, Park Meydanı ise basit bir paralel kesişim olmasına rağmen, amorf karakteri yapısını algılamayı zorlaştırır. Pek çok Boston kesişiminde yolların niceliği artar, buna karşılık mekânın kaotik boşluğuyla karşı karşıya kalındığında uzamsal algı koridorunun sürekliliği de tamamen yok olur.

Bu karmaşa tarihsel gelişimin bir ürünü de değildir. Hız sınırının daha yüksek olduğu modern otoyol kavşaklarının durumu daha da kötüdür. Örneğin birkaç Jersey City deneği, Tonnelle Bulvarı Kavşağı'ndan korkuyla söz etmiştir.

Resim 22, sayfa 66

Daha büyük bir ölçekten bakıldığında ortaya çıkan problemlerden biri de bir yolun bölünerek farklı önemlerde başka yollar oluşturmasıdır. İsmi Charles Caddesi'yle karıştırılan Storrow Yolu'nun iki kola ayrılması buna örnek gösterilebilir. Bu yollar; Causeway – Commercial – Atlantik üçlüsüne bağlanan Nashua Caddesi ve Merkez Arteri'dir. Bu iki yolun birbirine karıştırılması arada sırada oluyor da değildir, bu durumu kent imgesinin tamamen sarsılmasına neden olmaktadır. Hiçbir denek ikisini aynı anda algılayamamıştır. Çıkarılan haritalarda, sadece ikisinden biri Storrow Yolu'nun uzantısı olarak işaretlenmiştir. Metro sisteminin ana hatlarının ardışık kolları da bu duruma oldukça benzer bir problem yaratmaktadır. Çok az farklılık gösteren bu kolları birbirinden ayırmak ve kolların hangi noktadan çıktığını hatırlamak zordur.

Aralarında ufak farklılıklar olsa da genel olarak benzer özellikler gösteren birkaç önemli yol, basit bir yapı olarak imgelenebilir. Washington ve Tremont caddeleri dışında Boston karayolu ulaşım sistemi böyle bir yapı değildir. Ancak, asıl ölçekte karışıklıklara neden olan metro sistemi, tasavvur edilmesi kolay bir sistemdir. Cambridge-Dorchester hattıyla tam ortadan iki paralel hatta bölünmektedir. Gerçi bu iki paralel hat da birbirine karıştırılmaktadır. Yine de her ikisi de Kuzey İstasyonu'na dek sürmektedir. Los Angeles kentinin otoyol sistemi de bir bü-

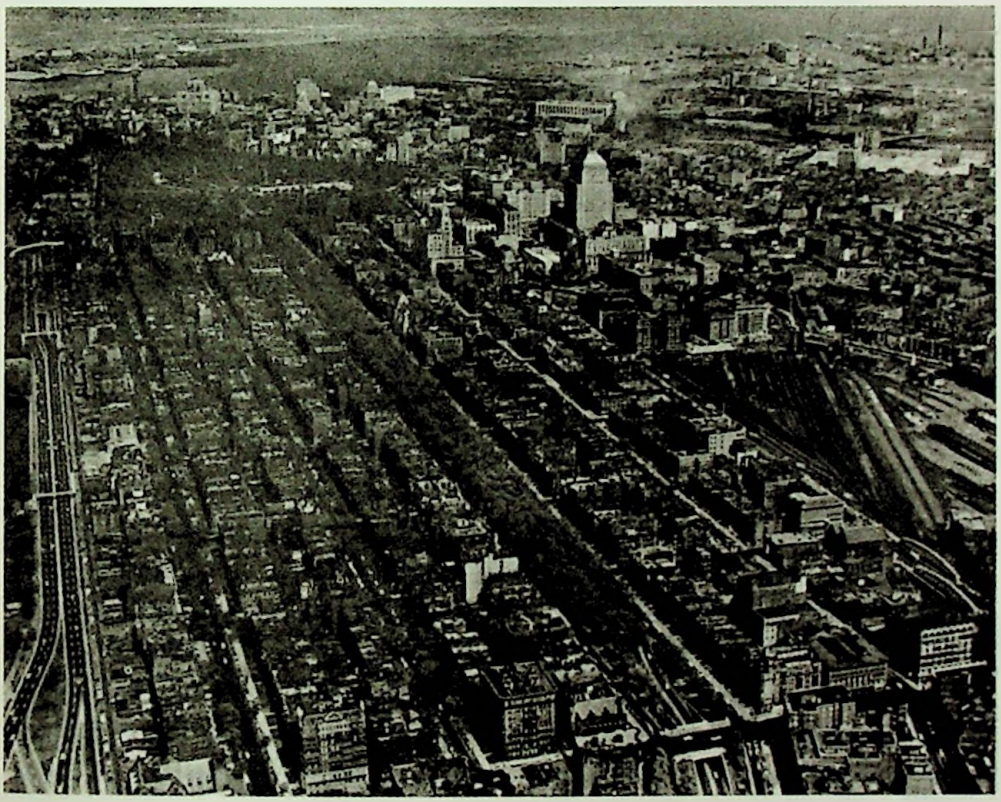

Resim 22. Tonnelle Bulvarı Kavşağı

tün olarak algılanabilmektedir. Tıpkı, Jersey City'deki Hudson Bulvarı'yla kesişen ve Palisades'e inen üç yolun oluşturduğu sistemin algılanışında olduğu gibi. West Side, Hudson ve Bergen Bulvarları'nı kesen ara caddeler için de aynı şey söylenebilir.

Araç kullanarak seyahat etmeye alışmış denekler için tek yönlü sınırlandırmalar, yol sisteminin imgesini oluşturmada sıkıntılara neden olmaktadır. Taksi şoförünün algısını bloke eden ikinci şey, başka seçenek bırakmayan böyle bir yol sistemidir. Diğerleri içinse Washington Caddesi, Dock Meydanı'ndan itibaren algılanamaz. Çünkü her iki ucunda da tek yönlü girişler vermektedir.

Aralarındaki ilişki yeteri derecede düzgün ve tahmin edilebilir ise fazla sayıda yol bir araya gelerek bütünlüklü bir ağ oluşturabilir. Los Angeles ızgara sistemi iyi bir örnek teşkil eder. Ne-

Resim 23. Back Koyu

redeyse bütün denekler, yirmi ana yolun ilişkisini doğru bir şekilde gösterebilmiştir. Ancak, bu benzerlik, yolların ayırt edilebilmesini zorlaştırmaktadır.

Resim 23, sayfa 67

Boston'un Back Koyu, merkez alan içinde düzenliliğiyle öne çıkan ilginç bir yol sistemidir. Bu etkiye pek çok Amerikan kentinde rastlanmaz. Ne var ki, bu düzenlilik, niteliksiz de değildir. Boyuna geçen caddeler, Manhattan'da olduğu gibi, kesişen caddelerden kolaylıkla ayırt edilir. Beacon Caddesi, Marlboro Caddesi, Commonwealth Bulvarı, Newbury Caddesi gibi büyük caddelerin her biri kendine özgü karakteristikler taşır ve birbirinden farklıdır. Diğer yandan, kesişen caddeler ölçüm yapmak için kullanılır. Caddelerin göreli genişliği, blokların mesafesi, yapıların ön cepheleri, isimlendirmeler, iki caddenin birbiriyle olan ilişkisi ve işlevsel önemi bu farklılaşmaları destekler. Böylece form ve karakter bakımından düzenli bir doku oluşur. Kesişen caddeleri harflerle isimlendirmek yön bulmaya yardımcı olmak için oluşturulan bir formüldür. Los Angeles kentinde ise bunun karşılığı caddelerin numaralandırılmasıyla gerçekleşmektedir.

Diğer yandan Kuzey Sınırı; aynı şekilde, büyük paralel caddelerin daha küçük caddelerle kesiştiği topolojik bir forma sahip olmasına ve düzenli bir ızgara sistem olarak algılanıyor olmasına rağmen Back Koyu'nun yarattığı etkiyi yaratamaz. Anacaddeler ve tali yollar genişlik ve kullanıma göre ayırt edilir; tali yolların çoğu Back Koyundakilerden daha çok öne çıkar; ancak, anacaddelerin ayırt edilebilir karakteristikleri zayıf kalmaktadır. Columbus Bulvarı'nı Tremont Caddesi'nden veya Shawmut Bulvarı'ndan ayırmak zordur. Bu karışıklıklar, yapılan görüşmelerde sıklıkla öne çıkmıştır.

Güney Sınırı'nın sıklıkla geometrik bir sisteme indirgenerek tasvir edilmesi, deneklerin çevrelerini düzenli bir yapı olarak görme eğiliminin tipik bir sonucudur. Apaçık kanıtlar aksini göstermedikçe, denekler kavisleri ve dikey kesişimleri göz ardı ederek, yolları geometrik bir sistem içinde göstermeye çalışmışlardır. Jersey City'nin alt bölgesi, sıklıkla bir ızgara sistem olarak gösterilmiştir. Halbuki sadece bir kısmı bu özelliği taşır. Doğu sınırına veya içindeki bükülmelere rağmen Los Angeles merkez alanı bir bütün olarak, tekrar eden bir sistem diye algılanmaktadır. Bazı denekler, Boston'un finansal bölgesinin labiren-

te benzer cadde yapısını bir dama tahtası dokusuna indirgemeye bile çalışmıştır! Bir ızgara sistemin diğer bir ızgara sisteme ya da ızgara özelliği göstermeyen bir sisteme dönüştüğü ani ve ayırt edilemez noktalar gerçekten şaşırtıcıdır. Denekler, Los Angeles kentinin First Caddesi'nin kuzey alanında veya San Pedro Caddesi'nin doğusunda sıklıkla yönlerini kaybedebilmektedir.

Kenarlar/Sınırlar

Kenarlar, yollar gibi algılanmayan doğrusal unusurlardır. Her zaman değilse de genellikle iki tür alanı birbirinden ayıran sınırları oluştururlar. Yanal referans görevi görürler. Boston ve Jersey City kentlerinde güçlüdürler, Los Angeles kentinde ise zayıftırlar. Etkisi güçlü kenarlar, görsel olarak belirgin olmalarının yanında sürekli bir forma sahiptir ve geçit vermezler. Boston'daki Charles Nehri bütün bu özellikleri taşıyan en iyi örneği teşkil eder.

Boston'un yarımada olmasının önemi daha önceden ele alınmıştı. 18. yüzyılda bu form kenti çok daha dikkat çekici kılmış olmalıdır. O dönemden itibaren kıyı şeridi değişmiş ya da kısmen yok olmuştur, ancak, görünümünü korumaktadır. En azından meydana gelen değişiklerden biri –bir zamanlar bataklığa benzer bir su birikintisi halindeki Charles Nehri kenarının şimdilerde tanımlanmış ve geliştirilmiş olması– imgeyi güçlendirmektedir. Sıklıkla tarif edilmiş ve bazen de tüm ayrıntısına kadar çizilebilmiştir. Bütün denekler geniş açık alanını, kavisli hattını, çevresindeki otoyolları, tekneleri, kordonu ve Shell konser salonunu hatırlamıştır.

Resim 4, sayfa 21

Limanın bulunduğu diğer su kenarı ise yine genel olarak bilinmekte ve özel işlevi nedeniyle hatırlanmaktadır. Ancak, pek çok yapı barındırmasından ötürü geri planda kalması ve kentin o bölümündeki yaşamın eski liman faaliyetlerinden uzaklaşması nedeniyle, su yüzeyinin algılanması azalmaktadır. Birçok denek Charles Nehri ve Boston Limanı'nı somut bir şekilde ilişkilendirememiştir. Yarımadanın bu ucunda su yüzeyinin demiryo-

lu garaj sahası ve yapılarıyla kaplanması, kısmen, bu algıyı engelleyen faktörlerden biri olabilir. Kısmen de Charles Nehri, Mystic Nehri ve denizin birleştiği alanda yer alan pek çok köprünün ve dokların oluşturduğu kaotik görünüm algının zayıflamasına neden olabilir. Sürekliliği etkileyen etmenlerden bir diğeri de su kenarında sık kullanılan yolların yer almamasıdır. Barajın su seviyesi de bu etmenlerden biridir. Denekler, alanın daha uzaktaki batı kısmında Güney Koyu'nu su ile ilişkilendirememiştir. Bu yöndeki herhangi bir gelişimin farkında bile değillerdir. Bu faktörler, kentlinin yarımadayı bir bütün olarak algılamasını ve kent yapısını mantıklı bir temele oturtmasını engelleyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Resim 7, sayfa 25

Merkez Arteri yayalar için ulaşılamaz bir konumdadır. Hatta bazı noktalarında geçiş yapılamaz. Uzamsal olarak belirgindir, ancak, yalnızca bazı durumlarda görülebilmektedir. Bu durumda parçalı bir kenar öğesi olarak adlandırılabilir. Teoride süreklidir, ancak farklı noktalarda görsel olarak ortaya çıkar. Demiryolları da başka bir örnek teşkil eder. Merkez Arteri'ni kentin üzerinde yatan bir yılan olarak resmetmek mümkündür. Bir ya da iki noktasında ve uçlarında düz devam etmesine rağmen, bir noktadan diğerine geçişlerde bükülmelerle ve kıvrılmalarla ilerlemektedir. Yayalar için belirsiz bir konuma sahip olması, araç kullanılırken de tam olarak algılanamamasına neden olmaktadır.

Diğer yandan Sparrow Yolu ise araç kullanıcıları için "dışarıda" olarak algılansa da Charles Nehri'yle aynı hizada olması dolayısıyla harita üzerinde gayet net olarak gösterilebilmiştir. Boston imgesindeki temel kenar öğelerinden biri olmasına rağmen Charles Nehri, bitişiğindeki Back Koyu'nun ayrıntılı yapısını ilginç bir biçimde tecrit etmektedir. İnsanlar ikisini kullanırken şaşırmaktadırlar. Storrow Yolu'yla kesişen caddelere yaya ulaşımının engellenmesinden önce bunun geçerli olmadığı tahmin edilebilir.

Benzer şekilde, Charles Nehri ve Beacon Tepesi arasındaki ilişkinin de anlaşılması zordur. Nehrin kafa karıştırıcı kıvrımını

açıklayabilir bir pozisyonda olmasına ve nehir kenarı manzarasına hükmeden bir noktada yer almasına rağmen Beacon Tepesi'ni Charles Nehri'yle kesin bir şekilde ilişkilendirebilen bir tek Charles Caddesi kavşağı gösterilebilmiştir. Beacon Tepesi'yle muğlak bir şekilde ilişkilendirilen kıyı kullanımlarının görsel olarak önünü kesen bir konumda bulunmak yerine, Beacon Tepesi derhal ve kesin bir şekilde su yüzeyinden yükseliyor olsaydı ve nehrin kenarından geçen yol sistemiyle bağlantıları sağlayabilseydi, bu ikisi arasındaki ilişki çok daha net bir şekilde tanımlanabilirdi.

Jersey City kentinde de kıyı alanı güçlü bir kenar öğesidir, ancak, engelleyicidir. Dikenli tellerle çevrili, kimsenin uğramadığı bir bölgedir. Demiryolları, topografya, otoyollar veya bölge sınırlarıyla belirlenen kenarlar bu alanın tipik özellikleridir ve alanı parçalara ayırırlar. Hackensack Nehri'nin geniş çöp bo-

Resim 24. Chicago önündeki göl

şaltma alanları gibi hoşa gitmeyen kenarları oluşturan alanlar ise akıldan çıkarılmış gibi gözükür.

Bir kenarın ayırıcı gücü de dikkate alınmalıdır. Boston kentinde Kuzey Sınırı'nın Merkez Arteri'nin varlığıyla soyutlanması, hem kentliler hem de kent dışından gelenler için dikkat çekicidir. Örneğin Hanover Caddesi'nin Scollay Meydanı'yla olan ilişkisi korunabilirse, bu etki en aza indirgenebilir. Cambridge Caddesi'nin genişletilmesi de Batı Sınırı-Beacon Tepesi sürekliliğine aynı etkiyi yaratmış olmalıdır. Boston kentinin geniş demiryolları ağı da kenti parçalamaktadır ve Back Koyu ve Güney Sınırı arasında kalan "unutulmuş üçgen"i kentten tecrit etmektedir.

Resim 57, sayfa 191

Süreklilik ve görünebilirlik önem arz etse de güçlü kenarlar girilemez olmak zorunda değildir. Çoğu kenar öğesi, ayırıcı engeller olmaktan ziyade birleştirici bağlantı yerleri olma özelliği taşır. Bu etkinin yer aldığı noktalardaki farkları incelemek de ilginçtir. Boston'un Merkez Arteri iki alanı böler ve birbirinden ayırır. Geniş Cambridge Caddesi, iki bölgeyi keskin bir şekilde ayırır, ancak, görsel ilişkilerinin devamlılığını sağlar. Beacon Tepesi ve Common Parkı arasındaki görsel sınırı oluşturan Beacon Caddesi, bir engel olarak rol oynamaz, iki anacaddenin bir araya geldiği bağlantı yeri olma özelliği taşır. Beacon Tepesi'nin eteklerindeki Charles Caddesi ise hem ayırıcı hem de birleştiricidir. Böylece tepenin alt kısımlarıyla üst kısımları arasında belirsiz bir ilişki yaratmış olur. Charles Caddesi yoğun bir trafiğe sahiptir, ancak, tepeyle ilişkili faaliyetlerin ve dükkânların da yer aldığı bir caddedir. Kentlileri kendine çekerek bir arada tutar. Çeşitli zamanlarda çeşitli insanlar için belirsiz bir şekilde doğrusal bir kesişim noktası, bir kenar öğesi veya yol olarak rol üstlenir.

Kenar öğelerini yollar da oluşturabilir. Gözlemcinin yol üzerindeki hareketinin kısıtlanmadığı bu gibi durumlarda (örneğin Merkez Arteri) sirkülasyon imgesi en baskın imge olarak öne çıkmaktadır. Kenar öğesi genellikle bir yol olarak resmedilir ve sınırları oluşturan karakteristiklerle de desteklenir.

Figueroa ve Sunset caddeleri ve bazen de Los Angeles ve Olympic caddeleri genellikle Los Angeles merkezi iş alanını sınırlayan kenarlar olarak düşünülmüştür. İşin ilginci, bu açıdan değerlendirildiğinde bu yollar Hollywood ve Harbor otoyollarından daha güçlü bir konuma sahip hale gelirler. Önemli sınırlar oluşturduğu düşünülebilecek Hollywood ve Harbor otoyolları, yol öğesi olarak çok daha önemli ve fiziksel olarak da çok daha belirgindir. Figueroa ve diğer yüzeysel caddeler kavramsal olarak ızgara sisteminin bir parçasıdır ve artık aşina olunan yollardır. Figueroa ve diğer yerüstündeki yolların çoktandır aşina olunan, kavramsal olarak genel ızgara sistemin birer parçası olan yollar olması, indirilmiş ve düzenlenmiş otoyolların görece görünmezliğiyle birlikte, bu otoyolları imgeden siler bir etki yaratır gibidir. Boston kentinde olduğu gibi birçok denek otoyollarla kentin geri kalanını ilişkilendirmekte zorluk çekmiştir. Hollywood Otoyolu yokmuşçasına üzerinden geçmenin mümkün olduğunu bile düşünmektedirler. Hız sınırı yüksek bir arter, merkez alanı görsel olarak sınırlandıracak bir öğe olmak zorunda değildir.

Jersey City ve Boston'un yükseltilmiş demiryolları, üst kenar öğeleri olarak adlandırılabilecek kenar öğelerine birer örnektir. Boston'da Washington Caddesi'nden görülebilen yükseltilmiş alanlar, yolu tanımlar ve kent merkezine gidişi belirler. Bu alanlar Broadway Caddesi'nde sona erdiğinde yol etkisini kaybederler. Kuzey İstasyonu'nun yakınlarında olduğu gibi, yükseltilmiş alanlardaki kenarlar kıvrılıyor ve kesişiyorsa, oldukça kafa karıştırıcı olabilirler. Yer kotunda sınırlayıcı olamayacak üst kenar öğeleri, gelecekte kentte yön bulabilmenin etkili öğeleri haline geleceklerdir.

Kenarlar da yollar gibi yönsel nitelikler taşıyabilirler. Mesela Charles Nehri kenarı açıkça su yüzeyini ve kenti birbirinden farklılaştırır veya Beacon Tepesi'yle iki ucu birbirinden ayırır. Yine de çoğu kenar öğesinde bu özelliklere rastlanmaz.

Chicago kentini Michigan Gölü'nden ayrı düşünmek mümkün değildir. Kentin haritasını çıkarmaya gölün kıyı kenar çizgi-

Resim 24, sayfa 71

si dışında başka bir şeyden başlayacak bir Chicagolu var mıdır diye düşünmek gerekir. Görsel bir kenar öğesinin harika bir örneğidir bu. Ölçek olarak muazzamdır, bütün metropolü gözler önüne serer. Büyük binalar, parklar ve özel küçük plajlar gibi öğelerin hepsi su yüzeyiyle ilişkilidir. Tüm mesafesi boyunca da ulaşılabilir ve görülebilir bir konumdadır. Oluşturduğu tezat, üzerindeki etkinliklerin çeşitliliği ve yanal genişliği çok güçlüdür. Yolların ve işlevlerin yoğunlaştığı bir alan olması da etkisini güçlendirir. Ölçek belki çok büyük ve kabadır. Loop'ta olduğu gibi kent ve su yüzeyi arasına çok fazla açık alan giriyor da olabilir, ancak, göl üzerinden Chicago kentinin manzarası çok etkileyicidir.

Bölgeler

Bölgeler, diğer öğelere nazaran daha büyük kent parçalarıdır. Ortak karakteristiklere sahiptirler, içten algılanabilirler ve bazen de biri, içinden veya yanından geçiyorsa dışsal referans olarak kullanılabilirler. Deneyimli bir kent sakinine göre bile kafa karıştırıcı bir yol sistemine sahip Boston kentinin farklılaşmış bölgeleri, hem canlılık hem de sayıca üstünlük bakımından, görüşülen pek çok kişinin dikkatini çekmiştir. Deneklerden birinin sözleriyle;

> Boston'un her bir parçası diğerinden farklıdır. Nerede olduğunuzu hemen anlarsınız.

Jersey City de bölgelere ayrılmıştır, ancak, bu bölgeler fiziksel özelliklerinden çok etnik veya sınıfsal özelliklere göre ayrılan bölgelerdir. Los Angeles, Hükümet Binaları alanı dışında güçlü bölgeler bakımından zayıftır. Skid Row'un doğrusal, cadde yanı bölgeleri veya finansal bölgesi bu bölgelere verilebilecek nadir örneklerdendir. Los Angeles deneklerinin çoğu, güçlü karakteristik özelliklere sahip bir alanda yaşıyor olmanın verdiği hazzı anlatırken biraz da hayıflanmaktadır. Deneklerden biri şöyle demiştir:

> Ulaşım Aksı'nı seviyorum, çünkü her şey bir arada. Sorun da bu zaten, diğer her şey bölük pörçük... Ulaşım olanakları orada ve herkes orada çalışıyor. Güzel bir şey bu.

Deneklere hangi kentte yön bulmanın daha kolay olduğu sorulduğunda pek çok cevap gelmiştir, ancak, New York (Manhattan kastedilmektedir) özellikle öne çıkmıştır. Bunun nedeni kentin ızgara sistemi de değildir. Los Angeles da düzgün bir ızgara sisteme sahiptir ama New York nehir ve caddelerin düzenli bir yapıda bir araya geldiği iyi tanımlanmış karakteristik bölgelere sahiptir. Los Angeles deneklerinden ikisi, Manhattan kent merkezinin kendi kentlerinin merkezi alanının yanında "küçük" kaldığını bile belirtmiştir! Büyüklük mefhumu, yapının ne kadar iyi anlaşılabildiğine bağlıdır.

Bostonlu deneklerle yapılan bazı görüşmelerde, bölgeler kent imgesinin temel unsurları olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin Faneuil Toplantı Salonu'ndan Senfoni Salonu'na gitmesi istenen bir denek, bu yolculuğu Kuzey Sınırı'ndan Back Koyu'na gider gibi tarif etmiştir. Yön bulmak için kullanılmalarının yanı sıra, bölgeler, kent yaşamının deneyimlenmesinde önemli ve tatmin edici birer öğe olarak ortaya çıkarlar. Kentin tanınabirliği arttıkça, Boston'da belirgin bölgeler daha iyi tanınmaktadır. Boston kentini en iyi tanıyan insanlar, bölgeleri de tanımlayabilmiş, ancak, daha küçük öğelerin düzenine ve yapısına daha çok değinmiştir. Boston'u en ince ayrıntısına kadar tanıyan birkaç kişi, ayrıntılı tanımlamalarını bölgelere oturtamamıştır. Kentin bütün parçalarındaki küçük farkları algılayabilmektedirler, ancak, bu farklar bölgesel gruplar ya da öğeler oluşturamamaktadır.

Bölgeleri belirleyen fiziksel karakteristikler; doku, alan, form, ayrıntı, sembol, yapı tipleri, kullanımlar, işlev, kentliler, onarım durumları ve topografya gibi sınırsız çeşitlilikte bileşene sahip tematik sürekliliklerdir. Sıkışık bir yapıya sahip Boston benzeri kentlerde cephelerin homojenliği –kullanılan malzemeler, modellemeler, süslemeler, renk ve siluet ve özellikle de pencereler – büyük bölgeleri tanımlamakta kullanılan temel ipuçla-

rıdır. Beacon Tepesi ve Commonwealth Bulvarı birer örnektir. Sadece görsel ipuçlarından yararlanılmaz, gürültü gibi diğer ipuçları da önemlidir. Hatta bazen kafa karışıklığı bile bir ipucu olabilir. Kuzey Sınırı'nda olduğunu ancak yolunu kaybettiğini anladığında fark eden bir kadın bunun iyi bir örneğidir.

Resim 55, sayfa 189

Genellikle tipik özellikler, karakteristik kümelerde, yani tematik birimlerde imgelenir ve tanımlanır. Örneğin Beacon Tepesi imgesinde dik ve dar caddeler öne çıkar. Ek olarak daha detaylı ölçeklerde, sıralı eski tuğla yapıları ve iyi bir şekilde korunmuş beyaz antreleri; düzgün siyah kaldırım taşları ve tuğla duvarları; sessiz sakin yüksek gelir grubu yayalarıyla öne çıkar. Bu detayların oluşturduğu tematik birim, kentin diğer alanlarıyla tezat oluşturur ve derhal algılanabilir. Boston'un merkez alanının diğer kısımlarında, tematik karışıklıklara rastlanır. Kullanımları, durumları ve dokuları oldukça farklı olsa da Back Koyu'nu Güney Sınırı'yla gruplayarak ilişkilendirmek mümkün olmamıştır. Aralarında mimari bir homojenlik ve tarihten gelen bir benzerlik olmasından kaynaklanmış olabilir bu durum. Bu tür benzerlikler kent imgesini bulanıklaştırabilir.

Güçlü bir kent imgesi yaratılabilmesi için ipuçlarının desteğine ihtiyaç vardır. Birkaç belirgin işaret levhası, bütüncül bir tematik birim oluşturmaya yetmez. Kenti tanıyan biri için bölge ayırt edilebilir olsa da görsel güç veya etki bakımından zayıf kalır. Örneğin Los Angeles'taki Little Tokyo, kalabalığı ve levha üzerlerindeki yazılarıyla tanınabilir, ancak, genel matris içerisinde ayırt edilemez. Çoğu kişi tarafından tanınan güçlü bir etnik yoğunluk bölgesi olsa da kent imgesinin ancak ikincil öneme sahip bir kısmını oluşturabilmektedir.

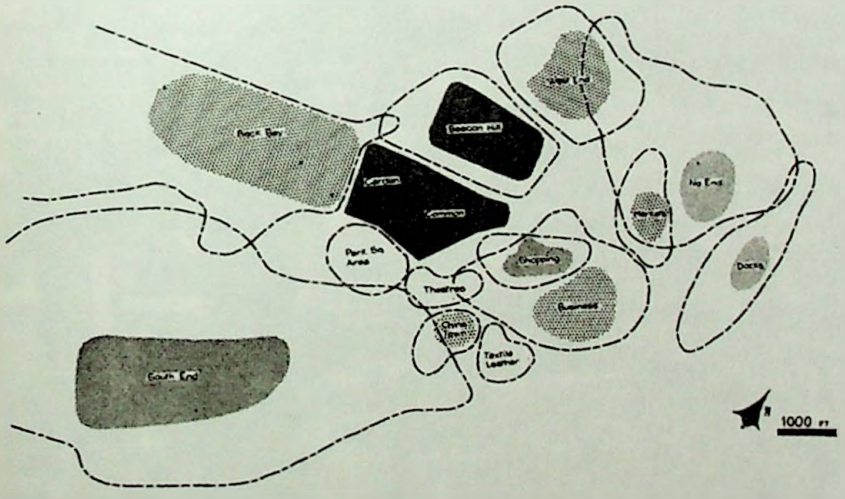
Yine de sosyal temelli çağrışımlar, yapı bölgelerinde oldukça önemlidir. Yapılan sokak görüşmelerinde sosyal sınıf imaları öne çıkmış, birçok kişi kendini değişik bölgelerle özdeşleştirmiştir. Yabancı birinin zorlukla ayırt edebileceği Jersey City bölgeleri, kentliler için etnik veya sınıfsal alanlardır. Jersey City ve Boston denekleri üst gelir grubu bölgelerine abartılı tepkiler vermekte ve bunun sonucu olarak da bu bölgelerdeki öğelerin öne-

mini gözlerinde büyütmektedir. Tematik birimin kentin diğer alanlarıyla tezat oluşturmadığı durumlarda bile bölge isimleri bölgelerin kimliğinin oluşmasına yardım etmektedir. Geleneksel ilişkiler de benzer bir rol üstlenebilir.

Temel gereksinim karşılandıktan ve kent içinde zıtlık yaratan tematik bir birim oluşturulduktan sonra, içsel homojenliğin önemi azalır, özellikle de tahmin edilebilir bir dokuda uyumsuz öğeler ortaya çıkıyorsa. Deneklerden birinin kent imgesinde, cadde köşelerindeki küçük dükkânlar Beacon Tepesi üzerinde bir ahenk yaratmaktadır. Bu dükkânlar, deneğin Beacon Tepesi'ni ticari bir imge olarak görmemesine rağmen tepenin imgesini güçlendirmiştir. Denekler, bölgenin karakteristik özelliklerine ters düşen çok sayıda yerel alanı göz ardı edebilmektedir.

Resim 57, sayfa 191

Bölgelerin çok çeşitli sınırları vardır. Bazıları katı, belirli ve kesindir. Back Koyu'nun Charles Nehri veya Halk Bahçesi sınırı böyledir. Bütün denekler bu kesin konuma ilişkin olarak görüş birliği içindedirler. Diğer sınırlar yumuşak veya belirsiz olabilir. Varlığı ve nerede olduğu yaklaşık olarak bilinen şehir merkezi alışveriş alanı ile ofis bölgesi arasındaki sınır bu tür bir teşkil eder. Bazı bölgelerin ise sınırı dahi olmayabilir. Deneklerin

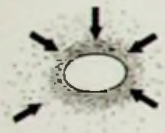

Resim 25. Boston bölgelerinin değişken sınırları

Resim 25, sayfa 77

çoğu için Güney Sınırı böyle bir bölgedir. Resim 25 Boston kenti için sınır özellikleri arasındaki farkları göstermektedir. Bölgeler için belirlenen maksimum alanı ve deneklerin ortak olarak algıladığı özün ana hatlarını göstermektedir.

Bu sınırlar, bölgelerin sınırlarını belirliyor ve kimliğini güçlendiriyor olsa da bölgelerin oluşmasında ikincil bir rol oynamaktadırlar. Bu sınırlar, bölgelerin kenti altüst edecek bir şekilde parçalara ayırma eğilimini arttırabilir. Boston kentinin tanımlanabilir bölgelerinin sayıca çokluğu, birkaç denek tarafından düzensizliğin bir işareti olarak algılanmıştır. Bir bölgeden diğerine geçişi engelleyen güçlü sınırlar, düzensizlik etkisi yaratabilir.

Derece derece azalan tematik eğimlerle çevrili güçlü bir bölgeye sıkça rastlanabilir. Hatta bazen güçlü bir düğüm noktası, geniş bir homojen alanda bir bölge de yaratabilir. Düğüm noktasına uzaklığın algısına bağlı olarak "ışınsal" bir etki yaratır. Bunlar algısal içeriğe pek sahip olmayan, öncelikli referans alanlarıdır. Ancak yine de düzenleyici öğelerdir.

Resim 26. Alışveriş bölgesi

Bazı iyi bilinen Boston bölgeleri, halk imgesinde yapılandırılamamıştır. Batı Sınırı ve Kuzey Sınırı bölgelerinin iç tarafları, bu bölgeleri tanıyan insanlar tarafından ayrıntılandırılamamıştır. Tematik olarak canlı bir nitelik taşıyan pazar alanı bile, hem bölgenin içinden hem de dışından amorf bir biçim olarak algılanmaktadır. Pazar alanı faaliyeti, fiziksel olarak algılanır. Faneuil Toplantı Salonu ve çağrışımları onları destekler. Burası yine de geniş bir alana yayılmaktadır ve şekilsizdir. Merkez Arteri bu alanı böler. Faneuil Toplantı Salonu ve Haymarket Meydanı gibi iki baskın faaliyet alanı tarafından engellenir. Dock Meydanı uzamsal olarak kaotiktir. Diğer alanlara olan bağlantılar ya belirsizdir ya da Merkez Arteri bu bağlantıları keser. Bu nedenle pazar alanı pek çok imgede havada asılı gibi durur. Common'un Boston yarımadasının mozaik bir halkası olması gibi aynı potansiyeli taşıyan bu bölge, belirgin olduğu halde ancak karmaşık bir sınır bölgesi olarak rol oynamıştır. Diğer yandan, Beacon Tepesi, iç bölgeleriyle, Louisburg Meydanı'nda bir odak noktasıyla, pek çok işaret öğesi barındırmasıyla ve yollarının düzenlenme biçimiyle iyi yapılandırılmış bir bölgedir.

Resim 26

Beacon Tepesi hakkında ayrıntılı tartışma için Ek C'ye bakınız

Bazı bölgeler ise içekapanıktır. Boston'da Kuzey Sınırı veya Chinatown gibi örnekler kentin diğer bölgeleriyle olan bağlarını kopartmışlardır. Bazı bölgeler ise dışadönük olabilir. Çevredeki unsurlarla ilişki içindedirler. Common Parkı, içinde yer alan yolları kafa karıştırıcı olsa da görsel olarak komşuluğundaki bölgelere değmektedir. Los Angeles'taki Bunker Tepesi gayet güçlü bir karaktere sahip ilginç bir örnektir. Tarihsel olarak da önem arz ediyor olmasının yanı sıra keskin topografik özellikleriyle kentin kalbine Beacon Tepesi'nden bile yakındır. Yine de kent bu tepenin etrafında gelişir; topografik sınırları ofis binalarıyla kapatır, yol bağlantılarını keser ve kent imgesinden kasten silinmesini, hatta yok olmasını sağlar. Kent peyzajının değişimi için çarpıcı bir fırsat ortaya koyar.

Resim 27, sayfa 80

Bazı bölgeler bulundukları alanda tek başına yer alır. Jersey City ve Los Angeles bölgelerinin hemen hemen hepsi böyledir. Boston içinse Güney Sınırı bölgesi bu özelliği taşır. Diğer bölge-

ler birbirleriyle ilişkilendirilebilir. Los Angeles için Little Tokyo ve Hükümet Binaları, Boston içinse Batı Sınırı ve Beacon Tepesi buna örnek verilebilir. Boston'un merkez alanının bir kısmında, Back Koyu'nun iç bölgelerinde, Common Parkı'nda, Beacon

Resim 27. Bunker Tepesi

Tepesi'nde, kent merkezinin alışveriş bölgesinde, finansal bölgede ve pazar alanında bölgeler birbirine oldukça yakındır ve süreklilik gösteren belirgin bir bölgeler mozaiği oluşturacak kadar düzgün yapılandırılmışlardır. Bu sınırlar dahilinde birey, bulunduğu alanı hemen tanımlayabilir. Üstelik her bir alanın zıtlığı ve benzerliği, tematik gücünü de destekler. Örneğin Beacon Tepesi, Scollay Meydanı'na ve kent merkezi alışveriş alanına olan yakınlığından dolayı belirginleşir.

Düğüm/Odak Noktaları

Düğüm noktaları, yol kavşakları veya bazı karakteristiklerin yoğunlaştığı noktalardır. Bireyler de bu noktaları kullanabilmektedir. Ancak, kent imgesinde kavramsal olarak küçük noktalar olsalar da gerçekte büyük meydanlar, genişletilmiş doğru-

sal alanlar veya daha büyük ölçekte düşünüldüğünde tüm merkez bölgesini kapsayan büyük alanlar olabilirler.* Çevre, ulusal veya uluslararası bir ölçekte değerlendirildiğinde, gerçekten de kentin kendisi bile bir odak noktası olma özelliği taşıyabilir.

Bir kavşak veya ulaşımın kırılmaya uğradığı bir nokta, kentli için zorlayıcı bir önem taşır. Çünkü kavşaklarda karar vermek gerekmektedir; bu tür noktalarda bireyin dikkati artmakta ve çevresindeki unsurları çok daha net bir şekilde algılayabilmektedir. Bu eğilim o kadar sık tekrarlanmıştır ki, kişiler, otomatikman, kavşaklarda yer alan unsurların konumları gereği özel bir önem kazandığını zannetmektedir. Bu noktaların algılanmasının önemi başka bir şekilde de ortaya çıkmaktadır. Boston kent

Resim 28. Charles Caddesi göbekli kavşağı

* Bu ölçek ele alındığında, düğüm noktası yerine "odak noktası" olarak adlandırılacaktır. (çev.n.)

merkezine alışılagelmiş bir rotadan ulaşmaları istendiğinde pek çok denek, ulaşımın kırılma gösterdiği noktaları önemli noktalar olarak işaret etmiştir. Bazı durumlarda bu noktalar bir otoyoldan normal bir kent yoluna geçiş noktası olmuştur (Storrow Yolu veya Merkez Arteri). Boston içinse bu kırılma noktası, kişi bu noktada inmese bile demiryollarının ilk durağı olmuştur (Back Koyu İstasyonu). Jersey City sakinleri, Tonnelle Bulvarı Meydanı'nı geçtiklerinde kenti terk ediyor hissine kapıldıklarını söylemişlerdir. Bir ulaşım kanalından diğerine geçiş, ana yapısal birimler arasındaki geçişleri işaret eder gibidir.

Resim 28, sayfa 81

Boston'un güçlü düğüm noktalarına örnek olarak Scollay Meydanı, Charles Caddesi kavşağı ve Güney İstasyonu gösterilebilir. Beacon Tepesi'nin oluşturduğu engelin etrafını sarar bir konumda yer almaları ve yön değiştirme noktaları olmaları nedeniyle Charles Caddesi göbekli kavşağı ve Scollay Meydanı önemli düğüm noktalarıdır. Göbekli kavşak tek başına görsel olarak hoşa gidecek bir mekân değildir, ancak, nehir, köprü, Storrow Yolu, Charles Caddesi ve Cambridge Caddesi arasındaki geçişi açıkça gözler önüne sermektedir. Bir yandan da nehrin açık alanı, yükseltilmiş demiryolu istasyonu, tepenin eteklerinden giren-çıkan trenler ve yoğun trafik bu noktadan net bir şekilde gözlemlenebilir. Fiziksel formu şekilsiz ve anlaşılmaz olsa da düğüm noktaları yine de önem taşır — Jersey City'nin Journal Meydanı'nda olduğu gibi.

Resim 11, sayfa 30

Resim 29, sayfa 84

Görünmez yol sistemiyle birlikte metro istasyonları da stratejik kavşak noktalarıdır. Park Caddesi, Charles Caddesi, Copley Meydanı ve Güney İstasyonu gibi bazı örnekler Boston haritasında öne çıkar. Hatta birkaç denek kenti bu noktalara dayanarak organize etmiştir. Önemli istasyonların çoğu, yüzeydeki önemli özelliklerle bağdaştırılmıştır. Massachusetts gibi bazı diğer istasyonlar ise belirgin değildir. Bu durum görüşme yapılan deneklerin bu ulaşım türünü kullanmıyor olmasından kaynaklanıyor veya fiziksel ortamı hoşa gitmiyor olabilir. Görsel olarak ilgi çekecek öğelerin olmaması ve cadde üzerinden metro istasyonuna ulaşmanın zorluğu belli bir iticilik yaratabilir. İs-

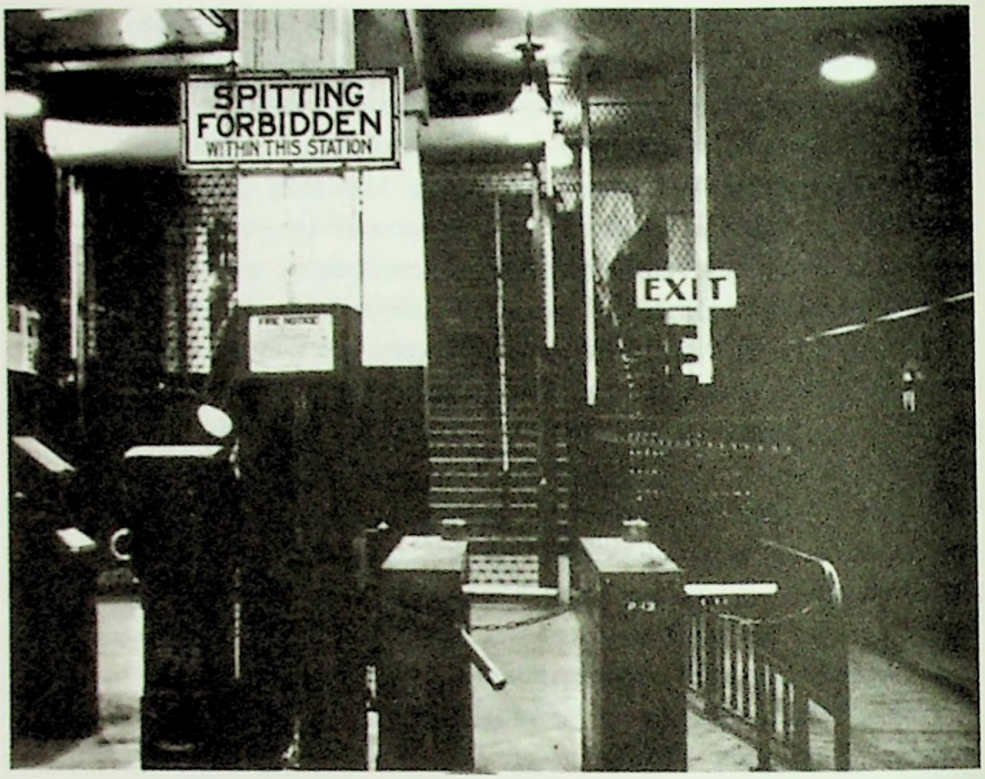
tasyonlar da kendilerine özgü karakteristikler taşıyabilir. Charles Caddesi'ndeki istasyon kolaylıkla tanınabilirken Mechanics'teki tanınamaz. Çoğunu yapısal olarak kentin üst yüzeyiyle ilişkilendirmek zordur. Ancak, bazıları özellikle kafa karıştırıcıdır. Washington Caddesi üzerindeki istasyon, büsbütün muğlak bir alanda yer alıyor olmasıyla buna bir örnektir. Metro sisteminin imgelenebilirliğinin veya genel olarak transit sistemlerin detaylı bir analizi, faydalı ve etkileyici olabilir.

Önemini yitiriyor olsa da ana demiryolu istasyonları, neredeyse her zaman kent için önemli bir odak noktasıdır. Boston'un Güney İstasyonu, kentin en önemli odak noktası olma özelliğini taşır. Bu nokta, işyerine gitmek için her gün kullananlar, metro yolcuları ve şehirlerarası yolculuk yapanlar için işlevsel olarak hayati bir önem taşır. Dewey Meydanı'nın açık alanının bir cephesini oluşturan hacmi dolayısıyla görsel olarak da etkileyicidir. Bu çalışma havaalanlarını da ele alıyor olsaydı, oralar için de aynı şey söylenebilirdi. Teoride, sıradan cadde kesişimleri bile düğüm noktalarıdır, ancak, onlara kent imgesinde yollar arasındaki önemsiz geçişleri oluşturmaktan öte bir önem atfedilemez; kent imgesi çok fazla odak ve düğüm noktasını kaldıramaz.

Tematik yoğunlaşma da sıkça karşılaşılan odak noktası türlerinden biridir. Los Angeles'taki Pershing Meydanı bunun güçlü bir örneğidir. Kent imgesinin en belirgin noktalarından birini oluşturur. Son derece tipik açık alanı, bitkilendirmeleri ve faaliyetleriyle öne çıkar. Olvera Caddesi ve bu caddeyle ilişkilendirilen plaza diğer bir örnektir. Boston bu örnekler bakımından zengindir. Bunlar arasında Jordan-Filene kesişimi ve Louisburg Meydanı öne çıkar. Jordan-Filene kesişimi, Washington ve Summer caddeleri arasında bir kavşak görevi görüyor ve bir metro durağıyla birleşiyor olsa da öncelikli önemi kentin tam orta noktasında yer almasından kaynaklanmaktadır. "Yüzde yüz" ticari bir alandır. Kültürel olarak Amerikalılar için oldukça tanıdık olsa da büyük bir Amerikan kentinde pek rastlanmayacak bir örnektir. Bir çekirdektir: önemli bir bölgenin sembolü ve odak noktasıdır.

Resim 17, sayfa 38

Resim 30, sayfa 85

Resim 29. Metronun ölüler diyarı

Louisburg Meydanı da tematik yoğunlaşmalara bir örnek teşkil eder. İyi tanınan, sessiz sakin bir yerleşim alanıdır. Beacon Tepesi'nin üst gelir grubu alanlarını hatırlatır. Çitlerle çevrili parkı da herkes tarafından bilinir. Jordan-Filene kesişiminden daha saf bir örnektir. Aktarım noktası içermez ve yalnızca Beacon Tepesi "içinde bir yerlerde" olduğu hatırlanır. Bir odak noktası olarak önemi işleviyle orantısızdır.

Resim 59, sayfa 193

Bir düğüm noktası, hem bir kesişim noktası hem de bir yoğunlaşma alanı olabilir. Jersey City kentindeki Journal Meydanı, araçlar ve otobüsler için bir aktarım noktası olmanın yanı sıra alışveriş faaliyetinin de yoğunlaştığı bir alandır. Jordan-Filene kesişiminde ve hatta Louisburg Meydanı'nda olduğu gibi tematik yoğunlaşmalar bölgenin merkezinde yer alabilir. Los Angeles'taki Olvera Caddesi gibi yalıtılmış özel yoğunlaşma alanları da olabilir.

Journal Meydanı ve Scollay Meydanı'nda olduğu gibi, bir düğüm noktasının tanınabilmesi için güçlü fiziksel formlar muhakkak gerekli değildir. Ancak, mekân bir forma sahipse etkisi çok daha güçlüdür; düğüm noktası akılda kalır. Scollay Meydanı işlevsel öneminin yanı sıra uzamsal bir şekle de sahip olsaydı, şüphesiz, Boston'un en önemli öğelerinden biri olabilirdi. Mevcut formu, somut bir şekilde hatırlanmasını olanaksız kılar. Kötü bir üne sahiptir ve köhnemiş olarak anılır. Otuz denekten sadece yedisi burada bir metro istasyonu olduğunu hatırlayabilmiştir. Başka hiçbir özelliği üzerinde uzlaşılamamıştır. Görsel bir etki bırakmadığı besbellidir. Birçok yolun birleştiği noktada yer almasından ileri gelen işlevsel önemi de anlaşılamamaktadır.

Resim 60 ve 61; sayfa 198 ve 200

Bunun aksine, işlevsel olarak daha az önem taşıyan ve Huntington Bulvarı'nın açılı kesişiminde yer alan Copley Meydanı gibi bir odak noktası ise gayet net bir şekilde imgelenebilmiştir. Çeşitli yolların bağlantıları da fazlasıyla anlaşılmaktadır. Benzersiz yapıları barındırması nedeniyle kolaylıkla tanımlanabilmiştir. Halk Kütüphanesi, Trinity Kilisesi, Copley Plaza Oteli ve John Hancock Binası'nın bulunduğu bir noktadadır. Uzamsal bir bütünlük oluşturmaktan ziyade, tezat oluşturan yapıları ve faaliyet yoğunlaşmalarıyla öne çıkmaktadır.

Resim 30. Washington ve Summer caddeleri

Resim 31

Copley Meydanı, Louisburg Meydanı veya Olvera Caddeleri gibi düğüm noktalarının birkaç adımda tanımlanabilen keskin sınırları vardır. Jordan-Filene kesişimi gibi bazı odak noktaları ise bazı karakteristiklerin doruk noktasına ulaştığı alanlardır ve ayırt edilebilecek bir başlangıç noktası yoktur. Her koşulda, en etkili odak noktaları, bir şekilde kendine özgü olmanın yanı sıra çevresindeki karakteristikleri güçlendiren bir yapıda olanlardır.

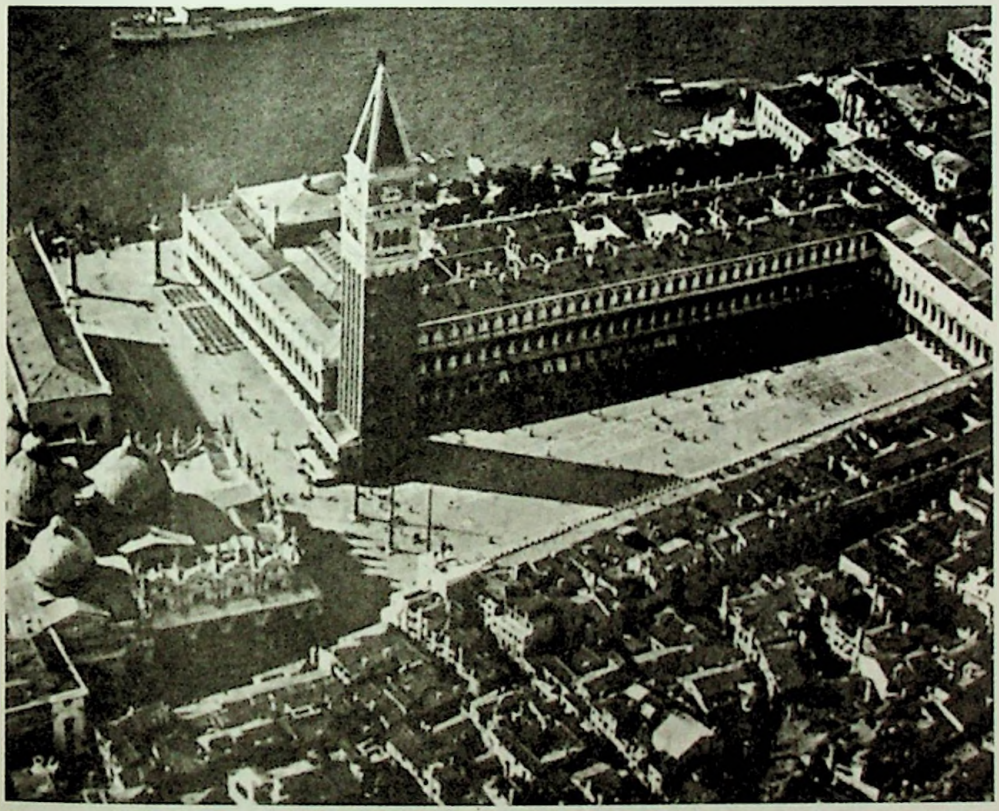
Bölgeler gibi odak noktaları da içe dönük veya dışadönük olabilir. Scollay Meydanı içe dönüktür. İnsan, üzerinde veya çevresinde bir noktada yer aldığı sırada yönünü tayin edemez; yalnızca bu alandan uzaklaştığını veya buraya yaklaştığını hisseder. Gitmek istenilen noktaya varıldığının algısı ise yalnızca "işte geldim" şeklindedir. Öte yandan, Boston'un Dewey Meydanı ise dışadönüktür. Yönler açıklanabilir. Ofis bölgesi, alışveriş bölgesi ve su kenarıyla olan ilişkileri belirgindir. Deneklerden biri için Dewey Meydanı'nda yer alan Güney İstasyonu, kent merkezinin kalbine yönlenmiş dev bir ok işareti gibidir. Böyle bir düğüm noktasına varmak, hangi tarafının kullanıldığına da bağlıdır. Üzerinde Biltmore Oteli'nin yer alması dolayısıyla, Pershing Meydanı'nın yönü de böyle bir nitelik taşır. Ancak, her nasılsa, ızgara sistemindeki kesin konumu belirlenememektedir.

Bu özelliklerin çoğu, İtalya'daki ünlü bir odak noktasıyla özetlenebilir: Venedik'teki San Marco Meydanı. Oldukça farklılaşmış, zengin ve karmakarışık bir alandır. Kentin genel karakterine ve çevresindeki alanların dar ve kıvrımlı niteliklerine tamamen ters düşer. Kentin en önemli öğelerinden biri olan Büyük Kanal'la sağlam bir bağı vardır ve içine giren birinin yön duygusunu berraklaştıran bir yapıdadır. Kendi içinde de oldukça farklılaşmıştır. İki bölgeye ayrılır (Piazza ve Piazzetta) ve pek çok özgün işaret öğesini de içinde barındırır (Duomo, Palazzo Ducale, Campanille, Liberia). İnsan daima bölgeyle açık ve net ilişkiler kurar, her noktasında yerini belirleyebilir. Bu mekân öylesine belirgindir ki, Venedik'e hiç gitmemiş biri bile burayı fotoğrafından hemen tanıyabilir.

İşaret Öğeleri

İşaret öğeleri, gözlemciler için dışsal öğeler olarak algılanan noktasal referanslardır. Bunlar, ölçekleri çeşitlilik gösterebilen basit fiziksel unsurlardır. Kenti daha iyi tanıyan denekler, işaret öğeleri sistemini rehber olarak kullanma eğilimi göstermişlerdir — sürekliliğin öne çıktığı alanlarda, işaret öğeleri devreye girince, benzersizlik ve uzmanlaşma benimsenmektedir.

Olasılıkların çeşitlendiği bir alanda işaret öğelerinin kullanımı, bir öğenin seçilmesine bağlıdır. Bu kategorinin en önemli fiziksel karakteristiği, bağlam içerisinde kolayca hatırlanan, biricik ve tek bir öğe olmasıdır. Belirgin bir formu varsa, artalanıyla tezat oluşturuyorsa ve uzamsal konumu öne çıkıyorsa, işaret öğeleri kolaylıkla tanımlanabilir ve onlara önem atfedilebilir.

Resim 31. San Marco Meydanı, Venedik

İşaret öğelerinin seçiminde, artalanıyla oluşturduğu tezat öncelikle dikkat edilen noktadır. Bir öğenin öne çıktığı artalan yakın çevresiyle sınırlandırılmamalıdır. Faneuil Toplantı Salonu'nun çekirge biçimindeki rüzgârgülü, Hükümet Binası'nın altın kubbesi veya Los Angeles Belediye Binası'nın tepesi, tüm kentin artalanı içinde eşsiz birer öğedirler.

Başka bir açıdan bakıldığında ise denekler işaret öğelerini başka özellikleri dolayısıyla seçebilir. Kirli bir kentte temizliği ön plana çıkardığı (Boston'daki Hıristiyan Bilim Kilisesi) veya eski bir kentte yeni bir yapı olduğu için (Arch Caddesi'ndeki şapel). Jersey City Sağlık Merkezi, dikkat çeken hacminin yanı sıra küçük bahçesi ve bitkileriyle de öne çıkar. Los Angeles Hükümet Binaları içerisinde yer alan eski Rekorlar Salonu, dar ve pis bir yapıdır. Diğer hükümet yapılarının konumunu belirleyen bir açıda yer almaktadır; ayrıntıları ve pencere düzeni ise tamamen farklı bir ölçektedir. İşlevsel ve sembolik önemi ikinci planda olmasına rağmen konumu, yaşı ve ölçeğinin yarattığı tezat, bu yapının iyi tanımlanmış bir imge olmasını sağlar. Bu imge kimi zaman hoşa gider, kimi zaman da rahatsız edicidir. Dikdörtgen biçiminde olduğu halde birçok kez "pasta şeklinde" olduğu ileri sürülmüştür. Açılı konumu dolayısıyla böyle bir yanılgıya düşüldüğü açıktır.

Resim 32

Bir öğenin uzamsal önemi, işaret öğesi olarak belirlenmesini iki şekilde sağlar: bu öğe pek çok noktadan görülebilir olmalıdır (Boston'daki John Hancock Binası, Los Angeles'taki Richfield Petrol Şirketi Binası gibi) veya hiza ve yükseklik gibi özellikleri bakımından etrafındaki unsurlarla tezat oluşturmalıdır. Los Angeles'ta, 7. Cadde ve Flower Caddesi kesişiminde yer alan eski, iki katlı gri bir ahşap bina, komşuluğundaki diğer binaların üç metre gerisindedir ve birkaç küçük dükkânı barındırır. Bu bina, şaşırtıcı bir şekilde pek çok insanın dikkatini çekmekte ve hoşuna gitmektedir. Hatta içlerinden biri, bu yapıya insani özellikler atfetmiş ve onu "minik gri hanımefendi" olarak adlandırmıştır. Uzamsal konumu ve kendine özgü ölçeği oldukça dikkat çekici ve hoş bir yapıdır. Cadde üzerindeki diğer yapıların muazzam hacimlerine tam bir tezat teşkil eder.

Resim 32. 7. Cadde'nin "Minik Gri Hanımefendisi"

Hangi yöne gidileceğine karar verilen bir kesişimde yer alması işaret öğesini güçlendirir. Örneğin Boston'un Bowdoin Meydanı'ndaki Telefon Şirketi Binası, insanların Cambridge Caddesi'nde kalmasına yardım eder. Bir unsurla ilişkilendirilen faaliyet de onun bir işaret öğesi olmasını sağlayabilir. Los Angeles'taki Senfoni Salonu tuhaf bir örnektir mesela. Bu oditoryum, görsel imgelenebilirliğin antitezi gibidir. Kiralanmış bir arazide, tanımlanamaz bir yapıdır. Levhasında yalnızca "Baptist Mabedi" yazar. Yabancı birinin burayı tanıması olanaksızdır. Fiziksel olarak görünmez olmasıyla kültürel statüsü arasındaki fark zıtlık yaratır ve rahatsız edicidir. Bir işaret öğesi olarak gücü de buradan gelir. Boston'daki Faneuil Toplantı Salonu veya Hükümet Binası gibi tarihsel çağrışımları veya diğer anlamları barındıran öğelerin etkisi de güçlenmektedir. Tarihsel birikimi, barındırdığı bir işaret levhası veya anlamı bir işaret öğesinin değerini arttırır.

Daha uzak mesafelerde yer alan işaret öğeleri, pek çok noktadan görülebilen önemli noktalardır ve çoğunlukla iyi tanınırlar. Ancak, Boston kentini pek de fazla tanımayan kişi, bu uzak mesafelerdeki işaret öğelerini kentin yapısını anlamlandırmakta ve yolculuklar için rota belirlemede kullanmıştır. John Hancock Binası ile Gümrük Binası ancak acemilerin referans aldığı noktalardır.

Resim 58, sayfa 192

Uzakta yer alan bu işaret öğelerinin konumunu çok az insan tam olarak belirleyebilmekte, bu binalara nasıl ulaşılacağını ise kestirememektedir. Hatta Boston'un uzak mesafelerdeki işaret öğelerinin çoğu "temelsizdir", tuhaf bir şekilde havada asılı gibidirler. John Hancock Binası, Gümrük Binası ve Mahkeme Salonu kentin siluetinde baskındır; ancak, bulundukları noktaya gelindiğinde, konumları ve kimlikleri tepe noktalarının etkisinin çok daha gerisinde kalmaktadır.

Boston'daki Hükümet Binası'nın altın kubbesi, tarifi zor alanlar arasında öne çıkan birkaç istisnadan biridir. Kendine özgü şekil ve işlevi, tepe noktasında yer alması, Common Parkı'na bakan konumu, uzak mesafelerden parlak kubbesinin görülebilirliği gibi özelliklerinden dolayı Boston merkez alanının önemli işaretlerinden biridir. Her türlü referansa dayanarak tanımlanabilir tatmin edici niteliklere sahiptir, sembolik ve görsel önemi de çakışır.

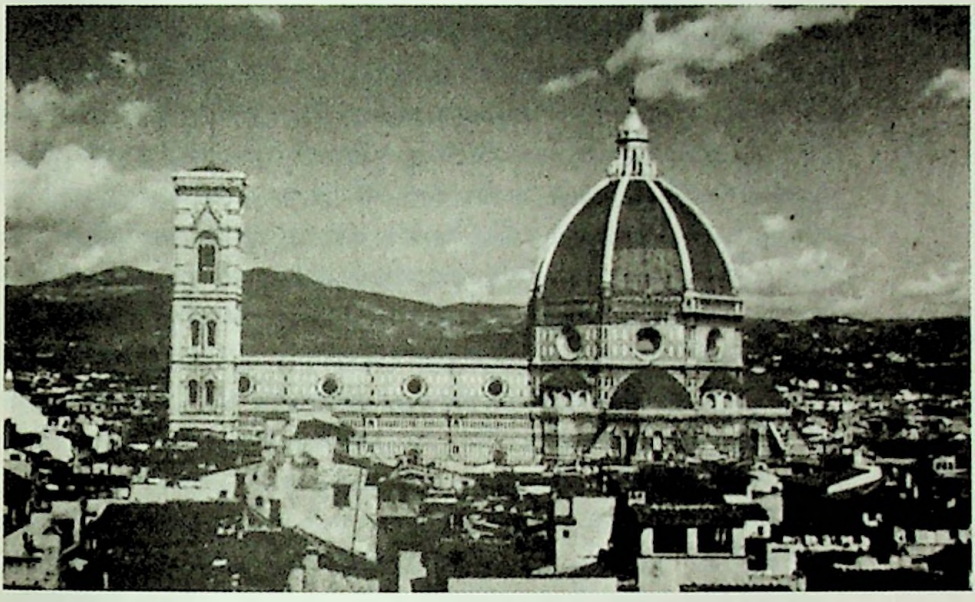
Uzak noktalarda yer alan işaret öğelerini dikkate alan insanlar, genel olarak yön bulmanın yanı sıra bu öğeleri sıklıkla sembolik anlamlarıyla ele almaktadırlar. Bir deneğe göre Gümrük Binası, Atlantik Bulvarı üzerinde neredeyse her noktadan görülebildiği için özel bir konumdadır. Bir başkası içinse Gümrük Binası, finansal bölgenin pek çok noktasından görülebildiği için bir ahenk yaratmaktadır.

Resim 33

Floransa'daki "Duomo" uzak noktalardaki işaret öğeleri için iyi bir örnektir. Uzaktan-yakından, gece-gündüz hatasız bir şekilde tanınabilir. Hacmi ve hatlarıyla baskındır. Kentin gelenekleriyle yakından ilişkilidir, dini bölgelerle ve geçiş alanlarıyla uyumludur. Çan kulesiyle öyle bir ikili oluşturur ki, hangi yö-

ne bakıldığı, çok uzak noktalardan bile fark edilebilir. Kenti bu muazzam yapıdan ayrı düşünmek olanaksızdır.

Ancak, sınırlı alanlarda görülebilen yerel işaret öğeleri, çalışılan üç kentte sıkça öne çıkmıştır. Kullanılabilecek nesnelerin neredeyse hepsini içerirler. Yerel unsurların ne kadarının işaret

Resim 33. Duomo, Floransa

öğesi olacağı, o unsurların kendileri kadar, deneklerin çevresini ne kadar tanıdığıyla da ilintilidir. Ofis görüşmelerinde, çevreye aşina olmayan denekler az sayıda işaret öğesini tanımlayabilmiştir. Ama alan gezilerine çıktıklarında daha fazlasını bulabilmişlerdir. Görsel işaret öğelerini kimi zaman ses ve koku etkenleri de desteklemektedir, ancak, bu etkenler tek başına bir işaret öğesi oluşturmak için yeterli olmamaktadır.

İşaret öğeleri, başka etkenlerle desteklenmeyip yalıtılmış bir biçimde var olabilirler. Büyük ve eşsiz işaret öğeleri haricindekiler zayıf birer referans noktasıdır. Kolaylıkla gözden kaçırılabilirler ve bulunmaları da uzun arayışları gerektirebilir. Tek bir trafik lambası ya da sokak ismini bulabilmek için konsantrasyon gereklidir. Yerel noktalar çoğunlukla kümeler olarak hatır-

lanır, birbirlerine benzerlikleriyle desteklenirler ve bağlama göre kısmen tanımlanabilirler.

İşaret öğelerinin ardışık serilerinde, birinin ayrıntısı diğerinin tanınmasını sağlar ve önemli ayrıntılar, bireylerin kent içindeki sıradan gezintilerinde belli hareketlerini tetikler. Bu tür serilerde, dönüş yapılan noktalarda verilen kararları tetikleyen ve verilmiş kararların doğruluğunu ispatlayan işaretler yer alır. Diğer yararlı ayrıntılar da varılacak noktaya veya ara hedeflere yaklaşıldığı hissini genellikle kuvvetlendirmektedir. Kesişim noktalarında ayrıntılar yoğunlaşsa da bu tür serilerin aralarında uzun boşluklar bırakmadan sıralanarak tam tamına bir süreklilik göstermesi, işlevsel etkinlik kadar duygusal güvenlik için de önemlidir. Seriler, tanınabilmeyi ve akılda tutmayı kolaylaştırır. Çevreye aşina gözlemciler, bu tür tanıdık serilerde yer alan pek çok noktasal imgeyi hafızasında saklayabilmektedir. Ancak, seri ters çevrildiğinde veya öğelerin yerleri değiştirildiğinde, tanınabilirlik yok olmaktadır.

Öğeler Arası İlişkiler

Bu öğeler, kent ölçeğinde çevrenin imgesinin ham malzemeleridir. Tatmin edici bir form oluşturabilmek için bir arada değerlendirilmelidirler. Şimdiye kadar benzer öğelerin oluşturduğu gruplar (yol ağları, işaret öğesi kümeleri, bölge mozaikleri) üzerinde durulmuştur. Bir sonraki adımda, mantıksal olarak, benzeşmeyen öğelerin oluşturduğu çiftler arasındaki ilişkilere değinilecektir.

Bu tür çiftler birbirini destekleyebilir, birbirleriyle uyumları etkilerini güçlendirir veya çelişerek kendilerini yok edebilirler. Muazzam bir işaret öğesi, komşuluğundaki küçük bir bölgeyi gölgede bırakarak ölçek dışına itebilir. Doğru konumlandırılmış bir işaret öğesi ise bir çekirdeği iyileştirip güçlendirebilir. Boston'un Copley Meydanı'ndaki John Hancock Binası gibi, merkezin dışında yer alıyorsa, ancak yanlış yönlendirmeye neden olabilir. Kenar ve yol öğesi olarak belirsiz bir karaktere sahip

geniş bir cadde bir bölgenin içinden geçiyorsa o bölgeyi görsel olarak açığa çıkarabilir ve aynı zamanda iki parçaya bölebilir. Bir işaret öğesi, içinde bulunduğu bölgenin karakterine oldukça yabancı olduğu durumlarda bölgesel sürekliliği bozar veya oluşturduğu zıtlık bu sürekliliği güçlendirebilir.

Öğeler arasında boyutlarıyla öne çıkan bölgeler, çeşitli yolları, kesişim noktalarını ve işaret öğelerini içinde barındırır ve bu öğelerle de ilişkilidir. Bu diğer öğeler bölgeyi içsel olarak yapılandırmanın yanı sıra bütünü zenginleştirerek ve karakterini derinleştirerek bütünün kimliği güçlendirir. Boston'daki Beacon Tepesi böyle bir örnektir. Bu çalışmada imgenin özellikleri içerisinde dikkate alınan yapı ve kimliğin bileşenleri, aslında, gözlemci kademe kademe ilerledikçe birbirini tamamlar gibidir. Bir pencerenin kimliği, pencereler örüntüsü içerisinde yapılandırılabilir, ki bu da bir binanın tanımlanabilmesi için bir ipucu ortaya koyar. Tanımlanabilir bir mekân oluşturabilmek için binalar da kendi aralarında ilişkilendirilir vb.

Bireysel imgelerde baskın olan ve metropol ölçeğinde organizasyonun başlıca kaynaklarından biri olabilen yollar, diğer türden öğelerle yakın ilişki içindedirler. Kavşakların oluşturduğu kesişimler, otomatikman anacaddelerin kesişimlerinde ve terminallerin bulunduğu noktalarda yer alır ve formları dolayısıyla da yolculukların kritik noktalarında karar vermeyi kolaylaştırırlar. Bu kesişimler, Copley Meydanı'nda olduğu gibi işaret öğeleriyle güçlendirilmekle kalmaz, herhangi bir öğeye dikkat çekecek ortamı da yaratmış olur. Yinelemek gerekir ki, yollar, kimliklerini ve tempolarını yalnızca kendi formlarından ve içerdikleri kesişim noktalarından değil, üzerlerinde bulundukları bölgelerden, kenarlardan ve uzunlukları boyunca yer verdikleri işaret öğelerinden de almaktadırlar.

Bütün bu öğeler, bir bağlam içinde işlerler. Çeşitli ikili grupların karakteristiklerini araştırmak da ilginç sonuçlar yaratabilir: işaret öğesi-bölge, kesişim noktası-yol vb. Bütüncül dokuları anlayabilmek için, en sonunda, yine bu çiftleştirmelerden çok daha fazlası gerekecektir.

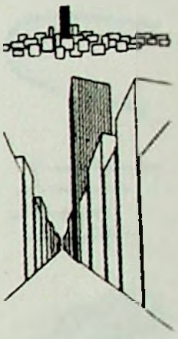

Pek çok gözlemci, öğelerini ara düzeylerde organize etme eğilimindedir. Bu ara düzeylere 'bileşik' denilebilir. Gözlemci, bu yapıyı, parçaları birbirine bağlı ve görece birbiriyle ilişkili olarak görür. Bostonlu deneklerin Back Koyu, Common Parkı, Beacon Tepesi ve merkezi alışveriş alanı gibi ana unsurları bir bileşiğin parçaları olarak görmeleri bunun bir sonucudur. Bu bütüncül alan, birinci bölümde Brown'un deneyleri referans alınarak açıklandığı gibi, tek bir mekân olarak algılanmaktadır. Diğerleri için, mekânın boyutları çok daha küçük olabilir — Common Parkı'nın sınırlarına yakın alanlar veya alışveriş merkezi gibi. Bu bileşiğin dışına çıkıldığında kimlikte boşluklar görülür; gözlemci bir anlığına bile olsa bütünü algılayabileceği bir sonraki noktaya gözü kapalı ilerlemek zorundadır. Fiziksel gerçeklikte birbirlerine yakın olsalar da Boston'un Washington Caddesi üzerindeki ofis alanları, finansal bölge ve alışveriş merkezi bölgesi arasında çok zayıf bir bağ kurulabilmektedir. Bu tuhaf ayrıştırma, aralarında sadece bir blok mesafe olan Scollay Meydanı ile Rıhtım Meydanı arasındaki kafa karıştırıcı boşluk yüzünden bu alanda da ortaya çıkmaktadır. İki mekân arasındaki mesafe sadece fiziksel olarak uzak olmalarına bağlı değildir, bu mesafe psikolojik olarak çok daha uzak algılanabilir veya aşılması daha güç olabilir.

Çalışmanın bu ilk aşamalarında, bütün yerine parçalarıyla ilgilenmek gereklidir. Parçaların başarılı bir şekilde ayrıştırılması ve anlaşılmasıyla, bütüncül bir sistemin oluşturulması kısmına geçmek mümkün olacaktır. İmgenin süreklilik gösterebileceğine dair belirtilere rastlanmış, bir öğede meydana gelen arıza veya karışıklığın bir şekilde diğerlerini de etkileyeceği kanıtlanmıştır. Bir nesnenin tanınması bağlama bağlı olduğu kadar nesnenin kendi formuna da bağlıdır. Common'un şeklinin değiştirilmesi gibi büyük bir değişiklik, Boston'un tüm imgesini etkileyecektir. Büyük ölçeklerdeki inşaat işlerinin verdiği rahatsızlık, sadece yakın çevresindeki kentlileri etkilemekle kalmamaktadır. Ancak, bu tür alansal etkiler bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Değişken İmge

Bütün çevre için tek bir kapsamlı imge yerine, imge dizilerinden bahsetmek mümkündür. Bunlar da neredeyse birbirleriyle örtüşen ve ilişkilendirilebilen dizilerdir. Genellikle kabaca hangi ölçekte yer aldıklarına bağlı olarak gruplandırılmışlardır. Böylece gözlemci gerekirse cadde ölçeğinden mahalle ölçeğine, hatta kent veya metropol ölçeğine hareket edebilmektedir.

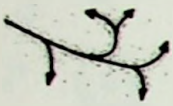
Ölçeklere göre derecelendirme, büyük ve karmaşık çevreler için gereklidir. Yine de gözlemciye fazladan bir zorluk da yükler, özellikle de ölçekler arasında pek bir ilişki kurulamıyorsa. Yüksek bir bina yakınındayken algılanamıyor, fakat kentin bütünü göz önüne alındığında tanınıyorsa, iki farklı ölçekteki imgeyi birbiriyle ilişkilendirme şansı ortadan kalkmaktadır. Diğer yandan, Beacon Tepesi'ndeki Hükümet Binası çeşitli imge ölçeklerini etkiler görünmektedir, merkezin örgütlenmesinde stratejik bir yer tutar.

İmgeler yalnızca bulunduğu alanın ölçeğine bağlı olarak değişmez; bakılan nokta, günün hangi saatinde kullanıldığı veya mevsimlerden de etkilenir. Pazar alanından bakıldığında Faneuil Salonu'nun imgesi, Arter üzerinde araba kullanırken oluşan imgeyle ilişkilendirilmelidir. Gece vakti Washington Caddesi'nin bir şekilde sürekliliği olmalıdır, gündüz vakitlerindeki halinden bir farkı olmamalıdır. Duyumsal karmaşa karşısında bu sürekliliği sağlayabilmek için pek çok denek görsel içeriğin imgesini, "restoran" veya "ikinci cadde" gibi soyutlamalara giderek süzmüşlerdir. Gece veya gündüz, yürürken veya araç kullanırken, yağmurlu veya açık bir günde, çaba harcanıyor olmasına rağmen bu böylece işleyecektir.

Gözlemci ayrıca imgesini, dünya üzerinde meydana gelen fiziksel gerçekliklerin değişimlerine göre de ayarlamalıdır. Los Angeles kentinin imgesi, sabit fiziksel değişimlerle yüzleştikçe karşılaşılan pratik ve duyusal zorluklar da artmıştır. Bu değişimlere rağmen sürekliliğinin nasıl devam ettirileceğini bilmek önemlidir. Organizasyona ölçekler arası bağlantılar gerektiği gi-

bi, büyük değişimlere karşı da süreklilikler gereklidir. Bunu kolaylaştıracak etkenler; eski bir ağacın korunması, yol izi veya bölgesel bir karakter olabilir.

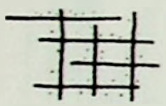
Eskiz haritalarının çizilme tekniği gösteriyor ki, imge değişik şekillerde büyümekte veya gelişmektedir. Bir birey çevresini tanımaya başladıkça imgesi de o yönde gelişim gösteriyor olabilir. Belirgin bazı imge türleri şöyledir:

a. Oldukça sık rastlanan, tanıdık rotalarda ilerledikçe belirlenen imgedir. Ardından rota dışına çıkarak ilerler. Bir harita, bir çıkış noktasından dallanarak çıkarak veya Massachusetts Bulvarı gibi bir çıkış noktası belirlenerek oluşturulabilir.

b. Boston yarımadası gibi alanı çevreleyen bir çizgi oluşturularak haritaya başlanabilir. Ardından merkezin içi doldurulur.

c. Özellikle Los Angeles'taki diğer denekler, tekrarlayan bir dokuyu çizerek (ızgara sistemin yapısı) başlamışlardır ve ardından detayları eklemişlerdir.

d. Az sayıda harita, bir dizi birbirine yakın bölge çizilerek oluşturulmuştur. Detaylar bu bölgelerin ilişkilerine ve iç yapılarına göre şekillenmiştir.

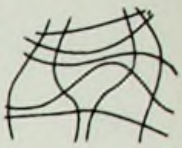

e. Birkaç Boston örneğinde, bilinen bir çekirdekten başlanmış ve diğer her şey bu tanıdık, yoğun öğeye bağlı olarak ilişkilendirilmiştir.

İmgenin kendisi, gerçekliğin kesin ve küçültülmüş bir modeli değildir. Tutarlı bir şekilde soyutlanmış ve ölçeği küçültülmüş de değildir. Bölümlerin ilişkilendirilmesi ve yapılandırılması, kullanışlı bir basitleştirmeye gidilerek mümkün olmuştur. Birleştirilerek veya çarpıtılarak öğeler azaltılmış, ayıklanmış ve hatta gerçekliğe başka öğeler eklenmiştir. Yeniden düzenlenmesi, çarpıtılması, "mantığa aykırı" olması daha elverişli ve hatta daha iyidir. New Yorkluların Amerika Birleşik Devletleri'ni nasıl gördüğünü resmeden şu meşhur karikatürü akla getirir.

Çarpıtılmış olsa da gerçeğe uygun güçlü bir öğe vardır: Topolojik değişmezlik. Haritalar son derece esnek kauçuk bir levhaya çiziliyor gibidir; yönler bükülmüş, mesafeler genişletilmiş veya daraltılmış, büyük formların ölçekleri ilk bakışta tanına-

mayacak kadar değiştirilmiştir. Ancak, öğelerin sırası genellikle doğrudur, haritanın yırtılıp başka bir düzende tekrar oluşturulması neredeyse hiç söz konusu olmamıştır. İmgenin bir değeri varsa, bu süreklilik de gereklidir.

İmgenin Kalitesi

Çeşitli bireysel imgeleri incelerken, Bostonlu denekler arasında birtakım farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Örneğin bir öğenin imgesi, nispi yoğunluğuna göre değişmektedir, yani barındırdığı ayrıntıların kapsamı önem kazanmaktadır. Newbury Caddesi'nin imgesi, cadde boyunca her bir binanın önem taşıdığı bir imge olarak tanımlanırsa nispeten yoğun olabilir veya aynı cadde eski yapılarla çevrili, karma kullanımların olduğu bir cadde olarak imgelenirse nispeten zayıf bir imge olabilir.

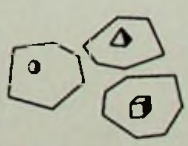
Somut, duyumsal olarak canlı imgelerle, son derece soyut, genellenmiş ve duyusal içerikten yoksun imgeler arasında da ayrım yapılabilir. Bir binanın zihinde oluşan resmi; şeklini, rengini, dokusunu ve detaylarını içeren canlı bir resim olabilir. Ya da yine aynı yapıdan, "bir restoran" veya "köşeyi dönünce üçüncü bina" gibi tanımlarla nispeten soyut bir imge yaratabilir.

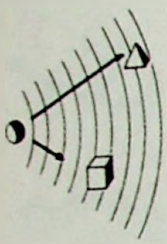
Canlı bir imge, yoğunlukla ilişkilendirilmek zorunda değildir. Soyut bir imge de zayıf olmayabilir. Bir imge yoğun ve aynı zamanda soyut olabilir, taksi şoförü örneğinde olduğu gibi. Bu şoför kent caddeleri hakkında fikir sahibidir. Bina numaralarını kullanımlarla ilişkilendiriyor olsa da somut bir şekilde bu binaları tanımlayamamaktadır.

Kısımları arasındaki ilişkilere ve düzenleme tarzlarına bağlı olarak beliren yapısal özellikler, imgenin farklılaştırılarak detaylandırılmasına yardımcı olur. Artan yapısal kesinliğin sürekliliğinde dört evre ortaya çıkar:

a. Çeşitli öğeler serbesttir, bölümleri arasında bir yapıdan veya ilişkiden bahsedilemez. Bu tip saf örnekler ortaya çıkmamıştır, ancak, birkaç imge, tamamen birbirinden kopuk oluşturulmuştur. İmgeyi oluşturan öğeler alakasızdır ve aralarında büyük

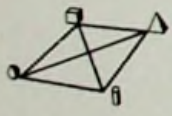
boşluklar vardır. Bütün alanı sistematik olarak kapsayacak bir şekilde yeniden düzenleme yapılmadığı sürece (bu derhal yeni bir yapı oluşturulması anlamına gelmektedir) dışarıdan yardım almadan akılcı bir şekilde hareket etmek mümkün değildir.

b. Diğerlerinde, yapı konuma bağlı bir duruma gelmektedir. Bölümler konumlarına göre zorlukla ilişkilendirilebilmekte ve birbirlerinden hâlâ ayrı olmalarına rağmen aralarındaki mesafeler göreceli algılanmaktadır. Özellikle deneklerden biri, öğeler arasındaki kesin ilişkileri bilmeden sadece birkaç öğeyi kullanmaktadır. Hareket, öne-arkaya mekik dokuyarak ve doğru hedefe uzaklığı tahmin ederek, doğru yöne yol alma ve araştırmayla sağlanır.

c. Muhtemelen çoğu zaman yapı esnektir, bölümler birbirine elastik bir bağla bağlanmış gibi gevşek ve esnek bir şekilde bağlanmıştır. Durumların serisi bilinmektedir, ancak, zihin haritası oldukça çarpıtılmış olabilir. Bu çarpıklık da farklı zamanlarda değişiklik gösterebilir. Deneklerden birinin sözleri şöyledir: "Birkaç yerel noktayı düşünmeyi severim ve birinden birine nasıl gideceğimi... Geri kalanları öğrenmeye zahmet etmiyorum." Esnek bir yapıda hareket etmek daha kolaydır. Tanıdık yollar ve dizileri içermektedir. Öğe çiftleri arasındaki devinimi ilişkilendirmek alışılmış bir şey değildir veya alışılmış yollar dışında kalanlar da her nasılsa oldukça kafa karıştırıcı olabilmektedir.

d. Aralarındaki ilişkiler arttıkça yapı da katılaşma eğilimi göstermektedir, bütün boyutlarda bölümler sağlam ilişkiler içindedir ve çarpıklıklar da sadece yerleşik olanlardan kaynaklanmaktadır. Böyle bir haritanın sahibi özgürce hareket edebilir ve isterse yeni noktaları ilişkilendirebilir. İmgenin yoğunluğu geliştikçe, bütün alanın karakteristiğini almaya başlar. Böylelikle de bütün mesafelerden ve yönlerden ilişki kurabilmek olanaklı hale gelir.

Yapının bu karakteristikleri değişik ölçeklerde ve değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Örneğin, iki kent bölgesi katı içsel yapılara sahip olabilir ve bir bağlantı yeriyle veya düğüm noktasıyla birbirlerine bağlanabilirler. Ancak, bu bağlantı içsel yapıların da birbirine bağlanmasını sağlamaz. Sadece bağlantının

kendisi esnek durumdadır. Örneğin Boston denekleri için Scollay Meydanı böyle bir etkiye sahiptir.

Yapının bütünü yine de değişik bir şekilde ayırt edilebilir. Bazıları için imgeler aniden oluşur. Bütüncül seri ve bölümlerden, genelden özele geçiş yapılır. Durağan bir harita oluşturulmuş gibidir. Bağlantılar, yan yana getirilmiş genellemelere doğru hareket ederek ve istenilen ayrıntıya inilerek oluşturulmaktadır. Örneğin Kent Hastanesi'nden Eski Kuzey Kilisesi'ne gidebilmek için hastanenin Güney Sınırı'nda olduğunu bilmek gerekmektedir. Ardından Güney Sınırı'nın Boston'un merkezinde olduğu bilinmelidir, Boston'un Kuzey Sınırı'nın nerede olduğu bundan çıkartılır ve Kuzey Sınırı'nda kilisenin nerede olduğu bulunmuş olur. Bu tür imgeye hiyerarşik imge denebilir.

Diğerleri için imge daha dinamik bir yolla oluşturulur. İmgenin bölümleri zaman dizisine (zaman oldukça geniş olsa bile) bağlı olarak ilişkilendirilir ve bir film kamerasından izleniyormuşçasına resmedilir. Kent içerisinde hareket etmenin aslına daha yakın bir imgelemedir bu. Buna zincirleme düzenleme denebilir; bu, durağan hiyerarşi yerine ilişkilerin gözler önüne serildiği bir düzenlemedir.

Bütün bunlardan çıkan sonuç, en değerli imgenin güçlü bir bütüncül alana en çok yaklaşan imge olduğudur: yoğun, değişmez ve canlı; her tür öğeyi ve form karakteristiklerini bir arada barındıran ve yoğunlaşmaları zayıf olmayan, duruma göre zincirleme veya hiyerarşik olarak düzenlenebilen imgeler. Tabii ki, böyle bir imgeye çok ender rastlanır veya hiç rastlanmaz. Temel kabiliyetlerini aşamayan güçlü bireysel veya kültürel tipler vardır. Bu durumda, çevre, uygun kültürel tipe göre hazırlanmalı veya kent sakinlerinin değişen isteklerini tatmin etmek üzere çok çeşitli olarak şekillenmelidir.

Devamlı olarak çevremizi düzenlemeye, yapılandırmaya ve tanımlamaya teşebbüs etmekteyiz. Değişik çevreler bu teşebbüslere az çok elverişlidir. Kentleri yeniden şekillendirirken, bu tür düzenleme çabalarını engellemek yerine kolaylaştıran bir form oluşturulması mümkün olmalıdır.

IV
Kent Formu

Yeni oluşturacağımız kentimizde, görünür, tutarlı ve net bir şekilde imgelenebilir bir peyzaj yaratma şansımız vardır. Kent plancısı, tavrını kısmen değiştirmek durumundadır. Etki alanını, fiziksel olarak yeniden şekillendirerek zaman ve uzamda düzeyden düzeye kendini düzenleyebilen ve kent yaşamı için semboller oluşturabilen, göze çarpan formlara dönüştürmelidir. Bu çalışma, bu konuda ipuçları vermektedir.

Güzel olarak nitelendirilen bir tablo veya ağaç gibi nesneler, tek bir amaca hizmet ederler. Uzun gelişme dönemleri boyunca ve dış etkilerle oluşan, en küçük ayrıntıdan bütün yapıya giden özel ve görünür bağlantılar taşırlar. Bir kent ise birçok amaca hizmet eden, değişken bir yapıdır. Birçok işlevi bir arada barındırır, kişiden kişiye değişen hızlarla gelişir. Bütüncül bir uzmanlaşma, nihai bir bütünlük olanaksızdır ve istenmez de. Kent formu bir şekilde belirsiz olmalı, kentlilerinin amaç ve algılarına göre şekil alabilmelidir.

Dolaşım, büyük alan kullanımları, önemli odak noktaları gibi kent formunun anlamlı olabileceği önemli işlevler de kentte yer alır. Ortak umutlar ve zevkler, toplumun algısı bunları

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

ortaya çıkarılabilir. Hepsinden öte çevre, görsel olarak düzenlenmiş ve keskin bir şekilde tanımlanmış ise kentli de kendi anlamlandırması ve oluşturduğu bağlantılarla kente şeklini verir. İşte o zaman kent, dikkat çekici ve kolay tanınabilir gerçek bir *yer* olabilir.

Tek bir örnek ele almak gerekirse, Floransa, pek çok insanı derinden etkileyen, güçlü karaktere sahip bir kenttir. Kenti ilk kez ziyaret eden yabancılar için soğuk veya ürkütücü bir kent gibi gözükse de enerjisini inkâr etmek olanaksızdır. Ekonomik ve sosyal problemler yaşamış olsa da bu çevrede yaşamanın ve kenti deneyimlemenin özel bir derinliği vardır. Bu derinlik de kentte yaşamanın verdiği zevki, melankoliyi ya da bağlılık duygusunu arttırabilir.

Resim 34

Elbette ki bu kent ekonomik, kültürel ve politik tarihinin şaşırtıcı dönemlerini deneyimlemiştir ve bu geçmişin görsel kanıtları da kente karakterini vermektedir. Ancak, aynı zamanda oldukça görünür bir kenttir. Arno Nehri boyunca uzanan tepelerin oluşturduğu bir çanakta yer alır ve bu yüzden de tepelerle birlikte kent neredeyse her noktadan görülebilir. Güneyde, açık alanlar neredeyse kentin kalbine kadar girer ve kent alanıyla net bir tezat teşkil eder. Dik tepelerden birinin terası ise kent çekirdeğine "yukarıdan" bakma şansı tanır. Kuzeyde Fiesole ve Settignano gibi küçük yerleşmeler, gözle görülür biçimde karakteristik tepeler üzerinde yerleşmiştir. Kentin ulaşım merkezinde, aynı zamanda Duomo'nun devasa kubbesinin yükselmesi bu alanın, kentin sembolik merkezi olmasını sağlar. Giorro'nun çanı da yanı başındadır. Bu nokta kentin her bölümünden ve hatta kilometrelerce dışından görülebilir. Bu kubbe, Floransa'nın sembolüdür.

Resim 33, sayfa 91

Kent merkezi, neredeyse bunaltıcı olabilecek karakterlere sahip bölgelere ayrılmıştır. Yollar taş döşeli, dar ve uzundur. Binalar ise kepenkleriyle, demir parmaklıklarıyla, tepelerinde Floransa'ya özgü sayvanlar olan mağara girişlerine benzer girişleriyle öne çıkar. Taş ve sıva kaplı, sarımsı gri renkte yüksek binalar göze çarpar. Bu alanda, kullanıcılarının sosyal sınıf fark-

larına ve özel kullanımlarına göre şekillenen güçlü odak noktaları yer alır. Merkez alan, her birinin kendine özgü bir adı ve hikâyesi olan işaret öğeleriyle dolup taşar. Arno Nehri bütünü bölerek, alanı daha büyük ölçekle ilişkilendirir.

İnsanlar kendi deneyimleri ve tarihi özellikleri nedeniyle, bu açık ve ayrıştırılmış formlarla güçlü bağlar kurabilirler. Her bir mekân derhal tanınabilir ve bir ilişkiler selini akla getirir. Bö-

Resim 34. Floransa'nın güneyden görünüşü

lümler bölümlere uyar. Görsel çevre, kent sakininin hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelir. İmgelenebilirliğin sınırlı algısında bile olsa kent kesinlikle mükemmel olamaz. Bütün kentin görsel başarısı, tek bir özelliğine bağlanamaz. Ancak, kentin saf görselliğinden ya da sokaklarında yürüme şansına erişmekten kaynaklanan basit ve istemsiz bir zevk, bir tatmin, bir huzur ve bir doğruluk duygusunun varlığından söz edilebilir.

Floransa sıradışı bir kenttir. Amerika Birleşik Devletleri dışında da son derece görünür bir kente rastlamak yine de pek mümkün değildir. İmgelenebilir köyler ve kent parçaları çoktur, ancak, tutarlı bir şekilde güçlü bir imge oluşturabilen yirmi veya otuzdan fazla dünya kentinin varlığından söz edilemez. Yine de bunlardan hiçbirinin alanı birkaç kilometrekareyi geçmez. Büyük şehirler artık, bir fenomen olmaktan çıkmış olmasına karşın, dünya üzerinde güçlü bir görsel karaktere, belirgin bir yapıya sahip metropoliten alan yoktur. Ün kazanmış kentlerin hepsi, kent çeperlerinin kontrol edilemez genişlemesiyle karşı karşıyadır.

O halde tutarlı bir şekilde imgelenebilen bir metropolün (hatta bir kentin) varlığı mümkün müdür diye sormak mantıklı olacaktır. Eğer varsa değeri bilinebilir mi? Örneklerin azlığı düşünülürse, varsayım ve geçmiş olaylardan çıkarımlar yaparak, bunun üzerinde tartışmak mümkün olabilir. İnsanoğlu anlama yeteneğinin sınırlarını, ancak yeni bir mücadeleyle karşılaştığında genişletebilir. Bunu tekrarlamamasını gerektirecek bir neden yoktur ortada. Ayrıca, büyük ölçekli bir düzenlemenin mümkün olabileceğini gösteren otoyol dizileri şu anda bile mevcuttur.

Bu büyük ölçekte, görünür formların örnekleri kentsel örnekler olmak zorunda da değildir. Yaşadığımız çevrelerde bu ayrımı yapabileceğimiz, bu yapıda ve netlikte birkaç peyzaj öğesi bulmak mümkündür. Floransa'nın güneyinde, Poggibonsi'ye giden yol üzerindeki peyzaj böyle bir karaktere sahiptir. Vadiler, sırtlar ve küçük tepeler çok çeşitlidir; ancak, ortak bir sistemi oluştururlar. Appenine Dağları, ufuk çizgisini kuzey ve doğudan sınırlar. Uzun mesafeler boyunca görülebilen toprak parçası, temizlenmiş ve çeşitli ekinler ekilmek üzere yoğun olarak işlenmiştir. Buğday, zeytin ve üzüm gibi ekinlerin her biri kendine özgü rengiyle ve formuyla açıkça fark edilebilir. Tarlaların, bitkilerin ve yolların dizilişi toprağın her bir katmanını yansıtır. Her bir tepecik bir ev, bir kilise veya bir kuleyle taçlandırılmıştır. Böylece kişi, "İşte benim kentim ve şuradaki de başkasının," diyebilir. Doğal özelliklerin jeolojik yapısı rehberliğinde, insa-

noğlu, hareketlerini hassas ve görünür bir şekilde ayarlamayı başarabilmiştir. Bütün her şey tek bir peyzajı meydana getirir ve her bir parça da komşuluğundaki parçadan ayırt edilebilir.

New Hampshire'ın Sandwich kentini örnek verelim. White Dağları Merrimac ve Piscataqua Nehirleri'nin inişli çıkışlı kaynak sularına gömülür. Ormanlarla kaplı bu dağların oluşturduğu duvar, inişli çıkışlı, yarı ekilmiş topraklarla çok keskin bir tezat teşkil eder. Güneye doğru ise Ossipee Dağları uzanır, bu dağlar yalıtılmış tepelerin nihai noktalarıdır. Choocorua Dağı zirvesi gibi birkaç zirve, kendine özgü tuhaf formlara sahiptir. Bu etkinin en güçlü olduğu noktalar "enterval"lerdir. Tamamen boşaltılmış ve özel bir "yer" hissi veren tuhaf ve güçlü etkileriyle, dağların en alçak noktalarındaki yassı platolar, Floransa kentinin yarattığı etkiye benzer bir etki bırakır. Tarım yapabilmek için toprağın tamamen temizlendiği zamanlarda, peyzaj bu tür bir etki yaratmış olmalıdır.

Sarp dağları, rengârenk kayaları ve yüksek tepeleri, bereketli ve çok çeşitli vejetasyonu, deniz ve toprağın oluşturduğu tezat ve adanın iki yakası arasındaki dramatik geçişleriyle Hawaii ise egzotik bir örnek teşkil eder.

Bunlar tabii ki kişisel örneklerdir, okuyucu kendi örneklerini de oluşturabilir. Bazen bu örnekler, Hawaii'deki gibi güçlü doğa olaylarından kaynaklanır. Çoğunlukla da Tuscany'de olduğu gibi, tutarlı amaçlar için insan eliyle oluşturulmuş değişiklikler ve jeolojik bir sürecin meydana getirdiği temel bir yapının ortak teknolojisi olarak ortaya çıkar. Eğer başarılı olursa da bu değişiklikler birbiriyle bağlantının ve doğal kaynaklarla insan amaçlarının özgünlüğünün farkında olunarak gerçekleştirilir.

Bu yapay dünyada, kent en iyi şeklini almalıdır: sanatsal bir tavırla oluşturulmalı ve insan amaçlarına hizmet etmelidir. Çevresine uyum sağlayabilmek, hislerine uygun olanı algısal olarak düzenlemek ve ayırt etmek insanoğlunun ilk zamanlarından beri süregelen özellikleridir. Hayatta kalma ve hâkimiyet, bu duyumsal adaptasyona bağlı olarak gelişmiştir. Şimdi ise bu etkileşimin yeni bir aşamasına geçebiliriz. Kendi topraklarımızda,

çevrenin kendisini insanoğlunun algısal örüntüsüne ve simgesel yöntemlerine uyarlamaya başlayabiliriz.

Yolların Tasarımı

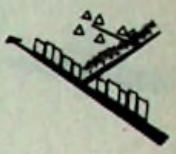
Kentsel çevrenin imgelenebilirliğini arttırmak, görsel kimliği ve yapılanmayı kolaylaştırmak yoluyla mümkündür. Daha önceden açıklanan öğeler (yollar, kenarlar, işaret öğeleri, odak noktaları ve bölgeler) kent ölçeğinde sağlam ve ayrıştırılmış yapılar kurma sürecinin birer parçasıdırlar. Tamamen imgelenebilir bir çevrede, daha önceden var olan materyallerle bu öğelerin sahip olabileceği karakteristikler arasında ne gibi ipuçları yakalanabilir?

Kentsel sistem içerisinde, hareketin alışılagelmiş ya da potansiyel hatlarının ağı, yani yollar, bütünün düzenlendiği en etkili araçtır. En önemli hatlar, çevresindeki diğer öğelerden ayrılabilmesi için kendilerini özel kılan eşsiz bir özelliğe sahip olmalıdır. Yol kenarında özel bir kullanım veya faaliyet yoğunlaşması, karakteristik bir uzamsal özellik, özel bir zemin veya cephe dokusu, özel bir ışıklandırma sistemi, eşsiz bir koku veya ses kümesi, tipik bir ayrıntı veya bitkilendirme şekli bu özelliklerden biri olabilir. Washington Caddesi dar alanlara yerleşmiş yoğun ticaret işleviyle tanınabilir, Commonwealth Bulvarı ise merkezindeki ağaç sıralarıyla.

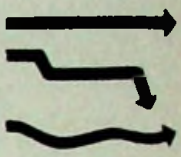
Bu karakterler, yola süreklilik kazandırmak üzere yerleştirilmelidir. Bu özelliklerden biri veya birkaçı, hat boyunca sürekli olarak yerleştirilirse, yol sürekli ve bileşik bir unsur olarak imgelenebilir. Bulvar boyunca dizilmiş ağaçlar, kaldırımların tek bir renk ya da dokuda olması, yolu sınırlayan yapıların cephelerinin sürekliliği bu etkiyi yaratabilir. Açık mekânların, anıtların veya köşe başındaki eczanelerin aynı şekilde yerleşmiş olması bu düzenliliğin ritmik olmasını sağlayacaktır. Yol boyunca alışılagelmiş bir rotadan ilerlemek, bu tanıdık ve sürekli imgeyi güçlendirir.

Bu da cadde ve sokakların, işlevsel hiyerarşi önermesine benzetilebilecek, görsel hiyerarşiye götürür bizi: Önemli kanalların

duyumsal olarak ayrıştırılması ve bunların süreklilik gösteren algısal unsurlar olarak birleştirilmesi. Kent imgesinin iskeleti böylece oluşur.

Devinim hattının yönü de net olmalıdır. İnsan beyni, sonunda önemli yönsel değişikliklere neden olan dönüş dizilerine veya aşamalı, belirsiz kavislere alışık değildir. Venedik'in dar ve kıvrımlı sokakları, Olmsted'in romantik planlarından birindeki sokaklar veya Boston'un Atlantik Bulvarı'nın kademeli bükülmeleri son derece adapte olmuş bir gözlemciyi bile şaşırtabilir. Düz ilerleyen bir yolun istikameti gayet açıktır tabii ama iyi tanımlanmış ve 90 dereceye yakın açılı bir dönüş veya asıl yönünü kaybetmeyen hafif dönüşlerin istikameti de aynı şekilde gayet açıktır.

Gözlemciler bir yolu kesin yönüne göre algılamakta ve devam ettiği istikamete göre o caddeyi tanımlamaktadır. Caddeler aslında başka bir şeyi takip eden bir şey olarak algılanmaktadır. Yol; güçlü bir sınır noktası, eğim veya yönsel farklılaşmayla bu algıyı desteklemelidir. Böylece bir devamlılık hissi yaratabilir ve iki uç birbirinden ayırt edilebilir. Sıkça rastlanan değişim ölçütlerinden biri eğimdir ve birey cadde üzerinde "yukarı" veya "aşağı" ilerlediğini anlayabilir. Ancak, başka ölçütler de vardır. Kademeli olarak yoğunlaşan levhalar, dükkânlar ve insan kalabalığı bir alışveriş odağına yaklaşıldığının işareti; renk, doku ve bitkilendirmeler de bir değişim ölçütü; blok uzunluklarındaki farklılaşma ya da mekânın daralması kent merkezine yaklaşıldığının göstergesi olabilir. Aynı şekilde asimetri de kullanılabilir. "Parkı soluna alarak" ya da "altın kubbeye doğru ilerleyerek" de yol alınabilir. Ok işaretleri kullanılabilir ya da bir yöne bakan bütün yüzeyler için bir renk kodu belirlenebilir. Bütün bunlar yolun yönlenmiş bir unsur olmasını sağlar ve diğer her şey için referans alınabilir. Yönlenme hatası yapmak artık korkulacak bir şey olmaktan çıkar.

Hat üzerindeki pozisyonlar ölçülebilir bir şekilde ayrıştırılabilirse, hat, yönlendirilmiş olmanın yanı sıra ölçeklendirilmiş de olur. Evlerin numaralandırılması böyle bir tekniktir. Daha so-

mut bir örnek vermek gerekirse, hat üzerinde tanınabilir bir noktayı işaretlemek ve böylece diğer yerleri de o noktadan "daha önce" veya "daha sonra" olarak düşünmek de bir tekniktir. Birden fazla kontrol noktası tanımı geliştirir ya da bir özellik zaman içerisinde değişen ölçütlere göre değişiyor da olabilir (örneğin yolun alanı). Böylece değişimin kendisi tanımlanabilir bir forma sahip olur. Bir yer "caddenin hızla daraldığı alandan hemen önce" veya "son yokuşa gelmeden tepenin yamacında" şeklinde tanımlanabilir. Cadde üzerinde ilerleyen kişi "doğru yönde ilerlediğini" hissediyor olmanın yanı sıra "oraya varmak üzere olduğunu" da hisseder. Bu tür ayırt edici olaylarla karşılaşılan ve ara hedeflere ulaşılan bir gezinti, kendi başına bir anlam taşımaya başlar ve bir deneyim haline gelir.

Gözlemciler, hafızalarında olsa bile, bir yolun aşikâr "devinduyumsal" niteliğinden etkilenirler. Yol boyunca hissedilen devinim; dönüşler, inişler, çıkışlar şaşırtıcıdır. Özellikle de hız sınırı yüksek olan yollar için bu geçerlidir. Kent merkezine doğru alçalarak ilerleyen kavisli bir yol unutulmaz bir imge yaratabilir. Dokunsal ve süredurumsal algılar, hareketin bu şekilde duyumsanmasını sağlar, ancak, görme yetisi daha baskın gibidir. Yol üzerindeki nesneler, hareketin ıraklık açısının ve perspektifin etkisini güçlendirir. Yolun istikameti de görünür olur. Hareket hattının dinamik biçimi, yola kimlik verecek ve zaman içinde sürekli bir deneyim oluşmasını sağlayacaktır.

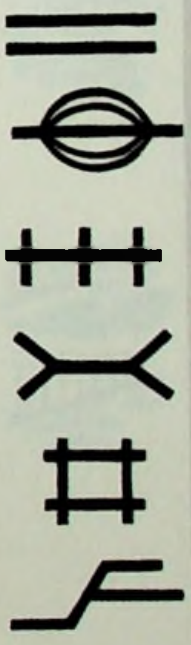

Yolun görünen herhangi bir kısmı veya hedefi, imgesini güçlendirir. Büyük bir köprü, bir eksenel bulvar, içbükey bir profil ve son noktanın uzaktan görünen silueti bunu sağlayabilir. Yol üzerindeki yüksek işaret öğeleri ve diğer ipuçları, yolun varlığını belirginleştirir. Hayati önem taşıyan sirkülasyon hattı, gözlerimizin önünde dokunulabilir bir hal alır ve temel kentsel işlevlerden birinin sembolü haline gelir. Diğer taraftan, öğelerin içinden ya da kenarından geçip gidiyorsa, geçilen alanlarda neler olduğunun sembollerini ve ipuçlarını ortaya koyuyorsa; yani yol diğer kent öğelerinin varlığını ortaya çıkarıyorsa, gezginin deneyimi de güçlenmiş olur. Örneğin bir metro şebekesi, canlı canlı

gömülmüş olmayı akla getirmez. Bir alışveriş bölgesinin içinden geçebilir, üstünde kalan kentin doğasını çağrıştıracak bir forma sahip olabilir. Yol öylesine şekillendirilmiş olur ki, yolun gidişatı kendi başına duyumsal olarak apaçıktır: bölünmüş şeritler, rampalar ve spiraller trafiğin kendi kendine tasarlanmasına izin verebilir. Bütün bunlar, gezginin görsel alanını genişletme teknikleridir.

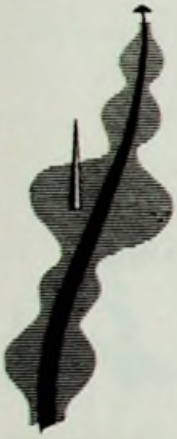
Kent, normal olarak, düzenlenmiş yol kümelerince yapılandırılır. Böyle bir kümenin stratejik noktası, bu kümenin kesişim noktasıdır; bağlantıların yapıldığı ve hareket halindeki birinin karar verdiği noktadır. Eğer bu, görsel olarak apaçık ortaya konabilirse; eğer kesişim noktası kendi başına canlı bir imge oluşturabilirse; her iki yolun birbirlerine göre durumu net bir şekilde oluşturulabilirse, gözlemci de tatmin edici bir yapı oluşturur. Boston'un Park Meydanı, Arlington Caddesi ve Commonwealth Bulvarı'nın açık ve net bir şekilde kesiştiği bir alandadır. Metro istasyonları tüm dünyada böyle net görsel kesişim noktaları yaratmakta başarısızdır. Modern yol sistemlerinin anlaşılması güç kesişimlerini açıklamak için özel bir çaba gereklidir.

İki yoldan fazlasını içeren bir bağlantının kavramsallaştırılması tabii ki oldukça zordur. Net bir imge yaratmak için yol yapısının formu basit olmalıdır. Geometrik bir basitlik yerine topolojik bir basitlik gereklidir. Tam bir üçlü kesişim oluşturulmaz, eğri fakat neredeyse dikaçılı bir kesişim tercih edilmiş olur. Bu tür basit yapıların örnekleri; bir ila üç çubuklu şekiller, dikdörtgenler veya birkaç baltanın birbirine bağlanarak oluşturduğu şekiller gibi paralel kümeler ve sivri formlardır.

Yollar, birbirinden ayrı bazı öğelerin oluşturduğu özel bir doku olarak imgelenmek yerine, oluşturdukları küme içerisindeki herhangi tek bir yolu tanımlamadan, bütün yolların karakteristik ilişkilerini açıklayan bir ağ olarak imgelenebilir. Bu durum, yolun yönü, topolojik ilişkileri ve aralarındaki boşluklar bakımından biraz tutarlılık gösteren bir ızgara sistemi gerektirmektedir. Saf bir ızgara sistem üçünü de bir araya getirir, ancak, yönsel ya da topolojik değişmezlik oldukça etkilidir. Bütün yol-

lar topografyaya uygun bir şekilde ya da aynı yönde ilerliyorsa, diğer yollardan görsel olarak ayrıştırılmış olurlar. Manhattan'ın caddeleri ile bulvarları arasındaki uzamsal farklılığın etkisi bundan kaynaklanır. Renk, bitkilendirme ve ayrıntılar da aynı etkiyi yaratır. İsimlendirme ve numaralandırma, uzamın değişim ölçütleri, topografya veya detayı, şebeke içindeki farklılaşma ızgara sistemin kademeli ve hatta ölçeklendirilmiş bir şekilde algılanmasını sağlar.

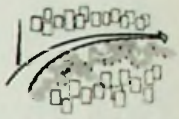
Bir yolu veya yol kümelerini düzenlemenin nihai bir yöntemi daha vardır. Bu da yüksek hızlarda ve uzun mesafelerde gelişen bir dünya için giderek artan öneme sahip bir yöntemdir. Bu yöntem, müzikten ilham alarak "melodik" olarak adlandırılabilir. İşaret öğeleri, uzam değişimleri, dinamik duyumlar gibi yol boyunca yer alan olgular ve karakteristikler, melodik bir hat olarak düzenlenebilir. Bir zaman aralığında deneyimlenen bir form olarak algılanıp imgelenebilir. Ayrı ayrı noktalar serisi olmak yerine, imge bütünsel bir melodi oluşturacağından, muhtemelen daha kapsamlı ve buna rağmen daha az dikkat gerektirir olacaktır. Form klasik başlangıç-gelişim-zirve-sonuç serisi biçiminde de olabilir, son bir vargıyı gerektirmeyen incelikli bir şekle de bürünebilir. San Francisco'ya tepeden yaklaşıldığında beliren görüntü bu melodik düzenlemenin ipuçlarını ortaya koyar. Bu teknik, tasarımın geliştirilmesi ve tecrübe edilmesi için zengin bir çalışma alanı oluşturur.

Diğer Öğelerin Tasarımı

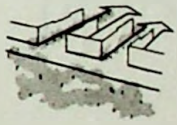

Yollar gibi sınırlar da mesafeleri boyunca formun sürekliliğini gerektirirler. Örneğin bir iş alanı önemli bir kavram olabilir, ancak, tanımlanabilir sürekli bir formu olmadığı için bulunduğu alan içinde seçilmesi zordur. Sınırlar belli bir mesafe boyunca yanal olarak görünebiliyorlarsa, bulundukları alanın karakterini güçlü bir şekilde gözler önüne serer ve yan yana iki bölgeyi net bir şekilde birleştirirler. Böylece, bir ortaçağ kentinin surlarında aniden kesilmesi, gökdelenlerin Central Park'a bakan cepheleri

ve kıyı kenarlarında su alanlarının mekânlara dönüşmesi güçlü görsel etkiler bırakır. Birbirinden neredeyse tamamen farklı iki bölge yan yana yer alıyor ve aralarındaki sınır gözle görülebiliyorsa, görsel olarak dikkat çekmesi oldukça kolaydır.

Ancak benzer özellikler gösteren bölgelerin birbirine bitişik olduğu durumlarda, sınırın her iki tarafını ayırt edilebilir kılmak ve gözlemciye "içerisi–dışarısı" hissini verebilmek yararlı olacaktır. Bu, ayırt edilebilir malzeme kullanımıyla, içbükeyliği sürekli olan bir hat yoluyla veya bitkilendirmelerle sağlanabilir. Ya da sınır eğimiyle, tanımlanabilir noktalarıyla ve uçlarını farklılaştıracak özelliklerle öyle bir şekillendirilir ki, mesafesi boyunca yönlenmeyi sağlar. Sınır sürekli değilse ve kendi kendine sonlanıyorsa, son noktalarının ayırt edilebilir, hattı tamamlayan ve yerini belirleyen bir çapa şeklinde olması önem kazanır. Boston kentinin, Charles Nehri'yle süreklilik gösterdiği düşünülmeyen liman bölgesinin her iki ucunda da böyle birer çapanın eksikliği hissedilir. Dolayısıyla sınır, Boston imgesinin bütününde belirsiz ve kuşku uyandıran bir öğe olarak yer alır.

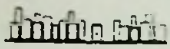

Görsel ya da hareketli bir geçiş mümkün kılındığı takdirde bir sınır, her iki taraftan da bölgenin derinlerine işler bir şekilde yapılandırılırsa baskın bir bariyer görevi görmenin ötesinde bir işleve sahip olur. Bir bariyerden çok bir bağlantı noktası haline gelir, iki bölgenin birbiriyle ilişkilendiği bir hat görevi görür.

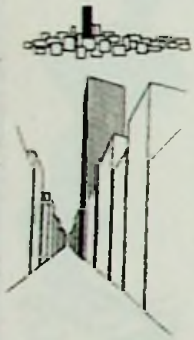

Önemli bir sınır, kent yapısına bağlanan çok sayıda sirkülasyon ve görsel bağlantıyla güçlendirilirse, diğer her şeyin kolaylıkla hizalandığı bir unsur haline gelir. Bir sınırın görülebilirliğini arttırmanın yollarından biri, kullanımını ve erişilebilirliğini arttırmaktır; bir liman bölgesini trafiğe veya rekreasyona açmak gibi. Diğer bir yöntem ise uzak mesafelerden görülebilecek, yüksek sınırlar inşa etmek olabilir.

Diğer yandan, sürdürülebilir bir işaret öğesi için temel karakteristik biricik olması, bağlamı ve arka planıyla tezat teşkil etmesidir. Alçak çatılar arasında göze çarpan yüksek bir bina, taş bir duvardaki çiçekler, tekdüze bir sokakta canlı bir yüzey, dükkânlar arasında bir kilise veya birbirine benzer cepheler arasın-

da öne çıkan bir çıkma birer örnek olabilir. Mekân içinde öne çıkan bir şey özellikle dikkati çeker. Belirli yüzeylerde işaret levhalarının sınırlandırılması, tek bir bina haricinde diğerlerine yükseklik kısıtlamaları gibi işaret öğesinin ve bağlamının kontrolü gerekli olabilir. Bir sütun veya kürenin formu gibi net bir forma sahip olan bir nesne, daha dikkate değer olacaktır. Buna ilaveten, ayrıntılarında ve dokusunda da zenginliklere sahipse gözden kaçması mümkün olmaz.

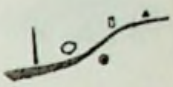

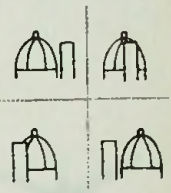
Bir işaret öğesinin büyük bir nesne olması şart değildir, bir kubbe olabileceği gibi bir kapı tokmağı da olabilir. Nerede olduğunun önemi vardır. Büyük ve yüksek bir yapı ise uzamsal konumu görünür olmasını sağlamalıdır. Küçük ise daha kolay algılanabilecek bazı bölgelerde yer almalıdır. Zemin yüzeyleri, göz hizasında veya göz hizasına yakın cepheler buna örnek olabilir. Ulaşım sistemindeki düğüm noktaları, karar verme noktaları gibi kesintiler dikkatin yoğunlaştığı noktalardır. Görüşmeler göstermiştir ki, rotaların kararlaştırıldığı noktalardaki sıradan binalar bile net bir şekilde hatırlanmaktadır. Süregiden bir rotadaki ayırt edici yapılar ise gözden kaçırılabilmektedir. Bir işaret öğesi geniş bir zaman veya mesafe aralığında görülebilirse daha güçlüdür, bakılan yön ayırt edilebilirse daha kullanışlıdır. Yakından ve uzaktan, hızlı veya yavaş hareket halinde, gece veya gündüz tanımlanabiliyorsa, karmaşık ve değişken kent yaşamının algılanmasında değişmez bir güven kaynağına dönüşür.

İşaret öğesi, ilişkiler yığılmasıyla çakışırsa imgenin gücü de artar. Diğerleri arasında öne çıkan bina, tarihi bir olayı işaret ediyorsa veya parlak renkli kapı sizin kapınızsa, tabii ki bir işaret öğesi haline gelecektir. Bir isim verilmesi bile, eğer bu verilen isim genel olarak bilinir ve kabul görürse, bir güç ifade eder. Gerçekten de çevremizi anlamlı kılmak istiyorsak, ilişkilerle imgelenebilirliğin çakışması gereklidir.

Baskın olmadıkları sürece tek başına var olan işaret öğeleri, zayıf referanslardır. Tanınabilmeleri sürekli bir dikkat gerektirir. Fakat kümelenmiş işaret öğeleri, birbirlerini desteklerler. Çevreye aşina gözlemciler, son derece sıradan malzemelerle işaret öğe-

si kümeleri oluştururlar ve her biri tek başına zayıf olabilecek karma işaretlere güvenirler. İşaretler, sürekli diziler halinde düzenlenebilir. Böylece bütün bir yolculuk tanımlanabilir ve aşina olunan ayrıntılar dolayısıyla rahat ve huzurlu hale gelir. Birkaç kere kullanılmasının ardından, Venedik'in kafa karıştırıcı caddeleri ayırt edilebilir olur. Ayırt edici ayrıntılar bakımından zengin olduklarından kısa sürede sıralı bir şekilde düzenlenebilirler. İşaret öğeleri bazen de kendi içlerinde forma sahip bir desen oluşturacak şekilde gruplanırlar ve konumları dolayısıyla bakıldıkları yönü işaret ederler. Floransa'nın kubbe ve çan kulesi, ahenkle dans eden böyle bir işaret öğesi çiftine örnektir.

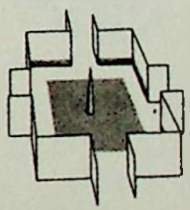

Düğüm noktaları ise kentlerimizin kavramsal dayanak noktalarıdır. Gerçi Amerika Birleşik Devletleri'nde genellikle dikkatin yoğunlaşmasını sağlayacak formlara sahip olmayan düğüm noktaları, ancak faaliyet yoğunlaşmasını içerir.

Böylesi bir kavramsal desteğin ilk koşulu, düğüm noktasının kimliğinin oluşturulmasıdır. Bu da duvarların, zeminin, ayrıntıların, ışıklandırmanın, bitkilendirmenin, topografyanın ve düğüm noktasının silüetinin tekil ve sürekli niteliğiyle olabilir. Bu tür bir öğe, farklı ve başka hiçbir şeyle karıştırılamayacak unutulmaz bir *parça* olmalıdır. Tabii ki kullanımın yoğunluğu bu kimliği destekleyecektir ve Times Meydanı'ndaki gibi, bu yoğunluk da kendi başına ayırt edici olabilecek görsel şekiller yaratacaktır. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nde böyle bir görsel karakterden yoksun alışveriş merkezleri ve ulaşım noktaları çoğunluktadır.

Düğüm noktasının kenarları belirsiz bir şekilde azalarak yok olmuyorsa ve sınırları belirli ve kapalıysa tanımı da net olacaktır. Dikkati odaklayacak bir ya da iki nesneyle desteklenmesi de önemini arttıracaktır. Tutarlı bir uzamsal forma sahipse kesinlikle gözden kaçmayacaktır. Statik dış mekânları oluşturmanın tipik özelliğidir bu. Böyle bir mekânı ifade etmenin ve tanımlamanın birçok tekniği vardır. Bunlar; saydamlık, örtüşüm, ışık modülasyonu, perspektif, yüzey eğimi, kapatma, eklemleme, hareket ve ses desenleridir.

Yol üzerindeki bir kesinti veya bir karar verme noktası, düğüm noktasıyla çakışırsa, düğüm noktasının önemi daha da artacaktır. İki yolun kesişiminde olduğu gibi, yol ve düğüm noktasının birleşimi de görülebilir ve anlamlı olmalıdır. Gezgin biri düğüm noktasına nasıl girdiğini, kesintinin nerede meydana geldiğini ve dışarı nasıl çıkacağını görmelidir.

Bu yoğunlaşma noktalarının varlığı, bulundukları ortamda dikkat çekerse, etraflarında büyük bölgelerin oluşmasına neden olabilirler. Kullanımın veya başka bir karakteristiğin değişmesi, düğüm noktasıyla ilişkilendirilebilir; içinde bulunduğu mekân dışarıdan da görülebilir ve çok sayıda işaret öğesini barındırır bir hale gelebilir. Floransa'daki Duomo ve Palazzo Vecchio da ana düğüm noktalarında yer alan birer örnektir. Düğüm noktası karakteristik sesler ve ışık yayabilir, hinterlandı dahilindeki varlığı sembolik ayrıntılarla dile getirilebilir. Bu da düğüm noktasının kendi özelliklerinin yansımasından ileri gelecektir. Bitkilendirmesinde yoğun olarak firavuninciri ağaçlarıyla karşılaşılan bir meydan, o bölgede bu ağacın kullanıldığına; arnavutkaldırımları ise kaldırımların malzemesinin bu olacağına işaret eder.

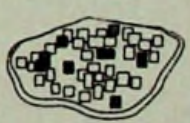
Düğüm noktası kendi içinde "yukarı" ve "aşağı", "sol" ve "sağ", "ön" ve "arka" gibi yönlendirmelere sahipse, daha büyük ölçekteki sistemle de ilişkilendirilebilir. Tanınmış yollar, kesin bir şekilde birleşiyorlarsa, bağlantı da sağlanabilir. Her iki durumda da gözlemci kent yapısını çevresinde hisseder. Bir hedefe ulaşmak için hangi yönden dışarı çıkacağını bilir. Mekânın kendi özelliği de bütüncül imgeyle yarattığı tezat dolayısıyla desteklenir.

İlintili bir yapı oluşturmak için bir dizi düğüm noktası bir araya getirilebilir. Yan yana konumlandırılarak birbirleriyle bağlantıları sağlanabilir veya Floransa'daki Piazze St. Marco ve St. Annunziata gibi, birbirini görecek şekilde yerleştirilebilir. Küçük bir bağlantı öğesi aracılığıyla bir yol veya sınırla ortak ilişkisi sağlanabilir. Bazı karakteristiklerin tekrar edilmesiyle de ilişkilendirilebilir. Bu tür bağlantılar, önemli kent bölgelerinin yaratılmasını sağlar.

Bir kent bölgesi, en basit şekliyle, homojen karakterden oluşan bir alandır. Bölge içinde süreklilik gösteren, bölge dışına çıkıldığında ise bu özelliği kaybedecek ipuçları bir bölgenin tanınmasını sağlar. Beacon Tepesi'nin dar ve eğimli sokakları gibi uzamsal karakteristikler; Güney Sınırı'nın gösterişli cephelere sahip sıra evlerininkine benzer yapı özellikleri; tarzları ya da topografya özellikleri homojenliği sağlayabilir. Baltimore'un beyaz verandaları gibi tipik bir yapılaşma özelliği bile bir bölge oluşmasını sağlayabilir. Rengin, dokunun, malzemenin, zemin kaplamasının, ölçeğin, cephe ayrıntılarının, ışıklandırmanın, bitkilendirmenin ve silüetin sürekliliği de bu etkiyi yaratabilir. Bu karakteristiklerden kaçı bir araya geliyorsa, bütünleşmiş bir bölge olma etkisi de o kadar artar. Bu karakterlerden üç veya dördüyle oluşturulan "tematik birim" bir alanı sınırlandırabilmek için oldukça yararlıdır. Görüşülen denekler genellikle bu karakterlerin bir kısmını akıllarında tutabilmişlerdir. Beacon Tepesi'ni tarif ederken dar ve eğimli sokaklara, tuğla döşemelere, küçük ölçekli sıra evlere ve gömme girişlere değinmişlerdir. Bu karakterlerin bir kısmı bölgede tutulabilir, diğer faktörler de istenirse çeşitlendirilebilir.

Fiziksel homojenlik, kullanım ve konumla uyumlu bir haldeyse, etki de güçlü olacaktır. Beacon Tepesi'nin üst sınıf konut alanı olması, görsel karakterini doğrudan etkilemektedir. Genellikle Amerikan kentlerinde bunun tam tersine rastlanır: kullanım-karakter dengesi görsel karakterle çok az desteklenir.

Bir bölge, sınırlarının kesinliği ve son noktasıyla da keskinleşir. Boston'da Columbia Point'teki bir konut projesi ada şeklinde tasarlanmıştır. Sosyal olarak bu tercih edilmez, ancak, algısal olarak oldukça net bir yapı ortaya koyar. Aslında herhangi küçük bir ada, bu yüzden, büyüleyici bir özelliğe sahiptir. Yüksek noktalardan veya panoramik olarak, iç veya dışbükey konumu dolayısıyla bir bütün olarak kolayca görülebiliyorsa, bölge kesinlikle diğer alanlardan ayrılabilir.

Bütüne uyan, ancak kendi içinde ayrışan alt bölgeler; eğimleri veya diğer ipuçlarıyla bölgenin yapısına yayılan düğüm nok-

taları; bölge içinde yer alan yolların deseni; bölgenin kendi içinde de yapılandırılmasını sağlayabilir. Back Koyu, alfabetik yolların oluşturduğu bir ağdır. Genellikle açık ve net algılanır. Eskizlerde de olduğundan geniş gösterilmiştir. Yapılandırılmış bir bölgenin daha canlı bir imge yaratması beklenir. Üstelik o alanda yaşayan sakinlerine "şu anda X noktası civarında bir yerlerdesiniz," demekle kalmaz, "X'tesiniz, Y'ye yakınsınız," der.

Kendi içinde uygun bir şekilde ayrıştırılabilirse, bir bölge diğer kent özellikleriyle bağlantılarını da belli edebilir. Bölge sınırları artık içinden geçilebilir olmalıdır, bir çit oluşturmak yerine bir bağlantı yeri görevi görmelidir. Yan yana konumlandırılarak; bir noktadan ikisinin de görülebilir olması sağlanarak; bir hatla ilişkilendirilerek; bir düğüm noktası, bir yol veya küçük bir bölgenin araya girmesi sağlanarak bölgeler bölgelere eklemlenebilir. Common'un uzamsal bölgesi dolayısıyla Beacon Tepesi metropoliten çekirdeğe bağlanır ve cazibesi de neredeyse bundan ileri gelir. Bu tür bağlantılar her bir bölgenin karakterini güçlendirir ve büyük kentsel bölgeleri birbirine yakınlaştırır.

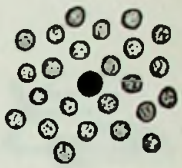

Gerçek bir uzamsal bölgenin, uzay-zaman süreklisinde yapılandırılmış uzamsal bir form olmanın yanı sıra uzamsal özelliği homojen bir şekilde kolayca karakterize edilemeyecek bölgeler yaratması da olasıdır. İlkel anlamda, nehir ağızları böyle büyük kentsel alanlara örnektir. Kolayca taranamayacağı için uzamsal bir bölge uzamsal bir düğüm noktasından (bir meydandan) ayırt edilebilir. O ancak uzamsal değişimler deseninde, küçültülerek çizilmiş bir planla deneyimlenebilir. Pekin'in dinsel tören alanları veya Amsterdam'ın kanal alanları bu özelliği taşır ve muhtemelen daha güçlü bir imge yaratır diyebiliriz.

Formun Nitelikleri

Kent tasarımı için verilen bu ipuçları, ortak temalar barındırmalarından ayrı olarak, bazı genel fiziksel karakteristikler için referanslar olarak da özetlenebilirler. Bunlar, bir tasarımcının üzerinde çalışabileceği nitelikleri tanımladığından, tasarımı doğrudan ilgilendiren kategorilerdir. Aşağıdaki gibi özetlenebilirler:

1. *Tekillik* veya biçimsel arka planın belirginliği: sınırların keskinliği (örneğin kent gelişiminin aniden kesilmesi); kapanma (örneğin bir meydanın kapalılığı); yüzeyin, formun, yoğunluğun, karmaşanın, boyutun, kullanımın, uzamsal konumun zıtlığı (örneğin tek başına bir kule, zengin bir dekorasyon, parlak bir levha). Zıtlık, görsel yakın çevreye veya gözlemcinin deneyimlerine göre değişebilir. Bunlar, bir öğeyi tanımlayan, dikkate değer, fark edilebilir ve canlı kılan niteliklerdir. Gözlemcinin, aşinalığı arttıkça, bütünü anlamlandırabilmek için büyük fiziksel sürekliliklere ihtiyacı da azalır. Mekânı canlı kılan zıtlıklardan ve tekilliklerden daha çok zevk almaya başlar.

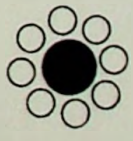
2. *Formun sadeliği:* Geometrik anlamda görünür formun belirginliği ve sadeliği, bölümlerinin kısıtlanması (örneğin bir ızgara sistemin, bir dikdörtgenin, bir kubbenin belirginliği). Bu tür formlar, imgeye çok daha kolay dahil edilebilir. Gözlemcilerin, pratik ve kavramsal sonuçları olsa dahi, karmaşık olguları formlara dönüştürerek onları basitleştirme eğiliminde olduklarına dair kanıtlar vardır. Bir öğe, aynı zamanda bir bütün olarak gözlemlenemiyorsa, basit bir formun topolojik bozulmasına eşdeğer olabilir ve yine de anlaşılabilir.

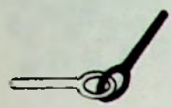
3. *Süreklilik:* Bir sınırın veya yüzeyin sürüp gitmesi (bir caddenin hattı, silüeti veya hizasında olduğu gibi); bölümlerin yakınlığı (örneğin binaların kümelenmesi); ritmik aralıkların tekrarı (örneğin cadde köşe başları deseni); benzerlik, analoji veya yüzeylerin, formun, kullanımların uyumu (örneğin ortak bir yapı malzemesi, cumbaların tekrarlayan dokusu, pazar faaliyetinin benzerliği, ortak levhaların kullanılması). Bu nitelikler, karmaşık fiziksel gerçekliğin bir bütün olarak veya birbiriyle ilişkili olarak algılanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nitelikler, tek bir kimlik oluşmasını önermektedir.

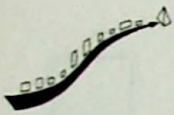
4. *Hâkimiyet:* Boyut, yoğunluk veya ilgi çekmelerine bağlı olarak bölümlerin diğerleri üzerindeki hâkimiyeti, ortak bir kümenin, bütünün bir parçası olarak algılanması (örneğin "Harvard Meydanı alanı") Süreklilik gibi bu nitelik de imgenin fazlalıklarından arındırılarak basitleştirilmesini sağlar. Fiziksel ka-

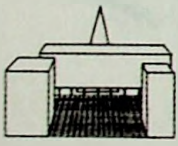
rakteristikler, dikkatin merkezinde olmalarına rağmen, kavramsal olarak imgeyi belli bir düzeye kadar etkileyebilmektedirler.

5. Birleşme Noktalarının Belirginliği: Birleşme noktalarının ve bağlantı yerlerinin net bir şekilde görülebilir olması (örneğin önemli bir kavşak veya deniz kenarı); aradaki ilişki ve bağlantıların netliği (örneğin bulunduğu alanda bir bina veya bir caddenin altındaki metro istasyonu). Bu noktalar stratejiktir ve son derece algılanabilir olmalıdır.

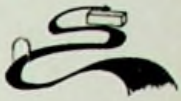
6. Yönsel Ayrımlar: Her iki ucu birbirinden ayıran asimetriler, eğimler ve radyal referanslar (örneğin deniz seviyesinden yukarı, bir tepeyi takip eden ve merkeze yaklaşan bir yol); her iki yakayı birbirinden ayıran asimetri, eğim ve radyal referanslar (örneğin cepheleri bir parka bakan binalar); ya da her iki hacimli tarafı birbirinden ayıran asimetri, eğim ve radyal referanslar (örneğin güneş ışığı veya kuzey-güney bulvarlarının genişliği). Bu nitelikler, daha büyük ölçekleri yapılandırmada yoğun olarak kullanılmaktadır.

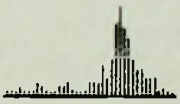
7. Görülebilir Alan: Görüşün kapsamını ve uyum gösterme yeteneğini, bilfiil ve sembolik olarak arttıran niteliklerdir. Saydamlıklar (örneğin cam veya sütunlar üzerindeki binalar); üst üste bindirmeler (örneğin birbirleri arkasından görülebilen yapılar); görüş derinliğini arttıran manzara ve panoramalar (örneğin aksiyel caddeler, geniş ve açık alanlar, yüksek görünümler); bir mekânı görsel olarak açıklayan eklemli öğeler (örneğin odak noktaları, ölçekler, nüfuz eden nesneler); uzaktaki nesneleri gözler önüne seren içbükeylik özelliği (arka plandaki bir tepe veya kıvrılan bir cadde); aksi takdirde görülemeyecek öğeleri ortaya çıkaran ipuçları (örneğin bir bölgenin karakteristiğini belirten faaliyetlerin görünüşleri veya başka bir öğeyi açıklayabilmek için kullanılan karakteristik bir ayrıntı). Birbiriyle ilintili bütün bu nitelikler; görüş alanını, yaygınlığını ve çözümleyici gücünün etkinliğini adeta arttırarak geniş ve karmaşık bir bütünün anlaşılmasını kolaylaştırır.

8. Hareket Bilinci: Gözlemciye kendi gerçek ve potansiyel hareketleri, hem görsel hem de devinduyumsal algıları yoluyla anlamlı gelen niteliklerdir. Bunlar eğimli yüzeylerin, dönemeçle-

rin ve birbirinin içine geçmiş alanların netliğini arttırmak; hareket paralaksını ve perspektifini deneyimlemek; yönün tutarlılığını ve yön değişimlerinin sürmesini sağlamak ya da katedilen mesafenin görünürlüğünü sağlayan araçlardır. Bir kent, hareketlerle algılanabildiği için bu nitelikler önem taşır. Örneğin "sola dön, sonra da sağa", "keskin viraja geldiğinde" veya "bu cadde üzerindeki üç blok boyunca" gibi tutarlı bir şekilde açıklanabildikleri durumlarda, yapılandırmakta ve hatta tanımlamakta kullanılabilirler. Bu nitelikler, gözlemcinin yönü ve mesafeyi yorumlamak ve formu hareket halindeyken algılayabilmek için yaptıklarını destekler ve geliştirir. Modern kentte bu tekniklerin hızla geliştirilmesi şarttır.

9. *Zaman Serileri:* Zaman içinde algılanabilen serilerdir. Parçaların basitçe bağlanmasını içerir, bu durumda bir öğe diğer ikisinin arkasında birleştirilmiştir (ayrıntılandırılmış işaret öğelerinin tesadüfi düzeni gibi). Bu seriler, gerçekten zaman içinde yapılandırılmıştır ve böylece melodik bir yapıya sahiptirler (tepe noktasına ulaşılana kadar, işaret öğesinin formunun öne çıkması gibi). Daha önceki (basit düzen) sıkça kullanılır, özellikle de tanıdık yollar arasında. Melodik karşılığı ise seyrek olarak görülür, ancak, büyük, dinamik ve modern metropolü geliştirmek için en önemli niteliklerden biridir. Notaların tek tek hatırlanması mümkün değildir, ancak melodi hatırlanabilir. Burada da imgelenen, öğelerin kendileri değil, gelişen desenleridir. Karmaşık bir çevrede, muhalif melodi veya ritimlerin devingen desenlerini, kontrapuntal* teknikleri kullanmak dahi mümkün olabilir. Bunlar sofistike yöntemlerdir ve bilinçli bir şekilde geliştirilmelidirler. Zaman içinde süreklilik olarak algılanan formların teorisini yeniden düşünmek; melodik bir dizi oluşturan imge öğelerini ve biçimlenmiş mekânın, yapının, ışığın ve silüetin ardışıklığını ortaya koyan tasarım arketiplerini tekrar gözden geçirmek gerekir.

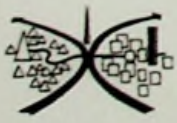
---

* Kontrpuana ait iki veya daha çok sayıda melodinin bir arada çalınmasından meydana gelen; birleştirilmiş. (çev.n.)

10. İsimler ve Anlamlar: Bir öğenin imgelenebilirliğini geliştiren fiziksel olmayan karakteristiklerdir. Örneğin, isimler kimliği belirginleştirmek için önemlidir. Bazen konuma dair ipuçları içerirler (Kuzey İstasyonu). İsimlendirme sistemleri de öğelerin yapılandırılmasını kolaylaştıracaktır (bir dizi caddeyi alfabetik olarak isimlendirmek gibi). Sosyal, tarihsel, işlevsel, ekonomik veya bireysel olsun; anlamlar ve çağrışımları, burada açıklamaya çalıştığımız fiziksel niteliklerin altında yatan bambaşka bir dünya ortaya çıkarmaktadır. Fiziksel formun kendisinde gizli kalmış olabilecek kimliğe ve yapıya dair imaları güçlü bir şekilde sağlamlaştırmaktadır.

Yukarıda değinilen niteliklerin hiçbiri tek başına işlemez. Bu niteliklerden sadece birinin var olması (örneğin başka hiçbir ortak özellik görülmediği halde yapı malzemesinin süreklilik göstermesi) veya niteliklerin çelişmesi (örneğin ortak yapı tiplerinde farklı işlevlerin yer alması) durumunda bütüncül etki zayıflayabilir. Bu durumda, tanımlamak ve yapılandırmak için çabalamak gerekir. Belli miktarda tekrar, fazlalık ve takviye yine de gereklidir. Böylece basit bir formu olan, yapı tipleri ve kullanımları süreklilik gösteren, kentte başka bir benzeri olmayan, sınırları kesin olarak çizilmiş, komşuluğundaki bölgeyle net bir şekilde birleşmiş ve görsel olarak içbükey bir bölgeyi tanımlarken hata yapmak mümkün olmayacaktır.

Bütünü Algılamak

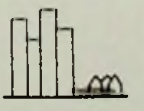

Tasarımı açıklamak için öğelerin türlerine değinirken, parçalar arasındaki ilişkilere göz gezdirerek bir bütüne varma eğiliminden bahsedebiliriz. Böyle bir bütünde, yollar bölgeleri hazırlar ve açığa çıkarır. Çeşitli düğüm noktalarını birbirine bağlar. Düğüm noktaları yolları birleştirir ve onların sınırlarını belirler. Kenarlar ise bölgelerin sınırlarını belirler ve işaret öğeleri de bu bölgelerin çekirdeğine işaret eder. Yoğun ve canlı bir imgeyi ortaya çıkaran ve metropoliten ölçekte devamlılığını sağlayan, bu birimlerin bütüncül orkestrasyonudur.

Yollar, kenarlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret öğelerinden oluşan bu beş tür öğe, kulanışlı salt ampirik kategoriler olarak düşünülmelidir. Bu kategoriler dahilinde bilgiler yığınını gruplayabilmek mümkün olmuştur. Bu öğeler elverişli oldukları noktaya kadar tasarımcı için yapı blokları olacaklardır. Tasarımcı bu karakteristiklere tam anlamıyla hâkim olduğu andan itibaren, sıralı olarak algılanacak ve bölümleri ancak bağlamı dahilinde kavranabilecek bütünün düzenlenmesi görevini üstlenebilecektir. Tasarımcı bir yol boyunca on işaret öğesini barındıran bir dizi düzenleyecekse, bu işaret öğelerinden birinin imge niteliği, kent merkezinde tek başına ve göze çarpan bir şekilde yerleştirilmişçesine diğerlerinden son derece farklı olacaktır.

Formlar; gündüz-gece, yaz-kış, uzak-yakın, hareketli-durağan, dikkatli-dikkatsiz, her durumda, büyük bir kentin çeşitli imgeleri arasında süreklilik aşamaları oluşturacak şekilde kullanılmalıdır. Başlıca işaret öğeleri olan bölgeler, düğüm noktaları ve yollar çeşitli durumlarda tanımlanabilir olmalıdır ve bu tanımlamalar soyut değil, somut bir şekilde yapılabilmelidir. İmgenin her durumda da aynı olması demek değildir bu. Fakat Louisburg Meydanı yazın ortasında, kar yağdığı zamanlarda göründüğü gibi görünebiliyorsa veya Hükümet Binası'nın kubbesi gündüz de gece parladığı gibi parlıyorsa, aradaki ortak bağ dolayısıyla her imgenin tezat teşkil eden niteliğinden daha belirgin bir şekilde zevk alınabilir. Kişi, oldukça farklı iki kent görünümünü bir arada düşünebilir hale gelecek ve böylece kent ölçeğini aksi takdirde algılayamayacağı şekilde algılayabilecek; bütün bir kent alanını kapsayan ideal imgeye yaklaşmış olacaktır.

Modern kentin karmaşası, sürekliliği gerektiriyor olmanın yanı sıra müthiş bir zevki de beraberinde getirir: özgün karakterin zıtlığı ve uzmanlaşma. Bu çalışma, aşinalık arttıkça, karakterin biricikliğine ve ayrıntılara gösterilen dikkatin de arttığına işaret etmektedir. Öğelerin canlılığı, işlevsel ve sembolik farklılıklara yönelik hassas bir uyum içinde olmaları, bu karakteri geliştirmeye de yardımcı olacaktır. Keskin farklarla ayrılan öğeler, yakın ve imgelenebilir ilişkiler içinde olurlarsa, aralarındaki zıt-

lık da ön plana çıkacaktır. Böylece, her bir öğe kendi yoğun karakterini ortaya koyabilecektir.

Düzgün bir görsel çevrenin işlevi, tabii ki, sadece rutin gezileri kolaylaştırmak veya zaten edinilen anlam ve duyguları desteklemek değildir. Yeni keşifler için bir rehber ve uyaran olması da oldukça önemlidir. Karmaşık bir toplumda, öğrenilecek birçok bağlantı vardır. Demokrasilerde yalıtılmışlığa acır, bireysel gelişimi överiz. Gruplar arasında iletişimin sürekli gelişeceğini umut ederiz. Bir çevre güçlü bir iskelete ve karakteristiğe sahipse, yeni bölümlerinin keşfedilmesi hem daha kolay hem de daha cazip olacaktır. Müzeler, kütüphaneler veya toplanma alanları gibi iletişimin stratejik halkaları net bir şekilde öne çıkarsa, bu alanları kullanmayanlar için dahi cezbedici alanlar haline geleceklerdir.

Kentin temelini oluşturan topografya ve doğal ortam, imgelenebilirlikte bir zamanlar olduğundan çok daha az öneme sahiptir. Özellikle modern metropolün kapsadığı alan ve incelikli teknolojisi, bu faktörleri belirsizleştirme eğilimindedir. Modern kent alanı, çoğunlukla mekânın özelliklerine önem vermeyen, insan elinden çıkma karakteristiklere ve problemlere sahiptir. Bir mekânın spesifik karakteri, insan davranışları ve istekleri doğrultusunda evrilen jeolojik bir yapıya sahiptir demek belki de daha doğru olacaktır. Ayrıca, kent genişledikçe, önemli "doğal" faktörler de küçük rastlantılar olmak yerine daha büyük, daha önemli faktörler haline gelir. İklim, flora ve yüzeyler, dağlar ve akarsu sistemleri yerel özelliklerden üstün hale gelir. Yine de topografya kent öğelerini güçlendirmekte önemli yer tutar: Aniden yükselen tepeler bölgeleri tanımlayabilir, akarsu ve kıyılar güçlü sınırlar oluşturur, arazinin önemli noktalarında yer alan düğümlerin yerleri kolaylıkla tanımlanabilir. Modern otoyollar, topografik yapıyı geniş bir ölçekten kavrayabilmek için mükemmel görüş açıları sunarlar.

Kentler tek bir birey için oluşturulmamıştır. Geçmişi, huyları, meslekleri ve sınıfları son derece çeşitli pek çok insana yöneliktirler. Bu çalışmadaki analizler, insanların kenti organize

ederken ihtiyaç duydukları öğelerde ve uygun olan form niteliklerini seçmede çeşitlilik gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu yüzden de tasarımcı yolları, sınırları, işaret öğeleri, düğüm noktaları ve bölgeleri bakımından oldukça zengin bir kent yaratma çabasında olmalıdır. Bu kent, form niteliklerinden bir veya ikisini değil, hepsini içermelidir. Böylelikle gözlemciler hayata bakış açılarına uygun her türlü algısal malzemeyi kentte bulabileceklerdir. Birisi bir caddeyi tuğla döşeli kaldırımlarıyla hatırlarken, bir diğeri de geniş dönemeciyle hatırlamalı, bir üçüncüsü de daha önemsiz işaret öğelerinin yerlerini belirleyebilmelidir.

Oldukça özelleşmiş görsel formların da tehlikeleri vardır. Algılanabilir bir çevre biraz da esnek olmalıdır. Bir noktaya varabilmek için sadece tek bir anayol, sadece birkaç dinsel merkez veya kesin sınırlarla ayrılmış bölgeler kümesi varsa; epeyce zorlanılmadan kenti imgelemenin yalnızca tek bir yolu olabilir. Bu da herkesin ihtiyacını karşılamaz, hatta bireyler değişken olduğu için tek bir kişi için bile uygun değildir. Alışılmadık bir gezinti zor ve tehlikeli olmaya başlar; toplumsal ilişkiler bölünme eğilimine girebilir; kent görünümü monoton ve sınırlayıcı bir hal alır.

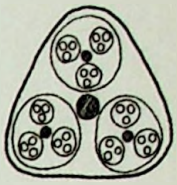
Boston kentinin iyi organize olmuş bölümlerinde deneklerce seçilen yollar daha çok, serbestçe yayılmış durumdadır. Denek burada hedef noktasına götürecek, iyi yapılanmış ve tanımlanmış birçok rota seçeneğiyle karşı karşıyadır. Tanımlanabilir sınırların üst üste binen ağlarında da benzer bir değerden söz edilebilir, böylece bölgeler ihtiyaçlara ve zevklere göre boyutlandırılabilir. Düğümlerin organizasyonu ise kimliğini merkezden alır ve kenarlarda değişiklik gösterebilir. Bu nedenle de sınırların organizasyonu esnek olabilme avantajına sahiptir, bölgelerin şekli değişmek zorunda olduğunda ise bu avantajını kaybeder. Güçlü düğüm noktaları, önemli yollar ve geniş alanlara yayılan bölgesel homojenlikler gibi bazı önemli ortak formları korumak da önemlidir. Ancak, bireyin ifade edilebilir, güvenli ve yeterli, aynı zamanda esnek ve ihtiyaçlarına uyarlanabilir bir imge yaratabilmesi için bu çerçeve esnek olmalı ve olası yapıların ve ipuçlarının zenginliğine de yer bırakmalıdır.

Kentli artık, yaşadığı yeri hiç olmadığı kadar sık değiştirmektedir. Bir yerden bir yere, kentten kente hareket etmektedir. Çevresindeki iyi imgelenebilirlik, kendini evinde hissetmesine ve ortama alışmasına yardımcı olur. Uzun deneyimlere dayalı aşamalı organizasyonlar giderek önemini yitirmektedir. Kent sahnesi zaten büyük bir hızla değişmekteyken, teknik ve işlevler de değişmektedir. Bu değişimler genellikle kentliyi duygusal açıdan yorar ve algısal imgesinin zarar görmesine neden olabilir. Bu bölümde ele alınan tasarım teknikleri, büyük değişimler meydana gelirken görsel bir yapıyı ve süreklilik hissini korumanın mümkün olduğunu kanıtlamıştır. Bazı işaret öğeleri ve düğüm noktaları varlıklarını sürdürebilir, bölge karakterlerinin tematik birimleri yeni yapılara taşınabilir, yollar kurtarılabilir veya geçici olarak korunabilir.

Metropoliten Form

Metropol alanlarının giderek büyümesi ve bizim bu alanları kullanma hızımız, bu alanları algılamakta yeni problemler ortaya çıkarmaktadır. Metropoliten bölge, günümüzdeki işlevsel birimdir ve bu bölgenin içinde yaşayan sakinleri tarafından tanımlanması ve yapılandırılması istenir. Böyle büyük ve bağımsız bir bölgede yaşamamıza imkân veren yeni iletişim yöntemleri, aynı zamanda imgemizin deneyimlerimize uygun olmasını da sağlamalıdır. Hayatın işlevsel organizasyonundaki sıçramalar gibi, yeni dikkat düzeylerine geçişler geçmişte de deneyimlenmiştir.

Metropoliten bölge gibi geniş bir alanın bütüncül imgesinde her nokta eşit yoğunlukta olmayacaktır. Baskın figürler, daha geniş arka planlar, odak noktaları ve bağ dokular olacaktır. Ancak, her bölüm, ister yoğun isterse nötr olsun, muhtemelen net olacak ve bütüne de net bir şekilde bağlanacaktır. Metropoliten imgelerin; otoyollarla, transit hatlar ve havayoluyla, sınırları kabaca su ve açık alanlarla belirlenmiş büyük bölgelerle, büyük alışveriş merkezleri alanlarıyla, temel topografik özellikler ve muhtemelen uzak noktalardaki devasa işaret öğeleriyle oluşturulacağını tahmin edebiliriz.

Böyle bir alan için bir desen oluşturması düşünüldüğünde, problemin çözümü yine de zordur. Bilinen iki yöntem vardır. Biri, bütün bölgenin durağan bir hiyerarşiye göre oluşturulmasıdır. Örneğin üç alt bölgeyi içeren tek bir büyük bölge ve her bir alt bölgenin de kendi içerisinde alt bölgelere ayrılmasıyla oluşturulabilir. Başka bir hiyerarşik yöntem ise bölgenin her bir parçasının küçük bir düğüme odaklanması, bu küçük düğümlerin daha büyük bir düğümün uyduları olması ve bütün büyük düğümlerin de bölgenin tek bir temel düğümde sonuçlanmasıdır.

İkinci yöntem, birkaç büyük baskın öğeye pek çok küçük parçanın ilişkilendirilmesidir. Deniz kıyısı boyunca yerleşmeler ya da temel bir iletişim omurgasına dayanan lineer bir tasarım buna örnek olabilir. Geniş bir çevre, merkezi bir tepe gibi çok güçlü bir işaret öğesine dahi ışınsal olarak bağlantılandırılabilir.

Her iki teknik de metropoliten problemi çözmek için yeterli değildir. Hiyerarşik sistem, soyut düşünce alışkanlığımıza uygun olsa da, özgürlüğü ve metropolün karmaşık ilişkilerini reddetmek demektir. Her bir bağlantı geniş kapsamlı, kavramsal yöntemlerle sağlanmalıdır. Genelle ilişkilendirme asıl bağlantıyla benzer yanlar taşımasa da bağlantılar genelden özele inilerek sağlanır. Bir kütüphanedeki bütünlüğe benzetilebilir bu ve kütüphanelerde hantal çapraz referans sistemleri kullanılır.

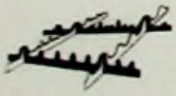
Doğrudan bir bağlantı ve süreklilik hissi verilen, baskın bir öğeye güvenmek, çevrenin boyutları büyüdükçe zorlaşır. Çünkü bu baskın öğe, bulunduğu ölçekte işe yarayacak kadar büyük ve her bir daha küçük öğeyle makul bir ilişkisi olacak kadar "yüzey alanı"na sahip olmalıdır. Bu yüzden, örneğin, büyük bir nehrin kenarına ancak rüzgâr izin verdiği ölçüde yerleşilebilir.

Yine de iki olası yöntemdir bunlar ve tekdüzeleşen büyük çevrelerde başarılı olup olmayacaklarını araştırmak yararlı olacaktır. Havadan yolculuklar problemi basite indirgeyebilir. Algısal olarak bakıldığında dinamik bir deneyim değildir, durağandır. Metropoliten alanı neredeyse bir bakışta görebilme şansı verir.

Büyük bir kentsel alanı günümüzde nasıl deneyimlediğimizi düşünürsek, zamanla ilgili dizisel bir organizasyon yöntemi de

akla gelmektedir. Müzikte, tiyatroda, edebiyatta ve dansta aşina olunan bir fikirdir bu. Bir kent otoyolunda bir yolcunun gözüne çarpabilecek öğeler dizisi örneğini ele alırsak, bir hat üzerinde yer alan olgular düzeni formunun düşünülmesi ve araştırılması nispeten kolaydır. Doğru araçlar kullanılarak ve biraz özen gösterilerek, bu deneyim anlamlı kılınabilir ve iyi tasarlanabilir.

Çoğu yol her iki yönde de ilerlediği için, tersine çevrilebilme sorusunu da ele almak mümkündür. Öğe serileri sıralı bir forma sahip olmalıdır. Bu da orta noktadan simetrik olmalarıyla veya daha gelişmiş yöntemlerle sağlanabilir. Yine de kent zorluk çıkarmaya devam edecektir. Diziler tersine çevrilebilir olmalarına rağmen pek çok noktada kesilirler. Dikkatlice yapılandırılmış bir dizi; başlangıçtan ilk safhaya, tepe noktasından sonuca doğru geliştiği sırada, bir sürücü tepe noktasına doğrudan girerse tamamen başarısızlığa uğrar. Yine de tersine çevrilebilir olmanın yanı sıra aralık bırakılabilecek dizileri araştırmak gerekebilir. Bunlar, bir dergi koleksiyonu gibi, bazı noktalarında kesilmiş olsa bile yeterli imgelenebilirliğe sahip dizilerdir. Böylece, başlangıç-tepe noktası-bitiş gibi bir formdan, aslında sonsuz, ancak sürekli ve çeşitli caz desenlerine benzer diğer yöntemlerin araştırılması düşünülebilir.

Bu düşünceler, düzenlemenin tek bir hareket hattı üzerinden yapılacağına işaret eder. Bir kentsel bölge, bu aşamadan sonra bu düzenli diziler şebekesi üzerinden düzenlenebilir. Önerilen her bir formun; her bir yolun, her bir yönde ve her bir giriş noktasında, düzenlenmiş öğeler dizisine sahip olup olmadığı böylece test edilecektir. Yollar ışınsal yakınsama gibi basit bir desene sahip olduklarında, bu makul bir yöntemdir. Izgara sistemdeki gibi şebeke dağınık ve kesişimli bir yapıdaysa iş zorlaşır. Diziler bu durumda dört farklı yönde çalışırlar. Daha gelişmiş bir ölçekte olsa bile, bir şebeke üzerinden aşamalı trafik ışığı sistemlerini zamanlamaya benzer bir problemdir bu.

Bireyin bir hattan diğerine veya tek bir hat üzerinde kontrpuan oluşturması da düşünülebilir. Öğeler dizisinden biri ya da "melodi", kontra-diziye karşılık çalınabilir. Muhtemelen bu

teknikler dikkatli ve eleştirel izleyiciler olduğu bir zamana kadar bekleyecektir.

Biçimlenmiş seriler ağının organizasyonu gibi bir dinamik yöntem bile henüz ideal değildir. Çevre hâlâ bir bütün olarak algılanmamaktadır, birbirini engellemeyecek şekilde düzenlemiş bölümlerin bir koleksiyonu (seriler) olarak düşünülmektedir. İçgüdüsel olarak, *bütün* bir desen oluşturmanın bir yolu olduğu düşünülebilir. Bu desen, azar azar hissedilip dizisel deneyimlerle gelişecek, tersine dönecek ve kesilecektir. Bir bütün olarak hissedilmesine rağmen bu, tek merkezli ve ayırıcı sınırlara sahip bir desen olmayacaktır. En önemli niteliği, her bölümün diğeri üzerinden akması, her bir düzeyde veya herhangi bir yönde birbirine bağlı olmanın hissedildiği dizisel bir süreklilik ortaya koyması olacaktır. Her bir bireyin şiddetle algıladığı ve organize ettiği belirli kuşaklar olacak, ancak, bölge sürekli ve zihinde her türlü düzene dönüştürülebilir olacaktır. Bu olasılık oldukça saptırıcıdır, tatmin edici somut örnekler verilemez.

Muhtemelen böyle bir bütüncül doku var olamaz. O halde, büyük bölgelerin düzenlenmesi için geriye, daha önceden değinilen yöntemler kalır; hiyerarşi, baskın öğe veya seriler şebekesi. Umalım ki bu teknikler, metropoliten planlama yetkilerinden fazlasına gereksinim duymasın. Ancak bu da zamanla anlaşılabilir.

Tasarım Süreci

İşlev gören her bir kentsel alanın, zayıf olsa bile bir yapısı ve kimliği vardır. Jersey City, tam anlamıyla bir karmaşadan sadece bir adım uzaktadır. Böyle olmasaydı, zaten bu kentte yaşanamazdı. Neredeyse her zaman, durumun kendisinde açığa çıkmamış güçlü bir imge saklıdır — Jersey City'deki Palisades'in yarımada formu ve Manhattan'la ilişkisi gibi. Sık sık karşılaşılan bir sorun ise zaten var olan bir çevrenin yeniden, hassas bir şekilde düzenlenmesidir. Güçlü imgelerini keşfetmek ve korumak, algısal zorluklarını çözmek ve hepsinden öte bu karışıklık içinde gizli kalan yapıyı ve kimliğini ortaya çıkarmaktır.

Kapsamlı bir yeniden yapılandırmaya başlandığında, tasarımcı yeni bir imge yaratmakla karşı karşıya kalır. Metropoliten bölgelerin banliyö uzantılarında, aslında yeni bir peyzaj olan alanların geniş bölümleri algısal olarak düzenlenmelidir. Doğal özellikler, gelişimin ölçek ve yoğunluğuna maruz kalacaklarından, yapı için yeterli bir rehber olmaktan artık çıkacaktır. Günümüzün yapılaşma hızında küçük, bireysel güçlerin forma yavaş yavaş adapte olması için zaman yoktur. Bu yüzden, bilinçli, duyulara hitap eden mekân tasarımına her zamankinden daha çok güvenmeliyiz. Kentsel tasarımın geçmiş deneyimlerinden, zengin örneklerinden yararlanılsa da artık mekân ve zamanın tamamen değişik bir ölçeğinde işlem yapmak gerekmektedir.

Bu düzenlemeler kent veya metropoliten bölge için bir "görsel plan"la yönlendirilmelidir. Bu plan, kentsel ölçekte, görsel formla birlikte ele alınması gereken bir dizi öneri ve denetimi içermelidir. Bu çalışmada Ek B'de ayrıntılandırılan yöntemler kullanılarak, var olan formun ve alanın halk imgesindeki analizleri yapılarak böyle bir plana hazırlık yapılabilir. Bu analiz, önemli halk imgelerini, temel görsel sorun ve fırsatları, öğeler arası ilişkileri ve bu ilişkilerin niteliklerini ve değiştirilebilirliklerini gösteren bir dizi diyagram ve raporla sona erecektir.

Tasarımcı, bu analitik arka planı kullanarak ama onunla sınırlı kalmadan, halk imgesini güçlendirme hedefiyle, görsel bir plan oluşturmaya başlayabilir. Bu plan; işaret öğelerinin konumlarını ve korunmalarını, yolların görsel hiyerarşisinin geliştirilmesini, bölgeler için tematik birimler oluşturulmasını ve düğüm noktalarının yaratılmasını ve açıklamalarını içerecektir. Hepsinden öte öğeler arası ilişkileri, hareket halindeyken nasıl algılanacaklarını ve kentin bütüncül bir görsel imge olarak nasıl kavranacağına dair ipuçları verecektir.

Büyük fiziksel değişimler, stratejik noktaları dışında sadece bu estetik başarıya dayandırılamaz. Ancak, bu görsel plan, çeşitli nedenlerle oluşan fiziksel değişimlerin formunu etkileyebilir. Bu plan bölgenin bütün diğer durumları için oluşturulacak planlara da uymalı ve böylece geniş kapsamlı planın da normal

ve ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Planın bütün diğer parçaları gibi sürekli bir revizyon ve gelişimin içinde olmalıdır.

Kent ölçeğinde görsel formu elde etmek için uygulanan kontroller çeşitlendirilebilir. Bunlar; genel bölgeleme şartları, tavsiye raporları, özel tasarımlar, yönlendirmeler, kritik noktalar ve otoyollar veya kamu binaları gibi kamu yapılarının tasarımında yetkileri sınırlamaya kadar gidebilir. Bu teknikler, prensipte, diğer planlama amaçlarından çok da farklı değildir. Amaç netleştiğinde, problemi anlamak ve gerekli tasarım becerisini geliştirmek gerekli yetkileri elde etmekten muhtemelen daha zor olacaktır. Geniş kapsamlı kontrollerin doğruluğu kanıtlanmadan önce yapılması gereken çok iş vardır.

Böyle bir planın nihai hedefi, fiziksel biçimin kendisi değil, imgenin akılda kalan niteliği olacaktır. Bu nedenle, gözlemciyi eğitmek, kente *bakmasını* öğretmek, türlü türlü formları gözlemlemeyi ve aralarındaki ilişkileri bağdaştırmayı öğretmek bu imgeyi güçlendirmek için yararlı olacaktır. Kentlilerin sokağa taşması sağlanabilir, okullarda ve üniversitelerde eğitime yönelik sınıflar oluşturulabilir ve kent, toplumun ve umutlarının canlandırıldığı bir müzeye dönüştürülebilir. Bu tür bir eğitim, kent imgesini geliştirmekle kalmaz, yaşanan değişimlere ayak uydurmaya da yardımcı olur. Kent tasarımı sanatı, kentlinin bilgilenmesini ve eleştirel bir hale gelmesini bekleyebilir. Fiziksel reform ve eğitim, sürekli bir gelişimin parçalarıdır.

Gözlemcinin dikkatini geliştirmek, deneyimini zenginleştirmek; kenti şekillendirmek için sarf edilen katışıksız çabanın sunduğu değerlerden biridir. Bir noktaya kadar, imgelenebilirliğini güçlendirmek için kenti şekillendirme süreci, ortaya çıkan fiziksel form ne kadar başarısız olursa olsun, imgeyi keskinleştirebilir. Nitekim amatör bir ressam etrafını kuşatan dünyayı görmeye, acemi dekoratör oturma odasıyla gurur duyar ve başkalarını eleştirmeye başlar. Giderek artan bir kontrol ve karar mekanizmasıyla desteklenmezse de böyle bir süreç steril hale gelebilir. Kentin beceriksizce "güzelleştirilmesi", içinde sivil enerjinin yoğunlaşmasını ve kohezyonu barındırabilir.

V

Yeni Bir Ölçek

İlk bölümde kenti algılamanın doğasına değinilmiş ve kent tasarımının bu özel doğa nedeniyle diğer bütün sanatlardan tam anlamıyla ayrılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Kent mekânından zevk almanın ve bu mekânı kullanmanın önemli koşullarından birinin çevresel imgenin canlılığı ve tutarlılığı olduğuna değinilmiştir.

Bu imge, gözlemci ile gözlenen arasında işleyen iki yönlü bir süreçtir. Bu süreçte tasarımcının üzerinde çalıştığı fiziksel form önemli bir rol oynar. Kent imgesi beş öğeye ayrılmış, bu öğelerin nitelikleri ve aralarındaki ilişkiler ayrıntılandırılmıştır. Bu çalışmada kullanılan verilerin çoğu, kent formu ve halk imgesi analizlerinin yapıldığı üç merkezi Amerikan kentinden yararlanılarak ortaya çıkarılmıştır. Alan araştırmaları ve imgelenebilirlik için örnek görüşmeler, halk imgesi analizlerine altlık oluşturmuştur.

Her ne kadar bu çalışma tek tek öğelerin kimlik ve yapıları ile küçük bileşiklerdeki yapılanmalarıyla sınırlandırılmış olsa da kent formunun bir bütün olarak düşünüleceği bir gelecek sentezine doğru yönlenmiştir. Bütün bir metropoliten bölgenin net ve

kapsamlı bir imgesi, gelecek için temel bir gereksinimdir. Geliştirilebilirse, kent deneyimini günümüzde işleyen birimlerle orantılı yeni bir düzeye çıkaracaktır. Bu ölçekteki imgenin organizasyonu yepyeni tasarım problemlerini de beraberinde getirir.

İmgelenebilir büyük ölçekli çevrelere bugün fazla rastlanmaz. Modern yaşamın hızı ve uzamsal organizasyonu, yeni yapılanmaların ölçeği ve hızı bu tür çevreleri bilinçli bir şekilde tasarlamanın mümkün ve gerekli olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, temel düzeyde de olsa, bu yeni tasarım türüne dikkat çekmektedir. Bu sayfalarda kanıtlanmak istenen, büyük kent çevrelerinin duyusal bir forma sahip *olabileceğidir.* Günümüzde böyle bir formu tasarlamak için çok az çaba sarf edilmektedir. Problem ya ihmal edilmekte ya da mimarlık ve planlama ilkelerine dayalı bölük pörçük uygulamalara bırakılmaktadır.

Bir kentin veya metropolün formunun, devasa ve katmanlı bir düzen ortaya koymayacağı açıktır. Elbette karmaşık bir desen olacaktır, süreklilik ve bütünlük gösterecektir. Aynı zamanda da muğlak ve devingen olacaktır. Binlerce kentlinin algısal alışkanlıklarını karşılamak için esnek, işlevi ve anlamı değiştirmek için açık uçlu ve yeni betimlemelerin oluşmasını kabul eder olmalıdır. Seyircilerini, dünyasını keşfetmeye çağırmalıdır.

Çevrenin sadece iyi düzenlenmiş olması artık yeterli değildir. Şiirsel ve sembolik de olmalıdır. Bireylerini ve karmaşık toplum düzenini, isteklerini ve tarihsel geleneklerini, doğal ortamın ve kent yaşamının karmaşık işlev ve hareketlerini yansıtmalıdır. Fakat yapının netliği ve kimliğin canlılığı, güçlü semboller için ilk adımlardır. Fevkalade ve sağlam bir *mekân* olarak ortaya konulduğunda, kent de bu anlam ve ilişkilerin kümelenmelerini ve organizasyonlarını sağlayacak bir zemin oluşturabilir. Böyle bir mekân hissi, her türlü insan faaliyetlerini geliştirir ve bireyi anı biriktirmeye teşvik eder.

Kent, içinde barındırdığı her türlü insan ve sunduğu dopdolu hayatla, romantik bir yerdir, sembolik ayrıntılarla doludur. Kentli için hem müthiş hem de korkutucudur. Flanagan'ın deyimiyle, "şaşkınlıklarımızın sahnesidir".[21] Kent sahnesi, okunaklı

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

ve görünür olsaydı, korku ve karmaşanın yerini mekânın zenginliklerinin zevki ve görünümlerin gücü alabilirdi.

İmgenin gelişiminde, görünenin yeniden şekillendirilmesi kadar ne görüleceğinin öğretilmesi de eşit derecede önem taşıyacaktır. Aslında ikisi bir arada dairesel bir süreç oluşturur, hatta bu sürecin spiral olmasını da ümit edebiliriz. Görsel eğitim, kentliyi görsel dünyasında harekete geçirmeye çağıracak, bu hareketlenme de daha keskin bir şekilde çevresini fark edebilmesini sağlayacaktır. Kentsel tasarım sanatının gelişmesi, dikkatli ve eleştirel bir topluluğun oluşmasıyla ilişkilidir. Bu sanat ve topluluk bir arada büyürse, kentlerimiz de milyonlarca kent sakini için günlük hazzın kaynağı olacaktır.

EKLER

Ek A
Yön Bulmaya Dair Bazı Referanslar

Çevresel imgenin referanslarını pek çok yerde görebiliriz. Antik ve modern literatürde, araştırma ve gezi kitaplarında, gazete haberlerinde, psikolojik ve antropolojik çalışmalarda karşımıza çıkabilir. Bu tür referanslar genellikle dağınıktır, fakat sık rastlanır ve açıklayıcıdır. Bu referanslara göz gezdirirken, imgelerin nasıl oluştuğuna, bazı karakteristiklerine dair bilgiler de edinebiliriz. Hayatımızın sosyal, psikolojik, estetik ve pratik bir parçası olduğunu fark ederiz.

Örneğin antropologların açıklamalarına göre ilkel insan yaşadığı peyzaja derinden bağlıdır ve küçük parçalarını ayırt edebilir, isimlendirebilir. Gözlemciler yerleşilmemiş topraklarda bile yer isimlerine çokça rastlandığını ve coğrafyaya sıra dışı bir ilgi gösterildiğine işaret etmektedir. Çevre, ilkel kültürlerin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanlar bir arada çalışır, yaratır ve çevreleriyle uyum içinde yaşarlar. Çevreleriyle tam anlamıyla özdeşleşmişlerdir ve ayrılmak istemezler, belirsiz bir dünyada süreklilik ve istikrarı ifade eder bu durum.[4, 38, 55, 62] Santa Cruz Adaları'nın (Tikopia) insanları şöyle der:

> Toprak kalır, insan ölür. İnsan zayıflar ve toprağın altına gömülür. Biz bir süre yaşarız ama toprak ebedidir.[19]

Bu çevreler, son derece anlamlı olmanın yanı sıra canlı bir imge de yaratabilirler.

Bazı kutsal mekânlar son derece yüklü bir hale gelebilir. Böylece bu alanlarda insanlar güçlü bir şekilde dikkat toplayabilir, onları bölümlere ayırabilir ve isimlendirebilir. Kültürel ve dinsel tarihinin getirdikleriyle Atina Akropolisi, yenilemeleri imkânsız kılacak şekilde, milim milim tanrılara parsellenmiş ve isimlendirilmiştir. Avustralya'nın MacDonnell sıradağlarındaki 100 yarda 30 yard'lık* küçük bir geçit olan Emily Yarığı, yerliler için gerçek bir efsanevi yerler sergisi gibidir.[72] Tikopia'daki Marae, yılda sadece bir kere ritüeller için kullanılan, orman içinde boşaltılmış bir alandır. Küçük bir dikdörtgen biçimindedir, ancak, isimlendirilmiş yirmi noktası vardır.[19] Daha gelişmiş kültürlerde bütün bir kent bile kutsal olabilir. İran'daki Meshed veya Tibet'teki Lhasa böyle örneklerdir.[16, 68] Bu kentlerin hafızası ve yer isimleri çok çeşitlidir. Özgün formlar ve kutsal mekânlarla dolup taşar.

Çevresel imgemiz hâlâ yaşamsal araçlarımızın arasında önemli bir yer tutar, ancak, çoğu insan için muhtemelen daha az canlı ve özel bir durumdadır. Hikâyelerinden birinde C.S. Lewis, başka birinin zihninin içine girdiğini ve dış dünya imgesinde gezindiğini hayal eder.[43] Orada gökyüzü denilemeyecek gri bir ışık görür. Küçük damlalara benzer, belirsiz, soluk yeşil şekiller vardır. İskeleti olmayan bu şekillere dikkatle bakar, en sonunda bunları "Çaput Ağaçları" olarak tanımlar. Bu ağaçların, sönük yeşil renkte, yumuşak fakat kollara ayrılmamış kökleri vardır. Daha yakından baktıkça daha da silikleşir, bulanıklaşırlar.

Bir amaca yönelik hareket edebilmek, çevresel imgenin esas işlevidir. Doğru bir harita, ilkel bir kabile için ölüm kalım me-

---

* 91,4 m'ye 27,42 m.

selesi olabilir. Luritcha kabilesinin insanları, Avustralya'daki dört yıl süren kuraklığı, en yaşlılarının topografik hafızaları sayesinde atlatabilmiştir.[55] Bu insanlar, yıllarca biriktirdikleri deneyimler ve atalarından kalma bilgilerlerle, kabilenin çölden sağ çıkabilmesini sağlayacak su kaynakları zincirlerinin en küçüklerini bile bulabilmişlerdir. Yıldızları, akıntıları, denizin renklerini ayırt edebilmenin değerini Güney Denizi'nde yol alan denizciler iyi bilir. Küçücük hedefine ulaşabilmek için yola çıktığında ölümle burun buruna geleceğini bile bile yola çıkarlar. Bu tür bir bilgi hareket kabiliyetine izin verir, bu da hayat standardını yükseltir. Örneğin Caroline Adaları'ndaki Puluwat'ta denizcilik eğitimi veren ünlü bir okul yer alır. Bu yetenekleri sayesinde Puluwat insanları korsan olagelmiş ve geniş bir alan içinde adalara baskınlar düzenleyebilmişlerdir.

Günümüzde bu tür yetenekler önemsiz gibi gözükse de beyin hasarları yüzünden hareket kabiliyetini kaybetmiş insanların, çevrelerine uyum sağlayamadıklarını gördüğümüzde fikrimiz değişir.[15, 47, 51] Bu insanlar, mantıklı düşünebilir ve konuşabilirler, nesneleri de zorlanmadan tanıyabilirler. Ancak, imgelerini hiçbir şekilde bir sistem içinde yapılandıramazlar. Kendi odalarını terk ettikten sonra tekrar aynı yere geri dönemezler, evlerine kadar eşlik edilmediği sürece ümitsizce dolaşır, şans eseri tanıdık bir ayrıntı görebilirlerse ancak yollarını bulabilirler. Bir amaca yönelik hareket, karakteristik ayrıntılar serisinin özenli bir şekilde ezberlenmesiyle mümkündür. Ayrıntılar öyle aralıklarla yerleştirilmiş olur ki, bir sonraki, bir önceki işaret öğesinin hemen arkasından gelir. Bağlam dahilinde pek çok nesne referans alınarak tanımlanabilen yerler, bağlamı dışına çıkıldığında ancak bazı uzak, ayrıksı sembollerle tanımlanabilir. Bir oda küçük bir işaret levhasıyla tanınabilirken, bir cadde tramvay vagonlarının sayısına bakılarak ayırt edilebilir. Semboller değiştirilirse, kişi kaybolabilir. Garip bir şekilde, bütün bunlar tanımadığımız bir kentte nasıl yön bulabildiğimizle alakalıdır. Beyin hasar gördüğünde ise durum değişir, bunun pratik ve duygusal anlamı ise aşikârdır.

Kaybolmanın yarattığı dehşet, hareketli organizmanın çevresine alışma zorunluluğundan ileri gelir. Jaccard, Afrika yerlilerinin yönlerini kaybettikleri bir anda paniğe kapıldıklarını ve hızla çalılıkların içine kaçtıklarını söyler.[37] Witkin[81] ise bir pilotun dikey düzleme doğru yönlenme duygusunu kaybettiğinde hayatının en korkutucu ânını yaşadığına değinir. Modern kentte geçici olarak kaybolma duygusu fenomenini tanımlayan başka birçok yazar,[5, 52, 76] endişe duygusundan da bahseder. Binet, bir adamın Paris'ten Lyons'a gelirken özellikle belli bir demiryolu istasyonunda indiğini anlatır. Çünkü bu yöntem, daha zor olsa da, adamın Lyons'un Paris'e bakan bu yakasının (hatalı) imgesiyle uyuşmaktadır.[5] Başka bir kişi ise kaldığı küçük bir kasabada, bir yönlendirme hatasından dolayı, hafif bir baş dönmesi hissinden kurtulamamıştır. Çevrenin alışılmış ve hatalı organizasyonuna hastalık derecesinde sadık kalmak pek çok kaynakta değinilen bir gerçektir.[23] Diğer yandan, Brown'un açıklamalarına göre, son derece yapay ve görünürde nötral bir laboratuvar ortamında, denekler tanıdık bir nesne olarak gördükleri basit bir tahta parçasını bile bir işaret öğesi olarak algılayabilmişlerdir.[8]

Çevresel imgenin asıl işlevi yön bulmaktır ve duygusal çağrışımlarda bulunabilmenin temelini oluşturur. İmge; hareketin yönünü belirleyici bir harita görevi görmenin yanı sıra bireyin, bilgilerini bağdaştırabileceği ve harekete geçebileceği genel bir referans çerçevesi olarak da işlev görür. Bu açıdan, güven kaynağı ve sosyal alışkanlıklar kümesi gibidir. Gerçeklerin ve olasılıkların düzenleyicisidir.

Ayrıntılandırılmış bir peyzaj, kolaylıkla diğer grupların ve sembolik mekânların varlığını ortaya çıkarabilir. Yeni Gine kıyılarındaki Trobriand Adaları'nda tarımı araştıran Malinowski, vahşi ormanın içinden yükselen ağaç topluluklarını betimler, bunlar köylere veya tabu ağaç öbeklerine işaret etmektedir.[46] Benzer bir şekilde, Venedik'in düz ovalarında yüksek çan kuleleri ve Amerika'nın Orta Batısı'nda tahıl ambarları, yerleşim yerlerine işaret eder.

Çevresel imge, etkinlik düzenleyici olarak da görev yapabilir. Tikopia'daki bir adada, insanların günlük işlerine gidip gelirken kullandıkları birkaç geleneksel dinlenme yeri vardır.[19] Bu tür yerler günlük "rutin"e şekil verir. Bu adadaki yer adlarıyla dolup taşan bir alan olan kutsal Marae'de yerlerin ayırt edilebilmesi, karmaşık bir şekilde düzenlenen ritüellerin esaslarındandır. Avustralya'nın merkezinde, yerel halkın efsanevi kahramanlarının kullandığı "rüya zamanı" yolları, peyzajın imgesinin güçlü bölümlerini içerir ve yerliler bu yolları kullanırken kendilerini güvende hisseder.[53] Pratolini'nin otobiyografik romanında, Floransa'nın yıkılmış ve boşaltılmış bölgelerinde, bir zamanlar günlük yürüyüşlerini yapan insanların, hâlâ bu bölgede bu yollar varmışçasına aynı rotaları takip ettiklerine dair çarpıcı bir örnek yer alır.[56]

Çevreyi anlamak ve şekillendirmek, bilgileri düzenlemek için de bir temel oluşturabilir. Rattray, her bir bitki, hayvan ve böceğin ismini, yaşadıkları ormanı öğrenmeye ve her birinin spiritüel özelliklerini anlamaya çalışan Ashanti şifacılarından büyük bir hayranlıkla söz eder. Onlar ormanlarını bir bileşik ve sonsuza kadar gelişecek bir belge olarak "okuyabilmektedirler".[61]

Peyzajın da sosyal bir rolü vardır. Herkesin aşina olduğu, ismi konulmuş bir çevre, grubu bir araya getiren ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayan ortak anılar ve semboller üretir. Peyzaj, grubun anılarını ve ideallerini saklayarak, belleğini güçlendiren geniş bir sistem görevi görür. Ponteus, Avustralya'nın Arunta kabilelerinin hiçbir özel hafıza yeteneği olmadığını düşünür. Ancak, son derece uzun masalları tekrarlayabilmektedirler. Kırsal bölgenin her bir ayrıntısı efsaneler için birer işarettir. Her bir sahne ortak kültürlerinin hatırlanmasına neden olur.[55] Maurice Halbwachs, modern Paris'i ele alırken de aynı noktaya değinir. Paris'in sabit fiziksel ortamı, Parislilerin ortak hafızası, onları bir araya getirmek için bir potansiyeldir ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlar.[34]

Peyzajın sembolik olarak düzenlenmesi korkunun hafiflemesini, insan ile çevresi arasında duygusal olarak güvenli bir ilişki

kurulmasını sağlayabilir. Avustralya'nın merkezindeki Luritcha kabileleri hakkındaki bir alıntı bunu ortaya koyar.

> Pek çok doğa harikasına şahit olmuş beyaz adamı bile dehşete düşürecek kadar büyük ve garip bu taşların gölgesinde doğan her Luritcha çocuğu için kendi halkının tarihiyle özdeşlesen hikâyeler gerçek huzurun kaynağı olmalıdır. Bu taşlar, üzerlerinde yürüyen ruhani atalarının izlerini taşıyorsa, aralarında bir bağ var demektir. Efsaneler ve masallar, karanlıkta anlatılan hikâyeler değildirler sadece, vahşi adamın müthiş ve bilinmez olan karşısında güç kazanmasıdır aynı zamanda. İlkel insanın zihni doğaldır ki, yalnızlığın ürünü korkularla altüst olmuştur. Bu devasa -düşman değilse bile kayıtsız- doğanın onun kabilesinin tarihini ölümsüzleştirdiği ve büyü yapmak suretiyle doğayı hâkimiyeti altına alabileceği fikrine hevesle sarılmasına şaşmamak gerekir.[55]

Bu kadar ıssız ve korkutucu olmayan durumlarda bile, tanınabilen bir peyzajda aşinalığa ve doğruluğa dair hoş bir his vardır. Netsilisk Eskimoları bu basmakalıp düşünceyi kendi sözleriyle şöyle açıklarlar: "insanın kendine ait olanlarının kokusuyla çevrelenmek."

İsimlendirme ve anlamlandırma gerçekten de çevreyi canlandırır, insan deneyimlerinin şiirselliğine derinlik katar. Tibet'teki "Akbabanın Sıkıntısı", "Demir Hançer" gibi geçitler, çok tanımlayıcı olmasa da Tibet kültürüne şiirsel çağrışımlar yapmaktadır.[3] Arunta peyzajı için bir antropolog şu yorumu yapar:

> Efsaneleri deneyimlemeyenler, canlı gerçekliklerini takdir edemezler. Geçtiğimiz ülkede gördüklerimiz sadece mulga ağacı, birkaç sakız çayı, alçak veya yüksek bir iki otlak ve açık düzlüklerdi. Burayı bir sahne haline getiren aborijin tarihindeki faaliyetlerdir. Masallar o kadar canlıdır ki, araştıran kişi, üzerinde yaşanmış bu alandaki faaliyeti hisseder. İnsanlar oraya buraya koşturuyormuş gibi gelir.[54]

Günümüzde koordinatlarla, numaralandırma sistemleriyle veya soyut isimlerle anlamlandırdığımız çevremizin aşikâr formunu, somut canlılığını sık sık gözden kaçırmaktayız.[40] Wohl

ve Strauss, izlenimlerini düzenlemek ve günlük etkinliklerini sürdürebilmek için, yaşadıkları kentin fiziksel bir sembolünü bulmaya çalışan insanların çabalarından örnekler verir.[82]

Proust'un, çocukluğunda yazları geçirdiği Combray'daki çan kulesinin tanımını yaptığı *Du Coté de chez Swann*'da (*Swann'ların Tarafı*), çevrenin imgelenebilirliği yarattığı his ve önemi özetlenmiştir. Peyzajın bu parçası, kentin yerini belirlemek ve kenti sembolize etmekle kalmaz, her bir günlük faaliyetin içine girer ve yaşamının sonraki bölümlerinde hâlâ aradığı bir hayalet olarak kalır:

> Kişi en sonunda hep çan kulesine dönmelidir, her şeyin üstündeki odur. Bütün evleri, beklenmedik bir tepe üzerinde bir araya getiren odur.[57]

Referans Sistemleri

İmgeler çeşitli şekillerde düzenlenmelidir. Haritalar, soyut ve genelleştirilmiş referans sistemlerinden oluşturulmalıdır. Kimi zaman kesin kimi zaman da alışılmış bir biçimde konumlara veya ilişkilerin özelliklerine işaret eder olmalıdır. Sibirya'daki Chukchee dilinde 22 farklı yön için karşılıklar yer alır, pusula üç boyutlu ve güneşe bağlıdır. Yönler arasında en üst nokta ve en alt nokta (zenit ve nadir), gece yarısı (kuzey) ve gün ortası (güney) vardır ve yönlerin hepsi de sabittir. Bunlardan başka 18 yön daha vardır; bunlar güneşin gece ve gündüz saatlerindeki konumuna göre belirlenir ve mevsimlere göre değişir. Bu sistem her bir yatak odasının yönlendirilmesinin kontrolünde önem taşır.[6] Pasifik'e doğru yol alan Mikronezya gezginleri kesin bir yönsel sistem kullanır. Simetrik olduğu halde bu sistem, takımyıldızlarına ve adanın yönlerine bağlıdır. Yönler 28 ila 30 arasında değişir.[18]

Kuzey Çin düzlüklerinde kullanılan sistem ise tam anlamıyla düzenlidir. Derin büyülü çağrışımlar içerir. Kuzey, siyah renkle ve şeytanla bağdaştırılır; güney ise kırmızıyla, neşeyle, hayatla

ve güneşle. Son derece katı bir şekilde dinsel nesnelerin ve geçici yapıların yerleştirilmelerini düzenler. Bir Çin icadı olan "Güneyi İşaret Eden İğne"nin asıl amacı budur, deniz seferleri için değil, binaların düzenlenmeleri kaygısıyla ortaya çıkmıştır. Bu sistem öylesine yaygındır ki, bu düzlük ülkede yaşayanlar herkesin alışık olduğu gibi sağa veya sola göre değil, pusulaya göre yön belirler. Bu düzenleyici sistem, bireyin ihtiyaçlarına öncelik vermez, onunla birlikte hareket edip değişmez. Sabit, evrensel ve bireylerüstü bir sistemdir.[80]

Avustralya'nın Arunta kabilesi, bir nesneden bahsederken, alışkanlıkla, yaklaşık olarak nerede olduğunu, yönelimini ve görünürlüğünü açıklar. Diğer yandan, Amerikalı bir coğrafya uzmanı, yön bulmada dört ana yöne gereksinimimizi açıklayan bir makale sunmuş, ancak, göze çarpan kentsel öğelerle yönünü bulmaya alışmış pek çok kentli için bunun gerekli olmadığını duyduğunda hayrete düşmüştür. Kendisi de açık alanlara sahip bir ülkede, dağ manzaralarıyla büyümüştür.[52] Büyük Sahra'da yaşayan biri veya bir Eskimo için sabit yönler, kutsal nesnelerle değil, hâkim rüzgârlarla veya bu rüzgârların sonucu oluşan kum veya kar tepeleriyle tanınır.[37]

Afrika'nın çeşitli bölgelerinde kullanılan esas yön, soyut ve sabit olan değildir, eve giden yolun yönüdür. Jaccard, birkaç kabilenin bir arada kamp kurduğu bir durumda, her birinin kendiliğinden kendi kabilesinin bölgesi yönünde yerleşerek gruplar oluşturduklarını belirtir.[37] Ardından, Fransız komisyoncularının, tanımadıkları bir ülkede işlerini daha iyi yaptığını ekler. İsimlere ve işaret öğelerine pek dikkat etmemektedirler; ancak, tren istasyonuna dönüş yolunu akıllarına kazımışlardır ve işleri biter bitmez bu yola koyulurlar. Avustralya'nın höyükleri ise totem merkezine veya ruhsal mabetlere yönelik yerleşmişlerdir.[72]

Tikopia Adası'ndaki sistem ise farklıdır; evrensel değildir, egosantrik veya bir noktaya yönlendirilmiş de değildir. Fakat peyzajın belirli bir kenarıyla bağlantılıdır. Ada o kadar küçüktür ki, kişinin kaybolması ya da denizin sesini duymayacak bir

noktada bulunması imkânsızdır. Adada yaşayanlar da bu yüzden uzamsal referanslar için denizde ve karadaki ifadelerinden yararlanırlar. Yerde duran bir baltanın yeri bu şekilde saptanır. Firth, bir adamın diğerine şu şekilde seslendiğini duymuştur: "Çenenin denize bakan tarafında bir parça çamur var."[19] Referans dokusu öyle güçlüdür ki, gerçekten büyük bir toprak parçasını algılamakta zorluk çekerler. Köyler kıyı kenarına dizilmişlerdir ve geleneksel yol tarif etme yöntemlerine göre sadece "bir sonraki köy" veya "şu köyün arkasındaki" gibi sözcükler kullanırlar. Kolaylıkla anlaşılan, tek boyutlu bir seridir bu.

Bazen de çevre genel yön bulma sistemlerine göre düzenlenmemiş; diğer bütün her şeyin bu noktaları "gösterdiği" bir veya birkaç yoğun odak noktasına göre düzenlenmiş olabilir. İran'daki Meshed kentinde, merkezdeki ibadet yerinin etrafındaki her şey kutsaldır, havada uçuşan toz tanecikleri bile. Ziyaretçilerin kente girmeden üzerinden geçtikleri tepeden bu alandaki cami gözükür ve bu noktanın kendisi önem taşıyor olmakla kalmaz, aynı zamanda türbeye doğru uzanan her yolu selamlamak da gerekir. Kutsal odak, çevredeki her şeyi düzenler ve kendine çeker.[16] Roma Katolik Kilisesi'nde kilisenin iç mekânını düzenleyen altar ekseninden geçerken diz çökme geleneği de buna benzetilebilir.

Floransa kenti de geçirdiği görkemli dönemler boyunca bu şekilde organize olmuştur. O zamanlarda tanımlama ve yönsel referanslar "canti" aracılığıyla yapılmaktaydı. "Canti"; avlular, ışıklar, savaş armaları, tapınaklar, önemli ailelerin evleri ve eczaneler gibi önemli dükkânların meydana getirdiği odak noktalarını içerirdi. Daha sonradan canti isimleri sokaklara da verildi, akabinde resmileştirildi ve 1785'te de işaret levhaları konuldu. Evlerin sırayla numaralandırılması ise 1808'de yapıldı ve kent artık, yollara göre tanımlanmaya başladı.[11]

Eski kentlerde bölgelere göre imgeleme ve referans alma yaygındı, mahalleler ve nüfusları değişmiyordu, yalıtılmış ve ayrışmışlardı. İmparatorluk dönemi Romasında adresler yalnızca küçük bölgelere veriliyordu. Böyle bir bölgeye ulaşabilmek, ancak kişinin kendi araştırmalarıyla mümkün olabiliyordu.[35]

Peyzaj, hareket hatlarıyla şekillendirilebilir. Avustralya'nın Arunta bölgesi örneğinde bütün alan; yalıtılmış totemik "araziler" veya klan mülkleri serilerini bağlayan efsanevi yollar şebekesiyle düzenlenir ve bu alanlar arasında da ıssız topraklar yer alır. Totemik objelerin saklandığı ambara giden normalde sadece tek bir yol vardır, ancak Pink, rehberinin bu kutsal alana gidebilmek için yolu oldukça uzattığını anlatır.[54]

Jaccard, Büyük Sahra'daki bir Arap rehberden söz eder. Bu rehber, en belirsiz izleri bile takip edebilmektedir. Onun için çöl, bir yol şebekesi gibidir. Bir keresinde, varacağı noktayı takip edeceği yol son derece belirli olmasına rağmen, fazla ipucu bulamayacağı, dönemeçlerle dolu başka bir yolu dikkatlice takip etmiştir. Fırtınalar ve seraplar işaretleri güvenilmez bir hale getireceğinden, alıştığı bir yöntemdir bu.[37] Başka bir yazar, Büyük Sahra'daki Medjbed'den bahseder. Develerin geçtiği, binlerce kilometrelik bomboş bir alan, kıtalar ötesi bir yoldur bu. Bir su kaynağından diğerine yol almak gerekir ve geçiş noktaları taş yığınlarıyla işaretlenmiştir. Bu işaretleri kaybetmek, ölüm anlamına gelir. Bu yolun güçlü karakterinden, hatta neredeyse kutsal bir karakter kazanmasından bahseder.[24] Çok daha farklı bir peyzaj, görünürde geçilmesi imkânsız Afrika ormanlarının karmaşık düzeni, fillerin geçtiği yollar sayesinde yerlilerin de geçmesine imkân sağlar. Onlar nasıl öğreniyorsa, biz de kent sokaklarını kullanmayı öğrenebiliriz.[37]

Venedik'i anlatırken Proust da yol referans sistemlerine dair canlı bir örnek verir:

> Gondolum küçük kanalları takip ediyordu, sanki bir perinin eli beni bu oryantal kentin labirentlerinde yönlendiriyor gibiydi. Ben ilerledikçe, kalabalık bir mahallenin kalbini parça parça bölerek yolu açıyor, sanki belli belirsiz incecik çatlaklarla, küçücük Mağribi pencereleriyle yüksek binalar, sihirli rehberim elinde bir mumla ilerliyormuşcasına, yolumu güneş ışığıyla aydınlatıyordu.[58]

Brown, gözlerini bağladığı denekleri bir labirente soktuğu deneylerinde, deneklerin bu oldukça sınırlı durumda bile üç de-

ğişik yön bulma yöntemi geliştirdiğini ortaya koymuştur. Birinci yöntem, hareket serilerinin ezberlenmesidir. Bu yöntem, seriler doğru bir şekilde tekrarlanmadığında ise başarısız olmaktadır. İkincisi, işaret öğeleri seti oluşturmaktır. Konumu belirleyen tahtalar, ses kaynakları, güneş ışınları bu setlerin öğeleridir. Sonuncusu ise odanın içinde yön bulma hissine güvenmektir. Örneğin, odanın dört köşesindeki genel hareketlerin imgelenmesi bir sonuç yaratabilmektedir.[8]

İmgenin Oluşturulması

Çevresel imgenin yaratımı, gözlemci ve gözlenen arasında iki yönlü bir süreçtir. Gözlemcinin gördükleri dışsal forma dayanır, ancak, gördüklerini nasıl yorumladığı ve nasıl düzenlediği, dikkatini nereye yönelttiği gördüklerini etkiler. İnsan organizması kolayca uyum sağlayabilir ve esnektir. Değişik gruplar aynı fiziksel gerçekliği oldukça farklı imgeleyebilirler.

Sapir, güney Paitu dilinde dikkat toplamayla ilgili ilginç bir örnek verir. Paitular, topografik oluşumlar için dillerinde tek bir karşılık geliştirmişlerdir. Örneğin sırtlarla çevrili dağlarda yer seviyesindeyken, "güneş alan kanyon tarafı" veya "birkaç küçük sırtla birleşen inişli çıkışlı yer" gibi tarifler kullanırlar. Yarı kurak bir bölgede topografyada belirli bir yeri düzgün bir şekilde anlatmak için bu tür referanslar gereklidir. İngilizce'de bütün yabani otları tek bir kelimede toplayan "weeds" kelimesinin karşılığı, karakteristik Hindu dilinde farklılaşmaktadır, diye ekler Sapir. Hindu dilinde etler çiğ veya pişmiş olmasına, hatta rengine ve büyüme şekillerine göre çeşitlenir, İngilizce'de dana, inek, boğa, buzağı ve sığır etinin çeşitlenmesi gibi. Ancak, aynı zamanda, Hint kabilelerinden birinin dilinde güneşle ay bile ayrıştırılmamaktadır diye de ekler.[66]

Aleutlar yaşadıkları alanın sıradağları, tepeleri, volkanları gibi olağanüstü dikey unsurlarına yerel isimler vermemişlerdir. Ama küçük dereler, çaylar veya göletler gibi suya dair en ufak yatay öğenin bile ayrı bir ismi vardır. Bu durum, en ufak bir su-

yolunun dahi hayati önem taşıyan çevresel bir öğe olmasından kaynaklanıyor olabilir.[26] Netsilik Eskimolarının da dikkatleri suya dair öğelere yöneliktir. Rasmussen* için yerlilerin çizdiği yirmi eskizde, 532 yer ismine rastlanmıştır. Bunların 498'i adaların, sahillerin, koyların, yarımadaların, göllerin, akıntıların veya derelerin geçit yerlerinin isimleridir. 16'sı tepelerin veya dağların, sadece 18'i de kayaların, vadilerin, bataklıkların veya yerleşim yerlerinin ismidir.[60] Yung'un referansına göre, eğitimli bir jeolog, sisli Alp Dağları'nı yalnızca taşların jeolojik türlerine bakarak hiç tereddütsüz geçebilmiştir.[83]

Dikkatin toplanabileceği başka bir durum da gökyüzününkidir, ancak, bu pek de alışıldık bir yöntem değildir. Stefansson, Kuzey Kutbu'nda alçak ve birörnek bulutların yeryüzünü de etkilediğini söyler; açık denizler üzerindekiler koyudur, kıyıya yakınlaştıkça beyazlaşır, buzul alanlar üzerinde biraz daha koyulaşırlar vb. Geniş körfezleri geçerken bu bilgiler önem taşır, işaretler ufuk çizgisinin altından okunabilir durumdadır.[73] Güney Denizleri'nde gökyüzünün bu yansımaları yoğun olarak kullanılır. Bir adanın sadece ufuk çizgisinin altında olup olmadığını belirlemek için değil, yansımanın renk ve şekline göre adayı tanımlamada kullanılır. Yön bulmak için gerekli formlar hakkında geniş bilgiye Gatty'nin deniz yolculukları üzerine olan son kitabında yer verilmektedir.[23]

Bu gibi kültürel farklılıklar yalnızca dikkatin toplanabileceği öğelerle sınırlı değildir, bu öğelerin nasıl düzenlendiği konusunda da farklılıklar göze çarpar. Aleut Adaları'nın yerlileri kendi dillerinde yaşadıkları adaları isimlendirmemişlerdir, bize mantıklı gelen düşünce zinciri onlara tamamen yabancıdır.[17] Aruntalılar yıldızları bizden çok daha farklı bir şekilde gruplar; parlak ve yakın yıldızları bir kümeye, sönük ve uzak olanları ise başka bir kümeye sokarlar.[45]

Algısal mekanizmamız öylesine kolay uyum sağlar ki, her bir insan topluluğu çevresini algılayabilir, değişik bölümlerini ta-

* Knud Johan Victor Rasmussen. Kuzey kutbuna ilk ulaşan Danimarkalı kâşif ve etnolog.

nımlayabilir, özel ayrıntıları tanıyabilir ve anlamlandırabilir. Dışarıdan bakan biri için o çevre içindeki her şey her ne kadar birbirine benzer gözükse de orada yaşayan için durum farklıdır. Avustralya'daki sonsuz gri mulga ağaç topluluklarında, Eskimoların denizle karanın bile zor ayırt edildiği, karla kaplı dümdüz ülkelerinde, sisli, değişken Aleut topraklarında veya Polinezyalı denizcinin "yolsuz izsiz" açık denizinde bu bir gerçektir.

Batı'nın harita yapım teknikleri ancak son zamanlarda bu iki ilkel grubun, Güney Denizleri'ndeki denizciler ile Eskimoların, yön bulma ve coğrafya bilimine katkılarına yetişebilmiştir. Eskimolar serbest el çizimiyle, kullanışlı haritalar yapabilmektedirler ve bu haritalar 400-500 millik alanı kapsayabilmektedir. Daha önceden yapılmış haritalardakileri tekrar etmeden böyle haritalar oluşturmak dünya üzerinde çok az insanın vakıf olabileceği bir yetenektir.

Benzer şekilde, Pasifik'teki Caroline Adaları'ndaki eğitimli denizciler; takımyıldızlara, adaların konumlarına, rüzgâr ve akıntılara, güneşin konumuna ve dalgaların yönüne dayalı ayrıntılı bir denizcilik sistemi geliştirmişlerdir.[18, 44] Arago, ünlü bir pilotun, bir takımadadaki bütün adaları mısır tanelerinin konumuna göre belirleyebildiğini, her birinin ismini bildiğini, her birine nasıl ulaşıldığını ve hangi ürünlerin yetiştirildiğini bilebildiğini yazmıştır. Üstelik bu takımadalar doğudan batıya 1500 millik bir alanı kapsamaktadır! Ayrıca bu pilot, bambudan bir pusula yapmış, bu pusulayla hâkim rüzgârları, takımyıldızları ve akıntıları belirleyebilmiş ve yönünü bulabilmiştir.

Soyut yetenekler ve algısal dikkatle ilgili bu zaferlerin sahibi her iki kültürün, iki ortak noktası vardır. Birincisi, çevreleri su ya da karla kaplıdır, tamamen özelliksizdirler ve farklılıklar ancak ustalıkla ayırt edilebilir. İkincisi ise her iki grup da hareket halinde olmak zorundadır. Eskimo, tabii eğer o kadar yaşayabilirse, her mevsim değişiminde avlanma türünü de değiştirmelidir. Güney Denizleri'nin en iyi denizcileri, bereketli adalardan değil, küçük ve alçak adalardan gelmektedir ve doğal kaynakları kıttır, her an açlıkla karşı karşıya gelme ihtimali vardır. Büyük Sah-

ra'nın bomboş alanlarındaki göçebe Touaregler benzer bir gruptur ve hemen hemen aynı yeteneklere sahiptirler. Diğer yandan, Jaccard, yerleşik tarımla uğraşan Afrika yerlilerinin kendi ormanlarında bile kolayca kaybolabildiklerini kaydeder.[37]

Formun Rolü

İnsan algısının esnekliği ve uyum kabiliyetiyle ilgili bu kadar şey söyledikten sonra fiziksel dünyanın da etkisinden söz etmek gerekir. Zor algılanabilecek çevrelerden ustalıklı navigasyon becerilerinin çıkması, görünürdeki şekillerin etkisini de ortaya koymaktadır.

Bu kadar dirençli bir çevrede ayırt edebilme ve yön bulabilme kabiliyetinin bir bedeli de vardır. Bu bilgiler genellikle uzmanlara özgüdür. Ancak şefler Rasmussen'in haritalarını çizebilmiştir, birçok diğer Eskimo bunu yapabilecek kabiliyete sahip değildir. Comet, Güney Tunus'ta yalnızca bir düzine iyi rehber olduğunu vurgular.[13] Polinezya'nın denizcileri, yönetici sınıfa mensuptu. Bilgiler babadan oğula geçmekteydi ve daha önceden de değinildiği gibi Puluwat Adası'nda bu eğitimi veren resmi bir okul dahi vardı. Denizciler ayrı bir yemekhanede yemek yerdi, çünkü sadece yönlerden ve akımlardan bahsederlerdi. Bu durum, Mark Twain'in Mississippi Nehri'nde görev yapan pilotlarını andırmaktadır. Onlar da hiç durmadan nehirde bir aşağı bir yukarı yol alır ve hain bir şekilde yer değiştiren işaretleri yan yana getirmeye uğraşırlardı.[77] Bu yetenek her ne kadar hayranlık uyandırıcı olsa da çevreyle kolay ve tanıdık bir ilişki kurmayı zorlaştıran bir durumdur. Polinezyalı denizciler ciddi endişelerle karşı karşıya kalmaktadırlar, kara parçalarını bulmak üzere yan yana dizilerek uzun bir sıra oluşturan kanolar denizciliğin alışıldık bir görüntüsü haline gelmiştir. Avustralya'nın Arunta kabilesinde ise bir su oyuğundan diğerine rehberlik edebilen veya mulga ağaç toplulukları içinde kutsal yolu bulabilen yalnızca yaşlılardır. Tikopia'nın iyi bir şekilde ayrıştırılmış adalarında ise böylesi problemlerle neredeyse hiç karşılaşılmaz.

Belirleyici özellikleri olmayan çevrelerde yerli rehberlerin yönlerini kaybettiğine dair yaygın hikâyeler de vardır. Strehlow, deneyimli bir yerliyle Avustralya'nın mulga ağaçlıklarından çıkabilmek için saatlerce çabaladıklarını, tanıdık bir işaret görebilmek için rehberin tekrar tekrar ağaçlara tırmandığını anlatır.[75] Jaccard ise kayıp Touareglerin trajik durumlarına değinir.[37]

Diğer yandan, gözün ayırt edici yeteneğine rağmen, bazı peyzaj öğelerindeki görsel nitelikler bu öğelerin dikkatten kaçmasını imkânsız kılar. Genellikle kutsallık atfedilen doğal öğeler en dikkat çekici olanlardır. Ashanti tanrılarının büyük göl ve nehirlerle bağlantılı olması ve büyük dağlara bütün topluluklarca saygı gösterilmesi bunun örnekleridir. Waddell, Buddha'nın ölümüyle ilişkilendirilen Assam'daki meşhur tepeyi göz alıcı ve pitoresk kelimeleriyle tanımlar. Tepe, bir düzlükten aniden yükselmektedir ve keskin bir tezat teşkil etmektedir. Bu alanda, çok daha önceleri aborijinlerin tapınaklarının yer aldığını, daha sonradan Brahmanlar ve hatta Müslümanlar için kutsal bir yer haline geldiğini de ekler.[78]

Fiziksel nedenlerden ötürü, Tikopia Adası'nda yön bulabilmenin merkezinde adanın büyük dağı vardır. Burası hem sosyolojik hem de topografik açıdan adanın en yüksek noktasıdır ve tanrıların bu alana indiğine inanılır. Açık denizlerdeyken evin nerede olduğu bu dağa bakılarak anlaşılabilir ve doğaüstü güçlerin havasını taşır. Bu tepe nadiren temizlendiği ve adanın diğer kısımlarında bulunmayan kulkas kökü yetiştiği için bu alana gösterilen özel ilgi daha da artar.[19]

Bazen de bir alan dikkati zorlamak için olağanüstü bir biçimde farklılaştırılabilir. Kawaguchi, Tibet'teki Kholgyal Gölü'nün yakınlarındaki bir nehrin kıyılarını şöyle tarif eder:

> ...şurada burada taş yığınları, bazıları sarı, bazıları koyu kırmızı, mavi, hatta bazen yeşil, bazıları da mor... bu taşlar oldukça fevkalade, bazıları sivri ve köşeli, bazıları nehirden fırlamış. Yakında bir kıyı... tuhaf taşlarla dolu ve her birinin de bir ismi var... Bunların hepsi de insanların saygı göstereceği nesneler.[39]

Daha mütevazı bir örneğe göre, bir çayırda yuva yapan kuşların korudukları bölgeler, bu alanda yaşayanlarca çizilen haritalarda yıllara göre gösterilmiştir. Bu bölgeler, geniş dalgalanmaları ve yeni düzenlemeleri gösterir. Ayrıca, bireylerin meslek gruplarına göre de çeşitlenir. Fakat her bir grup, çitler veya çalılıklar gibi bazı güçlü algısal sınırları aynı şekilde göstermiştir.[50] Göç eden kuşlar, deniz kıyıları gibi topografik öğelere göre belirlenen sınırları veya büyük "yol gösterici hatları" takip ederler. Çekirge sürüleri bile, rüzgârı referans alarak yönlerini belirler ve bir arada yol alırlar. Niteliksiz su yüzeylerinde hareket etmeleri gerektiğinde dağılır ve kaybolurlar.

Diğer öğeler fark edilebilir ya da ayırt edilebilir olmasalar da "varlıkları" hissedilebilirdir. Oldukça farklı kültürlerden insanlar için bir canlandırma, tuhaf bir şekilde canlı bir gerçeklik olabilir. Kawaguchi, Tibet'teki kutsal bir dağdan bahseder. İlk kez gördüğünde "muazzam bir görkemle havada asılı duruyor" gibi gelmiştir, kendi Buddha Vairochana'sına benzetir, Bodhisattva da ona eşlik etmektedir.[39]

Oregon Yolu'nun dik kayalıklı bir bölgesi de ilk bakışta üzerinizde benzer bir etki bırakır.

> ...Batıya bakan tarafı, şaşkınlık yaratacak uçurumlarla doludur... Birçok gözlemci; deniz fenerleri, tuğla ocakları, Washington'daki meclis binası, Beacon Tepesi, mermi kuleler, kiliseler, kulelerin sivri tepeleri, meydanlar, piramitler, satolar, kaleler, sütunlar, kubbeler, minareler, tapınaklar, Gotik satolar, "modern" takviyeler, Fransız katedralleri, Renanya satoları, kuleler, tüneller, koridorlar, mozoleler, bir Belus tapınağı ve asma bahçeleri keşfetmişlerdir bu oluşumda. Bir bakışta kayalar kentleri, tapınakları, satoları, kuleleri, sarayları ve büyük ve görkemli her türlü yapıyı andırmaktadır... Her dönem ve her ülkenin mimarisine göre, güzelim beyaz mermerden yapılma, muhteşem büyük yapılardır bunlar.[69]

Pek çok gözlemci bu özel jeolojik oluşumların karşı konulamaz etkisini belirtmek için alıntılar yapar.

İnsan algısının esnekliğinden bahsederken, dışsal fiziksel formların da önemli bir rolü olduğunu eklemek gerekir. Bunlar dikkati davet eden veya uzaklaştıran, düzenlemeleri ve ayrıştırmaları kolaylaştıran veya zorlaştıran çevrelerdir. İnsan beyninin, bir arada bulunan materyalleri aklında tutabilmesine benzetilebilir bu.

Jaccard, İsviçre'de insanların yönlerini bulmayı bir türlü beceremedikleri birkaç "klasik mekân"dan bahseder.[36] Peterson ise ızgara sistemin düzeninin değiştiği her noktada, oluşturduğu Minneapolis imgesinin de yıkıldığını söyler.[52] Trowbridge'e göre, çoğu insan New York'tan uzak şehirleri büyük hatalar yapmadan tanımlayamamaktadır. Albany ise bir istisnadır, çünkü Hudson Nehri bu kenti görünür kılar.[76]

Londra'da, 1695'te kurulan küçük bir oluşum, "Seven Dials/ Yedi Kadran"; dairesel bir kavşakta birleşen yedi cadde ve bu kavşakta yer alan yedi güneş kadranı taşıyan Dorik üslupta bir sütundan oluşmaktadır. Bu yedi kadrandan her biri de ışınsal yedi caddeye bakmaktadır. Gay, *Trivia* adlı eserinde, bu kafa karıştırıcı şekilden bahsederken, ancak köylülerin veya bunu ilk defa gören aptalların şaşkına döneceğine değinir.[25]

Malinowski ise, Yeni Gine yakınlarındaki D'Entrecasteaux Adaları'nın Dobu ve Amphlett volkanik oluşumları ve Trobriand Adaları'nın tekdüze mercan adaları arasındaki keskin farklara değinir. Bu ada grupları birbirlerine düzenli ticaret seferleriyle bağlanırlar. Dobu alanında da efsanevi anlamlar yoğunlaşmıştır. Trobriandlıların bu imgelenebilir volkanik oluşumlara gösterdikleri tepkiler de Malinowski'nin eserinde yer alır. Trobriand'dan Dobu'ya gidişini şu şekilde betimler:

> Trobriand lagününe kadar uzanan adanın alçak kısımları, giderek incelir ve pusun içinde kaybolur. Önlerinde güney dağları giderek yükselir... En yakındaki, ince ve biraz da yana yatmış piramit şeklindeki Koyatabu Dağı, çekici bir yol göstericidir. Denizcileri güneye yönlendirir... Birkaç gün içinde bu bedensiz bulanık şekiller, Triobriandlılar için olağanüstü şekiller ve muazzam hacimler oluşturacaklardır. Sarp kayalar ve

> yeşil ormanların oluşturduğu sağlam duvarlarıyla Kula tüccarlarının etrafını saracaklardır... Trobriandlılar, gizli saklı koylara, derin sulara yol alacaklardır... berrak suların dibinde rengârenk mercanlar, balıklar ve yosunların olağanüstü dünyasıyla karşılaşacaklardır... ayrıca çeşitli şekillerde, çeşitli renklerde kocaman harika taşlar da göreceklerdir, oysaki kendi vatanlarında yalnızca yavan, sönük beyaz mercan taşları vardır... Birçok granit, basalt, volkanik tüf türleri, metalik halkaları ve keskin kenarlarıyla siyah obsidiyen örnekleri, kırmızı ve sarı aşıboyası alanları... Bu yüzden, önlerinde uzanan bu manzara bir çeşit vaat edilmiş toprak, neredeyse efsanevi bir ülkedir.[46]

Benzer şekilde, bütün alanları mulga düzlükleriyle kaplı, "rüya-zamanı" yolları her yanına yayılmış olan Avustralya'da ise efsanevi alanlar, kutsal tarihin ve dikkatin toplandığı noktalar, iki farklı peyzajda oldukça yoğunlaşmıştır. Bunlar MacDonnell ve Stuart sarp sıradağlarıdır.

İlkel alanlar karşılaştırmalarına benzer olarak, Eric Gill'in İngiltere'nin iki farklı alanını karşılaştırmasını ele alabiliriz. Biri doğduğu yer olan Brighton, diğeri ise yetişkinliğini geçirdiği Chichester'dır.

> Kentlerin de bir şekli olabileceği hiç aklıma gelmemişti, çok sevdiğim lokomotiflerim gibi karakterleri ve anlamları olabileceğini hiç düşünmemiştim. (Chichester) planlanan ve düzenlenen bir kasaba, bir kentti – yalnızca pis caddelerden oluşan bir yığın, demiryolu ağlarının ve barakalarının izin verdiği noktaya kadar mantar gibi büyüyen bir yer değildi... Chichester, Brighton'a hiç benzemiyordu, bir tek bundan emindim. Bir son nokta, bir şey, bir yerdi orası... Chichester planı açık ve netti... Roma duvarının üzerinden yemyeşil alanlara bakabilirdiniz... Dört geniş, dümdüz anacadde, kenti neredeyse dört eşit parçaya bölüyordu ve konutların yer aldığı alan da dört küçük caddeyle dörde bölünüyordu. Bu alanlar da neredeyse tamamen on yedinci ve on sekizinci yüzyıldan kalma konutlarla doluydu... Ama Brighton, bilindiği gibi... burası hakkında söylenecek pek fazla bir şey bile yok. Brighton'ı düşündüğümde, aklıma sadece merkezinde evimizin olduğu geliyor... başka hiçbir şey yokmuş gibi. Ama Chichester'da yaşarken... Merkezde 2 No'lu Kuzey Duvarla-

rı yoktu, pazar alanı vardı. Şehirle ilgili neler hissedilebileceğini öğrenmemiştik sadece, genel olarak düzenlenmiş ilişkilerin nasıl olabileceğini öğrenmiştik... Brighton bir yer bile değildi. Başka türlü bir kentin varolacağı bile aklıma gelmezdi.[33]

Reani Dağı'nın varlığından ötürü, Tikopia Adası'nın kolayca algılanabildiğinden bahsedilmişti. Aşağıdaki alıntı, farklılaşmış bir şeklin nasıl ayrıntılandırılabileceğini göstermektedir.

Bir Tikopia yerlisi, yola çıktıktan sonra, ufukta adanın ne kadar göründüğüne bakarak adadan ne kadar uzaklaştığını anlar. Bu hesabın beş önemli göstergesi vardır. Birincisi rauraro'dur, kıyıdaki alçak arazi. Yerli, Rauraro gözden kaybolduğunda adadan biraz uzaklaştığını anlar. Adanın çeşitli yerlerinden yükselen 200-300 fitlik tepeler (mato) de görünmez olunca başka bir noktaya geldiğini anlar. Ardından, uru maruna gelir, gölü çevreleyen, yüksekliği 500-800 fit arasında değişen sıra sıra tepelerin dorukları dalgalar arasında kaybolur. Ardından Reani Dağı'nın kontürünün görünen son noktası, uru asia, gözden kaybolur. O zaman denizci oldukça açıldığını anlar, son olarak da uru ronorono'yu görür. Dağın en uç noktası gözden kaybolduğunda, bu anı kederle selamlar.[19]

Ayrıştırılmaya müsait bu peyzaj yardımıyla, adadan ayrılmanın bu tanıdık fenomeni, her biri pratik ve duygusal anlamlar yüklü aralıklarla bir rutin halini alır.

Forster'ın romanının karakteri Hindistan'dan dönüş yolculuğunda, Akdeniz'i geçerken aniden sarsılır. Çevresindeki formlar ve nitelikleri, imgelenebilirlikleri tamamen değişmiştir.

Venedik'in binaları, Girit'in dağları ve Mısır'ın tarlaları, hepsi yerli yerindeydi ona göre, fakir Hindistan'da ise her şey yanlış. Putların tapınaklarında, yumru yumru tepelerde formun güzelliğini unutmuştu, gerçekten de form olmadan güzellik olur muydu?.. Eski üniversite günlerinde, kendini Aziz Mark'ın rengârenk battaniyeleriyle sarmalamıştı. Ama mozaiklerden ve mermerlerden daha değerli bir şey sunuluyordu şimdi ona; insanoğlunun yapıtları ve onları barındıran yeryü-

> zünün uyumu, karmaşıklıktan kurtulan uygarlıklar ve ete kemiğe bürünmüş makul formlar. Hintli arkadaşlarına gönderdiği resimli kartpostallarda, hepsinin de şu anda deneyimlediği hazları kaçırdığını düşünürdü. Bunlar, formun hazzı ve bu hazzın ortaya çıkardığı engellerdi. Onlar Venedik'in görkemini görebilirlerdi ancak, biçimini göremezlerdi.[22]

İmgelenebilirliğin Dezavantajları

Oldukça görünür bir çevrenin dezavantajları da olacaktır. Esrarengiz anlamlarla yüklü bir çevre, elverişli faaliyetleri engelleyebilir. Arunta kabilesi daha uygun bir alana yerleşmektense ölümü göze alır. Çin'de atalarına ait gömütlerin bulunduğu alan, ülke için önem taşıyan tarım arazilerini işgal etmektedir. Maoriler de koşulları son derece elverişli yerleşilebilir alanlara, efsanevi anlamlarından dolayı yerleşememektedir. Toprağa bir anlam yüklenmemişse kullanılması da kolaylaşır. Alışkanlık haline gelmiş düzenlemeler, yeni tekniklere ve kolayca uyum sağlamaya izin vermiyorsa, kaynakların kısıtlı kullanımı bile zayıflayabilir.

Geoghegan, Aleutluların mekânlara çok çeşitli isimler verdiğinden bahseder. Ancak, ufacık bir öğe için bile bir isim verdiklerinden, diğer adalardaki isimleri hiç duymadıkları bile olur diye ekler.[26] Soyutlama ve genelleme eksikleri olan, fazlaca ayrıştırılmış bir sistem aslında iletişimi zayıflatabilir.

Bu durum, başka şekillerde de sonuçlanabilir. Strehlow, Arunta için şunları söyler:

> Belirgin veya değil, çevrenin her bir öğesi bu efsanelerden biriyle bağdaştırıldığı için yazınsal çabalara tamamen ilgisiz kalındığını anlayabiliriz... Ataları, her bir noktayı öylesine doldurmuştur ki, kendi hayal güçleriyle dolduracakları bir alan kalmamıştır... Gelenek, etkili bir biçimde yaratıcı güdüleri bastırmıştır... Yerel efsaneler yüzyıllardır değişmemiştir... Hayal gücünden yoksun bir şekilde korunmaktadırlar... İlkel bir topluluk olmaktan çok, gerilemiş bir ırktır bu kabile.[75]

Çevrenin zengin ve canlı imgeler üretmesini istemek kadar bu imgelerin ifade edilebilir ve değişen ihtiyaçlara uyarlanabilir olması, yeni gruplamalar, yeni anlamlar, yeni şiirsellikler ortaya çıkarması istenir. İmgelenebilir bir çevrenin, aynı zamanda açık uçlu da olması hedeflenmelidir.

Bu ikilemin nasıl çözülebileceğine dair tuhaf bir örnek olarak, Çinlilerin düzmece bilimi "geomantik"i ele alabiliriz.[32] Bu, peyzajın etkisine dair karmaşık bir bilgidir, profesörlerce sistematize edilir ve yorumlanır. Bu bilim; tehlikeli boşlukları görsel olarak dolduran tepelerin, kaya ve ağaçların kontrol ettiği kötülük rüzgârları ve göllerin, akıntıların ve kanalların çektiği iyi su ruhlarıyla ilgilenir. Çevredeki öğelerin, içlerinde taşıdıkları ruhu yansıtır bir formda oldukları düşünülür. Bu ruh kullanışlı olabilir, pasif ve kullanışsız da olabilir. Bir noktada yoğunlaşmış veya dağınık olabilir, derinde veya yüzeyde, saf veya karışık, zayıf veya güçlü olabilir, kullanılması gerekebilir, kontrol edilebilir. Bitkiler, çevre koşulları, tepeler, taşlar vb. tarafından geliştirilmiş olabilir. Yorumlar daha da çoğaltılabilir ve karmaşıktır, sonsuz bir alandır bu ve uzmanları her bakımdan ele alır. Bu düzmece bilim gerçeklikten kopuk olsa da amacımıza uygun iki yönü vardır. Çevrenin açık bir şekilde analiz edilmesini içerir; yeni anlamlara, yeni şiirselliklere açıktır, geliştirilmesi her zaman mümkündür. İkincisi ise dışsal formların kullanımına, kontrolüne ve çağrıştırdıklarına yönelir; insanoğlunun sezgileri ve enerjisi evreni yönetir ve değiştirebilir demektedir. Muhtemelen, imgelenebilir bir çevre yaratmanın, boğucu ve sıkıcı bir iş olmadığına dair ipuçlarını da içermektedir.

Ek B

Kullanılan Yöntemlerin Esasları

İmgelenebilirliğin temel kavramlarını Amerikan kentine uyarlarken iki önemli yöntem kullandık: çevresel imgelerini dikkate alan küçük bir grup kentli ve alan araştırmalarında eğitimli gözlemcilerin oluşturdukları çevresel imgenin sistematik incelemesi. Bu çalışmanın amaçlarından biri de elverişli yöntemlerin geliştirilmesi olduğundan, bu tekniklerin değerlendirmesi önem taşır. Bu genel soru, içinde iki farklı soruyu da barındırır: (a) Yöntemler ne kadar güvenilirdir? Kesin bir sonucu işaret ettiklerinde, ne kadar gerçeğe uygundurlar? (b) Ne kadar kullanışlılardır? Varılan sonuçlar planlama kararları verebilmek için yeterli midir? Harcanan çabaya değecek midir?

Ofis görüşmelerinde, kentin bir eskizinin çizilmesi, kent içinde yapılan gezintilerin sayısı ve ayrıntılı tarifleri istenmiş, deneğin aklında hangi bölümlerin belirgin ve canlı olarak kaldığını kısaca anlatması ve listelemesi istenmiştir. Bu görüşmenin amaçlarından biri, imgelenebilirliğin test edilmesidir. Bir diğeri ise araştırmaların yapıldığı üç kentte, halk imgesinin kabaca oluşturulmasını sağlamak ve alan araştırmalarından çıkan

sonuçlarla karşılaştırarak, kentsel tasarım için öneriler ortaya koymaktır. Üçüncüsü de her kent için halk imgesini ortaya çıkaracak bir kısa yolun oluşturulmasını sağlamaktır. Bu hedeflere yönelik yöntem oldukça başarılı olmuştur, ancak, halk imgesinin genelliğiyle ilgili bazı şüpheler vardır.

Ofis görüşmeleri, şu soruları içermektedir:

1. "Boston" denildiğinde aklınıza ne gelmektedir? Boston kelimesi sizin için neyi çağrıştırır? Boston'u genel olarak nasıl tanımlarsınız?

2. Boston'u, Massachusetts Bulvarı'ndan merkez alana girer gibi, bir harita çizerek gösterin. Haritayı, kenti bir yabancıya anlatıyormuscasına, ana hatlarıyla, çabuk bir anlatımla oluşturun. Doğru bir çizim olması gerekmiyor, kabaca gösterin. (Görüşmeci, haritayı çizerken notlar da almalıdır.)

3a. İşten eve giderken normalde kullandığınız yolu, açık ve tam olarak anlatın. Yönlerini belirtin. Gerçekten bu yolu takip ettiğinizi düşünün. Bu esnada neler gördüğünüzü, duyduğunuzu veya nelerin kokusunu aldığınızı anlatın. Bu yol üzerinde nelerin sizin için önemli hale geldiğini ve bir yabancı bu rotayı kullanacak olsa sizin aldığınız kararları alabilmesi için hangi ipuçlarını kullanması gerektiğini not edin. Bunların sadece fiziksel kısmıyla ilgileniyoruz, caddelerin veya mekânların isimlerini hatırlamanız gerekmiyor. (Bu esnada, eğer gerekiyorsa, görüşmeci daha ayrıntılı bilgi verilmesi için sorular sormalıdır.)

b. Bu gezinin çeşitli noktalarına dair özel hisleriniz var mı? Bu gezi ne kadar zamanınızı alır? Nerede olduğunuzu tam olarak bilemediğiniz noktalar da içeriyor mu? (Görüşme yapılan her bir kişi için standartlaşmış bir veya daha çok gezinti için 3. soru tekrarlanacaktır; örneğin "Massachusetts Hastanesi'nden Güney İstasyonu'na yürüyerek gidin" veya "Faneuil Salonu'ndan Senfoni Salonu'na arabayla gidin.")

4. Boston'un merkezindeki öğelerin hangileri sizin için en ayırt edici olanlardır? Büyük veya küçük olabilirler, en kolaylıkla tanımladığınız ve hatırladığınız hangileridir? (4. sorunun cevaplarından iki-üç tanesi için 5. soru sorulacaktır.)

5a. ——— tanımlar mısınız? O noktaya gözünüz kapalı götürülseniz, gözünüzü açtığınızda o noktada olduğunuzu neye dayanarak tanımlarsınız?

b. ——— ile ilgili herhangi özel bir duygunuz var mı?

c. Harita üzerinde ——— gösterebilir misiniz? (eğer uygunsa) Sınırlarını çizebilir misiniz?

6. Harita üzerinde kuzey yönünü gösterebilir misiniz?

7. Görüşme burada bitti, ama birkaç dakika daha konuşmaya devam edebilir miyiz? (Soruların gayri resmi sorulduğu hatırlatılır.)

a. Sizce neyi araştırıyoruz?

b. Kent öğelerinin düzeni ve tanımlanması insanlar için ne kadar önemlidir?

c. Nerede olduğunuzu ve nereye gittiğinizi biliyor olmak size keyif veriyor mu? Tam tersi durumda rahatsız oluyor musunuz?

d. Sizce Boston, yolunuzu kolayca bulabileceğiniz ve bölümlerini kolayca tanımlayabileceğiniz bir kent mi?

e. Çevreye kolayca uyum sağlanabilecek, bildiğiniz başka kentler var mı? Neden?

Normalde bir buçuk saate yakın süren uzun bir görüşmedir bu. Ancak, neredeyse katılan bütün deneklerin ilgisini çekmiş, bazen de heyecanlandırmıştır. Bütün görüşmeler kasetlere kaydedilmiş, kopyalanmıştır. Hantal bir süreç olmasına rağmen, duraksamalardan ses tonunun değişimine kadar bütün ayrıntıların kaydedilmesini sağlamıştır.

Boston'da görüşme yapılan kişilerden on altısı, ikinci bir görüşme yapılmasını kabul etmiştir. Bu noktada, Boston'un tüm alanını sistematik bir biçimde kapsayacak bir sırayla çekilmiş, ancak, görüşmecilere sırası karıştırılarak verilmiş bir yığın fotoğrafla karşı karşıya bırakılmışlardır. Başka kentlerden birkaç fotoğraf da araya sıkıştırılmıştır. Öncelikle, deneklerden fotoğrafları gruplandırmaları istenmiş, bu gruplamayı istedikleri gibi yapabilecekleri söylenmiştir. Ardından fotoğrafların nerelere ait olduğunu bilmeleri istenmiş, hangi ipucuna dayanarak buldukları da sorulmuştur. Tanınan fotoğraflar yeniden bir

araya getirilmiştir. Bu fotoğrafları, büyük bir kent haritasında yerlerini işaret ediyor gibi dizmeleri istenmiştir.

Son olarak, aynı deneklerden, daha önceden bahsi geçen, Massachusetts Hastanesi'nden Güney İstasyonu'na giden hayali rotayı takip etmeleri istenmiştir. Görüşmeci de onlara eşlik etmiş, portatif bir kaydedici de kullanmıştır. Denekten yolu göstermesi istenmiş, bu yolu neden seçtiği, yol üzerinde nelerle karşılaştığı ve kendini hangi noktalarda güvende, hangi noktalarda kaybolmuş hissettiği sorulmuştur.

Bu küçük örneklem, dışarıda da kontrol edilmiştir. Kentte, kaldırımlarda yürüyen kişilere yön sorulmuştur. Bu araştırma için altı varış noktası seçilmiştir: Commonwealth Bulvarı, Summer ve Washington caddelerinin köşeleri, Scollay Meydanı, John Hancock Binası, Louisburg Meydanı ve Halk Bahçesi. Aynı şekilde, beş çıkış noktası da seçilmiştir: Massachusetts Hastanesi'nin ana girişi, Kuzey Sınırı'ndaki eski Kuzey Kilisesi, Columbus Bulvarı'yla Warren Caddesi köşesi, Güney İstasyonu ve Arlington Meydanı. Her bir çıkış noktasında, görüşmeci, kaldırımdan geçen dört-beş kişiye yaklaşarak varılacak noktayı tarif etmesini istemiştir. Bu kişilere, üç soru sormuştur: "—— nasıl gidebilirim?", "Oraya vardığımı nasıl anlarım?", "Oraya gitmek ne kadar zamanımı alır?"

Kentin bu öznel resmedilişlerine nazaran; hava fotoğrafları, haritalar, yoğunluk, kullanım ve yapı çizelgeleri, kentin fiziksel formunu "nesnel" bir şekilde açıklamaya uygun gözükmektedir. Nesnelliklerini karşılaştırmayı bir yana bırakırsak, bahsedilen bu öğeler amaç için uygun değildir. Yüzeyseldirler ve yeterince genelleştirilmiş değillerdir. Değerlendirilebilecek faktörler sınırsızdır. Görüşmelerin karşılaştırılması, başka bir görüşmeden yararlanılarak, ancak bu sefer sistematik ve gözlemci birinin, öznel cevabıyla mümkün olabilecektir. Karşılaştırma, daha önceden yapılan pilot görüşmelerin çözümlenmesinde önemli olduğu kanıtlanan kategoriler kullanılarak yapılacaktır. Görüşmecilerin genel fiziksel gerçekliğe tepki verdiği gayet açık olsa da tanımlamanın en iyi yolu; bu gerçekliğin niceliğe bağlı

olmadığı, "olaylara dayanan" bir yöntemle yapılmadığı, öne çıkan kentsel öğelere öncelik veren, etrafına dikkatlice bakmak üzere eğitilmiş alan araştırmacılarının algısına ve değerlendirmesine dayalı olduğudur.

Alanın çözümlemesi, kentin imgelenebilirliği kavramının açıklandığı bölümde de değinildiği üzere, en nihayetinde, eğitimli gözlemcinin yaya olarak bütün alanı sistematik bir şekilde gözlemlemesine indirgenmiştir. Alanı; işaret öğeleri, düğüm noktaları, yollar, kenarlar ve bölgelerin varlığı, görünebilirliği ve aralarındaki ilişkileri işaretleyerek haritalandırmış ve bu öğelerin imgelerini güçlü veya zayıf olarak nitelendirmiştir. Bu süreci, bütün bir yapının kavranabilirliğini test ettiği, birkaç uzun "problem" gezisi takip etmiştir. Gözlemci, öğeleri sınıflamış, önemlerine göre birincil veya ikincil olarak gruplamıştır. "Birincil" öneme sahip öğeler, fevkalade güçlü ve canlı olanlardır. Öğelerin neden güçlü veya zayıf yapıya sahip olduklarını, aralarındaki bağlantıların neden net veya belirsiz olduğunu kendine sürekli olarak sormuştur.

Burada haritalandırılan, bir soyutlamadır, fiziksel gerçekliğin kendisi değildir. Gerçek formun, belirli bir yönde fikir aşılanmış bir gözlemci üzerinde bıraktığı genellenmiş izlenimleri göstermektedir. Tabii ki bu haritalandırma görüşme analizlerinden ayrı yapılmıştır ve bu boyutta bir alanı analiz edebilmek için 3-4 gün gerekmiştir. Ek C'de açıklamaları yapılan iki öğe, bu yargılara varabilmek için kullanılan ayrıntıları resmetmektedir.

İlk alan analizi, öğe türlerini, nasıl bir araya getirildiklerini ve güçlü bir kimliği nelerin oluşturulduğu hipotezine yöneliktir. Bu hipotezler görüşmelerde test edilmiş ve saf hale getirilmiştir. İkinci bir hedef ise kentin muhtemel halk imgesini öngörecek görsel analiz için yöntem geliştirmektir. Her iki hedef için de son geliştirilen yöntem başarılı olmuştur. Yine de tek tek öğelerle çok fazla ilgili olduğu için çekince yaratmış ve bu öğelerin karmaşık görsel bir bütün oluşturmalarının yeterince vurgulanmadığı ortaya çıkmıştır.

Resim 35'ten 46'ya kadar, sayfa 166'dan 171'e kadar

Resim 35'ten 46'ya kadar, her üç kentin imgesinin, yapılan görüşmelerden, eskizlerden ve alan araştırmalarından ortaya çıkan ortak noktaları gösterilmektedir. Her kent haritasının ölçeği ve kullanılan semboller aynıdır.

Görüşmelerin ve alan araştırmalarının, birbirinden bağımsız bir şekilde elde edilen verileri arasında birkaç genelleme yapılabilir. Boston ve Los Angeles'taki alan analizleri, yapılan görüşmelerden sağlanan imgelerin şaşırtıcı bir şekilde doğru tahminlerini içeriyordu. Çok az ayrıştırılabilmiş Jersey City'de ise alan araştırmaları, görüşmelerden elde edilen imgelerin üçte ikisine yakınını içermiyordu, ancak, burada bile önemli öğeler her iki araştırmada da gözden kaçmıyordu. Her durumda da öğelerin göreceli durumları oldukça tutarlıydı. Yaya olarak gerçekleştirilen alan araştırması, iki hata ortaya koyuyordu; araç sirkülasyonu için önem taşıyan öğeleri ihmal etmesi ve sosyal statüleri nedeniyle denekler için özel önem taşıyan bölgelerin bazı öğelerinin gözden kaçırılması. Bu yüzden, alan araştırması yöntemi, araçlar için de bir araştırmayı içerirse, muhtemel karma imgeyi doğru bir şekilde tahmin edebilecek bir yöntem olur ve sosyal itibarın "görünmez" etkilerine de izin verir. Görsel olarak ayrışmış bir çevrede dikkatin daha düzgün bir şekilde toplanabilmesini de sağlar.

Resim 47, sayfa 172

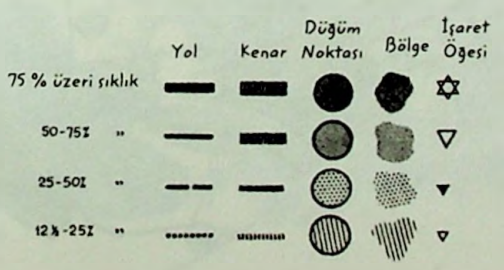
Bireysel eskizler ve aynı bireyin görüşmeleri arasındaki ilişki bazı durumlarda zayıf olsa da bütün eskizler ve bütün görüşmeler arasında iyi bir ilişki kurulabilmiştir. Tekrarlamak gerekirse, en önemli öğeler her iki yöntemde de belirtilmiştir. Yine de eskizlerin "eşiği" daha yüksektir. Görüşmelerde en az değinilen öğeler, eskizlerde neredeyse hiç yer almamıştır. Genel olarak bütün öğeler sözlü anlatımları kadar resmedilmemiştir. Bu etkinin en güçlü olduğu kent, Jersey City'dir. Eskizler yolları biraz daha vurgular gözükmektedir. "Anlaşılmaz" bir işaret öğesi veya çok karmaşık bir sokak dokusu gibi, tanımlanabilir olduğu halde, yerinin belirlenmesi ve çizilmesi özellikle zor olan öğeler de dahil edilmemektedir. Ancak, bu kusurlar önem-

sizdir ve uyum sağlanabilir. Öğelerin tanımlanmasını içeren eskiz, görüşmelerle oldukça benzerlik göstermektedir.

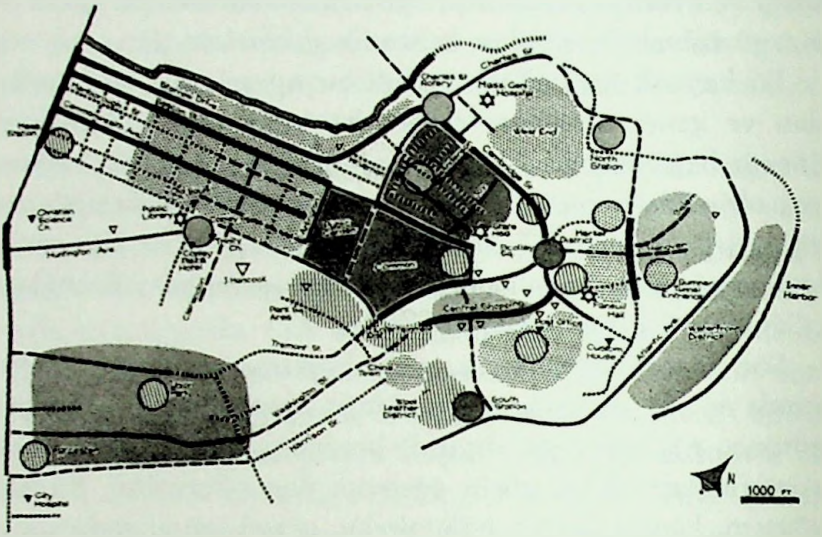
İki kaynak arasındaki önemli bir uyuşmazlık, bağlantılardan ve genel organizasyondan kaynaklanmıştır. Bilinen en önemli bağlantılar eskizlerde yer alır, ama pek çok bağlantı yok olur. Muhtemelen çizmenin ve her şeyi bir anda sığdırmaya çalışmanın yarattığı zorluklar eskizleri gereksiz yere parçalanmış ve çarpıtılmış bir hale getirir. Yapının bilindik bağlayıcılığı için iyi bir gösterge değildirler.

Son olarak, özellikli yapıları listelemenin, bütün ölçütler içinde en yüksek eşiğe sahip olduğu ispatlanmıştır. Eskizlerde görünen pek çok öğeyi dışarıda bırakmış, görüşmelerin ve alan araştırmalarının en güçlü öğelerini öne çıkarmıştır. Bu özel yöntem, kentin önemli bölümlerini, görsel özünü açığa çıkarmaktadır.

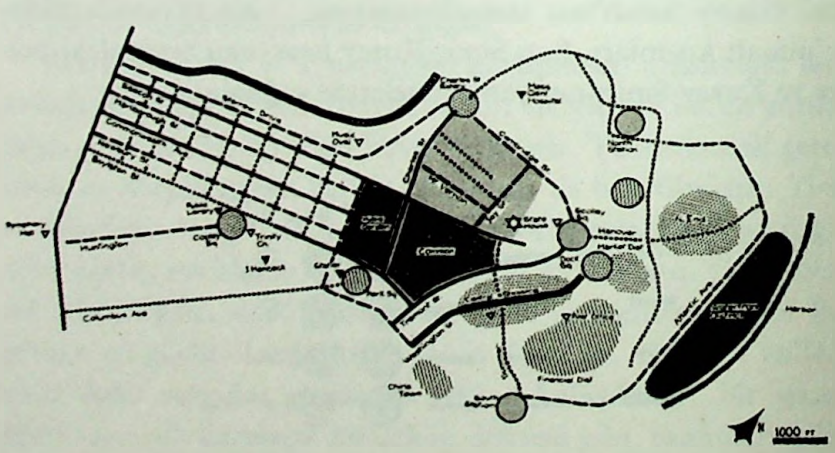
Görüşmelerden elde edilen sonuçlar, fotoğrafik tanımlamalarla da doğrulanmıştır. Örneğin Commonwealth Bulvarı ve Charles Nehri, deneklerin % 90'ı tarafından kolayca tanınmıştır. Tremont Caddesi, Common Parkı, Beacon Tepesi ve Cambridge Caddesi de çabucak ve kesin bir şekilde tanımlanabilmiştir. Diğer fotoğraflar da dokunun doğrulanmasını sağlamıştır. Güney Sınırı'nın tanımlanamayışı, John Hancock Binası'nın alt kısımları, Batı Sınırı-Kuzey İstasyonu arasındaki bölge ve Kuzey Sınırı'nın yan caddelerine yoğunlaşmıştır.

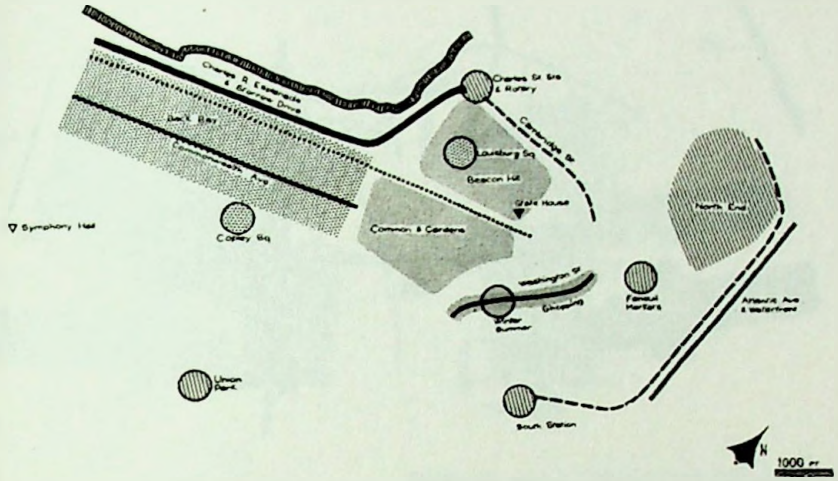
35'ten 46'ya kadarki resimler için açıklamalar

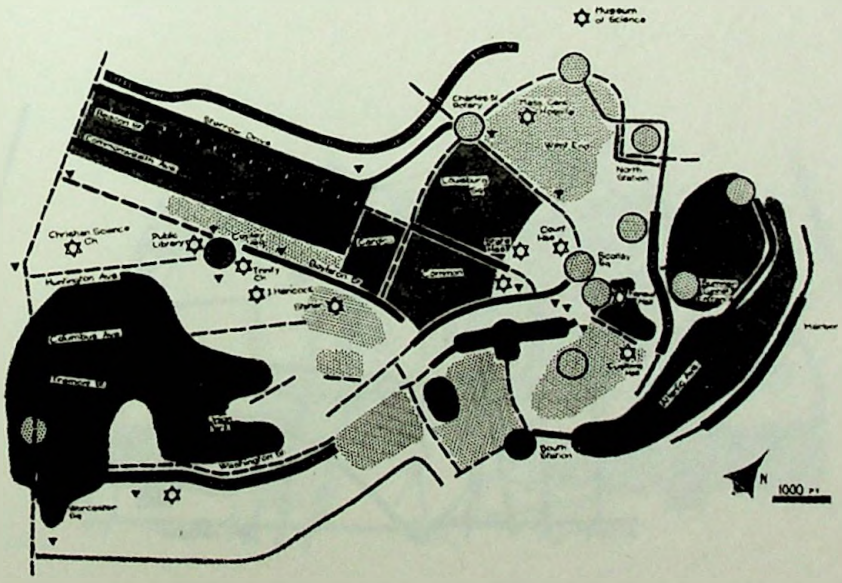
Resim 35. Sözlü görüşmelerden türetilmiş Boston imgesi

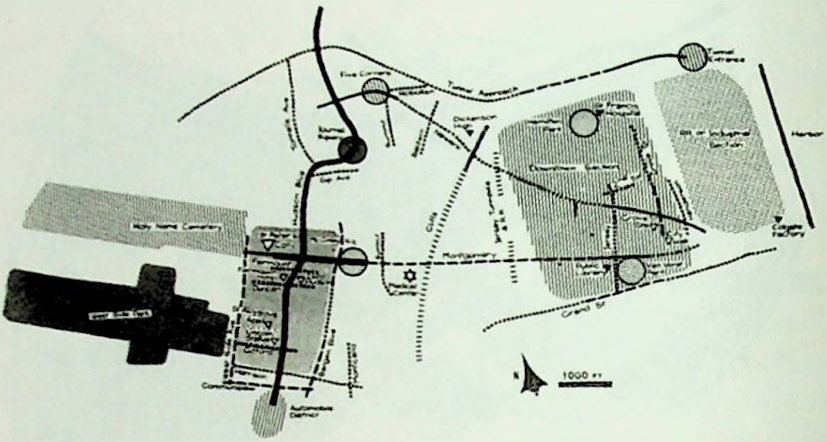
Resim 36. Krokilerden türetilmiş Boston imgesi

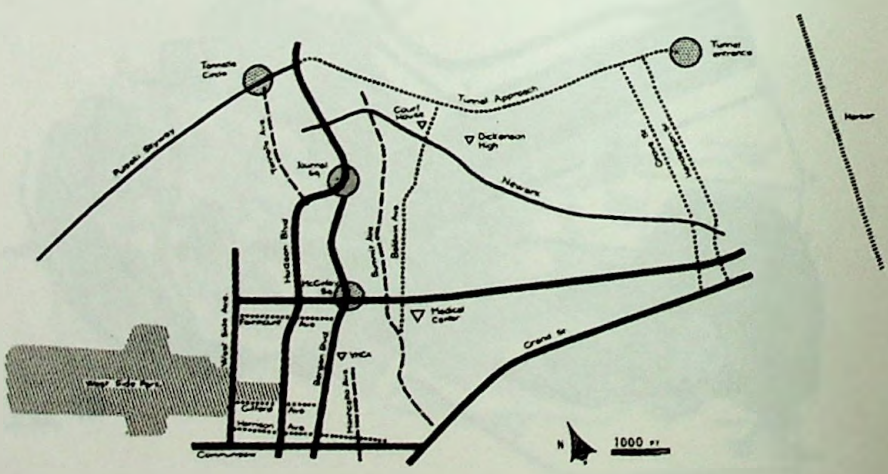
Resim 37. Boston'un ayırt edici öğeleri

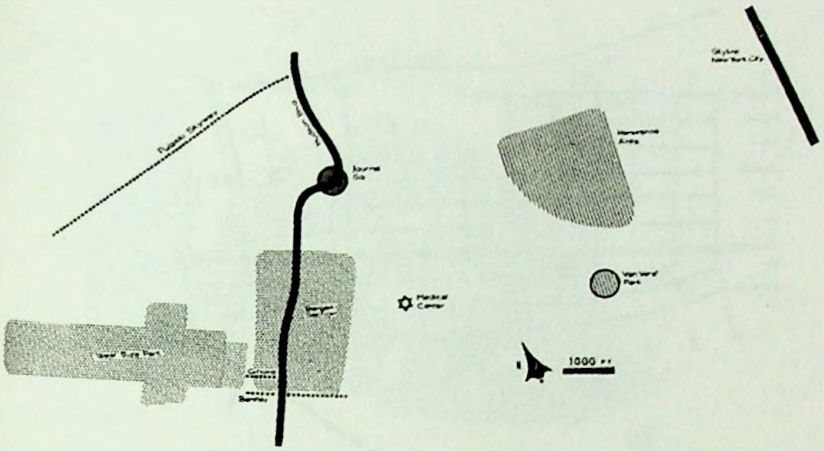
Resim 38. Boston'un araziden görünümü

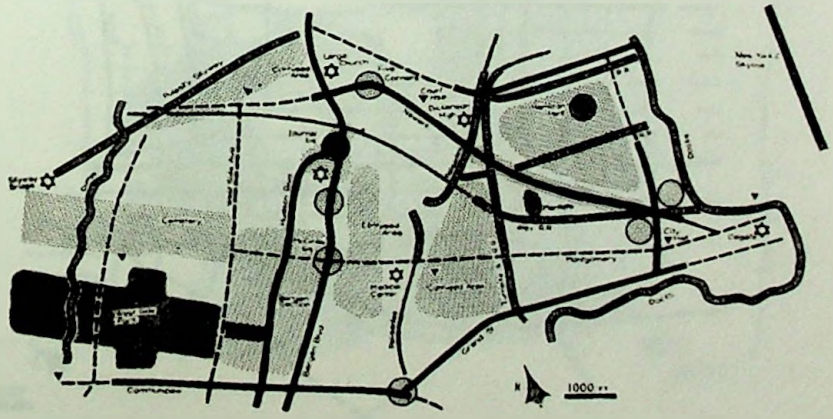
Resim 39. Sözlü görüşmelerden türetilmiş Jersey City imgesi

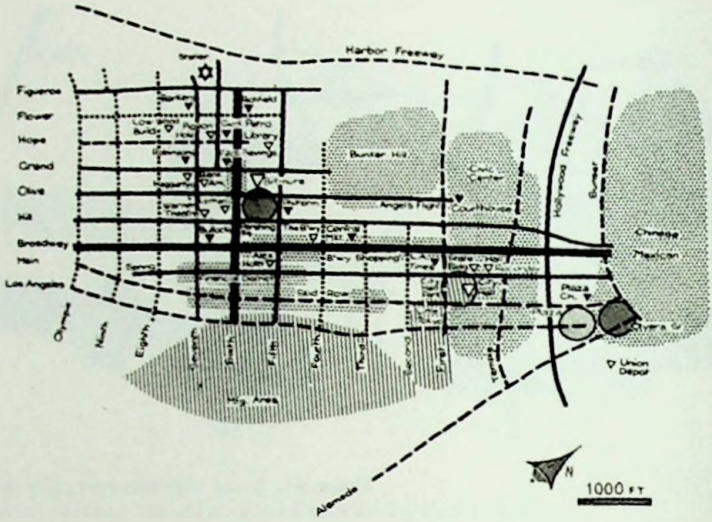
Resim 40. Krokilerden türetilmiş Jersey City imgesi

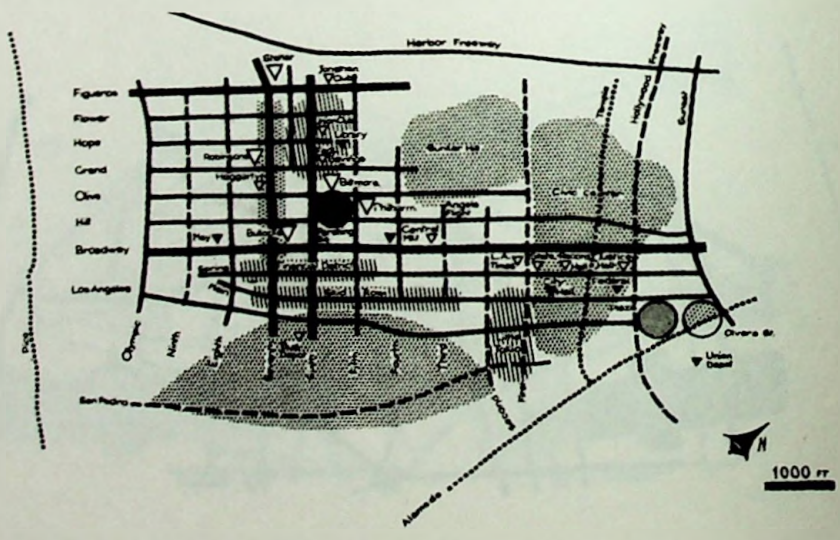
Resim 41. Jersey City'nin ayırt edici öğeleri

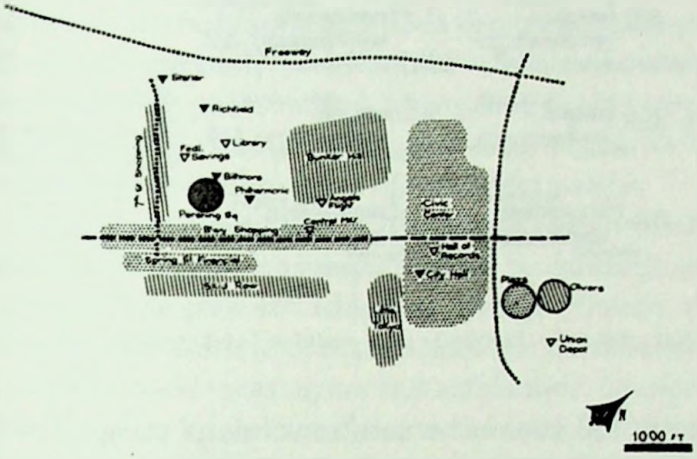
Resim 42. Jersey City'nin araziden görünümü

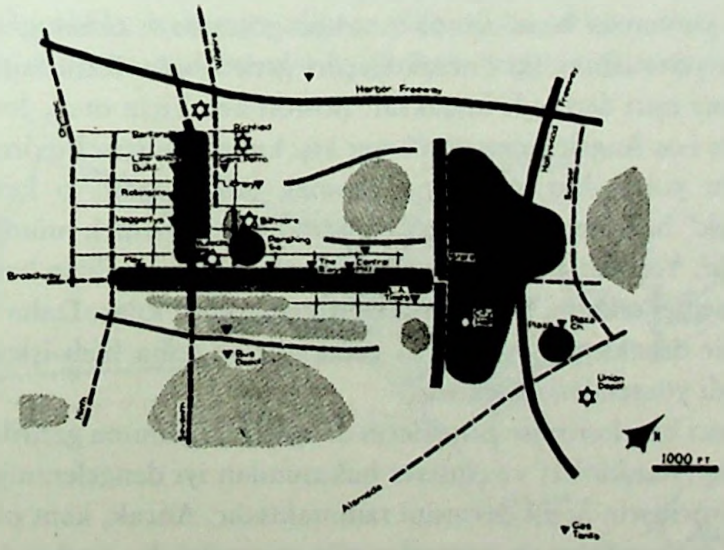
Resim 43. Sözlü görüşmelerden türetilmiş Los Angeles imgesi

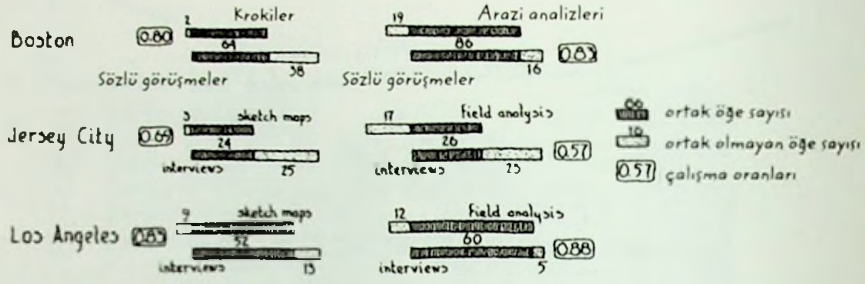
Resim 44. Krokilerden türetilmiş Los Angeles imgesi

Resim 45. Los Angeles'ın ayırt edici öğeleri

Resim 46. Los Angeles'ın araziden görünümü

Resim 47. Sözlü görüşmeler, krokiler ve arazi analizleri karşılaştırması

Resim 48

Resim 48, 160 katılımcıya sorulan soruların cevaplarını içeren öğelerin grafik bir derlemesidir. Bu alelacele yapılan görüşmelerden derlenen imge, tekrar belirtmek gerekir ki, diğer derleme bilgilere şaşırtıcı bir şekilde benzerlik gösterir. Başlıca farklar, görüşmelerin yapıldığı noktaya ulaşan yollara verilen önemden kaynaklanmıştır. Söz konusu alanın, yalnızca çıkış ve varış noktaları arasında kullanılabilecek yolları kapsadığı unutulmamalıdır (kabaca, kesik çizgilerle belirtilmiş hat). Bu alan *dışında* kalan boşlukların bir değeri yoktur.

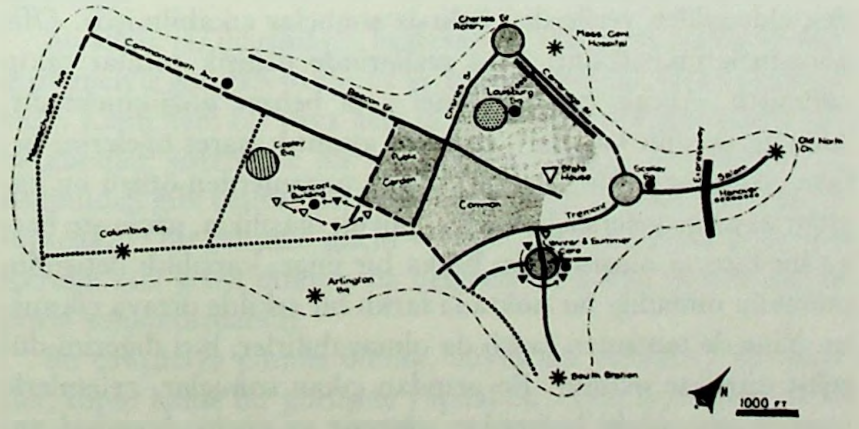
Bu yöntemler kendi içinde tutarlılık gösterse de örnek görüşmenin yeterliliğine iki önemli eleştiri getirilebilir. Birincisi, örnekleme aşırı derecede küçüktür. Boston kenti için otuz, Jersey City ve Los Angeles içinse on beşer kişi kullanılmıştır. Bu örneklemden yola çıkıp genelleme yapmak imkânsızdır, o kentin "gerçek" halk imgesinin ortaya çıkarıldığını söylemek mümkün değildir. Yapılan geniş kapsamlı araştırmanın ve analizin hantal ve deneysel tekniği, küçük ölçekleri kaçınılmaz kılar. Daha büyük bir örneklem, şüphesiz ki gereklidir ve daha hızlı işleyen, dikkatli yöntemleri gerektirir.

İkinci bir eleştiri ise örneklerin dengesiz dağılımına getirilebilir. Yaş (yetişkinler) ve cinsiyet bakımından iyi dengelenmişlerdir. Örneklerin hepsi çevresini tanımaktadır. Ancak, kent plancıları, mühendisler ve mimarlar gibi uzmanlar bu gruba dahil edilmemiştir. Çalışmanın bu ilk süreçleri için düşüncelerini açık-

ça ifade edebilen gönüllüler gerektiği için örneklem de meslek grupları ve sınıfsal farklar arasında dengesiz dağılmıştır. Öncelikli olarak orta sınıf, meslek sahibi ve yöneticilerden oluşmaktadır. Sonuçlar, güçlü sınıfsal önyargılara dayanmıştır. Bu yüzden de tekrar yapılacak testler, hem daha büyük bir örneklem içermeli hem de nüfusu genel olarak kapsamalıdır.

Deneklerin konutlarının ve işyerlerinin tamamen tesadüfi dağılımı da mümkün olamamıştır, ancak, bu farklılığı minimuma indirgemek için çaba sarf edilmiştir. Örneğin, Boston örneklemi, Kuzey ve Batı sınırlarından gelen denekler bakımından zayıftır, bu nedenle sınıflar arası uyum sağlanabilmiştir. İşyerleri ele alındığında yığılma kaçınılmaz olmaktadır ve gerçeği de yansıtır, ancak, konutlara bağlı olarak ayrıştırılmalıdır. Elde edilen bulgular, tamamen tesadüfi konut alanı dağılımı, genel imgeyi sınıfsal farklılıklar kadar etkilememektedir. Göreli aşinalığa bağlı olarak, alanlar güçlü veya zayıf olarak imgelenmektedir. Daha büyük bir örneklemi ve neredeyse tesadüfi bir sınıfsal dağılımı içeren sokak görüşmeleri, her ne kadar bilgiler hızlıca elde edilmek zorunda kalınmış olsa da, uzun görüşmeleri tasdikler görünmektedir. Bu yüzden, örneklemin eleştirisi şu şekilde özetlenebilir:

Öncelikle, birkaç kaynaktan elde edilen verilerin içsel tutarlılığı, kullanılan yöntemlerin, görüşme yapılan deneklerin kent

Resim 48. Sokak görüşmelerinden türetilmiş Boston imgesi

imgeleri bileşimine oldukça güvenilir bir kavrayış getirildiğini kanıtlamaktadır. Bu yöntemler, değişik kentlere de uyarlanabilir. Farklı kentlerin imgelerinin de farklı olması, görsel formun önemli bir rolü olduğu hipotezini desteklemektedir. İkinci olarak; örneklemin küçük olmasına, sınıfsal ve kısmi mekânsal farklılıklara rağmen, bileşik imgenin gerçek halk imgesine kabaca yaklaştığına dair ipuçları da ortaya koymaktadır. Yine de, yeniden test edilirken, örneklemin boyutu ve farklılıklar geliştirilmelidir.

Örneklem küçük olduğu için farklı yaş grupları, cinsiyet ve değişik gruplar için farklı imgelerin oluşumunu araştırmak üzere daha küçük parçalara bölmeye gerek duyulmamıştır. Örneklem bir bütün olarak analiz edilmiştir ve bütünün genel olarak farklılığının not edilmesi haricinde deneklerin altyapısı sorgulanmamıştır. Gruplar arasındaki farklılıkların incelenmesi de şüphesiz ilgi çekici bir araştırma konusudur.

Çalışmanın bu noktasına kadar, tutarlı bir imgenin varlığı gerçek koşullara bağlı olmadan oluşturulmuştur. Gerçek bir çevrede çalışılırsa, imge, çok daha farklı ortaya çıkabilir. Bu muhtemel uyumsuzluğun denetlenebildiği durumlar, sadece alan gezileri yapan bazı denekler ve sokak görüşmeleridir. Sokak görüşmeleri, kapsamları sınırlı ve sözel görüşmeler olsalar da bir araya getirilen imgeyi doğrulamaktadır. Alan gezilerinden elde edilen verilerden belirsiz sonuçlar çıkabilmiştir. Ofis görüşmelerinin aksine, alan gezilerinde değişik rotalar takip edilmiştir. Ancak yine de genel yapı benzer gözükmektedir. Alan gezilerinin kayıtları, oldukça ayrıntılı işaret öğelerini ortaya çıkarmıştır. Ne yazık ki, teknik nedenlerden ötürü bu kayıtlar zayıf ve yetersiz kalmıştır. Büyük olasılıkla, geçmişte başka bir bireyin oluşturduğu başka bir imge, karşılıklı iletişimin mümkün olmadığı bir noktada farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yine de tamamen farklı da olmayabilirler, biri diğerini düzeltir nitelikte olabilir. En azından çıkan sonuçlar, eylemlerle imgeler arasındaki bağıntıları gösterir ve güçlü duygusal anlamları ortaya koyar.

Düğüm noktaları, bölgeler, işaret öğeleri, sınırlar ve yollardan oluşan farazi öğe türleri, verilerde yapılan birtakım değişikliklerden sonra, büyük ölçüde onaylanmıştır. Platonik arketipler gibi, bu kategorilerin gerçekte de var olduğu kanıtlanmıştır denemez, ancak, bu kategoriler hiç zorlanmadan, verileri tutarlı bir şekilde kapsamaktadır. Yolların nicelik olarak baskın olduğu kanıtlanmıştır, her bir kategorinin toplam öğelerinin yüzdeleri de her üç kent için dikkate değer bir şekilde tutarlıdır. İstisnai tek durum, Los Angeles'ta karşılaşılan, yol ve sınırlardan işaret öğelerine geçişte yaşanandır. Araç odaklı bir kent için dikkat çekici bir değişikliktir bu, ancak yine de ayrıştırılmış bir ızgara sistemin eksikliğine bağlı olduğu da düşünülebilir.

Tek tek öğeler ve öğe türlerinin verileri muhtemelen yeterlidir, öğeler arası ilişkiler, oluşturdukları doku, seri ve parçalar hakkında bilgiler eksiktir. Bu önemli açılardan değerlendirilmek üzere daha iyi yöntemler geliştirilmelidir.

Tasarımın Temelini Oluşturacak Yöntem

Yönteme yönelik bu genel eleştiriyi özetlemek gerekirse; yukarıda değinilen zorlukların aşılmasını sağlamak ve herhangi bir kentin gelecekteki görsel formunu oluşturacak bir planın temelinin atılmasını sağlamak üzere bir yöntem geliştirmek önerilmektedir.

Bu süreç iki çalışmayla başlayabilir. Birincisi, iki-üç eğitimli gözlemciyle gerçekleştirilecek genelleştirilmiş bir alan araştırmasıdır. Kenti hem bir yaya hem de bir sürücünün gözünden, gece ve gündüz, sistematik bir biçimde kapsayacak ve yukarıda da değinildiği gibi çeşitli "problem" gezileriyle bu kapsamı tamamlayacaktır. Bu çalışma, güçlü ve zayıf yanları içeren, bölümleri içerdiği gibi genel dokuya da değinen bir harita ve kısa bir raporla sonlandırılabilir.

Bu çalışmaya paralel olarak, büyük bir örneklem ele alınarak, toplu halde bir görüşme yapılabilir. Aynı anda veya farklı zamanlarda görüşme yapılacak bu gruptan, dört şey yapması istenebilir:

İstenen alan için hızlıca bir eskiz oluşturun. Bu eskizde, en ilginç ve önemli oluşumlara yer verin. Bunları, bir yabancının fazla zorlanmadan hareket edebileceği şekilde tarif edin.

Benzer bir eskizi, bir ya da iki hayali gezintiden yola çıkarak oluşturun. Bu eskizde, kullandığınız rota ve olaylara yer verin. Bu gezintiler, alanın boyutlarını ortaya çıkarmalıdır.

Kente özgü bölümlerin listesini çıkarın. "Kente özgü" ve "bölümler" denildiğinde, ne anladığınızı da anlatın.

"———— nerededir?" sorusunu ve benzer soruları kısaca cevaplayın.

Bu testler; öğelere ne kadar sıklıkla değinildiğine ve aralarındaki bağlantılara, hangi sırayla dizildiklerine, canlı öğelerin hangileri olduğuna, yapının nasıl algılandığına ve imgenin bütünlüğüne göre analiz edilecektir.

Alan araştırması ve toplu görüşmeler, halk imgesinin görsel formla ilişkisiyle karşılaştırılabilir, bütün alanın görsel olarak güçlü ve zayıf yanları analiz edilebilir. Üzerinde durulacak kritik noktalar, diziler veya dokular tanımlanabilir.

Bu kritik problemlerin ikinci etap araştırması bundan sonra başlayabilir. Küçük bir örneklem kullanılarak, deneklerin her biriyle yapılan görüşmelerde seçilen önemli öğelerin yerlerini belirlemesi istenir. Bu öğelere hayali yolculuklarda yer verecek, onları tanımlayacak, eskizlerini çizecek ve onlar hakkındaki duygu ve hatıralarını anlatacaklardır. Birkaç denek bu özel mekânlara götürülebilir, bu öğeleri içeren kısa gezintiler yaptırılabilir ve öğeleri bu noktalarda tanımlamaları ve tartışmaları istenebilir. Değişik noktalardan bu öğeye nasıl gidileceğinin araştırılması, sokaktan tesadüfi olarak seçilen insanlara sorularak da gerçekleştirilebilir.

Bu ikinci etap çalışmalar, içeriğin ve sorunların belirlenmesi için analiz edilmiştir. Öğelerin aynı yoğunlukta araştırılmaları bundan sonra devam edebilir. Yapı ve kimliğin, ışık, mesafe, etkinlik ve hareket gibi çeşitli durumlara göre nasıl değişiklikler gösterdiği de ayrıntılı bir şekilde araştırılabilir. Bu araştırmalar, görüşmelerin sonuçlarından faydalanabilir, ancak,

hiçbir şekilde görüşmelerle sınırlandırılamaz. Ek C'de yer alan Boston öğelerinin ayrıntılı araştırması, olası modelleri göstermektedir.

Bütün bu malzemeler, bir dizi harita ve raporda sentezlenebilir. Bu sentez, alanın halk imgesini, görsel sorunlarını ve güçlü yanlarını, önemli öğelerini ve aralarındaki ilişkileri, niteliklerinin ayrıntılandırılmasını ve değişim için gerekli olasılıkları ortaya koyacaktır. Böyle bir analiz, sürekli olarak değiştirilmeli ve geliştirilmelidir. Böylece bölgenin görsel formunun gelecekte nasıl olması gerektiğine dair planın temeli atılabilir.

Yapılacak Araştırmalar İçin Tavsiyeler

Önceki bölümlerin eleştirileri, çözülmemiş sorunlara yönelikti. Analizin bundan sonraki aşamaları oldukça açıktır, daha da önemli olan diğerlerinin ise kavranması daha zordur.

Bir sonraki adım, yukarıda tanımlanan analitik tekniğin nüfusun yeterli bir parçasına uygulanmasıdır. Bu çalışmadan çıkarılacak sonuçlar çok daha sağlıklı olacak ve kullanışlı bir uygulama tekniği de böylece tamamlanmış olacaktır.

Konu hakkında bildiklerimiz, çalışılan bu üç kent dışında daha geniş çevrelere de uyarlanabilirse, karşılaştırma imkânı doğacaktır. Çok yeni ve çok eski kentler, sıkışık ve yayılmış kentler, yoğun veya seyrek, kaotik veya oldukça düzenli çevreler imgelerinde karakteristik farklar yaratabilirler. Bir köyün halk imgesi Manhattanınkinden nasıl farklılık gösterebilir? Bir göl kenarı yerleşimini algılamak, bir demiryolu kentini algılamaktan daha mı kolaydır? Bu tür çalışmalar, fiziksel formun etkilerini depolar ve kent tasarımcılarının kullanabileceği bir hale getirir.

Bu yöntemleri değişik ölçek ve işlevlerde alanlara uyarlamak da ilgi çekici olabilir. Bir bina, bir peyzaj, bir ulaşım sistemi veya bir vadi bölgesi birer örnek teşkil edebilir. En önemlisi, bu fikirlerin metropoliten alanın günlük ihtiyaçlarına uyarlanması ve uygulanmasıdır. Bu uygulama, şu aşamada, ne yazık ki algısal kavrayışımızın ötesindedir.

Önemli farklar gözlemcinin kendisinden de kaynaklanıyor olabilir. Planlama dünya çapında bir disiplin haline geldiğinden ve plancılar başka ülkelerin insanları için de planlar yapar hale geldiklerinden, Amerika'da karşılaşılan bir durumun yerel kültürden kaynaklanmıyor olabileceğinden emin olmak gerekir. Bir Hintli veya bir İtalyan, kente nasıl bakar?

Bu farklar, analist için uluslararası bağlamda olduğu kadar kendi ülkesinde de zorluklar yaratır. Yöresel düşüncelere veya özellikle Amerikan düşünce tarzına tutsak edilebilir. Kentler pek çok insan grubu tarafından kullanılacaksa belli başlı grupların, çevrelerini nasıl imgelediğini anlamak da önemlidir. Aynı şey kişilik farkları için de söylenebilir. Bu çalışma, yalnızca örneklem içindeki ortak öğelerle ilgilenmiştir.

Hangi imge türlerinin (statik hiyerarşik sistemler kullananlara karşı dinamik açılımcı bağlantılar içerenler, somut imgelere karşı soyut imgeler içerenler... vb) durağan, devredilemez olduğunu ve hangilerinin belirli bir eğitime veya çevreye göre şekillendiğini görmek de ilgi çekici olacaktır. Ayrıca, bu türler arasında herhangi bir bağlantı var mıdır? Konuma göre yapılandırılmış bir imge, aynı zamanda dinamik bir imge sistemi olabilir mi? İfade edilebilir bir hafıza imgesiyle, alan araştırmalarında hızlıca oluşturulan bir imge arasındaki ilişkiler de incelenebilir.

Bütün bu sorular, teorik bir ilgiden fazlasını içerir. Kentler pek çok grubun yaşam alanıdır. Ancak, grup ve birey imgeleri arasındaki fark ve bağlantıların anlaşılmasıyla herkesi tatmin edecek bir çevrenin oluşturulması mümkün olabilir. Böyle bir bilince erişmeden, tasarımcı ortak paydalara ve halk imgesine güvenmeye devam etmelidir. Yoksa imge yaratacak materyal türlerini olabildiğince çeşitlendirmelidir.

Bugünkü çalışmalar, imgeleri tek bir zaman diliminde var oluyormuşçasına ele almaktadır. Nasıl geliştiklerini bilebilirsek, imgeleri daha iyi anlayabiliriz. Bir yabancı ilk defa ziyaret ettiği bir kentin imgesini nasıl oluşturmaktadır? Bir çocuk, dünyanın imgesini nasıl oluşturmaktadır? Bu imgeler nasıl öğrenilmekte ve nasıl iletişim kurulmaktadır? İmgenin geliştiril-

mesi için en uygun formlar hangileridir? Bir kent, bir anda kavranabilecek bir yapıya sahip olmalı, hem de bireyin kenti aşamalı olarak daha karmaşık ve kapsamlı bir zemine oturtabilmesine izin vermelidir.

Kentin sürekli olarak yenilenmesi, benzer bir problemi de beraberinde getirir. İmge, dışsal değişikliklere nasıl uyarlanacaktır? Yaşam alanlarımız daha da değişken ve akışkan bir hale geldikçe, bu tür karışıklıklara karşı, imgenin sürekliliğinin korunmasını sağlamak da önem kazanmaktadır. Bir imge değişikliklere nasıl uyarlanabilir? Bunun gerçekleşebileceği sınırlar nedir? Haritanın korunabilmesi için gerçeklik hangi noktada görmezden gelinebilir veya çarpıtılabilir? İmge ne zaman çöker ve sonuçları ne olur? Bu çöküş, fiziksel sürekliliklerle nasıl engellenebilir? Çöküş gerçekleştiğinde, yeni imgelerin oluşturulması nasıl sağlanabilir? Dayanıklı ve kaçınılmaz gerilimlere karşı esnek, değişikliklere açık çevresel imgelerin oluşturulması da özel bir problem konusudur.

Tekrardan, imgenin sadece dışsal karakteristiklere bağlı olmadığı, ancak gözlemcinin de katkısı olduğu noktasına geri döneriz. Bu nedenle, imge niteliğinin geliştirilmesi eğitimle mümkün olabilir. Müzeler, konferanslar, kent gezileri, okul projeleri vb. gibi alanlarda kişinin çevresine nasıl uyum sağlayacağı öğretilebilir. Haritalar, işaretler, diyagramlar, yön gösteren cihazlar gibi sembolik aygıtların potansiyel kullanımı da bu eğitime eşlik edebilir. Düzensiz bir fiziksel ortam gibi görünen çevre, sembolik bir diyagramla netleştirilebilir. Bu diyagram, önemli oluşumlar arasındaki ilişkileri açıklar ve imgenin geliştirilmesine de katkıda bulunur. Bunun güzel bir örneği, Londra'nın diyagram olarak gösterilen metro sistemidir. Bu diyagram, her istasyonda göze çarpar bir şekilde sergilenmektedir.

Gelecek çalışmalar için en önemli yönelimin ne olduğu daha önceden defalarca tekrarlanmıştı: kent imgesini bütüncül bir durum olarak anlamanın, öğeler, dokular ve diziler arasındaki ilişkileri anlamanın eksikliği. Kentin kavranması aslında bir zaman fenomenidir ve çok büyük ölçekli bir nesneye yönelmiştir.

Eğer çevre organik bir bütün olarak kavranacaksa, bölümlerinin bağlamının anlaşılması sadece ufak bir adımdır. Bütünü anlamanın ve manipule etmenin yollarını bulmak veya en azından serilerin ve gelişen dokuların ele alınması son derece önemli olacaktır.

Bu araştırmaların bazılarının bir şekilde sayısallaştırılması mümkün olabilir — örneğin başlıca kent destinasyonlarının belirlenebilmesi için gerekli bilgi parçalarının ve göreli farklılıkların analiz edilmesi gibi. Tanımlamaların hızı, güvenlik hissi yaratmak için istenen farklılıklar veya bir bireyin çevresinden ne kadar bilgi edindiği de araştırılabilir. Bu da daha önceden değinilen, sembolik cihazların veya yön bulma makinelerinin kullanılması olasılığına bağlanır.

Ancak, çalışmanın özünde niceliklere şimdilik yer verilmemektedir. Çalışmanın esas yönü, doku ve dizilerin ele alınmasıdır. Bir sonraki bölümde, karmaşık ve geçici olarak genişletilmiş dokuların sunuş tekniklerine yer verilmektedir. Bu teknik bir konu olsa da temel bir konudur ve zordur da. Böylesi dokular anlaşılmadan ve manipule edilmeden önce, temellerini sunmanın yolları bulunmalıdır. Bu da özgün deneyimin tekrarını içermeyen bir araç olmalıdır ki oldukça zor bir sorundur.

Sorunun asıl ilgi alanı fiziksel ortamın kullanıcıları olduğu için, bu fikirlerin gerçek tasarım sorunlarında denenmesi gelecek çalışmaların kapsamında da geniş bir yer edinebilir. İmgelenebilirliğin tasarım potansiyeli ortaya konmalı ve bir kent tasarımı planının temelini oluşturabileceği iddiası test edilmelidir.

Şu noktada, gelecek çalışmalar için önem taşıyan konular şunlar olabilir gibi gözükmektedir: kavramın metropoliten bölgelere uyarlanması, önemli grup farklılıkları ele alınarak kapsamın genişletilmesi, imgenin geliştirilmesi ve değişimlere uyarlanması, kent imgesinin genişletilmiş, bütüncül bir doku olarak ele alınması ve imgelenebilirlik kavramının tasarım potansiyeli.

Ek C
İki Örnek Analiz

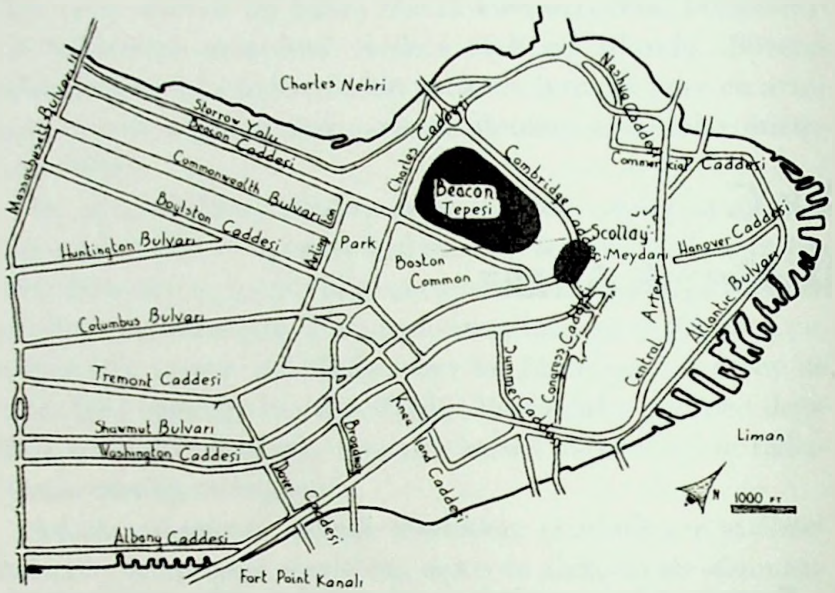
Kentsel öğelerin ayrıntılı görsel analizleri ve bu analizlerin görüşmelerden çıkan sonuçlarla nasıl ilişkilendirilebileceğiyle ilgili Boston'da iki bitişik alan ele alınmıştır. Biri, tanımlanabilirliği oldukça yüksek bir bölge olan Beacon Tepesi ve diğeri de bu bölgenin hemen altında yer alan, kafa karıştırıcı bir düğüm noktası, Scollay Meydanı'dır. Resim 49, bu iki öğenin Boston merkezindeki stratejik konumunu ve onun Batı Sınırı, merkezi alışveriş bölgesi, Common Parkı ve Charles Nehri'yle ilişkilerini göstermektedir.

Resim 49, sayfa 182

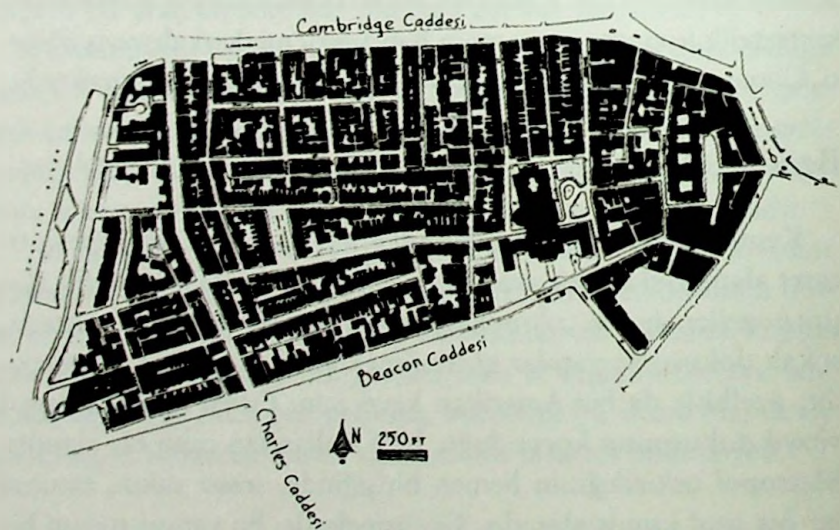
Beacon Tepesi

Kentin son orijinal tepelerinden biri olan Beacon Tepesi, ticaret alanlarıyla nehir arasında yer alır. Kuzey-Güney trafik akışını engeller ve pek çok noktadan görülebilir. Ayrıntılı haritada, sokak dokusu ve yapılar gösterilmektedir. Bu mekân benzersizdir, özellikle de bir Amerikan kenti için. Erken on dokuzuncu yüzyıl dokusunun korunduğu, hâlâ kullanılan canlı bir alandır. Metropol çekirdeğinin hemen bitişiğinde, sessiz sakin, samimi bir üst sınıf konut alanıdır. Görüşmelerde, bu yapıya uygun bir imge ortaya çıkmıştır.

Resim 50, sayfa 182

Resim 49. Boston Yarımadası'nda Beacon Tepesi ve Scollay Meydanı'nın yeri

Resim 50. Caddeler ve binalar, Beacon Tepesi

Beacon Tepesi kolaylıkla ayırt edilebilen bir bölge olarak tanımlanmıştır, çoğu kez Boston'un simgesi olduğuna değinilmiştir ve çoğunlukla belli bir mesafeden değerlendirilmiştir. Kentin merkezi olduğu bilinmektedir. Merkeze yakındır, bir kenarını net bir şekilde Beacon Caddesi keser, böylece Common Parkı'na da değer. Cambridge Caddesi, geleneksel olarak, Batı Sınırı'ndan tepeyi böler ve çoğu deneğe göre de Charles Caddesi'nde kesilir. Ancak, bazıları tereddütlü bir şekilde aşağı bölgeyi de eklemiştir. Neredeyse herkes nehirle bağlantısının farkındadır. Dördüncü kenar belirsizdir. Genellikle Joy Caddesi veya Bowdoin Caddesi olduğu belirtilmişse de Scollay Meydanı'na "bir şekilde" ulaşan, netleşmemiş bir alandır bu kenar.

İçinde ise iki farklı bölge öne çıkmaktadır; Myrtle Caddesi'yle görsel ve sosyal olarak bölünen, "ön" ve "arka" taraf. Sokak dokusunun paralel olduğu düşünülmektedir, "derli toplu" ve dümdüz, ancak, iyi bağlanmamış, içinden geçilmesi zor bir dokudur. Ön tarafın birkaç caddeden oluştuğu (en çok değinilen Mt Vernon Caddesi'dir), bir ucunda Louisburg Meydanı, diğer ucundaysa Hükümet Binası olduğu düşünülmektedir. Arka taraf, Cambridge Caddesi'ne kadar uzanmaktadır. Geçişlerde önem kazanan, Joy Caddesi'dir. Beacon ve Charles caddeleri bütünün bir parçası olarak düşünülmekte, ancak, Cambridge Caddesi böyle değerlendirilmemektedir.

Deneklerin yarıdan fazlası, imgelerinde tepenin aşağıdaki bölümlerine değinmiştir (kabaca, en çok değinilenden en az değinilene sıralanmıştır):

Keskin bir tepe
Dar ve sık sokaklar
Hükümet Binası
Louisburg Meydanı ve parkı
Ağaçlar
İyi görünümlü eski evler
Kırmızı tuğla
Gömme giriş kapıları

Şu noktalara da sıklıkla değinilmiştir:

Taş kaldırımlar
Arnavutkaldırımı caddeler
Nehrin görünümleri
Konut alanları
Pislik ve çöpler
Sosyal farklılıklar
Arka tarafta, köşe dükkânları
Bloke edilmiş veya "kavisli" caddeler
Çit ve heykeller, Louisburg Meydanı
Çeşitli çatı tipleri
Charles Caddesi üzerindeki levhalar
Mor pencereler
Zıtlık oluşturan bazı apartmanlar
En az üç kişinin değindiği noktalar ise şöyledir:
Park edilmiş araçlar
Cumbalı pencereler
Demir işlemeler
Bir araya toplanmış evler
Eskimiş sokak lambaları
"Avrupa" havası
Charles Nehri
Massachusetts Hastanesi'nin görünümü
Arka tarafta oynayan çocuklar
Siyah panjurlar
Charles Caddesi üzerinde antikacılar
Üç ve dört katlı evler

Sokakta, aceleyle, tesadüfi bir şekilde yön tarifi istemenin sonuçları şaşırtıcı yorumları da beraberinde getirmiştir. Esasen, görüşülen kişiler şunları da eklemişlerdir: Orası bir tepedir, ulaşabilmek için caddeleri veya basamakları tırmanmak gerekir. Altın kubbeli, merdivenli Hükümet Binası göze çarpar. Common ve Beacon caddeleriyle sınırlanır, parkıyla ve çitiyle öne çıkan Louisburg Meydanı'yla devam eder. Birkaç kişi, birkaç şey daha eklenmiştir: ağaçlar vardır, üst sınıflar bu alanda oturur, Scollay Meydanı'na yakındır. Joy, Grove ve Charles caddeleri

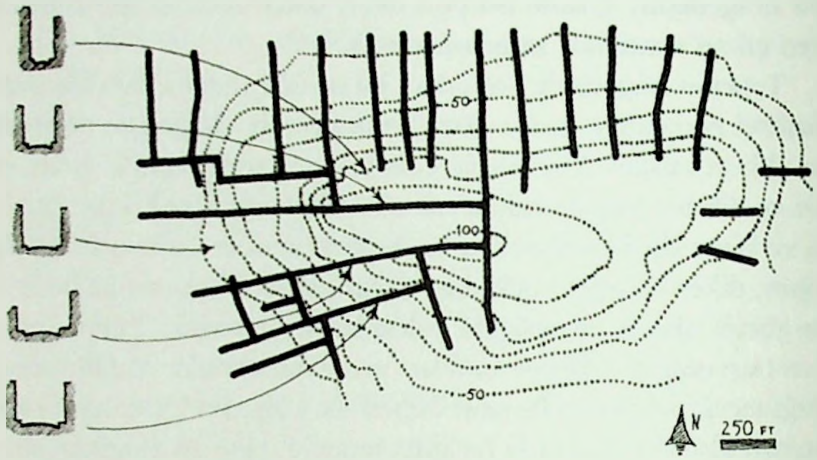
bu bölgededir. Özetle bu yorumlar, daha ayrıntılı görüşmelerden çıkan sonuçları yansıtmaktadır.

Tepenin imgesinde öne çıkan bu temaların temelini oluşturan fiziksel gerçekliğe de bir göz atmak gerekir. Bölge gerçekten de, en dik yokuşları Charles ve Cambridge caddelerine uzanan, eşsiz ve dik bir tepeyle çakışmaktadır. Eğimler, Cambridge Caddesi ve biraz da Batı Sınırı'na kadar devam eder. Ama aslında dik eğim, dikey kavisin bükülme noktasını zaten aşmıştır ve bu nokta görsel olarak en belirgin nokta haline gelmiştir. Eğimin sınırları tam olarak Charles Caddesi'ne uzanmaktadır ve daha sonra değineceğimiz üzere Beacon Tepesi'yle bölgenin birleşmesini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, tepenin diğer iki yanında, sınırlar üst taraflara tecavüz etmektedir. Beacon Caddesi, eğimlerin bir kısmına rastlar. Common ise aynı topografik oluşumun önemli bir parçasıdır. Mekândaki ve karakterdeki değişim, bu topografik bulanıklığın etkisini geçersiz kılacak kadar güçlüdür ve tepenin coğrafik başlangıcı Tremont üzerinde olsa da "Beacon Tepesi" net bir şekilde Beacon Caddesi'nden başlamış olur. *Resim 51, sayfa 186*

Doğuda ise durum farklıdır. Burada tepenin önemli bir bölümü ticari kullanımlarla dolmuştur, Scollay Meydanı tepeyi yandan görmektedir. School Caddesi de yüksek eğimde kalır. Topografik gerçeklik göz ardı edilir. Neler olduğunu gözler önüne serecek büyük bir uzamsal açıklık da, formun süreklilik etkisini geçersiz kılacak güçlü bir karakter değişimi de yoktur. Şüphesiz ki bu durum, bu yakada imgenin bulanıklaşmasına ve Scollay Meydanı'nın uzamsal olarak algılanma zorluklarına neden olmaktadır.

Bölge içinde, eğimin etkisi hem görsel olarak hem de fiziksel çaba ve denge açısından her noktada hissedilir. Ön ve arka taraflarda cadde eğimlerinin çoğunlukla iki yönde olması, bu bölgelerin farklılığına da vurgu yapmaktadır. *Resim 51, sayfa 186*

Bölgenin ön tarafında uzamsal niteliklerin gelişimi ise aşikârdır. Caddelerin koridorları her ölçekte süreklidir. Bina cepheleri birbirine yakındır ve çoğunlukla üç katlı yapılardır, bu sıra konutların tek ailelik olduğu izlenimi yaratır. Apartmanlar, *Resim 52, sayfa 186*

Resim 51. Dik caddeler, topografi ve kavşak noktaları

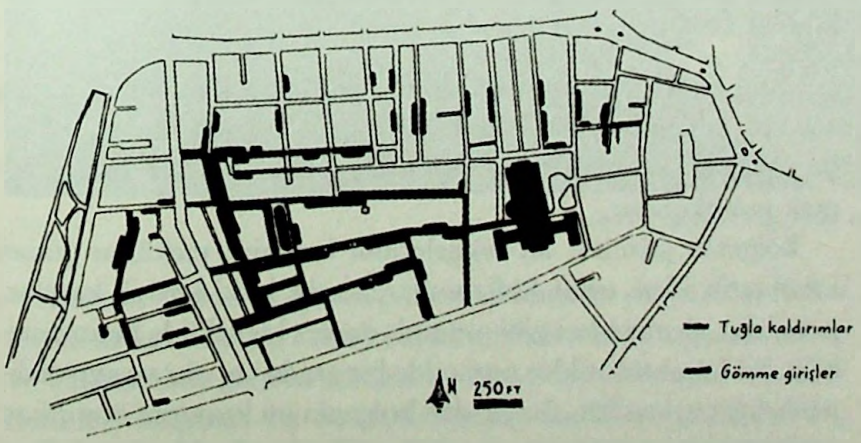

Resim 52. Chestnut Caddesi'nin Charles Caddesi'nden görünüşü

pansiyonlar ve kurumlar kolayca ayırt edilemez. Kesit diyagramında gösterildiği üzere, karakteristikler sınırlı olsa da oranlar kayda değer bir şekilde çeşitlenmektedir. Buna rağmen Mt. Vernon Caddesi'nin Louisburg Meydanı üzerinde kalan alanında önemli bir değişim de göze çarpar. Bu alanda, geride yerleşmiş uzun bir sıra boyunca "azametli" evler yer alır ve bu yerleşim küçük ön bahçelere de izin verir. Oldukça kayda değer ve hoşa giden bir değişimdir bu, bütünün sürekliliğini de bozmaz.

Arka tarafta mekân oranları çarpıcı bir şekilde değişir. Yapılar dört-altı katlı olmaya başlar, bunların tek ailelik konutlar olmadığı çok açıktır. Koridor alanı kanyonları andırmaya başlar. Burada eğim kuzeye doğru olduğu için güneş ışığı sokaklara pek ulaşamaz. Uzamsal oranlar, ışık, eğim ve sosyal çağrışımlar gibi sezgiler alanın birincil karakteristiklerini oluşturur.

Resim 53 ve 54, imgeyi belirleyen diğer tematik öğelerin bölge içerisindeki yerini göstermektedir. Unutulmamalıdır ki, bunlar ön tarafın birincil karakteristikleridir. Taş kaldırımlar, köşe dükkânlar, gömme girişler, dekoratif demirler, ağaçlar, belki bir de siyah panjurlar; ön tarafın benzersizliğini ve arka taraftan ne kadar farklı olduğunu tekrar tekrar insanın gözünün içine sokacak derecede öne çıkan özelliklerdir. Tekrarlanan bu temaların *Resim 53*

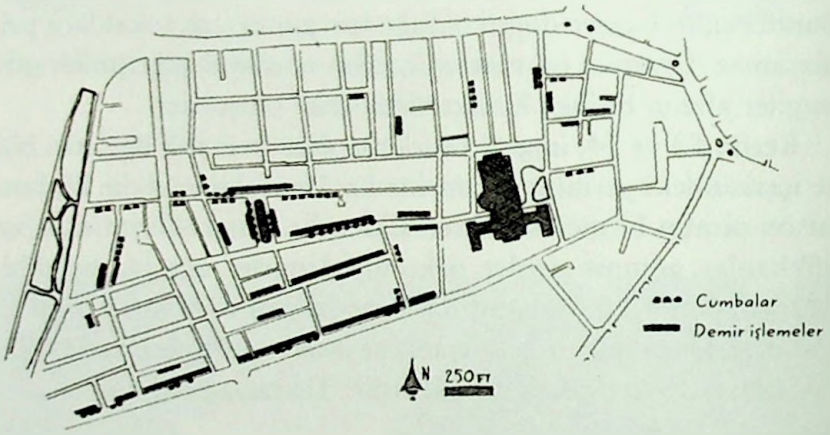

Resim 53. Gömme girişler ve tuğla kaldırımlar

yoğunluğu; parlatılmış pirinç, yeni boyanmış yüzeyler, temiz kaldırımlar, iyi donatılmış pencerelerin bakım düzeyi güçlü bir kümülatif etkiye sahiptir. Bu da bölgenin imgesine canlılık kazandırır.

Resim 55

Bu alanda cumbaların karakteristikleri baskın değildir. Ancak Pinckney Caddesi'nin aşağı bölgelerinde öne çıkar. Sıklıkla bölgeyle ilişkilendirilen mor pencerelere aslında pek de fazla rastlanmaz. Aynı şey kaldırım taşları için de geçerlidir. Aslında sadece Louisburg Meydanı'nın dar şeritlerinde ve pek tanınmayan Acorn Caddesi boyunca görülebilir. Tuğla en çok rastlanan,

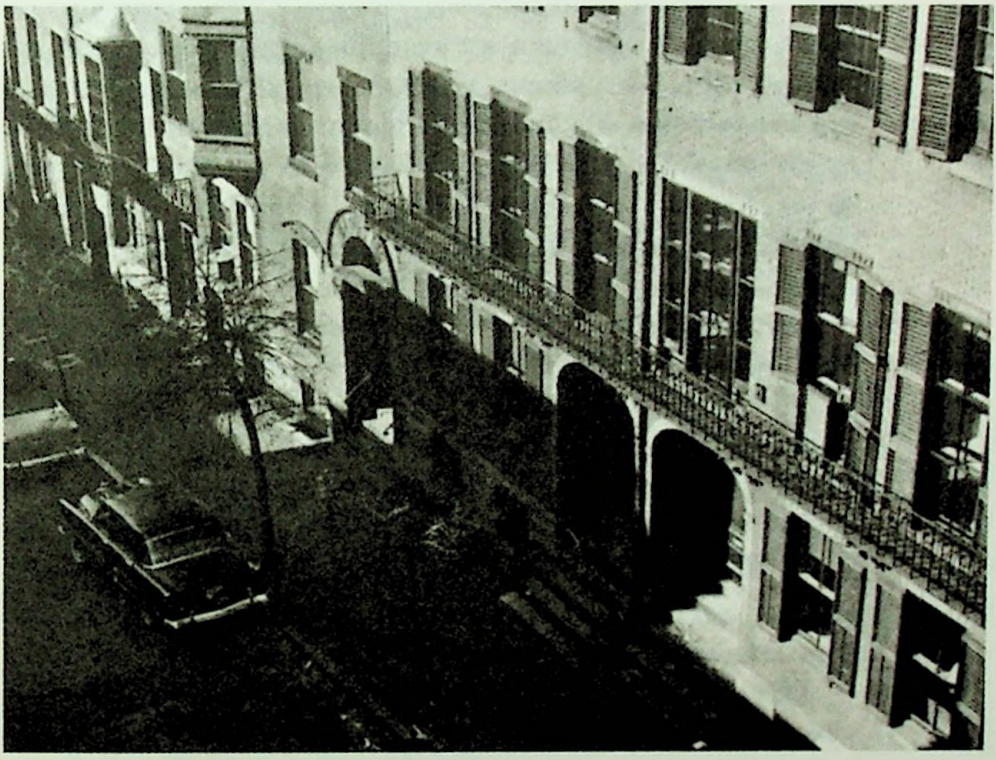
Resim 54. Kavisli ön cepheler ve demir işlemeler

evrensel bir yapı malzemesi olduğu ve tutarlı bir renk ve doku arka planı yarattığı halde Boston'da ayırt edici bir özellik olduğu söylenemez. Alan içinde eski sokak lambalarına da rastlamak mümkündür.

Resim 56, sayfa 191

Bölgenin görünür alt bölgelerinin her biri; mekânın görsel karakteristikleri, eğim, kullanımlar, zemin, bitki örtüsü; kapılar, panjurlar, demir işleri gibi ayrıntılarla net bir şekilde betimlenebilir. Bu karakteristikler normalde bir arada yer alır ve ayırt edilebilirliği güçlendirir. Bu yüzden bölgenin ön kısmının öne çıkan özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Charles Caddesi'ne bakan yüksek eğimli bir alan olması; ölçekleri benzeşen sokak aralık-

ları; alanın üst sınıflara ait olduğunu belli eden süslemeli, oldukça bakımlı yapıları; güneş ışığı, ağaçlar, çiçekler, taş kaldırımlar, siyah panjurlar ve gömme girişler; hizmetçiler, şoförler, yaşlı hanımlar ve sokaklardaki arabalar. Arka kısım ise Cambridge Caddesi'ne doğru iner; süssüz, bakımsız, koyu renkli yapılar; köşe dükkânları, pis sokaklar, kaldırımlarda oynayan çocuklarla öne çıkar. Tuğla yapıların yanı sıra taş yapılara da rastlanır. Ağaçlar bu bölgede sokaklarda değil, avlularda yer alır.

Resim 55. Beacon Tepesi'nin tematik kısmı

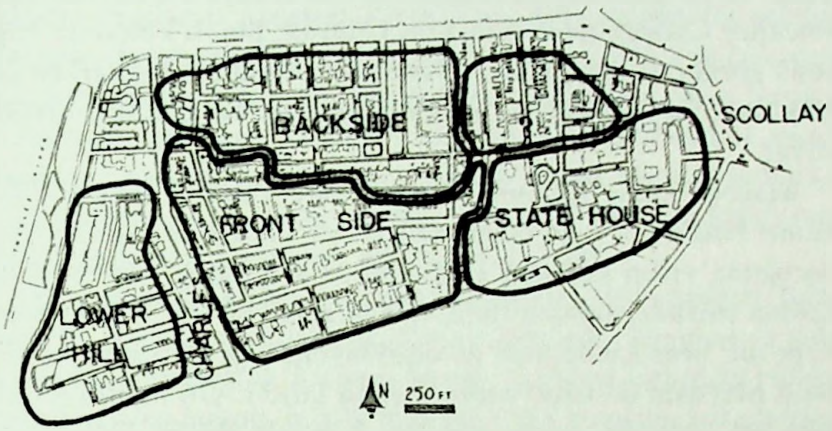
Beacon Tepesi bölgesinin Charles Caddesi ve Charles Nehri arasında kalan aşağı kısmında; bitkilendirmeler, tuğla malzeme ve kaldırımlar, gömme girişler ve demir işlemeler gibi karakteristikler, bölgenin ön tarafıyla benzer özellikler taşır. Ancak, alanda değişken eğimler olmaması ve Charles Caddesi'nin yarattığı engel, belirsiz bir sınıflandırma içine sokulmasına neden

Resim 57

olur. Charles Caddesi'nin kendisi zaten özel karaktere sahip bir alt bölge niteliğindedir. Beacon Tepesi bölgesinin yukarı kısımlarında pahalı alışveriş alanları yer alırken, Charles Caddesi alanı da ya pahalı ya da nostaljik ürünlerin satıldığı bir alışveriş caddesi olarak öne çıkar. Antikacı dükkânlarının dağılımı da buna işaret eder. Hükümet Binası'nın yarattığı devasa kırılmayla belirlenen yönetimsel bölge ise kullanımları, uzamsal ölçeği ve faaliyetleriyle tamamen farklı bir alandır. Burada da Hancock ve Somerset caddeleri arasındaki geçiş bölgesi yer alır. Bu bölge; Deane Caddesi'nin alt kısmında, eğim, taş kaldırımlar, cumbalı pencereler, gömme girişler ve demir işlemeleriyle Beacon Tepesi bölgesinin karakteristiklerini barındıran bir alandır. Ancak kopuktur, dükkânlar ve kiliselerle konut alanları bir arada yer alır, ön kısmın sosyal sınıfını da barındırmaz. Kesin sınırların belirsiz olması, bölgenin bu kısmında biçimin tasavvur edilmesinde de zorluklar yaratmaktadır.

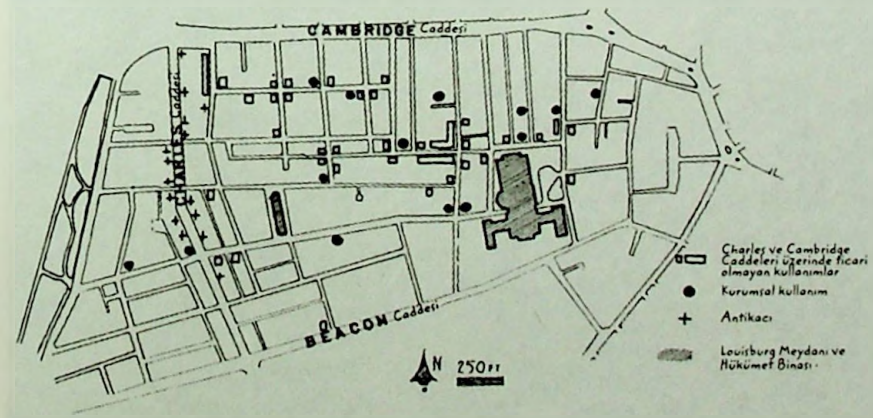
Sirkülasyon kanallarının etkisi ve eksikliğinin etkileri ilginç bir konudur. Bölgenin ön taraflarından arka taraflarına geçerken karşılaşılan engellerin yanı sıra her iki tarafa da geçişin aslında farklı yönlerden olması, bölgeyi diğerinden ayırmaya da yarar. Kemerin altındaki darmadağın geçit dışında doğudan girilmesi de pek mümkün olmayan Bowdoin Caddesi'ni, Hükümet Binası konut alanlarından ayırır. Hatta Scollay Meydanı'ndan aşağı kısımlara yürümenin yarattığı zorluk, meydanı tepeye referansla "havada yüzer" bir hale getirir.

Diğer yandan, bölgenin içinden geçen Mt. Vernon, Joy, Bowdoin ve Charles caddeleri daha da önem kazanır. Topolojik olarak normal olmalarına rağmen bütün caddeler, yukarıda bölgenin içinden geçtiği belirtilen caddeler de dahil olmak üzere, görsel olarak engellenmişlerdir. Bu durum; alanın yoğunluğunu, samimiyetini ve kimliğini destekler. Joy, Bowdoin ve Pinckney caddeleri dikey kavislerle, Mt. Vernon, Cedar ve Charles caddeleri de küçük yatay virajlarla engellenmiştir. Diğer bütün caddeler çıkmaz sokaklardır. Bu yüzden, caddeler üzerinde etrafı görebilmek imkânsızdır.

Resim 56. Beacon Tepesi'nin alt bölgeleri

Buna rağmen bölgenin dış taraflarını gören bazı noktalar vardır. Özellikle Charles Nehri, Chestnut, Mt. Vernon, Pinckney, Myrtle ve Revere caddelerinin eğimleri dolayısıyla oluşan görünümler ve Tepe'nin nehre bakan konumu nedeniyle güzel manzaralar ortaya çıkar. Mt. Vernon'dan Walnut Caddesi'ne inerken Common da bir anlığına görünebilir. Kuzeye ilerleyen "arka kısım sokakları" Batı Sınırı'na bakar, ancak, çatıların görünüşü kayda değer değildir. Yalnızca Anderson Caddesi'nden inerken, Bulfinch Hastanesi'nin özgün hali görülebilir. Bu da

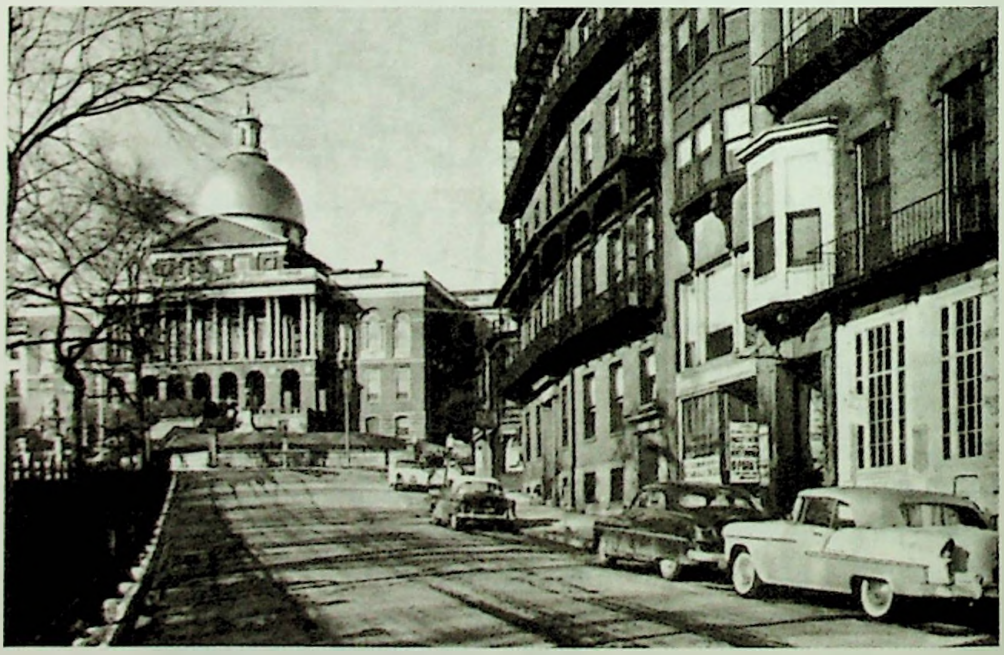

Resim 57. İşaret öğeleri ve ticari kullanımlar

Cedar ve Joy caddeleri arasındaki önden arkaya tek bağlantıdır. Pinckney Caddesi'nden çıkarken, Gümrük Binası kulesinin başı kesik görüntüsü şaşırtıcıdır. Chestnut Caddesi'nden çıkarken ise Hükümet Binası'nın altın kubbesi çok hoş bir görüntü ortaya koyar.

Resim 58

Beacon Tepesi bölgesinin birincil işaret öğesi, elbette ki, Hükümet Binası'dır. Eşsiz biçimi ve işleviyle olduğu kadar Tepe'nin doruğuna yakın konumu ve Common'a açılması nedeniyle de Boston merkez alanının tümü için anahtar bir öğe haline gelir. Tepe'nin hem içinde hem de dışındaymış gibi davranır. Louisburg Meydanı da temel mekânlardan biridir. Ön tarafın düşük eğimleri üzerinde, konut alanları arasında küçük bir düğüm noktasıdır. Görsel olarak gözler önünde değildir, tepenin doruğuyla veya etekleriyle de ilişkilendirilemez. Başka bir öğe tarafından da yönlendirilmez. Bu yüzden konum belirten bir öğe olarak kullanılmaz, ama bölgenin karakterinin özünü yansıttığı ve bölge "içinde bir yerlerde" olduğu düşünülür. Aslında, ön kısma ait temaların hepsinin en saf halleriyle burada yoğunlaş-

Resim 58. Hükümet Binası

tığı da göz önüne alınmalıdır. Ayrıca Meydan, biçimli bir mekândır ve alanın uzamsal karakterini daha da net bir şekilde yansıtır. Arnavutkaldırımlarıyla ünlü küçük alanlar ve çitle çevrili, heykellerle dolu yemyeşil park bu bölgededir. Hem bereketi hem de "girilmez" olduğu hissini yaratmasıyla dikkat çeker. Beacon Tepesi bölgesinin yan tarafında kalan Meydan'ın konumu, bütünle sıkı bir bağ kurmayı güçleştiriyorsa da kendi mekânı içinde görsel istikrarı sağlar durumdadır. *Resim 59*

İç yapı, başka birkaç önemli işaret öğesini de barındırır. Bunlar: Mt. Vernon ve Charles caddeleri üzerinde, konumu ve kule tepesiyle Universalist Kilisesi; Deane Caddesi üzerinde Hükümet Binası'na bakan, büyük hacmini idari bölgenin karakterine ve sınırlarına dahil eden Suffolk Hukuk Fakültesi; Mt. Vernon Caddesi'nin konut alanı olma sürekliliğini bozan New England Eczacılık Fakültesi; bina cephelerinin benzerliği arasında öne çıkan ve arka kısma girişi işaret eden, Pinckney ve Anderson caddeleri üzerindeki Carnegie Enstitüsü'dür. Beacon Tepesi bölgesinde konut alanlarına ait olmayan kullanımlar da vardır, an- *Resim 57, sayfa 191*

Resim 59. Louisburg Meydanı

cak, bunlar şaşırtıcı bir şekilde genel altyapı içine nüfuz etmiş durumdadır. Bölge içerisindeyken görülebilen ve bölgenin dışında yer alan çok az işaret öğesi vardır. Bu yüzden de içsel yapısı kendi olanaklarıyla baş başadır.

Tepe'nin keskin bir sınırla Batı Sınırı'ndan ayrılması ve Scollay Meydanı'yla bağlantısında yaşanan zorluklara değinilmişti. Bölgenin Common'a baktığı herkesçe bilinir, ancak, ikisi arasında doğrudan bir bağlantı kurmak oldukça zordur. İkisi arasındaki geçişler, Charles, Joy ve Walnut caddeleri haricinde bloke edilmiştir. Ağaç kümelerinin eksikliği de hissedilir. Yollar ve açıklıklar Beacon Caddesi'ne dik olsaydı, Tepe'nin bitkilendirmesi de parkın bitkilendirmesi gibi süreklilik gösterebilirdi.

Charles Nehri'yle alakası zaten çoğu kişi tarafından hissedilmekteydi. Bunun nedeni doğu-batı yönündeki caddelerin sunduğu hoş görünümler olabilir, ancak, ayrıntılı bir bağlantı sağlanamaz. Bu ise dümdüz kıyı alanından, suya ulaşmak için kat edilen Storrow Yolu'nun yarattığı zorluklardan ve alt kısımlardaki belirsiz sınıflandırmalardan kaynaklanıyor olabilir. Nehir üst kısımlardaki eğimlerden görülebilirken, yaklaşıldıkça gözden kaybolmaktadır.

Beacon Tepesi, sınırlı nüfusuna rağmen, tüm kent içinde önemli bir rol oynar. Topografyası, sokak alanları, ağaçları, sosyal sınıfları, ayrıntıları ve koruma düzeyleri Boston'daki herhangi başka bir bölgeden farklıdır. Bu alanla benzer nitelikler taşıyan sadece Back Koyu vardır denebilir. Materyali, bitkileri, ilişkileri ve bir noktaya kadar da kullanım ve durumları benzerdir; ancak, topografyası, ayrıntıları ve koruma düzeyi farklıdır. İki bölgenin karıştırıldığına da rastlanmıştır. Olası diğer bir benzerlik, Kuzey Sınırı'ndaki Copps Tepesi olabilir. Bir tepe bölgesi olması, eski bir konut bölgesi olması açısından benzeşirler; ancak, keskin bir şekilde sınıfsal ve mekânsal olarak ayrışırlar, bu alanda ağaçlar yok denecek kadar azdır ve sınırları da yoktur.

Bu yüzden bu eşsiz alan, kent merkezinde öne çıkar. Back Koyu'nu, Common'u, kent merkezini ve Batı Sınırı'nı birbirine bağlar. Bütün bir merkez bölgesine egemen olma ve odaklama potan-

siyeli taşır. Bütün kent yapısı içinde hayati bir rol oynayan Charles Nehri kıyısındaki yön değişimlerini, aksi takdirde zor olabilecek saptama ve açıklama potansiyelini de içinde barındırır. Boston'a Cambridge'den bakarken, Beacon Tepesi önemli bir rol oynar. Sadece canlandırıcı olması açısından değil, bu panoramada görünen Back Koyu – Beacon Tepesi – Batı Sınırı bölümlerinin açıklanması ve birleştirilmesi bakımından da önemlidir. Kademeli yükselişi ve araya giren engeller nedeniyle Beacon Tepesi, Batı Sınırı ve Common tarafı haricinde kentin diğer bölümlerinden bir oluşum olarak görülemez. Bu engellerden biri olarak trafik ele alındığında; akımları merkezine topladığını ve dikkati etrafını dolaşan yol ve düğüm noktaları, Charles Caddesi, Cambridge Caddesi ve Scollay Meydanı'na yönelttiğini görürüz.

Bunun için Beacon Tepesi bölgesi, fiziksel karakteristiklerin popüler imgenin gücünü destekleyeceğini kanıtlayan; yollar, eğimler, mekânlar, sınırlar ve ayrıntı yoğunlaşması gibi düzenlemelerin psikolojik etkilerinin pek çok örneğini barındıran bir bölgedir. İçsel bölünmeler, Charles Nehri'yle ilişkilerindeki kusurlar, Boston Common ve Scollay Meydanı'nın varlığı, kentin özellikle dışa doğru görünüşlerindeki önemi dolayısıyla Beacon Tepesi; bütün etkinliğine rağmen, baskın bir tepe olma potansiyelinden biraz mahrum gibidir. Ortaya koyduğu süreklilik, insancıllık ve zevkler nedeniyle, bu kentsel imgenin gücü ve yarattığı memnuniyet yine de aşikârdır.

Scollay Meydanı

Scollay Meydanı, yapısal olarak hayati önem taşıyan, ancak, tanınması ve tanımlanması kolay olmayan bir düğüm noktasıdır. Boston'da stratejik bir kavşak olarak rolü için Resim 49'a tekrar bakılabilir. Resim 60 ise Meydan'ın temel fiziksel öğelerini içeren daha ayrıntılı bir gösterimdir.

Resim 49 ve 60; sayfa 182 ve 198

Scollay Meydanı'nın halk imgesi, Beacon Tepesi ve Kuzey Sınırı merkez alanı etrafından dolaşan yolların kesiştiği önemli bir kavşaktır. Cambridge, Tremont ve Court (yoksa State Caddesi

miydi?) caddeleri bu kavşakta kesişir. Dock Meydanı, Faneuil Salonu, Haymarket Meydanı ve Kuzey Sınırı'na devam eden birçok sokağın da çıkışlarını içerir. Hanover Caddesi net bir şekilde Kuzey Sınırı'na uzanıyorken, şimdi bloke edilmiştir. Bu da kafa karıştırmaktadır. Scollay Meydanı, kimi zaman Bowdoin Meydanı'nı da içerir bir biçimde ele alınır, bazen de bu meydan dışarıda bırakılır.

Pemberton Meydanı'nın girişi, bazı yaşlı kent sakinleri dışında, genelde hatırlanmamaktadır. Ancak, Cambridge Caddesi'nin Scollay Meydanı'yla net bir kesişimi vardır ve dönemeç de gayet canlıdır. Tremont Caddesi'nin Meydan'a uzandığı sanılsa da girişinin dikkate değer ya da güvenilir olduğu söylenemez. Pek çok denek için Washington Caddesi de Meydan'a uzanıyor diye algılamaktadır. Tremont Caddesi, Court Caddesi ve farz edilen Washington ve State caddelerinin karıştırılmasına benzer bu. Çıkmaz sokak Hanover Caddesi, Dock Meydanı'na giden yollar, Kuzey Sınırı ve Haymarket Meydanı teker teker tanınmaz ve ayırt edilemez. Bir grup olarak algılanırlar ve hepsinin de tepeden aşağı kavisler çizerek indiği sanılır. Genel düzeyler arasındaki ilişki de oldukça önemlidir: Beacon Tepesi en yüksektedir, Scollay Meydanı eğimli bir yamaç platosudur, Cambridge ve Tremont caddeleri kontürleri takip eder ve diğer caddeler de yokuş aşağı devam eder.

Bowdoin Meydanı'nın uç noktası diğerlerinden az da olsa ayırt edilse de meydan, göz önüne getirilmesi zor ve biçimsizdir. Burası "caddelerin bir araya geldiği öylesine bir nokta" olarak algılanır. En önemli öğesi merkezi metro istasyon girişidir. Bakımsızlığın öne çıktığı, marjinal kullanımların ve "alt-sınıf" eğlencenin yaygın olduğu bir alandır.

Görüşülen kişilerin yarıdan fazlası, aşağıdaki fikirlere sahiptir:

Cambridge Caddesi incelerek ve kıvrılarak ilerler, Meydan'a varır. Meydan, bir tepenin ortasındadır. Caddeler de ya aşağı, ya yukarı doğru ilerler.

Dörtte bir kadar kişi şunlara değinmiştir:

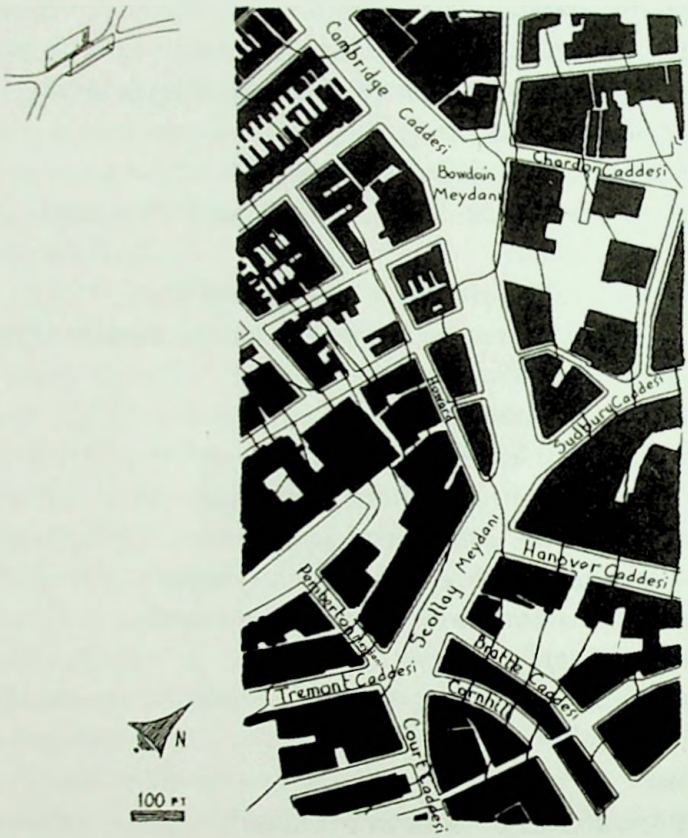
Tremont Caddesi, Meydan'a varır.

Merkezde bir metro girişi vardır.
Hanover Caddesi, Meydan'a varır.
Court Caddesi, Meydan'dan çıkar ve yokuş aşağı kıvrılır.
(Yoksa o State Caddesi miydi?)
En az üç kişinin söyledikleri şöyledir:
Caddeler, Dock Meydanı'na ve Faneuil Salonu'na ilerler.
Orada barlar vardır.
Washington Caddesi'yle ilişkisi pek net değildir.
Sokak görüşmelerinden açıkça ortaya çıkan, sıklıkla tekrarlanan aşağıdaki yorumlardır.
Metro hattının üzerindedir.
Tremont Caddesi, Meydan'a varır.
Ancak, 3-4 kişi de aşağıdakileri eklemiştir:
Cambridge Caddesi, Meydan'a varır.
Washington Caddesi, Meydan'a varır. (yanlış)
Merkezde metro istasyonunun bir adacığı vardır.
Caddeler ya aşağı, ya yukarı doğru ilerler.
Kuzey Sınırı'nın caddeleri, Arter'in gerisinden ve altından Meydan'a varır.
Sinemalar.
Öylesine bir geçiş, bir "Boston Meydanı".
"Büyük" bir meydan, "büyük bir yer".
Bir ucunda garaj vardır.

Açıkça görülüyor ki, yapılan yorumlar Beacon Tepesi için yapılanlarla kıyaslanamaz. Ancak, kesişen yolların sayılması bir istisnadır, bu da soyut bir şekilde yapılmış ve çoğunlukla da yollar birbirine karıştırılmıştır. Yine de Scollay Meydanı görsel olarak gri olsa da Boston kenti için yapısal olarak önemlidir.

Gerçek Scollay Meydanı aslında planda düzenlenmiş bir mekândır, Sudbury Caddesi'nden Court Caddesi'ne kadar düzgün bir dikdörtgen şeklindedir. Düzensiz aralıklarla küçük caddeler meydana bağlanır. Planda yol sistemi basit bir çubuk görünümlü makul bir formdur. Bir tarafından üç, diğer tarafından iki iplik bağlanır. Ancak, üç boyutta bu düzen kolaylıkla görülemez; aralık dişlere benzer kenarlar, mekânı parçalayan trafik kalaba-

Resim 60, sayfa 198

Resim 60. Caddeler ve binalar, Scollay Meydanı

lığı ve eğik zemini rahatsız edicidir. Mekânın tutarlılığını hissettirecek tek öğe, Sudbury ve Cambridge caddelerinin köşesinden Meydan'a bakar bir konumda bulunan büyük reklam panosudur. Bu gösterişli pano, meydanı hoşa gidecek bir şekilde değilse de kesin bir şekilde sonlandırır.

Resim 61, sayfa 200

Bu ipliğe benzer kollardan biri olan Sudbury Caddesi dolayısıyla yol sistemi anlaşılamaz. Bu cadde diğerlerine nazaran önemsiz bir caddedir. Meydana bağlanan yolların çoğu da ayırt edilemez. Yamaç tarafı hissi alana ve girişlerine hâkimdir. Uzamsal tutarlılık hissini de bozar, görünmeyen alanlarla ilişkilerin temel noktası budur.

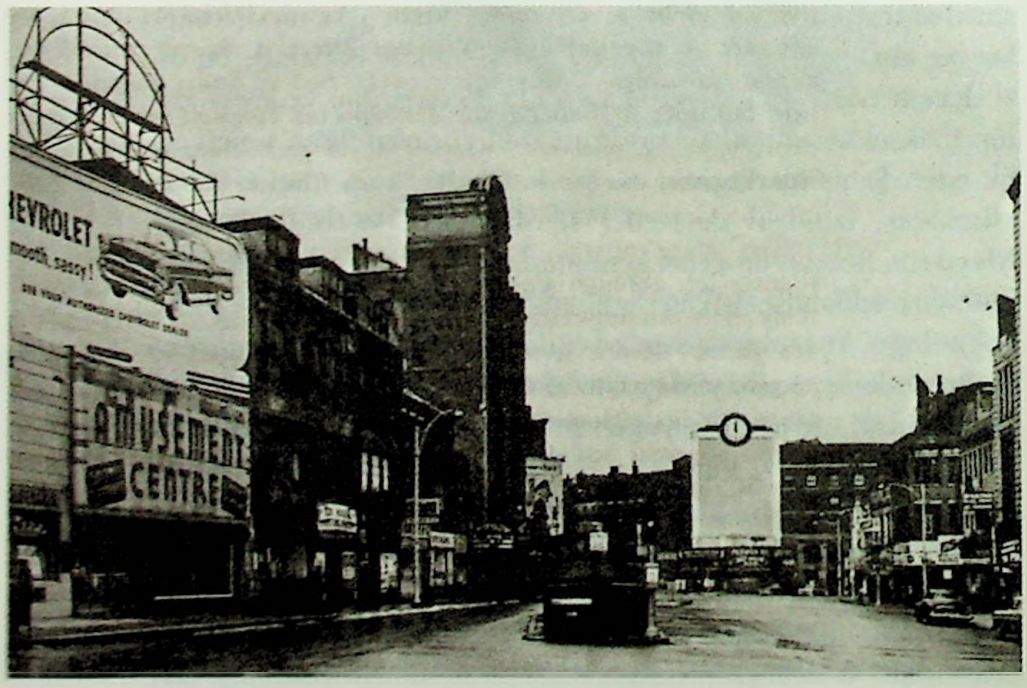
Mekân kuzeybatıya doğru devam eder. Geniş Cambridge Caddesi'nden Bowdoin Meydanı'na kadar olan alandan dışarı sızar, bu alan daha çok bir kesişim, Cambridge Caddesi'nin kıvrımı gibidir. Bowdoin ve Scollay meydanları arasında kalan alan son derece biçimsiz ve kontrolsüzdür. Yönü korumak güvenilmez bir hal alır, ancak, trafiğin akışı bu konuda bir ipucu verebilir. Bu alanın yarattığı izlenimde trafik gerçekten baskın bir öğedir. Meydan, mütemadiyen araçlarla doludur. Yoğun trafik taşıyan hatların en önemli yollar haline gelmesiyle, diğer görsel karakteristikler göz ardı edilir.

Meydan alanında homojenliğe veya karaktere dair ipucu verebilecek fiziksel yapılar yok denecek kadar azdır. Yapı malzemeleri değişen var olan yapılar çok çeşitli biçimlerde ve boyutlardadır. Kimi eski kimisi de görece yenidir. Bu yapılar arasındaki ortak tek öğe, bakımsızlığın yaygın olmasıdır. Ancak, alt katlardaki kullanım ve faaliyetler tutarlılık gösterir. Meydanın her iki yakasında da barlar, ucuz restoranlar, eğlence salonları, sinemalar, indirimli hizmetler, yeni veya ikinci el satan dükkânlar yer alır. Batı tarafındaki birkaç boş dükkân haricinde bu dizi devam eder. Bu kullanımlara, dükkân önlerinin ve levhalarının fiziksel ayrıntıları ve kaldırımlarda yürüyen insan tipleri eşlik eder. Şehir merkezinin olağan kalabalığı arasından evsizler, alkolikler, izindeki denizciler sıyrılır. Gece vaktinde Scollay Meydanı, Boston'un genel kent merkezi karakterinden daha kolay ayırt edilebilir. Işıklar, etkinlikler ve kaldırımlardaki insan yoğunluğu, karanlık ve sessiz kentle keskin bir tezat oluşturur.

Bu nedenle, Scollay Meydanı'nın yarattığı belli başlı izlenimler; uzamsal biçimsizlik, yoğun trafik, sert eğimler, bakımsızlık, özel kullanımlar ve karakteristik kent sakinleridir. Bu karakteristiklerin çoğu, kent genelinde o kadar da sıra dışı olmadığı için Scollay Meydanı kolayca tanınabilir bir yer haline gelebilir. Kullanımların çoğu ve bakımsızlık, kent merkezinin kenarlarındaki pek çok alanda da görülür. Hatta Dover Caddesi ile Broadway arasındaki Washington Caddesi'nde, kullanımların sıra dışı birleşimi ve alanda yaşayan sakinleri daha da güçlü bir şekilde or-

taya çıkar. Pek çok yolun kesişiminin yarattığı uzamsal karmaşaya Boston'da sıklıkla rastlanır. Bowdoin Meydanı, Dock Meydanı, Park Meydanı, Church Green, Harrison veya Essex caddeleri gibi diğer örnekler de kolayca bulunabilir. Scollay Meydanı'nın uzun dikdörtgensel formu eşsiz olabilir, ama görsel olarak anlaşılır değildir. Bu düğüm noktasının eğimi ve Boston'un bütünüyle olan yapısal bağı, şüphesiz ki, meydanı tanımlayan en önemli öğelerdir.

Scollay Meydanı'nın rolü, yolların kesişim noktası olmasından kaynaklandığına göre, bu alanı durağan bir şekilde değerlendirmemek önemlidir. Meydana nasıl ulaşıldığı ve meydandan nasıl uzaklaşıldığı öne çıkar. Bu alana belli belirsiz giriş yapan Tremont Caddesi; yapı yoğunluğunun azaldığına, Cornhill'i köşesindeki levha ve eski bir taş bina görüldüğünde merkezi iş alanının sınırına ve son olarak da solgun levhaların bulunduğu açık bir alana gelindiğine işaret eder. Bir anda karşılaşılan araç yoğunluğu şaşırtıcıdır.

Resim 61. Scollay Meydanı'ndan kuzeye doğru bakış

Washington Caddesi, doğrudan Dock Meydanı'na bağlanır. Scollay Meydanı'na bağlantıyı sağlayan Court Caddesi'dir. Köşesinde Eski Hükümet Binası olmasına rağmen, küçük ve ayırt edilemeyen tek caddedir bu. Court Caddesi, Scollay Meydanı'nın önemsiz yan bağlantısıdır.

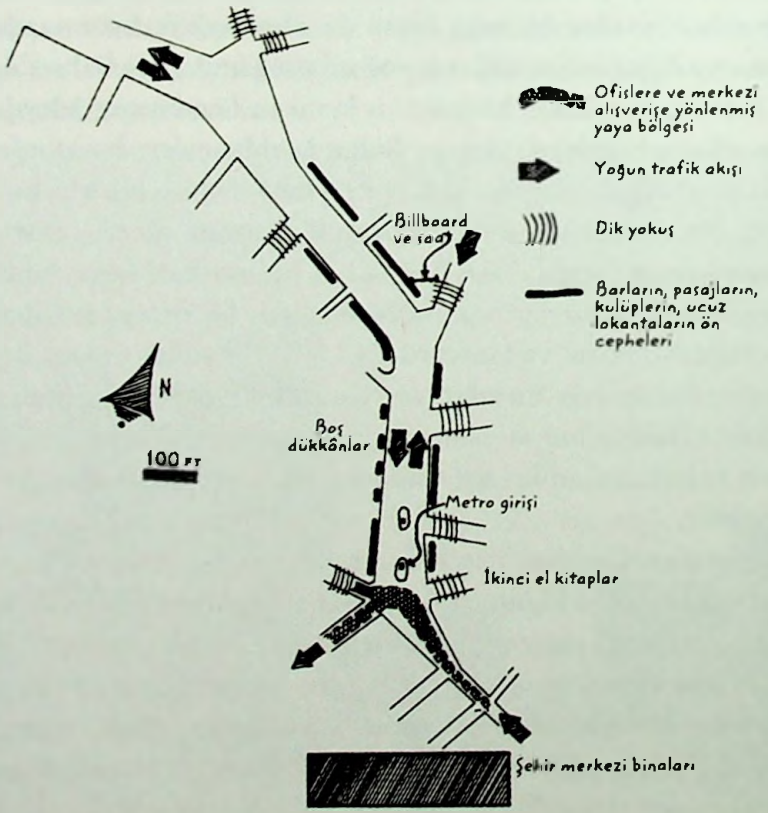
Cambridge Caddesi, güneydoğu yönünde devam eder ve Bowdoin Meydanı'ndaki büyük ve belirgin Telefon Binası'na ulaşır. Bu noktada, yol uzamsal bir karmaşanın içine girer, hedef veya yöne dair duyumlar tamamen yok olur. Yalnızca, daha uzaktaki Sudbury Caddesi'nin sağa dönüşü barların, yüksek ofis binalarının ve merkezdeki metro istasyonunun oluşturduğu karakteristik biçimi görünür kılar.

Scollay Meydanı'na doğru yokuş aşağı inen Sudbury, Hanover, Brattle ve Cornhill caddelerinin hepsi de dikkat çekici bir eğime sahiptir. Her birinde, biraz da olsa açıklık hissi vardır. Barların ve diğer kullanımların yoğunlaşmasından da bahsedilebilir. Ancak, genellikle Meydan'ın kendisi, Pemberton Meydanı'nda silueti belirleyen Annex Bölge Mahkemeleri binasından çok daha az algılanabilir. Scollay Meydanı sadece bir son nokta veya bir dönemeç gibidir. Cornhill'in artan eğimi, tasarım amacına uygun olarak, başlı başına hoş bir uzamsal deneyimdir. Scollay Meydanı'na varmak ise hiçbir ilginçlik ortaya koymaz. Pemberton Meydanı ve Howard Caddesi gibi yokuş yukarı ilerleyen taraflarda bile meydan ayırt edilebilir değildir. Nitekim Bowdoin Caddesi'nin ve sonrasının yarattığı kafa karışıklığına rağmen yalnızca Cambridge Caddesi'nin tanımlanabilir olduğu söylenebilir.

Cambridge Caddesi üzerinde yönler görece nettir. Bir zamanlar önemli olan Hanover Caddesi ise diğerlerinden biraz daha geniş olmasına rağmen güçlükle ayırt edilebilir. Aynı şekilde Sudbury Caddesi kayda değer bir trafik yükü taşıyor olmasına rağmen boyut ve sınırları göz önüne alındığında, gayet önemsiz bir cadde olabileceğini düşündürür. Kuzeyden görüldüğü üzere, önem arz eden Tremont Caddesi'ne giriş oldukça keskindir ve neredeyse görünmezdir. Görüşülen pek çok denek, bu çıkışın

yerini bulmakta zorlanmıştır. Ancak, bulunduğu andan itibaren Tremon Caddesi üzerinde yön bulmak kolaylaşmıştır. Beacon Tepesi Sineması, Parker House, King Şapeli, Tremont Tapınağı, Granary Mezarlığı ve Common Parkı'nın oluşturduğu dizge de tanınmaktadır.

Scollay Meydanı alanı, belirgin bir şekilde yokuş aşağı ilerler ve hafifçe sola, Court Caddesi'ne döner. Ancak, bu noktadan meydana giriş yapan araç trafiği, ilk olarak bahsedilen izlenimle çelişir. Eğer biri Court Caddesi boyunca ilerlerse, Washington Caddesi'nin varlığına dair hiçbir ipucu göremez. Sadece Eski Hükümet Binası'nı ve kafa karıştırıcı mekânı algılayabilir. Washington Caddesi'nin Scollay Meydanı'yla bağlantısı her iki yönde de belirsizdir.

Resim 62. Scolley Meydanı'nın görünen öğeleri

Court Caddesi'nin ve Cornhill'in Meydan'a çok yakın girişler vermesi de kafa karıştırıcıdır. Oysaki, bir blok ötede, psikolojik olarak birbirinden oldukça uzak algılanan State Caddesi ve Dock Meydanı yer almaktadır. Meydan'dan dışarı çıkarken net bir şekilde algılanabilen tek yolun Cambridge Caddesi olduğunu tekrar hatırlatmak gerekir. Tremont Caddesi ise bir hayli kafa karıştırıcıdır.

Scollay Meydanı, dışsal alanıyla ilgisini, eğimler ve yollar dışında bazı görünümlerle belirler. Bunlar (yüksekliklerindeki fark dışında mimari olarak neredeyse ayırt edilemeyecek) Bowdoin Meydanı'ndaki Telefon Binası ve Pemberton Meydanı'ndaki Annex Bölge Mahkemeleri binası ve State Caddesi'nin aşağı ucunu ve liman bölgesini belirleyen, güneydoğu tarafından görülebilen, oldukça belirgin Hükümet Binası Kulesi'dir. En çarpıcı olan ise silüetin güney tarafında görülebilen ofis binaları kümesidir. Postane Meydanı bölgesine işaret eder bu kümelenme ve Scollay Meydanı'nın kent merkezinin saçaklarındaki marjinal konumunu da ortaya çıkarır.

Beacon Tepesi ve Commonwealth Bulvarı'nın aksine, Scollay Meydanı, doğrudan yaklaşılmadığı sürece, aslında dışarıdan görünemez. Ancak daha yaşlı kent sakinleri Annex Mahkeme Binası'nı gördüklerinde Scollay Meydanı'na yaklaşıldığını anlayabilir.

Meydanın iç alanlarında yön veya bölümleri ayrıştırmaya yarayacak çok az ayrıntı vardır. Bu alandaki en önemli işaret öğesi, trafiğin ortasında küçücük oval bir alanda yer alan metro girişi ve gazete bayiidir. Belli bir mesafeden bunun bile ayırt edilebilmesi zordur. Esasen sarı harfli işaret levhası ve zemindeki giriş sayesinde görülebilir. Gerisindeki benzer bir oval alan, benzer bir yapı etkisini daha da azaltır. Yeraltına inen bu ikinci kapı aslında sadece bir çıkış noktasıdır. Gazete bayii de yer almaz ve bu yüzden de algısal olarak "ölüdür." Herkese göre Scollay Meydanı'nın "orta yerinde" yer aldığı tahmin edilen metro girişi aslında neredeyse en uçtadır. Diğer bir dikkat çekici ayrıntı, Pemberton ve Tremont caddeleri köşesindeki parlak

harflerle süslü levhasıyla tütün ürünleri dükkânıdır. Bu dükkân, saydam duvarlı Suffolk Bankası'nın dibindedir ve ona tamamen zıt bir karakterdedir.

Meydan alanının içinde, eksenel duyular ortaya koyan, yanlamasına eğim ve baskın trafik hatları haricinde yönlere dair çok az ipucu yer alır. Yapı kümelerinde ve mekânda kayda değer bir değişim ölçütü yoktur. Güney tarafında, silüeti oluşturan yüksek binalar ve kuzey uçtaki reklam panosu yön bulmaya dair temel faktörlerdir.

Ancak, kullanımlarda ve etkinliklerde yönlere dair önemli işaretler vardır. Normalde merkezi iş alanına hizmet eden eczaneler, restoranlar, tütün ürünleri dükkânları gibi kullanımların yoğunlaştığı güney ucu, yaya ve araç yoğunluğunun en yüksek olduğu alandır. Bu alanda yaya akışı, ofis çalışanları ve alışverişçilerin olağan bir karışımıdır. Ucuz mallar satan dükkânlar, Meydan'ın batı yakasından çok doğu yakasından müşteri toplarlar. Beacon Tepesi geçiş bölgesi saçaklarını dikeyde bölen, alt sınıf ucuz oteller ve odalar batı yakasında kalır. Meydan'la bire bir ilişkilendirilen kent sakinleri bu alanlarda yer alır. Cornhill üzerindeki ikinci el kitap dükkânları da içsel bir ipucudur. Bu alanın kuzey saçaklarında depo ve çatı katı odaları yer alır. Scollay Meydanı fiziksel olarak gelişmemiş olmasına rağmen eğim, trafik ve kullanım dokusu dolayısıyla içsel olarak ayrıştırılmış ve yapılandırılmıştır.

Yine de Scollay Meydanı işlevsel önemini destekleyecek görsel bir kimliğe ihtiyaç duyar. Dikdörtgensel biçim gibi potansiyel formların, yolların bir çubuğa bağlanır gibi yerleşmiş dokusu ve yamaç teraslarının farkına varılmalıdır. Yapısal rolünü tamamlamak için, meydana giren ve çıkan tüm önemli yolların kesişimi tam olarak açıklanmalıdır. Potansiyel olarak daha da dikkat çekici görsel bir role sahip olabilir. Boston yarımadasının eskiden baş tarafı olan bölgenin merkezinde; Beacon Tepesi, Batı Sınırı, Kuzey Sınırı, pazar alanı, iş alanı, merkezi alışveriş alanı gibi bir dizi bölgenin göbeğinde; Tremont, Cambridge, Court-State ve Sudbury caddeleri gibi önemli caddelerin düğüm

noktasında; Pemberton, Scollay ve Dock meydanları üçlüsü yamaç teraslarının merkez noktasında yer almaktadır. Scollay Meydanı, "hoş" insanları huzursuz eden kullanımlar içeren bir mekân olmaktan öte, kent için görsel olarak mükemmel bir fırsatın kaçırılmasına işaret eder.

Kaynakça

1. Angyal, A., "Über die Raumlage vorgestellter Oerter," *Archiv für die Gesamte Psychologie*, Vol. 78, 1930, pp. 47-94.
2. Automotive Safety Foundation, *Driver Needs in Freeway Signing*, Washington, Dec. 1958.
3. Bell, Sir Charles, *The People of Tibet*, Oxford, Clarendon Press, 1928.
4. Best, Elsdon, *The Maori*, Wellington, H. H. Tombs, 1924.
5. Binet, M. A., "Reverse Illusions of Orientation," *Psychological Review*, Vol. I, No. 4, July 1894, pp. 337-350.
6. Bogocaz-Tan, Vladimir Germanovich, "The Chukchee," *Memoirs of the American Museum of Natural History*, Vol. XI., Leiden, E. J. Brill; and New York, G. E. Stecherr, 1904, 1907, 1909.
7. Boulding, Kenneth E., *The Image*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1956.
8. Brown, Warner, "Spatial Integrations in a Human Maze," *University of California Publications in Psychology*, Vol. V, No. 5, 1932, pp. 123-134.
9. Carpenter, Edmund, "Space Concepts of the Aivilik Eskimos," *Explorations*, Vol. V, p. 134.
10. Casamajor, Jean, "Le Mystérieux Sens de l'Espace," *Revue Scientifaque*, Vol. 65, No. 18, 1927, pp. 554-565.
11. Casamorata, Cesare, "I Canti di Firenze," *l'Universo*, Marzo Aprile, 1944, Anno XXV, Number 3.
12. Claparède, Edouard, "L'Orientation Lointaine," *Nouveau Traité de Psychologie*, Tome VIII, Fasc. 3, Paris, Presses Universitaires de France, 1943.
13. Cornetz, V., "Le Cas Elémentaire du Sens de la Direction chez l'Homme," *Bulletin de la Société de Géographie d'Alger*, 18e Année, 1913, p. 742.
14. Cornetz. V., "Observation sur le Sens de la Direction chez l'Homme," *Revue des Idées*, 15 Juillet, 1909.
15. Colucci, Cesare, "Sui disturbi dell'orientamento topograficco," *Annali di Nevrologia*, Vol. XX. Anno X, 1902, pp. 555-596.
16. Donaldson, Bess Allen, *The Wild Rue: A Study of Muhammadan Magic and Folklore in Iran*, London, Lirzac, 1938.
17. Elliott, Henry Wood, *Our Arctic Province*, New York, Scribners, 1886.

18. Finsch, Otto, "Ethnologische erfahrungen und belegtücke aus oder Südsee," Vienna, Naturhistorisches Hofmuseum, Annalen. Vol. 3, 1888, pp. 83-160, 193-364. Vol. 6, 1891, pp. 13-36, 37-130. Vol. 8, 1893, pp. 1-106, 119-275, 295-437.
19. Firth, Raymond, *We, the Tikopia*, London, Allen and Unwin Ltd., 1936.
20. Fischer, M. H. "Die Orientierung im Raume bei Wirbeltieren und beim Menschen," in *Handbuch der Normalen und Pathologischen Physiologie*, Berlin, J. Springer, 1931, pp. 909-1022.
21. Flanagan, Thomas, "Amid the Wild Lights and Shadows," Columbia University Forum, Winter 1957.
22. Forster, E. M., *A Passage to India*, New York, Harcourt, 1949.
23. Garty, Harold, *Nature Is Your Guide*, New York, E. P. Dutton, 1958.
24. Gautier, Emile Félix, *Missions au Sahara*, Paris, Librairie A. Colin, 1908.
25. Gay, John, *Trivia, or, The Art of Walking the Streets of London*, Introd: and notes by W. H. Williams, London, D. O'Connor, 1922.
26. Geoghegan, Richard Henry, *The Aleut Language*, Washinton, U. S. Department of Interior, 1944.
27. Gemelli, Agostino, Tessier, G., and Galli, A., "La Percezione della Posizione del nostro corpo e dei suoi spostamenti," *Archivio Italiano di Psicologia*, I, 1920, pp. 104-182.
28. Gemelli, Agostino, "L'Orientazione Lontana nel Volo in Aeroplano," *Rivista Di Psicologia*, Anno 29, No. 4, Oct.-Dec. 1933, p. 297.
29. Gennep, A. Van, "Du Sens d'Orientation chez l'Homme," *Religions, Moeurs, et Légendes*, 3e Séries, Paris, 1911, p. 47.
30. Granpré-Molière, M. J., "Landscape of the N. E. Polder," translated from *Forum*, Vol. 10:1-2, 1955.
31. Griffin, Donald R., "Sensory Physiology and the Orientation of Animals," *American Scientist*, April 1953, pp. 209-244.
32. de Groot, J. J. M., *Religion in China*, New York, G. P. Putnam's, 1912.
33. Gill, Eric, *Autohiography*, New York City, Devin-Adair, 1941.
34. Halbwachs, Maurice, *La Mémoire Collective*, Paris, Presses Universitaires de France, 1950.
35. Homo, Leon, *Rome Impériale et l'Urbanisme dans l'Antiquité*, Paris, Michel, 1951.
36. Jaccard, Pierre, "Une Enquête sur la Désorientation en Montagne," *Bulletin de la Société Vaudoise des Science Naturelles*, Vol. 56, No. 217, August 1926, pp. 151-159.
37. Jaccard, Pierre, *Le Sens de la Direction et L'Orientation Lointaine chez l'homme*, Paris, Payot, 1932.
38. Jackson, J. B., "Other-Directed Houses," *Landscape*, Winter, 1956-57, Vol. 6, No. 2.
39. Kawaguchi, Ekai, *Three Years in Tibet*, Adyar, Madras, The Theosophist Office, 1909.
40. Kepes, Gyorgy, *The New Landscape*, Chicago, P. Theobald, 1956.
41. Kilpatrick, Franklin P., "Recent Experiments in Perception," *New York Academy of Sciences, Transactions*, No. 8, Vol. 16. June 1954, pp. 420-425.
42. Langer, Suzanne, *Feeling and Form: A Theory of Art*, New York, Scribner, 1953.
43. Lewis, C. S., "The Shoddy Lands," *in The Best from Fantasy and Science Fiction*, New York, Doubleday, 1957.
44. Lyons, Henry, "The Sailing Charts of the Marshall Islanders," *Geographical Journal*, Vol. LXXII, No. 4, October 1928, pp. 325-328.

45. Maegraith, Brian G., "The Astronomy of the Aranda and Luritja Tribes," Adelaide University Field Anthropology, Central Australia no. 10, taken from Transactions *of the Royal Society of South Australia*, Vol. LVI, 1932.
46. Malinowski, Bronislaw, *Argonauts of the Western Pacific*, London, Routledge, 1922.
47. Marie, Pierre, et Behague, P., "Syndome de Désorientation dans l'Espace" *Revue Neurologique*, Vol. 26, Nı. 1, 1919, pp. 1-14.
48. Morris, Charles W., *Foundations of the Theory of Signs, Chicago*, University of Chicago Press, 1938.
49. *New York Times*, April 30, 1957, article on the "Directomat."
50. Nice, M., "Territory in Bird Life," *American Midland Naturalist*, Vol. 26, pp. 441-487.
51. Paterson, Andrew and Zangwill, O. L., "A Case of Topographic Disorientation," *Brain*, Vol. LXVIII, Part 3, September 1945, pp. 188-212.
52. Peterson, Joseph, "Illusions of Direction Orientation," *Journal of Philosophy, Psycology and Scientific Methods*, Vol. XIII, No. 9, April 27, 1916, pp. 225-236.
53. Pink, Olive M., "The Landowners in the Northern Division of the Aranda Tribe, Central Australia," *Oceania*, Vol. VI, No. 3, March 1936, pp. 275-305.
54. Pink, Olive M., "Spirit Ancestors in a Northern Aranda Horde Country," *Ocenia*, Vol. IV, No. 2, December 1933, pp. 176-186.
55. Porteus, S. D., *The Psychology of a Primitive People*, Nev York City, Longmans, Green, 1931.
56. Pratolini, Vasco, *Il Quartiere*, Firenze, Valleschi, 1947.
57. Proust, Marcel, *Du Côté de chez Swann*, Paris, Gallimand, 1954.
58. Proust, Marcel, *Albertine Disparue*, Paris, Nouvelle Revue Française, 1925.
59. Rabaud, Etienne, *L'Orientation Lointaine et la Reconnaissance des Lieux*, Paris, Alcan, 1927.
60. Rasmussen, Knud Johan Victor, *The Netsilik Eskimos* (Report of the Fifth Thule Expedition, 1921-24, Vol. 8, No. 1-2) Copenhagen, Gyldendal, 1931.
61. Rattray, R. S., *Religion and Art in Ashanti*, Oxford, Clarendon Press, 1927.
62. Reichard, Gladys Amanda, *Navaho Religion, a Study of Symbolism*, New York, Pantheon, 1950.
63. Ryan, T. A. and M. S., "Geographical Orientration," *American Journal of Psychology*, Vol. 53, 1940, pp. 204-215.
64. Sachs, Curt, *Rhythm and Tempo*, New York, Norton, 1953.
65. Sandström, Carl Ivan, *Orientation in the Present Space*, Stockholm, Almqvist and Wiksell, 1951.
66. Sapir, Edward, "Language and Environment," *American Anthropologist*, Vol. 14, 1912.
67. Sauer, Martin, *An Account of a Geographical and Astronomical Expedition to the Northern Parts of Russia*, London, T. Cadell, 1802.
68. Shen, Tsung-lien and Liu-Shen-chi, *Tibet and the Tibetans*, Stanford, Stanford Universty Press, 1953.
69. Shepard, P., "Dead Cities in the American West," *Landscape*, Winter, Vol. 6, No. 2, 1956-57.
70. Shipton, Eric Earle, *The Mount Everest Reconnaissance Expedition*, London, Hodder and Stoughton, 1952.
71. de Silva, H. R., "A Case of a Boy Possessing an Automatic Directional Orientation," *Science*, Vol. 73, No. 1893, April 10, 1931, pp. 393-394.

72. Spencer, Baldwin and Gillen, F. J., *The Native Tribes of Central Australia*, London, Macmillan, 1899.
73. Stefánsson, Vihljálmur, "The Stefánsson-Anderson Arctic Expedition of the American Museum: Preliminary Ethnological Resport," *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. XI, Part I, New York City, 1914.
74. Stern, Paul, "On the Problem of Artistic Form," Logos, Vol. V, 1914-15, pp. 165-172.
75. Strehlow, Carl, *Die Aranda und Loritza-stömme in Zentral Australien*, Frankfurt am Main, J. Baer, 1907-20.
76. Trowbridge, C. C., "On Fundamental Methods of Orientation and Imaginary Maps," *Science*, Vol. 38, No. 990, Dec. 9, 1913, pp. 888-897.
77. Twain, Mark, *Life on the Mississippi*, New York, Harper, 1917.
78. Waddell, L. Austine, *The Buddhism of Tibet or Lemaism*, London, W. H. Allen, 1895.
79. Whitehead, Alfred North, *Symbolism and Its Meaning and Efect*, New York, Macmillan, 1958.
80. Winfield, Gerald F., *China: The Land and the People*, New York, Wm. Sloane Association, 1948.
81. Witkin, H. A., "Orientation in Space," *Research Revieus*, Office of Naval Research, December 1949.
82. Wohl, R. Richard and Strauss, Anselm L., "Symbolic Representation and the Urban Milieu," *American Journal of Sociology*, Vol. LXIII, No. 5, March 1958, pp. 523-532.
83. Yung, Emile, "Le Sens de la Direction," *Echo des Alpes*, No. 4., 1918, p. 110.

DİZİN

7. Cadde 32, 36-40, 46, 56, 61, 88, 89

Akropolis 138
Alameda Caddesi 41
Albany 153
Aleutlar 147-149, 156
algı 2, 9, 13, 14, 16, 17, 51, 52, 60, 62, 65, 67, 69, 70, 78, 86, 101, 103, 107, 108, 118, 150, 153, 163
al gısal 7, 11, 12, 32, 78, 105-107, 115, 123-125, 127, 128, 132, 148, 149, 152, 177, 203
Alpler 148
analiz 8, 9, 15-17, 26, 83, 122, 128, 131, 157, 163, 164, 172, 174, 176, 177, 180
Arlington Caddesi 57, 64, 109, 162
Arunta 141, 142, 144, 146, 148, 150, 156
Ashanti 141, 151
Assam 151
Atlantic Bulvarı 19, 25
Avustralya 138, 139, 141, 142, 144, 146, 149-151, 154

Back Koyu 19-24, 59, 64, 67, 68, 70, 72, 75-77, 80, 82, 94, 116, 194, 195
bariyerler 111
baskınlık 23, 39, 52-56, 72, 79, 90, 93, 108, 111, 112, 124, 125, 127, 175, 188, 195, 199, 204
Beacon Caddesi 20, 55, 57, 59-61, 64, 68, 72, 183-185, 194
Beacon Tepesi 18, 21-23, 48, 55, 57, 59, 60, 62, 70-73, 76, 77, 79, 80, 82, 84, 93-95, 115, 116, 152, 165, 181-197, 202-204
Belediye Binası 44, 61, 88
Bergen Bölgesi 27, 28, 48
Bergen Bulvarı 33, 66
Beverly Hills 43
bileşik 94, 106, 131, 141, 174
Biltmore Oteli 37, 39, 86
Binet, M. A. 140
Boston 1, 6, 11, 15-28, 31, 34, 35, 45-48, 54-58, 60-66, 68-70, 72, 73, 75-86, 88-90, 92-94, 96, 97, 99, 107, 109, 111, 115, 123, 160, 161, 164, 166, 167, 172, 173, 177, 181- 183, 188, 192, 194, 195, 197, 199, 200, 204
Boston Batı Sınırı 72, 79, 80, 165, 173, 181, 185, 191, 194, 195, 204
Boston Güney Sınırı 21, 22, 58, 68, 72, 76, 78, 79, 99, 115, 165
Boston Kuzey İstasyonu 21, 62, 63, 66, 73, 120, 165
Boston Kuzey Sınırı 19, 25, 62, 68, 72, 75, 76, 79, 99, 162, 165, 173, 194, 196, 197, 204
Bowdoin Meydanı 58, 89, 183, 190, 196, 199, 200, 201, 203
Boylston Caddesi 21
bölgeler 3,7, 8, 15, 21-23, 25, 26, 27, 29, 34, 38, 43, 44, 51-56, 58, 62-64, 74-80, 86, 90, 93, 96, 102, 106, 111, 112, 114-116, 120-125, 127-129, 141, 144, 145, 152, 163, 164, 175, 180, 185, 188, 191
Brighton 19, 154, 155
Broadway Caddesi 36, 38-41, 46, 48, 56, 61, 73, 199
Brown, W. 12, 94, 140, 146
Bullocks mağazaları 37
Bunker Tepesi 79, 80

California 15
Cambridge Caddesi 18, 21, 55-58, 60, 61, 64, 66, 72, 82, 89, 165, 183, 185, 189, 195-199, 201, 203, 204
"canti" 145
Caroline Adaları 139, 149
Causeway Caddesi 60
Central Arteri 24, 25
Charles Caddesi 20, 55, 60, 61, 62, 65, 71, 72, 81-83, 183-186, 188-190, 193, 195

Charles Nehri 18-22, 25, 46, 47, 55, 57, 58, 64, 69-71, 73, 77, 111, 165, 181, 184, 189, 191, 194, 195
Chestnut Caddesi 186, 192
Chicago 11, 71, 73, 74
Chichester 154
Chinatown 79
Chukchee dili 143
Columbus Bulvarı 68, 162
Combray 143
Commercial Caddesi 60
Common Park 18, 61-64, 72, 79, 80, 90, 94, 165, 181, 183, 202
Commonwealth Bulvarı 20, 22, 56-59, 61, 64, 68, 76, 106, 109, 162, 165, 203
Communipaw Caddesi 27
Copley Meydanı 19, 20, 47, 65, 82, 85, 86, 92, 93
Copps Tepesi 194
Comet, V. 150
Cornhill Caddesi 200, 201, 203, 204
Court Caddesi 195-197, 201-204

DeSilva, H. R. 12
demiryolu 22, 27, 29, 32, 82, 83, 140, 154, 177
devinduyumsal 45, 60, 108, 118
Dewey Meydanı 47, 83, 86
Dobu 153
Dock Meydanı 67, 79, 196, 197, 200, 201, 203, 205
Duomo 86, 90, 91, 102, 114
düğüm noktası 20, 21, 29, 36, 39, 40, 52-54, 62, 64, 65, 78, 80-86, 98, 112-116, 120-125, 163, 175, 181, 192, 195, 200, 204

Emily Yarığı 138
Eski Kuzey Toplantı Salonu 61
Eskimo 142, 144, 148, 149, 150
Everest Dağı 12, 13

Fairview Bulvarı 33
Faneuil Toplantı Salonu 75, 79, 88, 89, 95, 160, 196, 197
Federal Caddesi 61
Federal Savings Binası 37
Figueroa Caddesi 73
Filarmonik oditoryum 37
finansal bölge 21, 36, 38, 56, 68, 74, 80, 90, 94
Firth, R. 145
Flanagan, T. 132
Floransa 90, 91, 102-105, 113, 114, 141, 145
Flower Caddesi 40, 88
form nitelikleri 123
Forster, E. M. 155

Gatty, H. 148
Gay, J. 153
Geoghegan, R. H. 156
geomantik 157
Gill, E. 154
görsel hiyerarşi 106, 128
görsel imge 32, 89, 128
görünürlük 3, 10, 16, 119, 144
görünüş 1, 9, 10, 16-19, 48, 118, 191, 195
Grand Caddesi 27, 40
Green Kilisesi 65
Gümrük Binası 90, 192
Güney Denizleri 139, 148, 149
Güney İstasyonu 56, 61, 63, 82, 83, 86, 160, 162
Güney Koyu 70

Hackensack Bölgesi 64
Hackensack Nehri 71
Halbwachs, M. 141
Halk Bahçesi 55, 61, 64, 77, 162
halk imgesi 8, 16, 51, 79, 128, 131, 159, 160, 163, 172, 174, 176-178, 195
Halk Kütüphanesi 37, 85
Hamilton Parkı 32
Hanover Caddesi 25, 62, 72, 196, 197, 201
Harbor Otoyolu 37, 73
havaalanları 83
Hawaii 105
Haymarket Meydanı 61, 79, 196
Hill Caddesi 58
Hollanda polderleri 14
Hollanda Tüneli 55
Hollywood Otoyolu 37, 40, 43, 73
Hope Caddesi 40, 58

Hudson Bulvarı 27, 28, 55, 58, 64, 66
Hudson Nehri 55, 153
Huntington Bulvarı 20, 21, 65, 85
Hükümet Binası 18, 36-38, 41, 47, 74, 80, 88-90, 95, 121, 183, 184, 190, 192, 193, 201-203

ızgara sistemi 24, 35-37, 40, 41, 46, 56, 63, 64, 67-69, 73, 75, 86, 96, 109, 110, 117, 126, 153, 175

imge 1-17, 22-24, 26, 29, 31, 32, 34-39, 42, 44, 46, 48, 49-59, 65, 67, 69, 70, 72, 73, 75-77, 79, 80, 83, 88, 92-99, 104, 106-112, 114, 116-121, 123, 124, 127-132, 137-141, 147, 153, 157, 159, 160, 162-164, 166, 168, 170, 172-174, 176-181, 183, 185, 187, 188, 195
imgelenebilirlik 10, 11, 14, 16, 17, 44, 51, 66, 83, 89, 101, 106, 109, 110, 112, 120-122, 124, 126, 129, 131, 143, 155, 157, 159, 163, 180
işaret öğeleri 8, 22, 29, 34, 37, 39, 40, 46, 51, 53-55, 62, 79, 86-93, 103, 106, 108, 111, 112-114, 119-121, 123-125, 128, 139, 140, 144, 147, 163, 164, 174, 175, 192-194, 203

Jaccard, P. 140, 144, 146, 150, 151, 153
Jersey City 6, 15, 16, 27-34, 36, 44-48, 55, 57, 58, 60, 61, 64-66, 68, 69, 71, 73, 74, 76, 79, 82, 84, 88, 127, 164, 168, 169, 172
John Hancock Binası 48, 85, 88, 90, 92, 162, 165
Jordan-Filene kesişimi 83, 84, 86
Journal Meydanı 27, 28, 30, 34, 47, 82, 84, 85
Joy Caddesi 183, 184, 190, 192, 194

kapsamlı plan 128
karakteristikler 23, 34, 54, 56-58, 60, 64, 68, 72, 74-77, 80, 83, 86, 87, 93, 98, 99, 102, 106, 109, 110, 111, 114-116, 118, 120-122, 137, 139, 147, 177, 179, 187, 188-190, 195, 199, 201
kavşak 45, 52, 53, 55, 58, 65, 80-83, 93, 118, 153, 186, 195, 196
Kawaguchi 151, 152
kaybolma 4, 140, 144
kenarlar 38, 51, 52, 69-80, 93, 106, 111, 113, 120, 123, 154, 163, 197, 199
kent imgesi öğeleri 8, 46
Kholgyal Gölü 151
kıyı alanı 71, 194
Kilpatrick, F. P. 12
kimlik 7-14, 35, 43, 46, 49, 54, 58, 60, 77, 78, 90, 93, 94, 106, 108, 113, 117, 120, 123, 127, 131, 132, 163, 176, 190, 204
kroki 17, 166, 168, 170, 172
kutsal 138, 144-146, 150-152, 154
kutsal Marae 141
Kuzey Kutbu 148

labirent 5, 6, 12, 68, 146
Langer, S. 14
Lewis, C. S. 138
Lhasa 138
liman 21, 29, 57, 64, 69, 111, 203
lineer 38, 40, 56, 125
Little Tokyo 38
Longfellow Köprüsü 58
Los Angeles 15, 16, 34- 48, 55-57, 60, 61-69, 73-76, 79, 80, 83, 84, 88, 89, 95, 96, 164, 170, 171, 172, 175
Los Angeles Caddesi 37, 58, 59, 73
Louisburg Meydanı 19, 47, 79, 83, 84, 86, 121, 162, 183, 184, 187, 188, 192, 193
Luritcha 139, 142
Lyons 140

MacDonnell sıradağları 138, 154
Mahkeme Salonu 90
Main Caddesi 36, 38
Malinowski, B. 140, 153
Manhattan 4, 9, 11, 47, 68, 75, 110, 127, 177
Maoriler 156
Marae 138, 141
Marlboro Caddesi 68
Massachusetts Bulvarı 17, 20, 22, 23, 57, 61, 62, 64, 82, 96, 160

Medjbed 146
Meshed 138, 145
metro 58, 60, 63-66, 82-84, 108, 179, 196, 197, 203
metro durakları 82, 83, 85, 109, 118, 201
Metropoliten 13, 14, 17, 34, 35, 54, 104, 116, 120, 124, 125, 127, 128, 131, 177, 180
Michigan Gölü 73
Mikronezya gezginleri 143
"minik gri hanımefendi" 88, 89
Minneapolis 153
Mississippi Nehri 150
Montgomery Caddesi 27
Mt. Vernon Caddesi 187, 190, 191, 193
Myrtle Caddesi 183, 191
Mystic Nehri 70

Nashua Caddesi 65
Netsilik Eskimoları 148
New Hampshire 105
New Jersey 15, 27
New Jersey Sağlık Merkezi 28, 30
New York 12, 27, 28, 31, 55, 75, 96, 153
Newark Bulvarı 33
Newbury Caddesi 68, 97
nüve 53

odak noktası 8, 51-53, 79-86, 101, 103, 106, 118, 124, 145
Olive Caddesi 40, 58
Olvera Caddesi 36, 39, 40, 42, 45, 57, 83, 84, 86
Olympic Caddesi 73
Oregon Yolu 152
otoyol 24, 27, 37, 40, 41, 43-45, 48, 54, 55, 57, 60, 63, 65, 66, 69, 71, 73, 82, 104, 122, 124, 126, 129

Pairu 147
Palisades 27, 29, 47, 55, 61, 66, 127
Paris 140, 141
Park Meydanı 26, 65, 109, 200
Pershing Meydanı 36, 38, 39, 46, 83, 86
Peterson, J. 153
Pink, O. M. 146
Ponteus, S. D. 141
Pratolini, V. 141
Proust, M. 143, 146
Pulaski Köprüsü 31
Puluwat 139, 150

Rasmussen, K. J. V. 148, 150
Rattray, R. S. 141
Reani Dağı 155
referans sistemleri 125, 143-147
Richfield Binası 37, 44, 88
Robinsons Mağazası 37
Roma 145, 154
"rüya zamanı" yolları 141, 154

Sahra 144, 146, 150
San Fernando 43
San Francisco 11, 110
San Marco Meydanı 86, 87
Sapir, E. 147
Scollay Meydanı 20, 47, 61, 64, 72, 80, 82, 85, 86, 94, 99, 162, 181-185, 190, 194-205
Senfoni Salonu 61, 75, 89, 160
Seven Dials / Yedi Kadran 153
Shawmut Bulvarı 58, 68
Shipton, E. E. 12
Skid Row 36, 38, 56, 74
Spring Caddesi 36, 38, 56
Statler Oteli 37, 40, 61
Stefánsson, V. 148
Storrow Yolu 24, 25, 55, 57, 65, 70, 82, 194
Strauss, A. L. 143
Strehlow, C. 151, 156
Stuart sıradağları 154
Summer Caddesi 62, 65, 83, 85, 162
Sunset Bulvarı 59, 73
süreklilik 11, 23, 29, 52, 58-60, 65, 70, 72, 75, 80, 87, 92-97, 106, 107, 110, 111, 115, 117, 119-121, 124, 125, 127, 132, 137, 179, 185, 187, 193-195

takımyıldızı 143, 149
tasarım 1, 3, 14, 15, 26, 51, 106, 110, 116, 119-121, 123-125, 127-129, 131-133, 160, 175, 177, 178, 180, 201
tekillik 8, 117

tematik birim 76, 77, 115, 124, 128, 189
tematik canlılık 23
tematik karışıklık 76
tematik öğe 187
tematik süreklilik 75
tematik yoğunlaşma 83, 84
Tibet 12, 13, 138, 142, 151, 152
Tikopia 137, 138, 141, 144, 150, 151, 155
Tonnelle Bulvarı Kavşağı 65, 66, 82
topografi 79, 122, 124, 139, 147, 151, 152, 185, 186
topografik değişim 60
Touaregler 150, 151
Tremont Caddesi 20-22, 24, 55, 57, 58, 61, 62, 66, 68, 165, 185, 195-197, 200, 201, 203, 204
Trobriand Adaları 140, 153, 154
Trowbridge, C. C. 153
Tunus 1500
Twain, M. 15

ulaşılabilir 22
"unutulmuş üçgen" 72

Van Vorst Parkı 34
Venedik 11, 86, 87, 107, 113, 140, 146, 155, 156

Waddell, L. A. 151
Washington Caddesi 1, 19, 20, 56, 58-62, 66, 67, 73, 83, 85, 94, 95, 106, 162, 196, 197, 199, 201, 202
West Side Bulvarı 66
West Side Park 27, 28, 34
Wilshire Bulvarı 46, 59
Witkin, H. A. 140
Wohl, R. R. 142

yalıtılmış 26, 84, 91, 105, 122, 145, 146
yapı 1, 2, 5, 7-12, 18, 20, 23, 24, 27, 28, 34-36, 38-40, 43-46, 48, 49, 52, 54, 55, 58, 60, 62, 64-66, 68-70, 75, 76, 85, 86, 88-91, 93, 94, 96-99, 101, 104-106, 109, 111, 112, 114, 115, 117-124, 126-129, 131, 132, 144, 152, 162, 163, 165, 174, 176, 179, 181, 185, 187-189, 193-195, 199, 200, 203, 204
yollar 3, 14, 17, 18, 20, 23, 24, 29, 39, 40, 43, 45, 48, 51, 52, 54-74, 79, 83, 85, 93, 98, 102, 104, 106, 108-111, 114, 116, 119-124, 126, 128, 129, 139, 141, 145, 146, 154, 163, 164, 172, 175, 180, 194-199, 200, 203, 204
Yung, E. 148

zıtlık 48, 56, 77, 80, 89, 92, 117, 121, 184

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

Yayının Geri Getirileceği Tarih

http://kutuphane.ticaret.edu.tr
e-mail: kutuphane@ticaret.edu.tr

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

"Bu küçük ve okunabilir kitap geniş ölçekli tasarım kuramına yapılmış en önemli modern katkılardan biridir."
David A. Crane, *Journal of the American Institute of Planners*

Çoğu zaman, bir kentte yaşamanın aslında bir imgede yaşamak olduğu unutulur. O kentin caddeleri, bulvarları, kıyı şeritleri, tarihi binaları, görkemli köprüleri, alışveriş merkezleri hep bir izlenimi pekiştirir gibidirler. Üstelik bir kenti algılayış zaman içinde olduğu gibi, kişiden kişiye de değişir. Herhalde aynı olduğunu ileri sürebileceğimiz tek şey olsa olsa akla gelen sorulardır: İçinde hareketli bir yaşantının sürdüğü bir kentin yapısı tam olarak ne anlama gelmektedir? Yaşadığımız kente ilişkin edindiğimiz imge hangi duyarlığın ürünüdür? Bir yerde iki kere kaybolmak mümkün müdür? Kişisel tarihimize eşlik eden bir kent tarihinden söz etmek mümkün mü?
Kevin Lynch, şehir planlamacılığının çehresini değiştiren ve bu alanda temel kaynaklardan biri olma özelliğini koruyan *Kent İmgesi* adlı kitabında bu derinlikli soruların karşılıklarını üç önemli Amerikan kentini, Los Angeles, Boston ve Jersey City'yi merkeze alarak arıyor. Şehir plancılarının yaptıkları değişikliklerin insanların kenti algılayışlarında ne gibi farklılıklara yol açtığından sokak görüşmelerinden çıkan sonuçlara kadar pek çok ayrıntıdan oluşan kitap, bir kentle kurulan ilişkinin aslında hiç de basit bir şey olmadığının en önemli kanıtı. Çünkü aslında içinde yaşarken fark etmiyor olsak da ne kentin kendisinin ne de sahip olduğumuz imgenin durağan olduğunu söylemek mümkün. Kafanızda yaşadığınız kentle ilgili hâlâ bir imge yoksa, *Kent İmgesi* size kılavuzluk edecektir.

Kevin Lynch (1918-1984), çok tanınmış bir şehir planlamacısı, akademisyen ve yazardı. Uzun yıllar MIT'de ders veren Lynch'in tüm dünyada yankı uyandıran *Kent İmgesi* dışında diğer bazı önemli eserleri: *What Time is this Place?* (1972); *Managing the Sense of a Region* (1976); *A Theory of Good City Form* (1981).

9 789944 889483